

VII

ANALYSIS
OF THE
RESULTS OF THE
EXAMINATIONS

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ

ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Κεντρική Διάθεση: «ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΝΙΚΟΔΗΜΟΣ», Χαριλάου Τρικούπη 18
Τηλ. 632.224.

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ
Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΑΝΑΛΥΣΗ

ΜΕΘΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΤΙΘΕΜΑΤΩΝ

Δ' ΕΥΜΕΡΑΣΙΟΥ

H 6 ΝΕΙ

ΒΛΑΧΑΚΗΣ - ΜΗΤΣΟΠΟΥΛΟΣ
ΦΙΛΟΛΟΓΟΙ

Βλαχάκης, Ν. Α.

B34

ΑΝΑΛΥΣΕΙΣ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΑΝΑΓΝΩΣΜΑΤΩΝ

Δ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

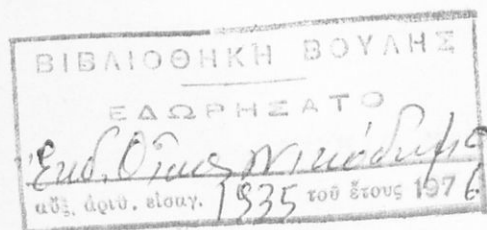
ΤΕΥΧΟΣ Α'

Βλαχάκης - Μητσόπουλος :
Αναλύσεις Νεοελληνικών αναγνωσμάτων
τάξης Δ'

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ
"ΖΕΥΣ"

ΑΘΗΝΑΙ 1974

002
K92
273
42

Α΄ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΖΩΗ

I. ΄Ονειρεμένη προσευχή

Ποίημα Κ. Παλαμά

(Άναγνωστικό Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 5)

(ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Προσευχή είναι ή άμεση έπικοινωνία του ανθρώπου προς τον Θεό. Η ανάτασι της ψυχής του ανθρώπου προς τον Δημιουργό. Από της στιγμής, που ο άνθρωπος συνέλαβε στο μυαλό του την ύπαρξι του ΄Υπερτάτου ΄Οντος, και έπειδή έπίστευεν ότι σ' αυτό όφείλει την παρουσία του, ήσθάνθη την ανάγκη να εκδηλώση τὰ αισθήματα σεβασμού προς την παντοδυναμία του και να ζητήσει την εύσπλαχνία του. Απολίτιστος ή πολιτισμένος ο άνθρωπος ήσθάνθη την ανάγκη της προσευχής. Προσευχόμενος δέ πιστεύει ότι όμιλεί προς τον «πανταχού παρόντα». Δημιουργό).

ΝΟΗΜΑ: Ο ποιητής στην προσευχή του ζητεί άπ' τον Χριστό να τον κρατή μακριά άπ' τις πολλές κακίες, που έχει ο κόσμος, να τον φυλάη άμόλυντο, ώστε σαν φθάση ή μέρα του θανάτου να βρεθή σαν άκακο βρέφος μπρός στο θρόνο του. Τόν παρακαλεί να τον αξιώση να είναι ήρεμος μπρός στους σεισμούς (στα βάσανα) και στις συμφορές της ζωής και

νά ἔχη νοῦ φωτεινὸ καὶ ἄδοιο σὰν τὸ φῶς, ποῦ ἔχυνε τὸ ἄστρο τῆς Βη-
θλεὲμ καθὼς ὠδηγοῦσε τοὺς Μάγους. Τέλος τὸν ἰκετεύει νὰ βοηθήσῃ,
ὥστε λόγια καὶ ἔργα του νὰ γίνουν πάλλευκα, ἀθῶα σὰν τὰ λουλούδια
τοῦ ἀγροῦ, προφητικά, ὅπως τὰ λόγια τῶν ἀγγέλων, ποῦ προμήνυσαν
τὸν ἔρχομὸ τῆς δόξης Του, τῆς Εἰρήνης Του ἐπὶ τῆς γῆς, σὰν τὰ λόγια ἐ-
κεῖνα τὰ ἀγγελικά, ποῦ γνωστοποίησαν στοὺς βοσκοὺς ἐκεῖνη τὴν νύκτα
τὴν ἔλευσι τοῦ φωτοδότου, κι' ἐκεῖνοι (οἱ βοσκοὶ) τὴν ὥρα, ποῦ γενιό-
ταν ὁ Χριστός, ἔβλεπαν ὀλόανοικτους τοὺς οὐρανοὺς καὶ στ' αὐτιά τους
ἀντηχοῦσαν οἱ ὕμνωδιές τῶν οὐρανῶν. (Λουκ. 2, 14 - 15).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφή τούτων: Α' ἐνότ.: 1 καὶ 2 στροφές: «πα-
ράκλησι διὰ τὴν προστασία τοῦ ἀτόμου του». Β' ἐνότ.: 3 καὶ 4 στροφές:
«παράκλησι διὰ τὴν προστασία τοῦ λογισμοῦ του». Γ' ἐνότ.: 5 καὶ 6 στρο-
φές: «παράκλησι διὰ τὴν προστασία τῶν λόγων καὶ τῶν ἔργων του».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ἐνότ.: Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: Φά τ ν η: ἔ-
λινο κατασκευάσιμα στοὺς στάδλους γιὰ τὴν τροφὴ τῶν ζώων, παχνί. Χά-
ρο ς: Ἡ προσωποποίησι τοῦ θανάτου, ὁ «Χάρων» τῶν Ἀρχαίων.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Φά τ ν η: Τὸ παχνί τῶν ζώων τοῦ σπη-
λαίου, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Χριστός. Ἐπάνω στὸ σπήλαιο ἡ Ἁγία Ἐλένη ἔ-
δρυσε ὠραιότατον ναὸ, ρυθμὸ παλαιοχριστιανικῆς Βασιλικῆς, ποῦ σώζε-
ται μέχρι σήμερα. Ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ναοῦ δύο κλίμακες 15 βαθμί-
δων ὀδηγοῦν στὸ σπήλαιο, ποῦ φωτίζεται μὲ κανδήλες. Ἀριστερὰ τοῦ
σπηλαίου ὑπάρχει ἡ Ἁγ. Φάτνη. Τὸ σπήλαιον ἀνήκει στοὺς Ὁρθοδό-
ξους σήμερα. Χάρο ς: Ὁ χάρος εἶναι ἡ προσωποποίησι τοῦ θανά-
του εἰς τὸν Ἕλληνα λαόν. Χάρος ἢ χάροντας (παραφθορὰ τοῦ ἀρχ. χάρω-
νος) στὴ λαϊκὴ δοξασία δὲν εἶναι ὁ «πορθμεύς» τῶν ψυχῶν, ἀλλὰ ταυτίζε-
ται μὲ τὸν θάνατο τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Εἶναι ὁ ψυχοπομπὸς «δαίμο-
νας» τῆς νέας Ἑλλην. μυθολογίας. Ἀναφέρεται στὶς παραδόσεις, στὴ
Δημοτ. Ποίησι, στὰ μοιρολόγια: ἄλλοτε σὰν ἥρωας πελώριος «ξυπόλυτος
καὶ λαμπροφορεμένος», «ποῦ φορεῖ τῆς ἀστραπῆς τὰ μάτια», ἄλλοτε δὲ
σὰν «μαῦρος καὶ μαυροφορεμένος καθαλλάρης» πάνω σὲ μαῦρο ἄλογο
«μαῦρος σὰν τὸν Χάρο». Ἡ μάνα του τὸν συμβουλεύει νὰ φανῇ εὐπλα-
χνικὸς στὸ «κυνῆγι» σύζυγός του εἶναι ἡ Χαρόντισσα καὶ ὁ γυιὸς του,
ποῦ στοὺς γάμους «ἀντὶς γιὰ ἀρνιὰ σφάζει παιδιὰ, νυφάδες γιὰ κριάρια».
Ὁ π λ α τ ο ὕ χ ά ρ ο υ: Σπαθί, βέλη, πάλεμα, ἐνέδρες καὶ ἡ ἔλ-
λειψι ἀκοῆς. Τὸν Χάρο ἐκούφανε ὁ Θεός, γιατί συγκινημένος κάποτε ἀπὸ
τὰ μοιρολόγια σὲ μιὰ ὠραιότατη νέα τῆς χάρισε τὴν ζωὴ. Ἔτσι κουφὸς
δὲν συγκινεῖται ποτὲ πιά. Φράσεις: «Εἶδα τὸ χάρο μὲ τὰ μάτια
μου, ἐγλύτωσα ἀπ' τοῦ χάρου τὰ δόντια (ἢ τὸ στόμα), νερὸ τοῦ χάρου

κουβαλεί, τὸν ξέχασε ὁ χάρος, δὲν φοβάται χάρο». Χαρακτηρισμὸς τοῦ χάρου: Εἶναι «πονηρὸς, κυνηγάρης, πρωτοκλέφτης, χαρμιῆς, κουρσάρης, χρυσὸς ἀητὸς (γι' ἀπάτη), μαῦρο χελιδόνι, μικρὸ φιδάκι κ.λ.π.». Σὰ θρέφος: ἀγνός, ἀμόλυντος.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ὁ ποιητὴς εἰς τὴν α' ἐνότητα ἐκδηλώνει ὅλους τοὺς φόβους, ποὺ διακατέχουν τὴν ψυχὴ του. Ἀδύναμος καὶ ἄοπλος μπρὸς στὶς πολλὰς «κακίαις τοῦ κόσμου» παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ τὸν φυλάξῃ μακριὰ ἀπ' αὐτές. Ἀκόμη αἰσθάνεται δέος μπρὸς στὴν τελευταία στιγμή καὶ παρακαλεῖ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ διατηρηθῇ ἀθῶος καὶ ἄδολος μπρὸς στὴ θεία κρίσι σὰ θρέφος...

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Χ ρ ι σ τ έ μ ο υ: ἐπιφώνησι ἢ ἐπίκλησι, κακίαις - θρέφος: ἀντίθεσι, θρέφος: μεταφορά, χάρος: Ἀντονομασία (ἀντὶ θάνατος, νέκρωσις), σὰ θρέφος: παρομοίωσι, θεία: Κοσμητικὸ ἐπίθετο, στή φάτην... δῶσ' μοι: ὑπερβατόν, στίχ. 3 - 4: Εἰκόνα.

Νοήματα Α' ἐνότ.: 1) Ὁ Χριστὸς ἡ μόνη δύναμι, ποὺ μπορεῖ, ἀντὶ τὸ ζητήσουμε, νὰ μᾶς κρατῇ ἀγνούς. 2) Ὅποιοι εἶναι ἀγνός, δὲ φοβεῖται τὸν θάνατο. 3) Ἡ ἀγνότης μᾶς εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἡρεμον ἀναχώρησι ἐκ τῆς ζωῆς.

Περίληψη: Παράκλησι δι' ἡρεμῆ καὶ εὐτυχῆ ζωῆ καὶ ἡρεμο τέλος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ἐνότ.: **Γλωσσικὴ ἐρμηνεία:** Ἀ τ ρ ά ν τ α χ τ ο ς (ἐπίθ.): ἀκλόνητος, ἀδιάσειστος. Λ ο γ ι σ μ ό ς: σκέψι. Β η θ λ ε έ μ (οἶκος ἄρτου): πόλι τῆς Ἰουδαίας.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Β η θ λ ε έ μ: Πόλι τῆς Ἰουδαίας ὀνομασθῆ διὰ τὴν γέννησι τοῦ προφητᾶνακτος Δαβὶδ καὶ τὴν γέννησι τοῦ Χριστοῦ. Εὐρίσκεται στὴν κορυφὴ λοφίσκου, Ν.Δ. τῶν Ἱεροσολύμων καὶ ἀπέχει 6 μίλια ἀπ' αὐτά. Ἐπάνω στὴ Βηθλεέμ ἐστάθη τὸ ἀστέρι, ποὺ ὠδήγησε τοὺς Μάγους. Μ ά γ ο υ ς: Οἱ 3 πρῶτοι ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ προσκυνηταὶ τοῦ Χριστοῦ: Βαλτάσαρ, Γασπάρ καὶ Μελχιώρ.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ὁ ποιητὴς μὲ τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του διακρίνει τὰ πολὺπλοκα ἀμαρτήματα καὶ τὶς κακίαις τοῦ κόσμου καὶ αἰσθάνεται τὴν ψυχὴ του ἀνήμερο νὰ τὶς ὑπερβῇ. Φοβεῖται μὴ σαλέψῃ ὁ νοῦς του. Μπρὸς σ' αὐτὴν τὴν ἀδυναμίαν παρακαλεῖ τὸν Χριστὸ νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ τὸν φωτίσῃ μὲ τὸ ἐλπιδοφόρο φῶς, ποὺ τὸ ἀστέρι ἔρριχνε τότε στοὺς Μάγους.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Χ ρ ι σ τ έ μ ο υ : 'Επιφώνησι ἢ ἐπίκλησι' σεισμούς, τρικυμίες, τὸ φῶς, μεταφορές' σεισμούς, τρικυμίες - ἀτράνταχτος: ἀντίθεσι' ἀτράνταχτος, μυστικὸ: κοσμητικὰ ἐπίθετα.

Νοήματα Β' ἐνότ. : 1) Ὁ Χριστὸς εἶναι τὸ στήριγμα κάθε ἀνθρώπου ἀρκεῖ νὰ τὸ ἐπιζητήσουμε. 2) Ἀσάλευτος νοῦς κυβερνᾷ καλᾷ.

Περίληψι Β' ἐνότ. : Ὁ ποιητὴς ζητεῖ ἀτράνταχτη καὶ φωτισμένη σκέψι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ἐνότητ. : Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Φ ε γ γ ό θ ο λ α : ἀκτινοβόλα. γ ρ ο ι κ ο ὕ σ α ν : (γροικῶ, ἀγροικῶ, γροικᾶω: ἐννοῶ, ἀκούω) : ἔβλεπαν.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Η ρ ο φ η τ ι κ ᾶ : Ὁ ποιητὴς, ὁ ἐμπνευσμένος ποιητὴς, εἶναι πράγματι προφήτης' πάντοτε προβλέπει τὰ μέλλοντα νὰ συμβοῦν στὸ λαὸ του. Τ ῆ ς νύχτας τῶν ἀπλῶν θοσκῶν : Ἡ νύκτα τῆς 25 Δεκεμβρῆ, ἡ νύκτα τῶν Χριστουγέννων' «καὶ ποιμένες ἦσαν ἐν τῇ χώρᾳ τῇ αὐτῇ ἀγραυλοῦντες καὶ φυλάσσοντες φυλάκας τῆς νυκτὸς ἐπὶ τὴν ποίμνην αὐτῶν...» (Λουκ 2, 8). «Τοὺς οὐρανοὺς... δοξολογοῦσαν: Οἱ οὐρανοὶ ἄνοιξαν καὶ «... ἐξαίφνης ἐγένετο σὺν τῷ ἀγγέλῳ πλήθος στρατιᾶς οὐρανοῦ, αἰνοῦντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων...» (Λουκ. 2, 13). Παρόμοιον «ἄνοιγμα» τῶν οὐρανῶν ἔχομε καὶ κατὰ τὴν θάπτισι τοῦ Χριστοῦ: «... καὶ ἰδοὺ, ἀνεώχθησαν αὐτῷ οἱ οὐρανοὶ καὶ εἶδε τὸ πνεῦμα τοῦ θεοῦ καταβαῖνον...» (Ματθ. 4, 16). «...Εἶδε σχιζομένους τοὺς οὐρανοὺς...» (Μάρκ. 1, 10).

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Ὁ ποιητὴς μας πολλὰς φορὰς θὰ βρῆ τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπικοινωνήσῃ μὲ τὸ θεῖο διὰ μέσου τῶν στίχων του. Τώρα ὁμοίως, σ' αὐτὴν τὴν προσευχὴ —καὶ κατὰ τὸ ἡλιοθασίλημα τῆς ζωῆς του— ἐρχεται «ἐνώπιος ἐνωπίῳ» μὲ τὸν Χριστό' καί, σὰν ἄλλος Ὁμηρος, ζητεῖ ἀπ' τὸν Χριστὸ νὰ κάνη τὰ ἔργα καὶ τὰ λόγια του προφητικά, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ ὀδηγήσουν τὸν λαὸ, ἓνα λαὸ πολὺπαθο... Ὁ ποιητὴς ἔχει πεποιθήσει στὴ μεγάλη ἀποστολὴ τοῦ ἔργου του. Καὶ διὰ τοῦτο ζητεῖ τὸ θεῖο χρίσμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σ ἄ ν τ ῶ ν ἀ γ ρ ῶ ν τ ᾶ κ ρ ῖ ν α : σ ἄ ν ἐ κ εῖ ν α (τὰ λόγια τῶν ἀγγέλων) τ ῆ ς νύχτας τῶν ἀπλῶν θοσκῶν: Παρομοιώσεις' προφητικά, φεγγό-

θολα, ὀλάνοιχτους, ἀπλῶν: Κοσμητικά ἐπίθετα στίχοι 11 - 12. εἰκόνα.

Νόημα Γ' ἐνότ.: Μόνο μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Χριστοῦ ὁ λόγος καὶ τὰ ἔργα τοῦ ἀνθρώπου παίρνουν ἀξία καὶ νόημα.

Περίληψι Γ' ἐνότ.: Ὁ ποιητὴς ζητεῖ τὴ θεϊκὴ βοήθεια στὸ λόγο καὶ στὰ ἔργα του.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὁ Χριστὸς εἶναι ἡ μόνη δύναμι, ποὺ μπορεῖ νὰ μᾶς κρατῇ ἀγνοῦς, ἐνάρετους, ὥστε νὰ μὴ φοβόμαστε οὔτε τὸν θάνατο, ἀφοῦ ἡ ἀγνότης ἐξασφαλίζῃ μιὰ καλὴ μετέπειτα ζωὴ· ἀκόμη μὲ βοηθῶ τὸν Χριστὸ ὁ νοῦς θὰ μείνῃ ἀσάλευτος μέσα στὰ θάσανα καὶ στοὺς καημοὺς τοῦ κόσμου, ὁ λόγος δὲ καὶ τὰ ἔργα μας μὲ τὴν δική του παρέμβασι θὰ γίνουν ἀξιόλογα.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ἀγνότης εἶναι ἀναγκαῖα τόσο διὰ τὴν ἐδῶ ἡρεμῆ καὶ ἀφέλιμη παραμονή, ὅσο καὶ διὰ τὴν μετὰ θάνατο.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι μιὰ προσευχὴ ἰδανικὴ, μιὰ προσευχὴ, ποὺ πρέπει κάθε νέος νὰ τὴν ἔχῃ στὸ νοῦ του καὶ νὰ τὴν ψιθυρίζῃ, ὅταν αἰσθάνεται ψυχικὴ κατάπτωση. Ὁ ποιητὴς τὴν ὠνόμασε ὄνειρεμένη, ποὺ σημαίνει ὅτι τὴν ἔχει ὄνειρευθῆ, τὴν ἔχει ἐμπνευσθῆ, ὅτι εἶναι μιὰ φανταστικὴ, ἀλλὰ καὶ μεγαλόπρεπη προσευχὴ.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ ποιήματος εἶναι γλαφυρό, γιατί χρησιμοποιεῖ διαλεγμένες, καθαρὲς καὶ ἀπλὲς λέξεις καὶ ἐκφράσεις, ποὺ εἶναι γεμάτες εἰκόνας.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟ: Ἡ γλῶσσα εἶναι Δημοτικὴ· τὸ μέτρο του εἶναι 15σύλλαβος Ἰαμβος, καταληκτικὸς, παροξύτονος· συνίζησι πρέπει νὰ γίνῃ στίς λέξεις: *κακίεσ, θεία, τρικυμίεσ, ἠθλέεμ*. Στὸς 6, 10 καὶ 11 στίχους παρατηρεῖται δρασκέλισμα τοῦ στίχου (δηλ. δὲν τελειώνει τὸ νόημα μαζὶ μὲ τὸ τέλος τοῦ στίχου, ἀλλὰ συνεχίζεται στὸν ἐπόμενον). Τὸ ποίημα ἔχει τὴ διαρρυθμισί τοῦ διστίχου, 6 στροφὲς δίστιχες, ἀν καὶ θάπρεπε νὰ διαρρυθμισθῆ, ὅπως στὰ Νέα τῆς Γ' τάξεως, σὲ 3 τετράστιχες στροφὲς.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι λυρικό (γιατὶ ἐκφράζει τὴν ἐσωτερικὴ διάθεσι τοῦ ποιητοῦ. Εἶναι δημιούργημα καθαρὰ ὑποκειμενικό, προσωπικό). Ἔχει μουσικότητα καὶ ἀρμονία στὸ στίχο.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Κωστής Παλαμάς εἶναι ἀπ' τοὺς μεγάλους ποιητὲς τῆς νέας Ἑλλάδος. Ἐγενήθη στὴν Πάτρα (1859) καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα (1943). Ἦταν ἀπόγονος μεγάλης οἰκογενείας, ποὺ εἶχε ἀναδείξει μεγάλους ἄνδρες: πολιτικούς, ἀγωνιστές, κληρικούς κ.ἄ. Ἐσπούδασε Νομικὰ (χωρὶς νὰ τελειώσῃ) στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, στὸ ὁποῖο ἔγινε γενικός γραμματεὺς ἐπὶ πολὺ. Ἦταν ποιητὴς καὶ πεζογράφος: ἡσχολήθη ἐπίσης καὶ μὲ τὴν Δημοσιογραφία καὶ τὴν Τεχνοκριτική. Τὸ ἔργο του εἶναι ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴν μακρόχρονη Ἑλληνικὴ Ἱστορία, ἀπὸ τὴν σύγχρονη Εὐρωπαϊκὴ διανόση καὶ ἀπὸ τὴ συναισθηματικὴ ζωὴ τῆς ἐποχῆς μας. Τὰ θέματά του εἶναι: πατρίδα, θρησκεία, οἰκογένεια, φύσι, ζωὴ, παγκόσμιον πνεῦμα.

Μᾶς ἄφησε ἓνα πολυσύνθετο ἔργο, ποὺ ἀπ' τὶς μικροσκοπικὲς λεπτολογίαις του ὡς τὶς γιγάντιες συνθέσεις του ἀναβλύζει ὁ μῦθος, ἡ ἱστορία, ἡ φιλοσοφία, ἡ λαογραφία καὶ ἡ γλῶσσα καὶ ποὺ «ὁ ἀναγνώστης δὲ μπορεῖ νὰ ἀκολουθήσῃ, δίχως ἴλιγγο, τὸν ἀδιάκοπο ἀνταγωνισμό τῆς Φύσεως μὲ τὸ πνεῦμα — ἀτελεύτητη ἄμπωτη καὶ παλίρροια τοῦ στοχασμοῦ!».

3. Η ΓΕΝΝΗΣΗ ΤΟΥ ΣΩΤΗΡΟΣ

Χρονογράφημα Σπ. Μελά

(Αναγνωστικόν ΟΕΔΒ σελ. 9)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μὲ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων τοῦ 1950 στὸ φιλολογικὸ περιοδικὸν τοῦ «Ἑλληνικὴ Δημιουργία» ὁ Σπ. Μελάς ἐδημοσίευσεν τὸ χρονογράφημά του «ἡ γέννησις τοῦ Σωτῆρος». Εἶναι χρονογράφημα βγαλμένον ἀπ' τὸν πόνον καὶ τὴν συμφορὰν τοῦ τελευταίου πολέμου, ποῦ οἱ φωτιῆς οἱ ὕστερες γύρω στὸ 1950 εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἀργοσβήγουν.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Χριστὸς γεννιέται... Καὶ τὸ τραγούδι τῶν ἀγγέλων «... ἐπὶ γῆς εἰρήνη...» θὰ ἀκουσθῆ καὶ πάλιν ἐφέτος παράταιρα στὶς ἐκκλησιῆς. Ὁ κόσμος γιομάτος λαχτάρων καὶ ἀγωνία περιμένει μιὰ κάποια νέα καταστροφή, γιὰτὶ οἱ πολεμοκάπηλοι ἔχουν ἐξαπολύσει τὰ σύνεργα τοῦ ὀλέθρου, ποῦ τὰ ὀδηγεῖ τὸ μῖσος τὸ ἀχόρταγο.

Μέσα στὴν ἀγριότητα τούτῃ τοῦ πολέμου ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου παίρνει μιὰ νέα μεγαλειώδη λάμψιν στὰ μάτια καὶ στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Τώρα ἵνα πολιτιμότερη ἡ ἀγάπη τοῦ Ναζωραίου. Ἄς στρέψουμε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μας στὸ θεῖον φῶς, ποῦ ἀναβλύζει ἀπ' τὴν φάτνη τῆς Βηθλεὲμ. Ἐκεῖ ὁ Θεὸς ντύνεται τὴν σάρκα ἀλλὰ καὶ τὴν βαριά μοῖραν τοῦ ἀνθρώπου, ποῦ θὰ τὸν ὀδηγήσουν στὸ Γολγοθᾶ.

Ὁ Ἄναρχος ἔρχεται νὰ δώσῃ τὸ παράδειγμα τῆς ἀδελφoσύνης, νὰ ἐξισωθῇ μὲ τὸ δημιούργημά του. Ἦρθε, γιατί εἶδε ὅτι ἡ μεγάλη πλάνη τοῦ ἀνθρώπου, ποὺ γύρευε νὰ βρῇ τὴ σωτηρία ἔξω ἀπ' τὴ συνείδησί του, τὸν ὠδήγησε σ' ἓνα φαῦλο κύκλο στυγερῶν ἐγκλημάτων. Ἦρθε, ντυμένος τὴν ταπεινότητα, νὰ δείξῃ, ὅτι ἡ Ἀπόλυτη Ἀγάπη μπορεῖ νὰ κατοικήσῃ μέσα στὸ φθαρτό, στὸ ἐφήμερο «σαρκίον» τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ γιὰ νὰ γίνῃ τοῦτο, πρέπει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀπαρνηθῇ τὸν ἑαυτό του, τὰ ἔνστικτά του, τὶς φιλοδοξίες του, τὴ ματαιότητα καὶ νὰ ἀκολουθήσῃ Ἐκεῖνον.

Οἱ πολεμοκάπηλοι ἔχασαν τὸν ἔλεγχο τῶν καταστρεπτικῶν μέσων, ποὺ ἔβαλαν σ' ἐνέργεια καὶ ποὺ τώρα κινδυνεύουν κι οἱ ἴδιοι ἀπ' αὐτά, γιατί δὲν μποροῦν πιά νὰ δαμάσουν τὰ ἄγρια ἄτια τοῦ Ἄρη, ποὺ ξεχύθηκαν στὸ πεδίο τῆς μάχης καὶ καταστρέφουν...

Τὸ θεῖο βρέφος καλεῖ καὶ πάλι τὴν ἀνθρωπότητα νὰ ἐπιστρέψῃ στὸν ἴσιο δρόμο, στὸ δρόμο τοῦ λυτρωμοῦ· τὴν καλεῖ νὰ ἀποκηρύξῃ τὴ χρεωκοπημένη κοσμικὴ ἡγεσία, ποὺ σκορπᾷ τὸ θάνατο, καὶ νὰ ἀγκαλιάσῃ τὴν Ἀπόλυτη Ἀγάπη. Ἀφοῦ ἡ ὑπεροφία τοῦ λογικοῦ παραπλάνησε τὸν ἄνθρωπο, τὸ θεῖο βρέφος ἦρθε καὶ τοῦ ζητεῖ νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ στὴν Ἀγάπη. Ζητεῖ ἀπ' τὸν πλανημένο ἄνθρωπο νὰ βρῇ τὸ δρόμο, ποὺ ὀδηγεῖ στὴ Δαμασκό, τὸ δρόμο τοῦ Παύλου· νὰ γυρίσῃ μὲ τὴ φλόγα τῆς πίστεως στὴν καρδιά του...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ: Τὸ χρονογράφημα τοῦτο δὲ χωρίζεται σὲ ἐνότητες· στὸ σχολικὸ ἐγχειρίδιο θέβαια ὑπάρχει διάθεσι χωρισμοῦ σὲ 3 ἐνότητες. Ὁ ρητορισμὸς τοῦ ἔργου καὶ ἡ ἐσώτατη φιλοσοφικὴ διάθεσι τοῦ συγγραφέα νὰ διδάξῃ, νὰ προτρέψῃ καὶ νὰ ἐκφράσῃ ἓνα ἀντιπολεμικὸ κήρυγμα ἐπικαιρα, δὲν ἀφήνει πολλὰ περιθώρια κατακερματισμοῦ.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Φλούδα ἢ (φλούδι τὸ) : φλοιός, κέλυφος. Ἀνάσα: ἀναπνοή. Ἀστόμωτος: κοφτερός, ἀχόρταστος. Πανδαισία: Πλούσιο συμπόσιο, φαγοπότι. Φάτηγ: ξύλινο κατασκευασμα στοὺς στάβλους διὰ τὴν τροφή τῶν ζώων, παχνί. Στρωμινή: στρωμα κλίνης· Σουραύλι (συρ - αὐλιον — > σῦριγξ + αὐλός): ποιμενικὸς αὐλός, φλογέρα. Ἀπολωλὸς πρόβατο: τὸ πρόβατο ποὺ ἔχει χαθῆ. Ἄφατος: ἀνεκφραστος. Σίφοντας: ἀνεμοστρόβιλος. Ἐάστερος: αἴθριος (μτφ.) καθαρός. Σάρακας (κ. σαράκι) (σηρ - άκιον, ὑποκορ. τοῦ σῆρ = σκουλήκι): σκόρος (μτφ.): τύψις, θλιψίς. Σκολιός: στρεβλός, στραβός (ἐπὶ ἀνθρ.) κακότροπος. Σφαδάξω: σπαρταρῶ.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἀντίχριστος: ὁ ἐχθρὸς τοῦ Χριστοῦ, ἀσεθής, ἄθεος, ὁ Σατανᾶς. Βηθλεέμ: βλέπε σελ. ὄρος Ἐλαιῶν: τοῦτο θρῖσκεται

(3 χιλ.) Α. τῆς Ἱερουσαλήμ, ἀπὸ τὴν ὁποία χωρίζεται μὲ τὴν κοιλάδα τῶν Κέδρων. Τὸ ὄνομα τοῦτο ἔλαβε ἀπὸ τὰ ἐλαιόδεντρα, ποὺ ὑπῆρχαν ἐκεῖ. Σήμερα ὑπάρχουν ἀκόμη ὁκτὼ ἐλαιόδεντρα. Κάτω ἀπὸ ἕνα τέτοιο δέντρο ὁ Ἰούδας ἔδωσε τὸ φίλημα τῆς προδοσίας. Τὸ Ἅγιο τοῦτο βουνὸ εἶναι γνωστὸ στὴν Π. καὶ Κ. Διαθήκη. Ἔχει 3 κορυφές σπουδαίες. Στὴ μεσαία ἐγινε ἡ Ἀνάληψι τοῦ Κυρίου (ὑπάρχουν ἐρείπια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀναλήψεως τοῦ 4ου π.Χ. αἰ.). Τὸ ἴχνος τοῦ δεξιοῦ ποδὸς τοῦ Χριστοῦ φαίνεται πάνω σὲ βράχο. Δαμασκός (ἐπαγρύπνησι) : εἶναι πόλι τῆς Συρίας καὶ μία ἀπὸ τὶς ἀρχαιότερες πόλεις τοῦ κόσμου (Γένεσι 14, 15). Οἱ περιπέτειες, ποὺ εἶχε κατὰ καιροὺς, εἶναι πολλές. Ἰδιαιτέρα σημασία ἔχει γιὰ τὸν Χριστιανισμό, γιατί κοντὰ στὴ Δαμασκὸ ἐγινε ἡ ἱστορική καὶ ἀξιοθαύμαστη μεταστροφή τοῦ Σαοῦλ σὲ Παῦλο. Παῦλος: Γεννήθηκε στὴν Ταροῦ τῆς Κιλικίας ἔλαβε ὑπηκοότητα ρωμαϊκὴ ἔμαθε τὴν τέχνη τοῦ σκηνοποιοῦ. Τὸ ὄνομα Παῦλος ἦταν Ἑλληνορωμαϊκό, ἐνῶ Σαοῦλ Ἑβραϊσκό. Εἶχε θαθεῖα μὲ μορφῶσι Ἑλληνικὴ καὶ Ἰουδαϊκὴ. Τὴ Χριστιανικὴ διδασκαλία εἶδε ὡς ἐχθρὸ τοῦ Μωσαϊκοῦ Νόμου καὶ ἔλαβε ἐχθρική στάσι ἐναντίον τῆς. Στὸ δρόμο γιὰ τὴ Δαμασκὸ ὅμως τὸ 34 μ.Χ. μὲ τὸ γνωστὸ καταπληκτικὸ δράμα, ἀπὸ διώκτης ἐγινε θερμὸς κήρυκας τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ τύφλωσι τῶν ματιῶν του ἀνοιξε τὰ μάτια τῆς ψυχῆς του. Κόλασι: ὁ Ἄδης, ὁ τόπος τιμωρίας τῶν κολασμένων ψυχῶν.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Χιλιοπαιδεμένη, ἀπροσμέτρητη, πάμφωτο, ἀταπάρνηση κ.ἀ.: σύνθετες λέξεις. μέγα φῶς, ταπεινὴ φάτνη, ἀφατη θλίψη, πάμφωτος δρόμος κ.ἀ.: κοσμητικὰ ἐπίθετα. ἀστόμωτο, ἀχόρταγο, ἐκρηκτικὸς: χαρακτηριστικὰ ἐπίθετα. ἀπροσμέτρητη: περιγραφικὸ ἐπίθετο. ἔργια τοῦ ρωμαϊκοῦ — ἄθωα παραπατήματα παιδιῶν. μέγα φῶς — ταπεινὴ φάτνη: ἀντιθέσεις. ἀβουνοῦν στὸ σκοτάδι: μηχανὲς τοῦ ὀλέθρου: μετωπία. Ὑπάρχουν πολλὲς ὀπτικὲς καὶ ἀκουστικὲς εἰκόνες.

Νοήματα : 1) Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐγκαταλείψῃ τὴν «κατὰ Χριστὸν ζωὴν», σκορπᾷ τὴ συμφορὰ παντοῦ. 2) Μωροὶ καὶ τυφλοὶ (εἶναι) ὁσοὶ πίστεψαν ὅτι ἀλλαγὴ τῶν ὀλικῶν ὄρων τῆς ζωῆς μπορεῖ νὰ φέρῃ τὴν θεραπεία τῆς βαριᾶς ἀρρώστιας, ποὺ δέρνει τὴν ἀνθρωπότητα. 3) Ἄμα οἱ δυνάμεις τῆς Κολάσεως ξαπολυθοῦν πάνω στὸν πλανήτη, κανένας δὲ θὰ μπορέσῃ νὰ τὶς διευθύνῃ κατὰ τοὺς δικoὺς του σκοποὺς. 4) Ἡ ἀνάπλασι τῆς ἀνθρωπότητος εἶναι ζήτημα ἐσωτερικῆς καθάρσεως. 5) Ποτὲ δὲν εἶται ἀργὰ γιὰ τὴν ἀληθινὴ μετάνοια. 6) Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ τὰ πεινωμένα τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα. 7) (ὁ ἄνθρωπος) πρέπει νὰ ἐρῇ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκὸ. 8) Αὐταπάρνησι, ταπεινώσι, ἀγάπη εἶναι τὸ σύνθημα τοῦ λυτρωμοῦ.

Κεντρική ιδέα : «Αυταπάρνηση, ταπείνωση, αγάπη είναι το σύνθημα λυτρωμού του ανθρώπου».

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις : «Ἔρχεται ἀνάμεσα στοὺς ποιμένες, γιατί κι αὐτὸς ἓνας ποιμένας εἶναι - ποιμένας ψυχῶν, ποὺ θ' ἀφήσῃ τὸ ποιμνιο γιὰ νὰ τρέξῃ νὰ φέρῃ στὴν ὀλόθερμη ἀγκαλιά Του τὸ «ἀπολωλὸς πρόβατο». «Ὁ Θεὸς δὲ νύνεται μονάχα τῆ σάρκα, μὰ καὶ τῆ βαρεῖα μοῖρα τῶν ἀνθρώπων». «Ἡ ἀνθρωπότητα σφαδάζει μὲ μπηγμένο στὰ σπλάχνα τῆς τὸ ἀκονισμένο σίδερο». «Κανένας δὲ μπορεῖ νὰ ξέρῃ κατὰ ποῦ θὰ στραφοῦν τελικὰ οἱ τόσον σοφὰ ἐτοιμασμένες μηχανές τοῦ ὀλέθρου». «Ἡ σοφία πρέπει νὰ λυγίσῃ ταπεινωμένη τὰ γόνατα μπροστὰ στὸ Σωτῆρα». «Νὰ βρῆ τὸ δρόμο πρὸς τὴ Δαμασκό».

ΥΦΟΣ : Τὸ ὕφος εἶναι λεπτό, εὐγενές.

ΓΛΩΣΣΑ : Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ.

ΕΙΔΟΣ : Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο εἶναι χρονογράφημα μὲ φιλοσοφικὴ, θαυστοχάστη πνοή. **Χ ρ ο ν ο γ ρ ά φ η μ α :** εἶναι εἶδος δημοσιογραφικοῦ λόγου μὲ λογοτεχνικὴ κυρίως ἀξίωσι. Ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐπικαιρότητα καὶ περιλαμβάνει στὸν κύκλο τῶν ἐνδιαφερόντων κάθε κίνησι τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Προσλαμβάνει δὲ χαρακτῆρα φιλολογικόν, γιατί θίγει τὰ θέματα μὲ ὕφος εὐτράπελο καὶ χάρι. Τὸ χρονογράφημα εἶναι Ἄ τ τ ι κ ὸ δημιούργημα. Χρονογράφοι μεγάλοι ἦσαν: ὁ Κονδυλάκης Ἰω., Νιρβάνας Π., Μωραϊτίνης Τ., Μελάς Σπ. κ.ἄ., κ.ἄ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ : Ὁ Σπ. Μελάς ἐγεννήθη τὸ 1882 στὴ Ναύπακτο καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1966. Ἦταν μέλος τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸ 1935. Ἐγραψε σ' ὅλα τὰ εἶδη τῆς Λογοτεχνίας. Διεκρίθη κυρίως στὸ χρονογράφημα, τὴν ἱστορικὴ βιογραφία καὶ τὸ δράμα. Θεατρικά του ἔργα, ποὺ γνώρισαν μεγάλη ἐπιτυχία: «Γυιὸς τοῦ Ἰσκιου», τὸ «κόκκινο πουκάμισο», «ὁ μπαμπὰς ἐκπαιδεύεται», «Παπαφλέσσας», «Ἰούδας». Ὁ Σπ. Μελάς ἦταν ἓνα γνήσιο καὶ πληθωρικὸ ταλέντο ἓνας ἀπ' τοὺς πολυγραφώτερος συγγραφεῖς τῆς νέας Ἑλλάδος.

4. «ΣΤΟΥΣ ΑΓΙΟΥΣ ΤΟΠΟΥΣ»

Κ. Ουράνη

[Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 6]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ : Εἶναι γνωστὸ ὅτι «Ἅγιοι τόποι» λέγονται οἱ περιοχὲς τῆς Παλαιστίνης (Ἰουδαία, Γαλιλαία, Σαμάρεια), ὅπου ἐγεννήθη, ἔζη-

σε, ἐδίδαξε, ἐσταυρώθη, ἀνεστήθη ὁ Ἰησοῦς καὶ διεδραματίσθησαν τὰ γεγονότα τῆς Κ. Διαθήκης (ἀλλὰ καὶ τὰ περισσότερα τῆς Π. Διαθήκης). Ἀνέκαθεν, ἀλλὰ καὶ σήμερα, παρὰ τίς τρομερὰ ἐκεῖ ἀντίξοες συνθήκες, οἱ Ἅγιοι Τόποι ἀποτελοῦν προσκύνημα καὶ «σεβάσμα» τῶν αἰωνίων Χριστιανῶν καὶ πόλους ἔλξεως χιλιάδων προσκυνητῶν.

Ἴδου οἱ μνημειωμένοι ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὸ θρύλο τόποι, ποὺ «σὰν ἀλυσωτὴ ἀντίδρασι» ὁ ἓνας φέρνει τὸν ἄλλο στὴ μνήμη καὶ φαντασία καὶ τοῦ πιὸ «λαϊκοῦ» ἀναγνώστου: Τὸ Σπήλαιο καὶ ἡ Φάτνη τῆς Βηθλεέμ, ὁ Ἰορδάνης, ἡ Ναζαρέτ, ἡ «θάλασσα τῆς Τιβεριάδος», τὸ ὄρος Θαβῶρ μὲ τὴ Μεταμόρφωσι τοῦ Σωτῆρος, ἡ Καπερναοῦμ, ἡ Βηθανία τοῦ Λαζάρου, ἡ Γεσθημανῆ, τὰ Ἱεροσόλυμα, ὁ Γολγοθᾶς, ὁ Πανάγιος Τάφος... Γιατὶ πρέπει νὰ παραδεχθοῦμε ὅτι τὸ «ὄλοι οἱ δρόμοι ὁδηγοῦν στὴ Ρώμη» εἶναι, καὶ πρέπει νὰ εἶναι, πολὺ «ξεπερασμένο». Ὅλοι οἱ δρόμοι ὀφείλου νὰ ὀδηγοῦν στοὺς Ἅγίους Τόπους, ἐκεῖ «στὸν ὀμφαλὸ τῆς γῆς», ἐκεῖ ποὺ οἱ πικραμένοι καὶ κατακερματισμένοι ἄνθρωποι κάθε φυλῆς καὶ θρησκευματος εἶναι ἀνάγκη νὰ πορεύωνται «ὀμοθυμαδόν», γιὰ νὰ «βάλλουν τὸν δάκτυλόν των εἰς τὸν τύπον τῶν ἡλῶν» καὶ ἔτσι νὰ δυναμίσουν καὶ νὰ τρανεύσουν τὴν πίστι τους σ' Ἐκεῖνον, ἀλλὰ καὶ στὴ ζωή...

ΝΟΗΜΑ: Ὁ συγγραφέας, πολυτάξιδος καὶ κοσμογυριστῆς, ποὺ «πολλῶν ἀνθρώπων ἴδεν ἄστεα καὶ νόον ἔγνω», καθὼς ὀμολογεῖ ὁ ἴδιος ἔχει δοκιμάσει τόσες καὶ τέτοιες πνευματικὲς καὶ ψυχικὲς χαρὲς ἀπὸ τίς διάφορες περιπλανήσεις του στὶς «χώρες τῆς ὀμορφιάς καὶ στὶς πατρίδες τῆς ἱστορίας». Ἀπὸ τὴν ἐπίσκεψί του ὀμως στοὺς Ἅγίους Τόπους ἐγευθῆ πολὺ περισσότερη γοητεία καὶ συγκίνηση, μολοντί δὲν ξεκίνησε γιὰ κεί μὲ τὴ λαχτάρα τοῦ προσκυνητοῦ καὶ τὴ θρησκευτικὴ προδιάθεσι.

Ἐξ ἄλλου καὶ τὸ ἀνθρώπινο καὶ φυσικὸ περιβάλλον ἔχει ἀλλάξει μὲ τὴν «εἰσβολή» ἐκεῖ τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ καὶ τῶν νεωτεριστικῶν στοιχείων. (Ἡ περιήγησι σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὸν Β' Παγκόσμιο Πόλεμο). Καὶ ὀμως οἱ ἀσφαλτοστρωμένοι δρόμοι, οἱ... πολισμένοι, ὁ τουρισμὸς καὶ γενικὰ τὰ ἔργα καὶ ἡ σφραγίδα τῶν συγχρόνων κατόχων τοῦ χώρου, «οἱ μεγάλες λερωματιῆς στὴν εἰκόνα τῆς Παλαιστίνης», ὀπως χαρκτηριστικὰ λέει, δὲν μπόρεσαν νὰ ἐξαλείψουν ἀπ' ἐκεῖ τὰ αὐθεντικὰ σημάδια τῆς Βίβλου. Ὅλα εἶναι ἐμποτισμένα ἀπὸ τὴν παρουσία καὶ τὸ μυστήριον τοῦ Θεανθρώπου. Ἔτσι ὁ συγγραφέας - ποιητῆς μας, ἀνακαλεῖ παραστατικώτατα τὰ αἰώνια εὐλαδικὰ «σεβάσματα» τοῦ ἀνθρώπου: Βηθλεέμ, Ναζαρέτ, Ἱερουσαλήμ, Ἰορδάνη, ὄρη Μωάβ, Καπερναοῦμ... Ἀλλὰ καὶ κάτι θαυμαστότερον καταφέρει μὲ μιὰν ἐξοχη συνδυαστικὴ φαντασία νὰ βλέπῃ τὴ Θεοτόκον στὴ μορφὴ συγχρόνων γυναικῶν τῆς Ναζαρέτ, τοὺς «ἀλιεῖς» τοῦ Ἰησοῦ στοὺς σημερινοὺς ψαράδες τῆς Τιβεριᾶ-

δος, τὴ βαθεῖα κατεργασμένη μορφή τοῦ Βαπτιστῆ στοὺ σημερινὸ με-
λαψὸ βεδουῖνο, τὸν ἀγαθὸ Ἰωσήφ στὸν ἀπλοῖκὸ χωρικὸ τῆς Ναζαρέτ,
τοὺς «ἀγραυλοῦντας ποιμένας» τῆς γεννήσεως στοὺς σημερινοὺς βοσκοὺς
τῆς Βηθλεέμ. Τέλος ὁ ἀφηγούμενος, μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὑποβλητικὸ θρη-
σκευτικὸ καὶ ποιητικὸ κλίμα, ἐξομολογεῖται ὅτι ἐδοκίμασε ἀνακούφισι
καὶ λύτρωσι, γιατί ἔνοιωσε ὅτι τοῦ ὠμίλησε στὴν ψυχὴ ὁ γλυκὺς Ἰησοῦς.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: α) «Ἔχω ταξιδέ-
ψει... ραπτομηχανὲς Σίγγερ». Ὑποβλητικὲς ἐντυπώσεις τοῦ ἀπὸ τοὺς Ἁ-
γίους Τόπους, παρ' ὅτι δὲν ἐπῆγε ἐκεῖ μὲ τὴν ἀνάλογη ψυχικὴ προδιά-
θεσι.

β) «Ἄν, παρ' ὅλα αὐτά... σ' ὅλη τὴ Γῆ». Δικαιολογεῖ καὶ μᾶς πεί-
θει γιατί ἐδοκίμασε αὐτὴ τὴ γοητεία καὶ τὸν ψυχικὸ συντάραχο.

γ) «Ἔτσι, γιὰ μένα... γιὰ μένα...». Ἡ τελικὴ τοῦ ἐντύπωσι εἶναι σὰν
νὰ τὸν ἐδεξιώθη ὁ Χριστὸς στοὺ σπῖτι τοῦ καὶ τοῦ ὠμίλησε σιγά, πονετι-
κά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ἐνότ.:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Ἀποδημῶ = ἀναχωρῶ, ἀπουσιάζω, ταξιδεύω.
ἀχνός: ἀρχ. ἀτνός > ἀθνός > ἀχνός = ἀραιός, ξεθωριασμένος. ἀχνάρι
(χνάρι) = ἴχνος (πατημασιὰ) > ἰχνάριον (ὑποκορ.) > ἀχνάριον
> ἀχνάρι.

λερωματιὰ: < λερός < ὀλερός (ἀρχ.) = ἀκάθαρος.

πολισμάνος: = ἀστυνομικός, ἀστυφύλακας (ξεν.) < Πόλισιαν < Poli-
ce - man (ἀγγλ.).

ρειλάμα: = διαφήμισι, ψεύτικη ἐπίδειξι < reclame (γαλλ.).

Γεσθημανῆ: (ἔβρ.) = ἐλαιοτριβεῖον.

ρεμβασμός: = ὄνειροπόλησι, στοχασμός < (ἀρχ.) ἢ ῥέμβη.

ἄχνα: (ἀχνίζω) = λευκότατο ἀλεύρι, ἀναπνοή, ψίθυρος, κάτι τὸ λεπτό.

σπεσιαλιτέ: = Τὸ ἰδιοσκεύασμα, τὸ δείγμα < Special (σπεσιαλιστάς)
ξέν.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἁγιοὶ Τόποι: Βλέπε στὰ εἰσαγωγικά.

Ἱερουσαλήμ: Ἡ περιώνυμη πρωτεύουσα τῆς Παλαιστίνης (τουλά-
χιστον ὅπως τὴν ἠξεύραμε ἄλλοτε...).

Ἱερὴ ἐστία καὶ κέντρο τῆς Χριστιανοσύνης, γιατί ἐκεῖ ἐδίδαξε, ἐμαρ-
τύρησε, ἀνεστήθη ὁ Χριστός. Ἐκεῖ καὶ τὰ σεπτὰ προσκυνήματα, τοῦ Γολ-
γοθά, τοῦ Παναγίου Τάφου κ.λ.π. καὶ ὁ Ναὸς τῶν Ἑβραίων. Ὅσο γιὰ
σήμερα... νευραλγικὸ σημεῖο ἐξοντωτικῆς διαμάχης ἀνάμεσα στοὺς Πα-
λαιστίνους καὶ Ἰσραηλίτες...

Σταυροφόροι: Είναι γνωστό ότι οι σταυροφορίες (και ιδίως η α' απ' αυτές 1096 - 1099) των λαών της Δύσεως κατά τον Μεσαίωνα είχαν σκοπό, προσχηματικά τουλάχιστον, την απελευθέρωση των Αγίων τόπων από τους Μουσουλμάνους και είναι γνωστή από την ιστορία ή σχεδόν «ύστερία» των πρώτων σταυροφόρων, όταν πρωταγνίκησαν την Αγία Πόλι. Ο-ρος Ήλαιων: Το θρυλικό όρος «των δώδεκα εθαγγελίων» κοντά στα Ίε-ροσόλυμα, πού συνήθιζε να προσεύχεται ο Ίησούς.

Γεσθημανή: (βλέπε και γλωσσικά): Ήλαιόφυτος χώρος στους πρό-ποδες του όρους Ήλαιων, εκεί συνελήφθη ο Χριστός. Σήμερα δείχνονται στους προσκυνητές 8 λιόδεντρα, από τα όποια το ένα λέγεται «δένδρον της αγωνίας», εκεί προφανώς προσευχήθη ο Θεάνθρωπος τή δραματική της αγωνίας, εκεί προφανώς προσευχήθη ο Θεάνθρωπος τή δραματική της αγωνίας, εκεί προφανώς προσευχήθη ο Θεάνθρωπος τή δραματική της αγωνίας, τότε πού είπε τά: «περίλυπός εστιν ή ψυχή μου έως θανά-του» και «Πάτερ, παρελθέτω απ' έμου το ποτήριον τουτο (Ματθ. κς' 30 - 57).

Βηθλεέμ: (πόλις του άρτου). Στην Ίουδαία, πατρίδα του Δαυίδ· έ-κει ως γνωστόν εγεννήθη ο Μεσσίας Χριστός, όπως είχε προφητεύσει ο προφήτης Μιχαΐος.

Καλλολογικά στοιχεία : Ύπάρχει εδώ μέσα ένα πλήθος καλαισθητι-κών στοιχείων (σωστό «δειγματολόγιο» θά λέγαμε των έξαισίων έκφρα-στικών τρόπων του συγγραφέα) χαρίζοντας λυγεράδα και πλαστικότητα στο όλον: «'Αποδημιέ... ή φαντασία»: Μεταφορά, «αύστηρή Ίερουσαλήμ», «τρυφερή Βηθλεέμ», «δραματική έρημος»: Ήρωαϊα κοσμητικά επίθετα, πού άποτελούν συνάμα και ταιριαστές μεταφορές, ζευγαρωμένα με τά ουσια-στικά τους.

«μαγνητικός πόλος» μεταφορ' «σά μεγάλες λερωματιές» παρομοίωσι. «τεράστια - τερατώδη» κάτι σά λογοπαίγνιο.

Νοήματα α' ένότητας: 1) Ή γή μας έχει περίσσιες όμορφίες, πλου-τισμό για το πνεύμα μας και ανακούφισι για τήν ψυχή μας. 2) Όμως ή έπαφή με τους Αγίους Τόπους είναι αυτό «το κάτι άλλο», είναι μιá αλη-θινή μυσταγωγία. 3) Οι Ήγ. Τόποι —και πρό πάντων τά Ίεροσόλυμα— ήσαν, είναι και θά είναι ο μαγνήτης και ή λαχτάρα των πιστών. 4) Ή σημερινή Παλαιστίνη διατηρεί και τή γοητεία και το άρωμα της Βίβλου, άλλ' είναι και «μπολιασμένα» πάνω της τά σύγχρονα οικονομικοτεχνικά στοιχεία. 5) Αυτό βέβαια «το ανακάτωμα» —πώς άλλωστε μπορούσε να γίνη άλλοιως, ή ζωή προχωρεί— δέν της άφαιρεί από το θρύλο και τή γοητεία της.

Β' ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ένότητας

Γλωσσική έρμηνεία : Βεδουίνος: = νομάς, σκηνίτης Ἀραβίας < Be-tuin.

σιλουέτ (τ) α: = Τό περίγραμμα, ή λεπτή μορφή (γαλλ.) < Silhouette.

θόστρυχοι: = πλόκαμοι μαλλιῶν, κατσαρά μαλλιά (άρχ.).

οΐηση: = έπαρσι, άλαζονεία (άρχ. οΐομαι).

Πραγματικῶν έρμηνεία : Ν α ζ α ρ έ τ: μικρά κόμη τῆς Γαλιλαίας, εκεί έζησε τά παιδικά του χρόνια ὁ Ἰησοῦς. Γνωστό καί παροιμιώδες τὸ τοῦ Εὐαγγελίου «Δυνατὸν έκ Ναζαρετ άγαθόν τι εΐναι;».

Τ ι θ ε ρ ι ά ς: Πόλι τῆς Γαλιλαίας κοντά στή λίμνη Γενησαρέτ. Β ε δ ο υ τ ὖ ν ο ς: (βλέπε γλωσσικά). «Τὸ πηγάδι... Σ α μ α ρ ε τ π ι ς»: Τὸ περιώνυμο στή Σαμάρεια «Φρέαρ τῆς Σαμαρείτιδος» κοντά στή Σιχάρ, τὸ ταυτίζουν μετὸ «Φρέαρ τοῦ Ἰακώβ».

Ν α ὀ ς τ ο ὺ Σ ο λ ο μ ῶ ν τ ο ς: Ὁ περίφημος ναὸς στὸ λόφο τῆς Σιών στὰ Ἱεροσόλυμα, κοινὸ προσκύνημα τῶν Ἰουδαίων ἰδρύθη ἀπὸ τὸ βασίλειά Σολομῶντα (ὡς τὸν χαρακτηρίσωμε... ἅ' ὄρο συγκρίσεως τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας τοῦ Ἰουστινιανοῦ!). Ἐκάνη τὸ 584 π.Χ. ἀπὸ τὸν Βαβυλώνιο Ναβουχοδονόσορα καί ἐκτίσθη πάλι ὕστερα ἀπὸ 52 χρόνια ἀπὸ τὸν Ζοροβάβελ. Στὴ συνέχεια ἀκολουθεῖ τὶς ιστορικὲς περιπέτειες τοῦ Ἰσραήλ γιὰ νὰ καταστραφῇ ἀπὸ τὰ θεμέλιά του ἀπὸ τὸν ρωμαῖο Τίτο (70 μ.Χ.). Ἐκτοτε ὁ χῶρος ἐκεῖνος εἶναι ἕνα... «ἔδελυγμα τῆς έρημώσεως», ὅπως θά ἔλεγε ὁ Δανιήλ.

Ο ἰ Μ ά γ ο ι: Ἀστρολόγοι τῆς Ἀνατολῆς ποὺ πρῶτοι εἶδαν τὸν γεννηθέντα Χριστὸ (παραδίδονται μετὰ τὰ ὀνόματα: Βαλτάσαρ, Γασπάρ, Μελχίωρ). Μ ο ά θ: Τμήμα τῆς Ὑπεριορδανίας, ἀνατολικῆς Νεκρᾶς θαλάσσης μετὰ βραχώδη ὄρη.

Κ α π ε ρ ν α ο ὄ μ: πόλι τῆς Γαλιλαίας κοντά στή λίμνη Γενησαρέτ ἀπ' ἐδῶ ἤρχισε τὴ διδασκαλία του ὁ Ἰησοῦς· σήμερα τὸ χωριὸ Τελχοῦμ.

Ἰ ο ρ δ ά ν η ς π ο τ α μ ὀ ς: (Ἐὸρ. Γιαρδέτν = ὀριμητικὴ ἐκροή). Σὲ ἄλλη ἐκδοχὴ εἶναι τὸ ὄνομα δύο συμβαλλομένων ποταμῶν (Γιὸρ καί Δάν). Πηγάζει ἀπὸ τοὺς πρόποδες τοὺς ὄρους Ἐριμών, χύνεται στή Γενησαρέτ καί στή συνέχεια ὕστερα ἀπὸ πολλοὺς ἐλιγμούς ἐκβάλλει στή Νεκρὰ Θάλασσα.

Καλλολογικά στοιχεΐα: διάχυτη ἀτμόσφαιρα, αὐλή. Παρουσία: Κοσμητ. ἐπίθετα. Σάν εἰκονογράφησι: Παρομοίωσι. Λαμπερά σάν κάρβουνο: πα-

ρομοίωσι. Ἐχομε τόσο συχνὰ διπλὸ ἐπίθ. προσδιορισμό. π.χ. τὸ φαρδὺ μαῦρο χιτῶνα, ἄγριος καὶ κουρελιάρης βεδουίνος, ἀραιὸ ξανθὸ γένι.

«Ὅλα ὡστόσο μοῦ μλοῦσαν... μεταρσιώνοντας». Σχῆμα ἐπαναλήψεως (ἢ ἀναδιπλώσεως) τοῦ $\delta \lambda \alpha$, $\Lambda \upsilon \tau \acute{o} \nu$, ποῦ δίνει γοργότητα καὶ πάθος. Ἄλλ' ἐκεῖνο ἀπὸ τὰ αἰσθητικὰ στοιχεῖα ποῦ κυριαρχεῖ σπάταλα καὶ ἀφειδώλευτα καὶ στὶς 3 ἐνότητες τοῦ ἔργου εἶναι οἱ εἰκόνες. Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰποῦμε ὅτι ὅσες γραμμὲς τόσες καὶ οἱ ἐξαίσιες ζωγραφιές, ποῦ συγκλίνουν ὅλες καὶ τονίζουν «τὰ γαλανὰ του μάτια τῆς καλοσύνης καὶ τοῦ ρεμβασμοῦ».

Νοήματα β' ἐνότητας: 1) Καὶ ὁ πλέον ἀνύποπτος ἐπισκέπτης θὰ βρῆ (νοερὰ βέβαια) τὴ ζωντανὴ παρουσία τοῦ Ναζωραίου, θὰ γυρίσῃ ὅπως-δήποτε... «Χριστοφόρος». 2) Οἱ ἐκεῖ σημερινές μορφές καὶ γενικὰ ἡ πορεία τῆς ζωῆς ἐνθαρρύνει τὴ δημιουργικὴ φαντασία νὰ ἀνασυνθέσῃ τίς παλιές μορφές καὶ τὰ εἰδυλλιακὰ τοπία τῆς Βίβλου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ. ἐνότητας:

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: ραβ(θ)ί: (ραβίνος) = δάσκαλος < rabb (Ἑβραϊκ.).

πεζούλι (καὶ πεζούλα) < ἀρχ. πέζα θεμ. πεδ. μεσαιωνικὸν πεζούλλιν, εἶναι ἡ ξηρολιθία στοὺς ἀγρούς ἢ τοιχίσκος ἔξω ἀπὸ σπίτια ἢ ναοὺς γιὰ κάθισμα ἢ ἀφίππευσι. Περιπλοκάδα (λαϊκὰ περικοκάδα) = φυτὸ ποῦ-δες ἀναρριχητικὸ.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Εἶναι τέτοια λοιπὸν «ἡ περιρρέουσα» ἀτμόσφαιρα ἐκεῖ στὴν Παλαιστίνη, ποῦ ὁ ἐπισκέπτης ἔχει τὴν αἴσθησι ὅτι ὁ ἴδιος ὁ Χριστὸς ἀνοίγει φιλικὴ κουβέντα μαζί του.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ἡ ἐπίσκεψι στοὺς Ἁγίους Τόπους, ἀκόμη καὶ στὶς ἡμέρες μας, ποῦ παρουσιάζουν «τίς προσμεΐξεις» καὶ τὰ γνωρίσματα τῆς καθημερινότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ μας, σοῦ μεταγγίζει συγκίνησι, δέος καὶ γοητεία, καὶ τὸ ὅλο κλίμα, ἔμφυχο καὶ ἄφυχο, σὲ εὐκολύνει νὰ μεταφερθῆς στοὺς χρόνους ἐκείνους, τοὺς ἀλλοτινοὺς, γιὰτι νοιώθεις, πειθαναγκάζεσαι νὰ νοιώσης, ὅτι σὲ παραστέκει οἰκετὰ καὶ στοργικὰ ἡ ζεστὴ παρουσία Ἐκείνου.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὅποιος ἐπισκέπτεται, ἀκόμη καὶ σήμερα, τοὺς Ἁγίους τόπους, ἔστω καὶ χωρὶς τὴ δίψα τοῦ πιστοῦ καὶ χωρὶς τὴν ἀρχικὴ θρησκευτικὴ παρόρμησι, ἐπιστρέφει ἀπ' ἐκεῖ μὲ βαθεῖα θρησκευτικὰ βιώματα, ὅπως-δήποτε μεταμορφωμένος.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ γλῶσσα δημοτικὴ, μιὰ πολὺ ποιητικὴ δημοτικὴ, χυ-

μώδης, ζεστή. Τα μέρη του λόγου είναι έτσι ομορφοβαλμένα που δημιουργούν «ἐκρήξεις ομορφιάς» τόσο στη φωνή του σωστού ἀφηγητού, όσο και στο καλογοητευμένο αὐτί του ἀκροατοῦ.

ΥΦΟΣ: Ἐδῶ σφιχτοδεμένες καὶ καλοδουλεμένες φράσεις «ἐπενδύουν» τοὺς ζεστοὺς τόνους καὶ τὶς πυρετικὲς καὶ «ἐκ βαθέων» ἐξομολογήσεις τοῦ δημιουργοῦ - συγγραφέα. Τὸ ὕφος εἶναι ἀπλό, ἀρητόρευτο, φυσικό· σὲ πολλὰ σημεῖα γλαφυρό, παντοῦ παραστατικό, πού μὲ ἀξιοζήλευτη μαστοριά δὲ σκεπάζει τοὺς κραδασμοὺς τοὺς περιεχομένου.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: 1) «χῶρες τῆς ομορφιάς ἢ πατρίδες τῆς ἱστορίας»: εἶναι τοποθεσίες στὴ γῆ μας, πού τὶς ἔχει σφραγίσει μιὰ γιὰ πάντα ἡ ομορφιά, κι ἄλλες σημαδεύσει ἡ ἱστορία. Ἄλλὰ —τί προνόμιο!— εἶναι καὶ κάποιες ἄλλες (ὅπως ἡ δική μας ἢ πατρίδα), πού τὶς ἔχει καὶ ἡ ομορφιά καὶ ἡ ἱστορία...

2) «Μεγάλες λερωματιῆς στὴν εἰκόνα τῆς Παλαιστίνης». Μπορεῖ νὰ μᾶς θυμίση τὶς ἐμπόλεμες πράξεις, πού γίνονται σήμερα ἐκεῖ ἢ ἀκόμη τὴν περίπτωσι τοῦ πετρελαίου, ἃς εἰπούμε...

3) «Τεράστια καὶ τερατώδη ἐκκλήσια».

Σχεδὸν λογοπαίγνιο δημιουργεῖται ἐδῶ, γιὰ τὸ τεράστια εἶναι «καλή», ἐδῶ, ἔννοια· ἐνῶ, τὸ τερατώδη εἶναι πάντοτε, «κακή».

4) «Ἀντὶ γιὰ σμύρνα... βενζίνη», ἐδῶ χαιρόμαστε τὴν τόλμη τοῦ συγγραφέα, τὴν τόσο σωστὴ ὁμως, πού ζευγαρώνει τὴν ὕλη τὴν «ἄυλη» τοῦ μυστηρίου (σμύρνα, λίβανος) μὲ τὴν ὕλη, τὴν τελευταία τῆς λέξι· μάλιστα, τῆς συγχρόνου ἐποχῆς... ντενεκέδες μὲ βενζίνη...

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Σ' ὅλο τὸ ἔργο εἶναι διάχυτα δύο ἀνώτερα συναισθήματα· τὸ θρησκευτικὸ καὶ τὸ καλαισθητικό, πού ἀλληλοσυμπληρούμενα ἐνσταλάζουν στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου μιὰν ἀνακούφισι καὶ λύτρωσι καὶ τὸν μετεωρίζουν σὲ σφαῖρες μεγαλείου καὶ θείας «μεθέξεως»

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Τὸ λογοτέχνημα αὐτὸ τὸ τόσο πλούσια «φορτισμένο» ἀπὸ γνωστικὰ στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ παιγνιδίσματα τῆς φαντασίας, καὶ πού εἶναι ἐμποτισμένο ἀπὸ ἀξεθύμαστο ποιητικὸ ἄρωμα, μπορεῖ νὰ δώση στὸν κάθε ἐργάτη τῶν καλῶν τεχνῶν ἐρεθίσματα γιὰ δημιουργικὲς ἀνασυνθέσεις. Π.χ. ὁ ποιητὴς νὰ δανεισθῇ ζεστοὺς τόνους γιὰ νὰ ἀναδημιουργήσῃ τὸ ψυχοφυσικὸ κλίμα τῆς Παλαιστίνης. Ἐπίσης ὑπάρχουν ἐδῶ ζεστά, σπαρταριστά, προκλητικὰ θὰ ἐλέγαμε, πράγματα, νὰ τροφοδοτήσουν καὶ πλουτίσουν τὴ φαντασίαν τοῦ κάθε ζωγράφου· παραδοσιακοῦ, μοντέρνου, γιὰ τὸ ὄχι καὶ σουρρεαλιστοῦ; Φαντάζεται κανεὶς τί τεράστια κοσμογονία ὑπάρχει ἐδῶ μέσα! Ἰδοὺ Λόφος Σιών, Ὁρος Ἐ-

λαιών, «λερωματιές» στο χάρτη της Παλαιστίνη, γτόπιοι... πολισιάνοι, ή τραχειά και αλλόκοσμη μορφή του Ἰωάννη Βαπτιστή, οί Εἰρηνικοί ἐ-
λαιόλοφοι τῆς Ναζαρέτ, ὁ μελαφὸς θεδούνος· και κείνα τὰ μακρυνά μα-
βιά θουὰ τοῦ Μοάβ... Ἀλλὰ πρὸ πάντων στο κέντρο τοῦ πίνακα ἡ ποιη-
τικώτερη μορφή τῶν αἰώνων, ὁ γλυκὺς ραββὶ μὲ «τοὺς ξανθοὺς θυστρώ-
χους, τὸ ἀραιὸ ξανθὸ γένι και τὰ γαλανὰ του μάτια τῆς καλοσύνης...».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα εἶναι ταξιδιωτικὴ ἐν-
τύπωσι μὲ περιγραφικὸ χαρακτήρα. Ἀλλά, χωρὶς ὑπερβολή, θὰ μπορού-
σαμε νὰ τὸ χαρακτηρίσωμε ὡς ἓνα λυρικοθρησκευτικὸ ὁδοιπορικὸ. Ἀνή-
κει στὴ συλλογὴ τοῦ Κ. Οὐράνη «Γλαυκοὶ δρόμοι (1947).

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΑΞΙΔΙΩΤΙΚΗΣ ΕΝΤΥΠΩΣΕΩΣ: Τὸ εἶδος αὐτὸ τῆς
λογοτεχνίας (ἄλλοι τὸ θέλουν παραλογοτεχνικὸ) θὰ ἐλέγαμε ὅτι εἶναι πο-
λὸ «μοντέρνο», μὲ τὴν ἔννοια ὅτι ὄχι βέβαια ἔχει ἐμφανισθῆ τελευταία —
γιατὶ ὡς μακρυνὸ του πρόδρομο ὁπωσδήποτε πρέπει νὰ ἀναγνωρίσωμε τὶς
ἀρχαῖες περιηγήσεις και σὲ συνέχεια τὶς ἐντυπώσεις τῶν μεταγενεστέ-
ρων εὐρωπαϊῶν περιηγητῶν—, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔννοια ὅτι βρίσκεται στο κέν-
τρο, τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν ἀναγνωστῶν, «ἔχει μεγάλη πέρασι», τὸ προ-
τιμᾶει τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν· γιατί εἶναι παραδεκτὸ ὅτι τὰ μυθιστορήματα,
μὲ τὴν κλασσικὴ τους μορφή και δομὴ κάπως κουράζου. Αὐτὸ δὲν ἰσχύ-
ει μόνο για τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἶναι διεθνικὴ ἀποψι. Στὴ χώρα μας τὸ ἀν-
τιπροσωπεύουν ἐπάξια οί Νικ. Καζαντζάκης (ταξιδεύοντας Ἰσπανία, Ἀγ-
γλία, Ρουσία, Ἰαπωνία κ.λ.π.), Ζ. Παπαντωνίου (Ἰσπανία, Ἰσπανία, Ἀγ-
Μωραϊτίδης (μὲ τὸν βορᾶ τὰ κύματα), Χρ. Ζαλοκώστας (γύρω στὴν Ἑλ-
λάδα), Ἀθ. Ταρσούλη (Ἀσπρα νησιά), Ἐμμ. Λυκούδης (ὁδοιπορικαὶ
ἐντυπώσεις), Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος (Δώδεκα κεφάλαια λυρικῆς γεω-
γραφίας) και ὁ συγγραφέας τοῦ παρόντος Κ. Οὐράνης μὲ τὶς συλλογές
του: «Τὸ Θεοβάδιστον ὄρος, Σινὰ» «Ἰταλία», «Γαλλία», «Sol y Sombra =
ἥλιος και σκιά (ἀπὸ τὴν Ἰσπανία), «ταξίδια στὴ Ἑλλάδα», «Γλαυκοὶ
δρόμοι». Εἶδος τῆς ταξιδιωτικῆς ἐντυπώσεως — «ἀδελφὸ εἶδος» θὰ ἐκυ-
ριολεκτούσαμε ἂν θὰ ἐλέγαμε — εἶναι τὸ λεγόμενον ὁδοιπορικὸ. Π.χ. τὰ
λυρικά ὁδοιπορικὰ τοῦ Γάλλου Σατωδριάνδου.

ΣΧΟΛΗ: Ὁ συγγραφέας ἀνήκει στὴ λεγομένη, Νεορομαντικὴ Σχολὴ τῶν
Ἀθηναίων. Ἐδῶ και οί ποιητὲς Α. Σικελιανός, Σ. Σκίπης, Στ. Δάφνης κ.ἄ.
Τὸ κλίμα αὐτὸ ὠνομάσθη ἔτσι, νεορομαντισμός, σὲ ἀντίθεσι μὲ τὸν παλιὸ
ρομαντισμό, τῆς Α' Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς, μὲ τὶς γνωστὲς του ὑπερβολές
και ἀδυναμίες (Παράσχοι, Σούτσοι, Παπαρρηγόπουλος, Βασιλειάδης, Κα-
ρασούτσας κ.ἄ.), γιατί τώρα ἐδῶ ἔχαμε αὐστηρότερα ἐκφραστικὰ μέσα και
περισσότερη πειθαρχία.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Τὸ πεζογράφημα αὐτὸ εἶναι μιὰ κορυφαία ὄ-
ρα τῆς λυρικῆς πρῶζας τοῦ Κ. Οὐράνη, ἀπὸ τὰ καλύτερα στὸ εἶδος του,
ποὺ μέσα του βρῖσκουν μὴν εὐτυχισμένη συναρμογὴ ἢ θρησκευτικὴ κα-
τάνυξι μὲ τὴν αἰσθητικὴ ὁμορφιά.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ: Κώστας Οὐράνης, φιλολογικὸ ψευδώνυ-
μο τοῦ Κων. Νεάρχου. Ἐγενήθη στὴν Πόλη τὸ 1890 (κατ' ἄλλους στὸ
Λεωνίδιο Κυουρίας) καὶ ἀπέθανε 12 Ἰουλίου 1953 στὴν Ἀθήνα. Ἐ-
σπούδασε πολιτικὲς ἐπιστῆμες στὸ Παρίσι καὶ τὴν Ἀγγλική, Γαλλικὴ
καὶ Ἰσπανικὴ λογοτεχνία. Τὸ 1920 τοποθετεῖται σὰν γενικὸς πρόξενος
τῆς Ἑλλάδος στὴ Λισσαβῶνα. Ἐπιστρέφει ὀριστικὰ στὴν Ἀθήνα τὸ
1824. Συνειργάσθη σὲ πολλὰς ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο:

α) ποιήσι: Οἱ συλλογές του: «Σὰν ὄνειρα», «Νοσταλγίες»,
«Ἀποδημίες».

β) Κ' ρι τικ ῆ: «Κάρολος Μπωντλαίρ», «Ἀχιλλεὺς Παράσχος».

γ) Ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις: (Βλέπε «ταξιδιω-
τικὲς ἐντυπώσεις» τοῦ παρόντος). Ἄλλ' ἡ δημιουργία του ποὺ τὸν ἐκφρά-
ζει κυρίως εἶναι οἱ ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις του. Γιατὶ ὁ Οὐράνης δὲν ἔ-
ζησε ἀσάλευτη ζωὴ, ὅπως π.χ. ὁ μέγας Παλαμᾶς μας, ἀλλὰ φιλαπό-
δημος, ἀξεδίψαστος, νοσταλγός, ἀφέθηκε σὲ μιὰ διαρκῆ μετατόπισι γιὰ
νὰ γεμίση τὸ κενὸ τῆς ψυχῆς του.

Ἀνήκει στὸ εἶδος ἐκεῖνο τῶν ἀνθρώπων ποὺ λέγεται «**Homo circu-
lator** = ἄνθρωπος περιηγητικὸς». Ὁ κ. Οὐράνης εἶναι μιὰ γνήσια λυ-
ρικὴ φωνὴ τῶν χαμηλῶν καὶ διακριτικῶν τόνων, ὁ τελευταῖος τῶν νεορο-
μαντικῶν μας, ὅπως τὸν εἶπαν. Καθὼς γράφει ὁ Ἄρ. Καμπάνης «τρα-
γούδησε σὲ στίχους ἀφελεῖς καὶ παραποινιαρικοὺς ποὺ ἀπηχοῦν τὶς φευ-
γαλέες ἀπηχῆσεις τῶν ταξιδίων, τὸν τρόπο τῆς μονώσεως καὶ τοῦ θανά-
του στὴν ξενιτεία, τὸν πόθο... τῆς μάταιης ἐπιστροφῆς». Ἀλήθεια ὁ ποι-
ητῆς μας ἦταν μιὰ εὐγενικὴ ὕπαρξι ποὺ στὴν πρᾶξι καὶ στὴν τέχνη του
ἐκινήθη ὀλοζωῆς ἀνάμεσα στὸ νόστο καὶ στὸ μισσεμό...

5. ΔΙΠΛΟ ΟΡΑΜΑ

N. Πετιμεζᾶ - Λαύρα

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 13)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Πόσες φορές οἱ Χριστιανοὶ δὲν ἔγιναν μάρτυρες τῆς πα-
ρουσίας τοῦ Θεοῦ ἢ κάποιου θείου προσώπου! Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μ.

για την Άμυνα. Οί βάρβαροι όμως προχωρούν· ο Άμαχος πληθυσμός θρη-
νεϊ για τη λαίλαπα, που έρχεται· ως κι ο ουρανός, που πριν καταξάστε-
ρος φώτιζε με τὸ φεγγάρι του τὴ γῆ, ἄρχισε τώρα κι αὐτὸς νὰ συννε-
φιάζη· ἀστραπές, κεραυνοὶ αὐλακώνουν τὸ σκοτάδι.

Οἱ δυὸ ὑπῆρέτες ἐτοιμάζονται, ἀφοῦ ἔνωσαν πῶς ἔφτασεν ὁ κίνδυ-
νος· θὰ κρύψουν τὸν Ἅγιο. Ἡ ταραχὴ τοῦ πολέμου ἔφτανε μέχρι τὴν ἐκ-
κλησίαν γιγαντωμένη. Ἄστραπὴ γοργάστραψε καὶ φώτισε τὸ τέμπλο τοῦ
ναοῦ. Ἡ βροντὴ ποὺ ἀκολούθησε κράτησε ὦρα· καὶ νά! Τὰ τζάμια τῆς
προθήκης ἀνοιξαν. Εὐωδιὰ ἀνέκφραστη γιόμισε τὸ ναό· κι ἐπάνω στὴν
παραζάλη τους οἱ δυὸ ἀνθρώπινες ὑπάρξεις, ποὺ εἶχαν καρφωμένα τὰ
μάτια στὸ τέμπλο, βλέπουν ἔκθαμβοὶ ἕνα γεροντάκι μελαψό, ἀκουμπῶν-
τας στὴν πατερίτσα, ντυμένο μὲ χρυσοποικίλη πορφύρα, μὲ τὶς χρυ-
σῆς παντοφλές του, ποὺ κατέβαινε στὰ σκαλιὰ τοῦ τέμπλου. Ἦταν τὸ
βῆμα του ἤσυχο, συρτὸ κι ἐναέριο. Χάθηκε στὸ σκοτάδι τοῦ ναοῦ. Οἱ
εἰκόνες ἔτριζαν, σειόταν τὸ τέμπλο, τὰ καντήλια ἔσβησαν.

Οἱ δυὸ φύλακες ἔμειναν θαμπωμένοι πάνω στὶς πλάκες τῆς ἐκκλη-
σιας πολλὲς ὥρες· κάποτε συνήλθαν κι ἐνόησαν τὰ διατρέξαντα. Ὁ Ἅ-
γιος εἰσάκουσε τὶς παρακλήσεις τους κι ἐβγήκε. Βγήκε κι ἔδωξε τοὺς
Τούρκους. Αὐτὸ ὠμολόγησαν οἱ πολλὲς φωνές, ποὺ μαζεύτηκαν ἔξω ἀπ’
τὴν ἐκκλησίαν καὶ γύρευαν νὰ μποῦν νὰ προσκυνήσουν, νὰ εὐχαριστήσουν.
Ἄκουσαν ἀκόμη ὅτι μόλις πάτησαν οἱ Τούρκοι τὴν πόλι, πάνω στὸ με-
γάλο προμαχῶνα φάνηκε ἕνας καλόγερος γίγαντας· στὸ ἕνα του χέρι
κρατοῦσε σπαθὶ καὶ στ’ ἄλλο σταυρὸ πελώριο, ποὺ ἡ κορφὴ του ἔφτα-
νε στὰ σύννεφα. Οἱ Τούρκοι φοβισμένοι, ταπεινωμένοι κι ἄπρακτοὶ μπη-
καν στὰ πλοῖα κι ἔφυγαν...

Οἱ φύλακες νιώθαν εὐτυχισμένοι, γιατί οἱ δυὸ τους εἶδαν τὸ θαῦμα·
ἐκλείσαν χαρούμενοι τὴν πλάκα τῆς καταπακτῆς. Ὁ ἐκκλησιάρχης ἔτρε-
ξε στὸ καμπαναριὸ κι ἄρχισε ἕνα χαρούμενο καμπάνισμα. Οἱ καμπάνες
τῶν ἄλλων ἐκκλησιῶν ἀπάντησαν μὲ πολλὰ χτυπήματα νικητήρια.

Ὁ ἥλιος ξαναφάνηκε φωτεινός· κι ὁ Χαράλαμπος ἀπ’ τὸ καμπανα-
ριὸ ἔβλεπε νὰ ξεμακραίνουν τὰ τούρκικα καράβια ταπεινωμένα καὶ κα-
ταφρονεμένα...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ:

Α' «Σοῦ ἑταῖρα αὐτό... καὶ τὰ γράφω». «Ἐγγραφή μαρτυρία τοῦ θαύ-
ματος· πραγματοποιήσι ὑποσχέσεως».

Β' «Μερόνυχτα τὰ κανόνια... γιὰ νὰ ἴναι πάντα ἔτοιμος». «Φροντί-
δες γιὰ τὴν ἄμυνα τῶν πολιορκημένων».

Γ' «Ἦταν κοντὰ μεσάνυχτα... παιδιὰ γιὰ ἀλλαξοπιστία». «Ἡ Ἐπι-
κίνδυνη ἐπιθεσι τῶν βαρβάρων».

Δ' «Ἐκεῖ ἀκίνητοι... βαθὺ χύθηκε τριγύρω». «Τὸ θαῦμα».

Ε' «Πόσην ὦραν ἔμειναν... ἀταχτα καὶ διαστικὰ». «Τὰ νικητήρια
στὸν Ἅγιο».

Καλλολογικά στοιχεία: σύνθετα: μισσοδημιμένα, ανορθόγραφα. υπαλλαγή: διάβασε τὸ χαρτάκι (ἀντί... τὰ γράμματα).

Περίληψη: ὁ γεροκορφιάτης ἐμπιστεύεται τὸ πολύτιμο σημεῖωμα καὶ παίρνει ὑπόσχεσι ὅτι τοῦτο θὰ γίνῃ γνωστὸ στὸ εὐρὺ κοινό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: = γιαλός = (αἰγιαλός), τὸ ἀκρογιάλι, ἢ ἀκροθαλασσιά. [ἀΐσω = πηδῶ, ὑφώνομαι· αἶξ = τὸ κύμα, αἶγες = τὰ κύματα, αἰγιαλός = τὸ μέρος, ὅπου πηδοῦν καὶ σθῆνουν τὰ κύματα]. Καταπαχτή = θύρα ὀριζόντια σὲ δάπεδο, πού ὁδηγεῖ στὸ ὑπόγειο· τσί = τίς. λάρνακα = λάρναξ = ἡ θήκη ἀπὸ μάρμαρο, λίθο ἢ ψημένο πηλὸ ἢ καὶ ξύλο, πού χρησίμευε γιὰ τὴν ταφὴ τῶν νεκρῶν· λέγεται καὶ σαρκοφάγος· ἀνήκει σὲ προχριστιανικὸ ἔθιμο, πού υἱοθέτησε καὶ ὁ Χριστιανισμός. Στούς εἰδωλολατρικούς χρόνους ἔφερε ἡ λάρνακα στὸ ἐξωτερικὸ γλυπτές ἢ ζωγραφιστές παραστάσεις (σαρκοφάγος Ἁγίας Τριάδος Κρήτης 1400 π.Χ.). Οἱ χριστιανικὲς λάρνακες ἔφεραν ἀπ' ἔξω γλυπτὸς σταυρούς, κισσοῦς, σταφύλια κ.ά.· στασίδι = ξύλινο κάθισμα κολλημένο στὸν τοῖχο τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς ἐκκλησίας.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἰψος (Ἰψος) ὁ = ὄρμος ΒΑ τῆς Κερκύρας, θαυμασία περιοχὴ. Γονιός ὁ = ὄρμος Α τῆς Κερκύρας· παλαιὸ φρούριο = εἶναι κτισμένο πάνω σ' ἓνα νησάκι, 100 μ. ἀπὸ τὴν κεντρικὴ πλατεία· συνδέεται μὲ τὴν ξηρὰ μὲ μεγάλη γέφυρα· λατίνοι = Καθολικοί· νυχτέρι = νυχτερινὴ ἐργασία, σκοπιά, ἐπαγρύπνησι· πανούκλα = ἡ φοβερὴ λοιμώδης ἀρρώστεια, πανώλης· ἀσημένια = μὲ ἀσημένια ἐπένδυσι.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Στὴν ἐνότητα αὐτὴ κυριαρχοῦν συναισθήματα = εὐθύνης (ναυάρχου, στρατοῦ, ἐκκλησιάρχου, διάκου), φόβου (ἀμάχου πληθυσμοῦ), λατρείας (ἢ προσκύνησι τοῦ Ἁγίου), σεβασμοῦ (τῶν δύο φυλάκων).

Καλλολογικά στοιχεία: Σύνθετα: μερόνυχτα, ὀλόγυρα, ἀεικίνητος, παλιόσκυλα, μισαγρυπνοῦσε. Κοσμητικὰ Ἐπίθετα: ἀτρομος, φύχραιμος, ἀεικίνητος, ἀγρυπνοί, ἀγαθὸ, ἀπλοϊκό. Μεταφορὰ = τραβοῦσε στὸ στασίδι του· παρομοιώσεις = ὅπως τσί ἄλλες ἔδωξε καὶ τὴν πανούκλα. Εἰκό-νες = ὁ κόσμος πῆρε θάρρος... ἀπ' τὴν ἄλλη· Κι ἔπειτα γύριζε... νὰ ψιθυρίζουν σιγὰ - σιγὰ ἀσύνδετα σχήματα = ἀτρομος, φύχραιμος, ἀεικίνητος· νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ ὀηθοῦν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους· νὰ κἀνῃ χάρες, νὰ σώζῃ κόσμο, νὰ ἔχη τόση δύναμι! ἀντονομασία = παλιόσκυλα (οἱ Τοῦρκοι).

Ν ο ή μ α τ α = 1) ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τῶν δικῶν μας εἶναι οἱ φοβερῶτεροι σύμιαχοι τοῦ ἀντιπάλου.

2) Ἡ καλὴ ὀργάνωσι πάντα φέρνει τὴν ἐπιτυχία.

3) Τὸ θάρρος εἶναι μισὴ νίκη.

4) Ὁ ἐνάρετος πιστεύει στὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ, ὅταν εἰσέκεται σὲ δύσκολη θέσι.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Ἡ πολιορκία· ἡ ὀργάνωσι τῶν πολιορκημένων· ἡ ἀνάληψι εὐθύνης ἀπὸ τοὺς δύο φύλακες· ἡ μεγάλη πεποίθησι τοῦ ἐκκλησιάρχου στὸν Ἅγιο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: ἀτόφια = (αὐτοφυῆς) = ὀλόκληρος, αὐτοτελής (καὶ ἀτόφους). ἄλιωτο = (ἄλειωτο) = πού δὲν ἔχει ἀποσυντεθῆ (ἐπὶ νεκρῶν)· ἀλαλαγμός = θόρυβος ἀπὸ κραυγὰς καὶ συγκεχυμένες φωνές· ἀρχύτερα (ἐπίρ.) = πρωτύτερα· ζεματίζω = (ζεματῶ): περιχύνω κάτι μὲ θερμὸ ὑγρὸ, θερμίζω.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: γρύλλος ὁ = ἔντομον (κοιν. τριζόνι)· ἀστροπελέκι τὸ = (ἀστὴρ + πέλεκυς) = τσεκούρι πού ἔπεσε ἀπ' τὸ ἀστέρι, κεραυνός· καντούνια τὰ = στενοὶ δρόμοι (λέξι Ἰταλ.).

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Στὴν ἐνότητα αὐτὴ κυριαρχοῦν τὰ συναισθηματά: ἀγωνίας (στοὺς προμαχῶνες), εὐλάβειας (στὸν Χαράλαμπο), τιμῆς κι εὐθύνης (στοὺς ὑπερασπιστές), φόβου καὶ τρόμου (στὸν ἄμιαχο πληθυσμό).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: σύνθετα = τρεμόσθηναν, μυριόστομη, ὀλοφέγγαρος, κατακάθαρος, ἀστροπελέκια, παράδερνε, ἀλλαξοπιστία. Κοσμητικὰ ἐπίθετα = ἀσημένιο, μονότονο, βουδή, ἀπέραντη, ξαφνική, μυριόστομη. Χαρακτ. Ἐπίθετο = ἄλιωτο· μεταφορὰ = πάτησαν (τὸν προμαχῶνα), βαριά (σύννεφα), ἔσχιζαν (οἱ ἀστραπές)· παρομοιώσεις: σὰν ἀσημένιο (δίσκο), θηρία, σὰ μυριόστομη κραυγὴ· εἰκόνα = ὁ Χαράλαμπος ἀπ' τὸ πρῶτο... στὴ δεξιὰ πύλη· οἱ 3 τελευταῖες παράγραφοι τῆς γ' ἐνότ. εἶναι εἰκόνας ἀκουστικῆς (ἀντήχησαν, ἔτριξαν...) καὶ ὀπτικῆς (πάτησαν τὸν προμαχῶνα, τοὺς ζεμάτισαν μὲ λάδι... τάφρο... σκάλες... πύργους) πού διαζωγραφίζουσι μὲ σαφήνεια τὴ σκληρὴ θαρδαρότητα τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὴν ὑπεράνθρωπη προσπάθεια τῶν ὑπερασπιστῶν· ἀσύνδετα = κι ἡ τρίτη, μεγάλη, ἀτόφια ἀσημένια — ἀκανόνιστα, φοβισμένα, παραλλαγμένα· ἀντονομασία = τῶν ἀπίστων (τῶν Τούρκων).

Νοήματα = 1) Στὸν πόλεμο ἡ μεγάλη ἡσυχία προαναγγέλλει μέλλουσα ταραχή.

2) Οἱ θάρβαροι προκειμένου νὰ καταλάβουν καὶ νὰ καταστρέφουν κάθε τι τὸ πολιτισμένο ρίπτονται μὲ ἀγριότητα.

3) Οἱ πολιορκημένοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίσουν τὸ πατριον ἔδαφος.

Περὶ ληψι: Ἡ μεγάλη ἐπίθεσι' ὕστερες παρακλήσεις τοῦ Καμπονέρη' ἢ κατάληψι καὶ τὰ ἐπακόλουθα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Δ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεῖα: τζάμι (ξ. λ.) γυαλί, ὑαλοπίνακας' τέμπλο = (λατ. λ.) = τὸ χῶρισμα θήματος καὶ κυρίως ναοῦ, εἰκονοστάσι' κατάνυξι = ἀφηρημένη ἔννοια τοῦ ρ. κατανύσσομαι = διεγέρσις εὐσεβοῦς διαθέσεως.

Πραγματικῶν ἔρμηνεῖα: πλακόστρωτο τό: τὸ δάπεδο τὸ στρωμένο μὲ πλάκες. Πατερίτσα ἢ = ποιμαντορικὴ ράβδος τῶν ἀρχιερέων' πορφύρα, ἢ (συνεκδοχικά): τὸ πορφυροβαμμένο ὕφασμα καὶ τὸ ἔνδυμα, ποῦ ἔγινε ἀπ' αὐτὸ τὸ ὕφασμα.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεῖα: Συναισθήματα ποῦ κυριαρχοῦν σ' αὐτὴ τὴν ἐνότητα = πανικοῦ καὶ ἐκστάσεως (στοὺς φύλακες).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: σύνθετα = πλακόστρωτο, χοροπηδοῦσαν, τρεμόσθηγε, μυστικοπαθῆ, χρυσοποίκιλτη, σκαλοπάτια. Κοσμητικὰ Ἐπίθετα: θαθὺ (ἀνοιγμα), κρύο (μάρμαρο), χρυσές (άλυσίδες), ἅγιο (σκοπὸ), ἀτίμητο (θρόνο), τυφλωτικὸ (φῶς), χρυσοποίκιλτη (πορφύρα), χρυσές (παντοῦφλες), σκοτεινὰ (βάθη). Χαρακτηρ. ἐπίθετα = τελευταία (ἄρα), σπαραχτικές (φωνές), συγκεχυμένες (δμιλίες), μελαψὸ (γεροντάκι), συρτό, ἡσυχο, ἐναέριο (εῆγμα), ἔκθαμδα, ἐκστατικά, μυστικοπαθῆ (μάτια). Μεταφορές = κοκκαλωμένοι, χοροπηδοῦσαν, ἔπνιγε, πλημμύρισε, ταξίδευαν, καρφώθηκαν, ἔσχισε, χύθηκε. Εἰκόνες = ἐτοίμασαν τὸ γερό... τελευταία φορά, ἕνα γεροντάκι... βάθη τοῦ ναοῦ' πολλὰ ἀκουστικὰ καὶ ὀπτικὰ εἰκόνες ὑπάρχουν: ἄλυσίδες χοροπηδοῦσαν, φωνές, βροντές, ἔτριζαν, σειόνταν. Ἀσύνθετα: ἀκίνητοι, κοκκαλωμένοι, πτώματα..., γύρισαν, κοιτάχτηκαν — ἐτοίμασαν, σήκωσαν, κοίταξαν — ἀόριστες, συγκεχυμένες..., φωνές..., γόους..., γυναικῶν — ἕνα... μελαψὸ, καμπουριασμένο, ἀκουμπώντας... ντυμένο... μὲ τίς... παντοῦφλες, κατέβαινε... ἔσχισε — συρτό, ἡσυχο, σχεδὸν ἐναέριο — ἔτριζαν, τὸ τέμπλο... οἱ κανδῆλες' συνεκδοχή = τὰ τζάμια (οἱ θύρες) ἀνοιξαν. Κολόβωμα λέξεως = τς ἀπιστους (ἀντὶ τοὺς ἀπιστους).

Ν ο ή μ α τ α = 1) Στις δύσκολες στιγμές ή διαφύλαξι τών πολυ-
τίμων θησαυρών είναι αναγκαία.

2) Οί άγιοι αγαπούν τήν Ελλάδα και τή βοηθοῦν στίς δύσκολες
ώρες.

Π ε ρ ί λ η ψ ι : Έτοιμασία δια τήν απόκρυψι τοῦ σκηνώματος
σκηνές άμάχων τὸ θαῦμα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Ε' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: καντήλες > κανδήλη > καντήλιον > καντή-
λι > λατιν. candela: κρεμαστή λυχνία λαδιού μπρός σέ εικόνες· μπάς κι
(κατά συγκοπή εκ του μήπως) (κατ' άλλους σλαβ. Mbasse = ἴσως) =
μήπως· κατάρα = (καταρῶμαι) ή κακή εὐχή, ή εὐχή νά πάθη κάποιος
κακό. δεχότουνα = ἐδέχετο· ἔ το = νάτο = ἰδού αὐτό· ἐκεία = ἐκειός
- ἄ -ό = ἐκείνος -η - ο· πετεινός (ἀρχ. ἐπίθ. πετάμενος) = μεσν. πε-
τεινός = ὁ κόκορας· καταγιγίδα ή = ραγδαία βροχή με σφοδρό άνεμο, ἄ-
στραπές και θροντές· άγναντεύω = (άγνάντια = τὰ ἐναντία > ταϊνά-
τια > ταϊνάντια > τ' άγνάντια) = θεῶμαι, βλέπω, ἀπό μακριά, ἀπέναν-
τι.

Πραγματικῶν έρμηνεία : Βίδο = νησί β. τῆς Κερκύρας· ήταν κα-
λά ὀχυρωμένο ἀπό τοὺς Ἕλληνας· λένε ὅτι συνδέσταν με στοά μεγάλη,
πού περνοῦσε κάτω ἀπ' τή θάλασσα, με τὸ παλαιό φρούριο (βλέπε ἄνω-
τέρω).

Ψυχολογική έρμηνεία: συναισθήματα, πού κυριαρχοῦν σ' αὐτή τήν έ-
νότητα: χαρᾶς, ἱκανοποίησεως, ἐνθουσιασμοῦ, παραληρήματος (τῶν φυ-
λάκων, τοῦ λαοῦ, τοῦ στρατοῦ).

Καλλολογικά στοιχεῖα : κοσμητικά ἐπίθετα = γεριμένο (προσωπάκι),
ξερά, σφιγμένα (χείλη), τρελλοῦ (ἐνθουσιασμοῦ), πιστοί (ὕπηρέτες), πε-
λώριο (Σταυρό), τρελλό, χαρούμενο (καμπάνισμα), λαμπερός, καθάριος
(ἥλιος)· χαρακτ. ἐπίθ. = μελαφό (προσωπάκι)· προσωποποίησι = οἱ
καντήλες... χλωμιάζουν. Μεταφορές = ἔκανε φτερά, ἔρριχνε ποτάμια, ἔ-
βγαλε ἄστραπές, γλωσσίδι, τρελλό, χρύσισε, ἀνθοῦσε. Ἄλληγορία = πᾶν
στήν κατάρα· κοσμητικά ἐπιρρ.: χαρούμενα, ἀκούραστα, ἐπίμονα — ἄτα-
χτα, βιαστικά. Παρομοιώσεις: σάν κεραυνός, σάν τρελλοί, σάν κοπάδι. Εἰ-
κόνες: Ἄνοιξαν... ἔπεφταν κάτω — ἀντίκρυσαν ἔναν... πᾶν στήν κατά-
ρα — ἄρπαξε με τὸ δεξι... καμπάνισμα — Ἄπό τήν κορυφή... ἄταχτα και
βιαστικά. ἀσύνδετα: νά διαδίδεται, νά τρέχη, νά μεγαλώνη — ἀκούρα-

στα, ἐπίμονα, ἔνα... — πολυσύνδετα = γέροι καὶ νέοι, στρατιῶτες καὶ πολίτες καὶ χωρικοὶ — κανόνια καὶ προμαχῶνες καὶ σχόρπισαν. Ἐπανάληψι = θαμπό - θαμπό· λαμπερός - λαμπερός. Κλιμακωτό = νὰ διαδίδεται, νὰ τρέχη, νὰ μεγαλώνη — σάστισαν, τὰ ἔχασαν, γύρισαν πίσω — νὰ φεύγουν, νὰ τρέχουν, νὰ χάνωνται — ἔλαμψε καὶ φώτισε καὶ χρύσισε.

Ν ο ἡ μ α τ α: 1) Ἡ χαρὰ τῆς σωτηρίας εἶναι μεγάλη. 2) Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι ἀρετή. 3) Ἡ πίστι σῶζει.

Π ε ρ ί λ η ψ ι: Χαρὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τὰ νικητήρια στὸν Ἅγιο· ταπεινωμένη ἀποχώρησι τοῦ ἐχθροῦ.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὁ φόβος καὶ ὁ τρόμος τῶν δικῶν μας εἶναι οἱ φοβερώτεροι σύμμαχοι τοῦ ἀντιπάλου. Ἡ καλὴ ὀργάνωσι πάντα φέρει τὴν ἐπιτυχία. Τὸ θάρρος εἶναι μισὴ νίκη. Ὁ ἐνάρετος πιστεύει στὴ βοήθεια τοῦ θείου, ὅταν θρίσκειται σὲ δύσκολη θέσι. Οἱ θάρδαροι προκειμένου νὰ καταλάβουν καὶ νὰ καταστρέφουν κάθε τι τὸ πολιτισμένο ρίπτονται μὲ ἀγριότητα. Οἱ πολιορκημένοι εἶναι ὑποχρεωμένοι νὰ ὑπερασπίσουν. Στις δύσκολες στιγμὲς ἢ διαφύλαξι τῶν πολυτίμων θησαυρῶν εἶναι ἀναγκαία. Οἱ ἅγιοι ἀγαποῦν τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴ βοήθουν στις δύσκολες στιγμὲς. Ἡ χαρὰ τῆς σωτηρίας εἶναι μεγάλη. Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι ἀρετή.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ πίστι σῶζει.

Σ κ ο π ὅ ς: Ὁ λογοτέχνης θέλει μὲ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο νὰ γνωστοποιήσῃ στοὺς νεωτέρους τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Σπυριδῶνα, ποῦ ἔσωσε τὴν Κέρκυρα ἀπ' τοὺς Τούρκους τὸ 1716 καὶ στὴ συνέχεια νὰ διδάξῃ ὅτι «ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ τὴν Ἑλλάδα». Μὲ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο πιστεύει ὁ λογοτέχνης ὅτι οἱ νέοι θὰ φρονηματοισθοῦν, θὰ ἀγαπήσουν βαθύτερα τὴν πατρίδα καὶ τὴ θρησκεία.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἀφέθησαν στὸ ἔλεος τοῦ θεοῦ τοὺς νέους νὰ ὀπλισθοῦν, τοὺς γέρους, τὰ παιδιὰ καὶ τίς γυναῖκες νὰ κουβαλοῦν χῶμα, νὰ βοήθουν στοὺς προμαχῶνες, νὰ περιποιοῦνται τοὺς πληγωμένους· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι, ἔμπαιναν ἀπ' τὴ μιά πόρτα, προσκυνοῦσαν, καὶ ἔδβαιναν μὲ πιδὸ θάρρος ἀπ' τὴν ἄλλη τὸν Ἅγιο, ποῦ τὸν ἔδλεπε τόσα χρόνια νὰ κἀνη χάρες, νὰ σῶξῃ κόσμω, νὰ ἔχη τόση δύναμη! Γαλήνη καὶ στοὺς μαχητὲς καὶ στὴ φύση. Μιὰ βουβὴ ἡσυχία ἀπ' ἐκεῖνες ποῦ γίνονται πρὶν ἔρθῃ ἡ μεγάλη τρικυμία... Ἐξαφνα μέσα στὴν ἀπέραντη ἐκείνη γαλήνη, ἀντήχησε ἡ πρώτη κανονιά. Τοὺς ζεμάτισαν ἀπὸ πάνω μὲ λάδι· τοὺς κεραύνωναν ἀπὸ τὰ τεῖχη· ὀρθόδοξοι καὶ λατίνοι. Ἄλλοι γονάτιζαν, ἄλλοι ἔπεφταν κάτω.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος τοῦ λογοτεχνήματος εἶναι γλαφυρὸ χρησιμοποιοῦν διαλεγμένες καθαρές καὶ ἀπλές λέξεις καὶ ἐκφράσεις (ἐκτὸς ὀλίγων ἰδιωματισμῶν), ποὺ εἶναι γιομαῖτες εἰκόνες.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι Δημοτικὴ οἱ λίγοι ἰδιωματισμοὶ καὶ οἱ λίγες ξένες λέξεις δὲν μποροῦν νὰ θεωρηθοῦν σὰν ἐλάττωμα στὸ λεκτικὸ τοῦ λογοτέχνη. Τὸ κερκυραϊκὸ λαϊκὸ ἰδίωμα παρουσιάζεται εἰς τοὺς μικροὺς ἀλλὰ γεμάτους χάρι διαλόγους, ποὺ μπόρεσαν νὰ προσδώσουν μίαν φυσικότητα εἰς τὸ λογοτέχνημα.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν διήγησι, καὶ μάλιστα στὴν ἱστορικὴ διήγησι. Εἶναι ἀκριβὴς καὶ πιστὴ ἔκθεσι ἑνὸς πραγματικοῦ γεγονότος ἀπὸ τὴ ζωὴ τῆς πολυπαθοῦς Κερκύρας (Αὐγούστος 1716).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ Χαρ. Καμπονέρης χαρακτηρίζεται σὰν ἄνθρωπος τοῦ λαοῦ, ἀπλοϊκός, ἐνάρετος, ἀλλ' ἐπίμονος καὶ, λόγω μεγάλης πίστεως, ἀπαιτητικός. Ὅτι ἀπαιτεῖ ὅμως, εἶναι πέρα γιὰ πέρα αὐλο καὶ πνευματικό. Τόσο δραστήριος καὶ τόσο ταχυκίνητος, ποὺ εἶναι, μόλις ἀφήνει μικρὰ περιθώρια νὰ διαγραφῇ ὁ ἄτολμος καὶ θαμπὸς τύπος τοῦ διάκου, ποὺ κατὰ τὰ ἄλλα εἶναι καὶ ὁ διάκος ἕνας θεοσεβὴς καὶ πιστὸς δοῦλος τοῦ Ἁγίου.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικ. Πετιμεζᾶς γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1873 καὶ πέθανε τὸ 1952. Καταγόμενος ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια Ἑπειρωτῶν, ποὺ κατέφυγε στὴν Πελοπόννησο μὲ τοὺς διωγμοὺς τῶν Τούρκων, σπούδασε στὴ Σχολὴ Εὐελπίδων καὶ πήρε μέρος στοὺς πολέμους ἀπὸ τὸ 1897 - 1916. Ἀπὸ τὸ 1920 ἄρχισε νὰ φαίνεται στὰ γράμματα· κυκλοφόρησε τὶς ποιητικὲς συλλογὲς «Ἀπλὰ λόγια», «Ἐγκόλπια», «Σιγαλὲς φωνές» καὶ πολλὰ διηγήματα ἢ περιγραφές. Σὰν χρονογράφος παρουσιάσθη ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Ἐστίας». Τὰ ποιήματά του ἔχουν ὑποθέσεις ἀπ' τὴ λαϊκὴ παράδοσι καὶ ζωὴ. Ἡ συμβολὴ του στὴν ποίησι δὲν πρέπει νὰ ὑποτιμηθῇ. Μπόρεσε, σὰν νεορομαντικὸς αὐθόρμητος τραγουδιστής, νὰ συγκινήσῃ μὲ τὰ καθημερινὰ γεγονότα σὲ χαμηλὸ τόνο καὶ λιτὴ ἔκφρασι. Κατάρθωσε νὰ μᾶς γνωρίσῃ μὲ τὴν ἑλληνικὴ πραγματικότητα καὶ νὰ μᾶς προσφέρῃ μιὰ ἔμψυχη εἰκόνα αὐτῆς.

6. Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων

Ποίημα : Σωτ. Σκίπη

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 13)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὑπάρχει ἀντίληψι, βαθειὰ ριζωμένη στοὺς λαοὺς, ὅτι τὰ μεγάλα καὶ συνταρακτικὰ γεγονότα, ποὺ ἤλλαξαν τὴν πορεία τῆς ἱστορίας, ἢ ἡ γέννησι καὶ ὁ θάνατος σπουδαίων προσώπων, προμηνύονται ἢ καὶ συνοδεύονται ἀπὸ θαυμαστὰ σημεῖα: Ἐκλείψεις, ἐμφάνισι κομητῶν, σεισμοὶ κ.λ.π. (Αὐτὰ εἶναι «αἱ δισσημῖαι» τῶν ἀρχαίων). Πῶς ἦταν λοιπὸν δυνατὸ γιὰ τὴ γέννησι τοῦ Χριστοῦ, τὸ πλεόν κοσμοϊστορικὸ συμβῆν τῶν αἰῶνων, οἱ ἄνθρωποι νὰ μὴν «δραματισθοῦν» ἕνα σημάδι στὸν οὐρανό, ἔνα «ἀλλοιώτικα» λαμπερὸ ἀστρο; Ἄλλ' ἀφήνομε τώρα τὴ λαϊκὴ ἄς εἰποῦμε δοξασία καὶ περνοῦμε στὴν ἐπίσημη ἐκδοχὴ τῆς θρησκείας μας: ὅτι δηλαδὴ ἐπρόκειτο γιὰ ὄντως θαυματουργὸ φαινόμενο καὶ ὄχι γιὰ συνηθισμένο ἀστέρι, καθὼς πραγματεύεται ὁ ἱερὸς Χρυσόστομος (ὁμιλία ΣΤ' § 6' «οὐ τῶν πολλῶν εἰς ὁ ἀστὴρ οὗτος ἦν, μᾶλλον δὲ οὐδὲ ἀστήρ, ἀλλὰ δύναμις τις ἀόρατος...»).

Ἀπὸ τοὺς 4 εὐαγγελιστὲς ὁ Μᾶρκος καὶ ὁ Ἰωάννης δὲν ἀναφέρονται καθόλου στὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως, ὁ Λουκᾶς, ἐνῶ λεπτομερῶς ἀναφέρει τὰ περὶ Ἁγγέλων καὶ ποιμένων κεφ. Β 6 - 18, δὲν κάνει ὅμως λόγο γιὰ «τὸ Ἀστέρι». Τέλος ὁ Ματθαῖος διεξοδικὰ ἐκθέτει γιὰ τὸ «φαινόμενον» κεφ. Β 1 - 12 «... καὶ ἰδοὺ ἀστὴρ, ὃν εἶδον ἐν τῇ ἀνατολῇ, προηγεν αὐτοῦς, ἕως ἔλθων ἔστη ἐπάνω οὗ ἦν τὸ παιδίον».

Γνωστὸν, εἶναι «τοῖς πᾶσι» ὅτι ἡ γέννησι τοῦ θεαγθρώπου συνέβη 754 ἔτη ἀπὸ κτίσεως τῆς Ρώμης, στὰ χρόνια τοῦ αὐτοκράτορα Ὀκταβιανοῦ Αὐγούστου.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς Προφανῶς συνεχόμενος βαθειὰ ἀπὸ τὸ θαυμαστὸ γεγονὸς τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτήρος νοιώθει τὴν ἀνάγκη, σὲ τόνο προσευχῆς καὶ σὲ ὕφος «ἀναφορᾶς» θὰ ἐλέγαμε, νὰ εἰπῇ πρὸς Αὐτὸν ὅτι ἡ Θεία γέννησί του ἔδωσε μιὰ πνοὴ «ἀλλοιώτικης» ζωῆς, μιὰ ἀγαλλίασι, στὰ ἔμψυχα καὶ ἄψυχα τῆς φάτνης. Τὸ ἀστέρι, ποὺ ὀδηγώντας «τοὺς ὀδοιποροῦντας» μάγους ἐστάθη ἐπάνω ἀπὸ τὸ Σπήλαιο καὶ ποὺ δὲ θὰ φανῆ ξανά, ὅμως στὰ μάτια τῆς ψυχῆς τοῦ ποιητοῦ, ὅπως κάθε πιστοῦ,

θά είναι πάντοτε όρατό, γιατί τὸ ἔχει ἀνάγκη γιὰ ὀδηγητὴ καὶ φάρο στὴν πορεία του.

Τὸ ποίημα λόγῳ τῆς συντομίας του δὲν ἐξυτηρετεῖ σὲ τίποτα νὰ χωρισθῆ σὲ ἐνόητες, γιατί ὅλα τὰ στοιχεῖα του εἶναι αὐστηρὰ συγκεντρωμένα γύρω ἀπὸ τὸ κέντρο του, «τὸ ἀστὲρι τῆς Βηθλεέμ».

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Ἀλόγατα: (άλογα) : ποιητικός, ἰδιωματισμός (ἐπίσης: πρόσωπα - προσώπατα). Χλιμντρίζω < χλιμντρίζουν < ἀρχ. χρεμετίζω (προφανῶς ἠχοποίητη ἢ λέξι). μουκανητά (μουγκανητά) = ἢ «φωνὴ τοῦ βοδιοῦ, λέξι ἠχοποίητη ἀπὸ τό: μούου τοῦ ζώου αὐτοῦ. (Βλέπε τὸ ἀρχ. μυκηθμός < μυκῶμαι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Φάτνη: (ἀρχ.) σήμερα λέγεται καὶ παχνί = ὁ χώρος τοῦ στάβλου πού τοποθετοῦν τὴν τροφὴ τῶν ζώων.

Αὐτὴ ἢ Ἄγ. Φάτνη ὑπάρχει στὴν ἀριστερὴ πλευρὰ τοῦ Σπηλαίου (πού ἀνήκει σήμερα στὴν κυριότητα τῶν ὀρθοδόξων). Ἐπάνω στὸ Σπήλαιο ἀνηγέρθη ἀπὸ τὴν Ἄγ. Ἐλένη περικαλλῆς ναὸς ρυθμοῦ Παλαιᾶς βασιλικῆς πού σώζεται μέχρι σήμερα.

Τὸ Ἄστρο τῆς Βηθλεέμ: (Βλέπε καὶ σὰ εἰσαγωγικά). Πέρα ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ἄποψι καὶ τὴ λαϊκὴ ἀντίληψι, ἢ ἐπιστημονικὴ «ἀστρονομικὴ» ἔρευνα, (γιατὶ πολλοὶ ἔχουν ἀσχοληθῆ μὲ τὸ ζήτημα), δὲν ἔχει καταλήξει σὲ «ἀποκρυσταλλωμένο συμπέρασμα». Ἡ ἐπισημότερη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι πρόκειται «περὶ συνόδου 2 πλανητῶν, Διὸς καὶ Κρόνου» (ἔτσι δικαιολογεῖται καὶ ἡ ἀσυνήθιστη λάμψι). Βλέπε κατατοπιστικὴ διάλεξι «Τὸ Ἄστρον τῆς Βηθλεέμ» 1952 τοῦ καθηγητοῦ Στ. Πλακίδου.

Μάγοι: (Βλέπε ἀνάλυσι σὰ «ὄνειρευμένη Προσευχὴ» καὶ «Ἄγιοι Τόποι» τοῦ παρόντος).

Μουκανητά: (Βλέπε γλωσσικά). Μὲ τὴν εὐκαιρία θυμίζομε ὅτι ὅλα τὰ δηλωτικὰ τῆς κραυγῆς τῶν διαφόρων ζώων εἶναι λέξεις ἠχοποίητες, ὀνοματοποιημένες, καθὼς λέγομε π.χ.: βληχὴ = βέλασμα προβάτου, ὕλαχη: σκύλου, ὀγκανισμός: ὄνου κ.λ.π.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Σπάνια συναντᾶμε ποίημα, ὅπως αὐτό, μὲ ὀλωσδιόλου ἀπουσία καλλολογικῶν στοιχείων· θὰ ὑπεστήριζε κανεὶς ὅτι ὀποιητῆς, γιὰ νὰ μὴ σκεπάσῃ τὴν ἐσωτερικὴ ὀμορφιά καὶ τὸ τόσο δυνατὸ καὶ «εὐγλωττο» νόημα τοῦ ποιήματος, ἀπέφυγε νὰ τὸ στολίσῃ μὲ ἐξωτερικὰ στολίδια. Ἐτσι βρίσκομε μόνο μιὰ μεταφορά: μὲ τῆς ψυχῆς τὰ μάτια.

Κεντρικὴ ἰδέα : Κάθε ἄνθρωπο, ἀρκεῖ νὰ ἔχη «ζῶσαν πίστιν», μπορεῖ

νά τὸν φωτίζει καὶ νά τὸν καθοδηγήτ τὸ Ἄστέρι τῆς Βηθλεὲμ (συμβολισμὸς τῆς φωτεινῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ).

Κάποιοι στοχασμοί (ἢ πρόθοι ἢ εὐχές):
Ἐέραμε ὅτι οἱ ναυτιλόμενοι στὰ παλιὰ ἐκεῖνα πρωτόγονα χρόνια ὠδηγοῦντο ἀπὸ τὸ πολικὸ ἀστέρι, οἱ σύγχρονοι ἀπὸ τὴν πυξίδα — ἀλλὰ τί λέγομε; μόνον ἀπ' αὐτή;— ἀπὸ τὰ ραντάρ καὶ ὅ,τι ἄλλο σημερινὸ τεχνολογικὸ θαῦμα. Καὶ ὅμως δὲν φθάνουν αὐτὰ σήμερα, καὶ πρὸ παντὸς σήμερα — τί παράξενο! καὶ ὅς εἶναι ἡ ἀποθέωσις τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς τεχνικῆς—, ὁ παραπαίων καὶ ἀνερμάτιστος ἄνθρωπος (εἶτε σὰν μονάδα εἶτε σὰν ὁμάδα) κυριολεκτικὰ ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ τὸ φῶς ἐκεῖνου τοῦ Ἄστρου, τὸ χρειάζεται σὰν ἓνα «κέντρο ἀναφορᾶς» του καὶ σὰν στήριγμα τῆς κλονισμένης πίστεώς του.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ: α) Ἡ γέννησι τοῦ θεανθρώπου «ἁγίασε» τὴ γήινη καὶ πενιχρὴ φάτην καὶ —γιατί ὄχι;— τῆς ἔδωσε διαστάσεις... οὐρανῶν. β) Μπορεῖ, κατὰ τὴν «ἐπιστήμη», τὸ ἄστρο αὐτὸ νὰ μὴ ξαναφανῆ στὸ φυσικὸ στερέωμα, θὰ «ἐπιτέλλη» ὅμως αἰώνια στὸ ἠθικο-λογικὸ στερέωμα τοῦ κάθε πιστοῦ.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΥΦΟΣ: Γλῶσσα δημοτικὴ, πολὺ ἀπλή, ἀπηλλαγμένη ἀπὸ περιττὰ στολίδια. Τὸ ὕφος φυσικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ «κοσμητικὸ φόρτο». Τόσο πού ἐμφανίζει μιὰ ἰσχύνητα καὶ ὑπεραπλούστευσι· πάντως ὑπηρετεῖ ἀποτελεσματικὰ τὸ νόημα.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ ποίημα ἔχει 3 τετράστιχες στροφές μὲ ὁμοιοκαταληξία σταυρωτῆ, δηλαδὴ τῆς μορφῆς αββα. Τὸ ἀξιοπαρατήρητο ἐδῶ εἶναι ὅτι ὁ α' καὶ δ' στίχος κάθε στροφῆς εἶναι ἴδιοι (ἓνα εἶδος ἐπωδοῦ - ρεφραίν). Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι, ἐκτὸς ἀπὸ τὸν α' καὶ δ' τῆς δεύτερης στροφῆς καὶ β' καὶ γ' τῆς τρίτης, πού εἶναι ὀξύτονοι. Στὸ β' στίχο τῆς πρώτης καὶ δεύτερης στροφῆς ἔχομε διασκελισμὸ τοῦ στίχου. Ὅπωςδὴποτε ὅλοι οἱ στίχοι δὲν εἶναι ἄψογοι. Ὑπάρχουν γιὰ «θεραπεία» τῆς χασμωδίας μερικὲς συνιζήσεις.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ἀπὸ τὴν ἐπαφή μας μὲ τὸ ποίημα γεννιῶνται στὴν ψυχὴ μας: δέος καὶ μαζὶ ὑψηλὴ συγκίνησι καὶ θαυμασμὸς γιὰ τὸ ὑπερκόσμιο πού συντελεῖται. Τὸ εἶναι μας ὀλόκληρο ἐκστασιάζεται, μπροστὰ σ' αὐτὴ τὴν ἔγνωσι, τὴ «μέθεξι» οὐρανίων καὶ ἐπιγείων, καὶ ὅλα παίρνουν μέσα μας στάσι προσευχῆς, σὰν καθὼς ἀκοῦμε ἐκεῖνο τὸ «Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ μηδὲν γήινον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω...».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Αὐτὸ τό... «ποιηματάκι», τὸ σκέτο, τὸ ὑποτονικὸ, τὸ τόσο ἀχρωμο σὲ ἐξωτερικὴ λάμψι, μπορεῖ νὰ προσφέρει

«τὴν πρώτη ὕλη» στὸ ζωγράφο γιὰ νὰ δώσῃ ὑπέροχες εἰκόνες, γεμάτες ρεαλισμό, ἀλλὰ καὶ ἐξώκοσμο μυστήριο. Π.χ. θέλετε πιὸ ἐνδιαφέρον καὶ ἐπίκαιρο θέμα ἀπ' αὐτὴ τὴ «μέθεξι» θείων καὶ ἀνθρωπίνων ἐκείνη τὴ νύχτα τὴ μυστηριακὴ! Νά, μιὰ «γέφυρα» ὕμνων, ἀγγέλων, ποὺ συνδέει τὰ γήινα μὲ τὰ οὐράνια. Ἐπίσης ὁ σύγχρονος ὕμνογράφος θὰ μποροῦσε ἀπ' ἐδῶ μέσα νὰ ἐμπνευσθῆ δυνατοὺς ὕμνους καὶ θεσπέσια δοξολογήματα γιὰ τὴ θεία συγκατάθεσί Του, κοντὰ σ' ἐκεῖνα τὰ ἀνεπανάληπτα τῶν Ρωμανοῦ, Κοσμᾶ καὶ Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως τοῦ Σωτῆρος ἦταν φυσικὸ νὰ ἀποτελέσῃ ἀνεξάντλητη πηγὴ ἐμπνεύσεως. Σχετικὰ ποιήματα στὰ σχολικὰ ἀναγνώσματα εἶναι: «Νύχτα Χριστουγεννιάτικη» Γ. Δροσίνη (σελ. 84 Ἀναγνωστ. Α' τάξεως), «Χριστούγεννα» Κ. Κρυττάλλη (σελ. 85 Ἀναγν. Α' τάξεως), «Χριστούγεννα» Κ. Κρυστάλλη (σελ. 20 Ἀναγνωστ. Β' τάξεως), «Χριστούγεννα» Στ. Σπεράντσα («Στὴ γωνιά μας κόκκινο τ' ἀναμμένο τζάκι...»), «ὄνειρεμένη προσευχή» Κ. Παλαμᾶ (σελ. 5 Ἀναγν. Δ' τάξεως), «Χριστούγεννα», Κ. Παλαμᾶ («Νᾶ-μου τοῦ σταύλου ἐν' ἄχυρο...»), «Χριστούγεννα» Γ. Σουρῆ καὶ ἄλλα.

Π ε ς ἄ: «Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος» Σπ. Μελά (σελ. 9 Ἀναγνωστ. Δ' τάξεως).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα εἶναι λυρικό - θρησκευτικό (καὶ μαζί κάτι σὰν ὕμνος καὶ προσευχή). Ὁ λυρισμός του μάλιστα εἶναι τῆς «κλασσικῆς μορφῆς», ὅπως θὰ ἐλέγαμε, ἀφοῦ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα συμμετοχὴ τοῦ «ἐγώ»: «Χριστέ μου», «κι ἐμένα μ' ὀδηγáει».

ΣΧΟΛΗ - ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ σχολὴ (παλαμικὴ) καὶ συγκεκριμένα στὴ δευτέρη παλαμικὴ γενιά, καθὼς λέγομε. Ἄλλοι τὸν θέλουν, εἰδικώτερα, στοὺς νεορομαντικούς.

Ὅπως δὴποτε, ἀν εἶναι ἀνάγκη νὰ διακρίνωμε στὴν τέχνη του μιὰν ἐπίδρασι, αὐτὴ εἶναι ὁ γαλλικὸς συμβολισμὸς τοῦ Ζὰν Μωρεάς, ποὺ ἐθαύμαζε καὶ μετέφρασε ἄλλωστε.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1881 καὶ ἀπέθανε στὴν Προδηγία τῆς Γαλλίας τὸ 1952. Πληθωρικὴ ἰδιοσυγκρασία, ἀνήσυχο πνεῦμα, μὲ ποικιλία διαφερόντων, γνωρίσματα ποὺ ὅπως δὴποτε ἔχουν σχέση μὲ τὴν πρόελευσί του, (ὁ πατέρας του Ἀγρινιώτης, ἡ μητέρα του ἀπὸ τὰ Ἐπτάνησα, ὁ παππούς του Σουλιώτης, ὁ ἴδιος ἔζησε ἀρκετὰ στὴ Λάρισα), ἀλλὰ καὶ μὲ τὰ ταξίδια του στὸ ἐξωτερικὸ (Ἀμερικὴ, Αἴγυπτος, Εὐρώπη καὶ κυρίως Γαλλία). Ἐκεῖ ἐγνώρισε προσωπικὰ καὶ τοὺς Μωρεάς, Μιστράλ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους καὶ ἐπηρεάσθη.

Τὸ 1922 παίρνει τὸ ἀριστεῖο τῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία δευτέρη πατρίδα του τὸν ἐτίμησε μὲ τὸ παράσημο τῆς Λεγεῶνος τῆς Τι-

μῆς. Γενικὸς γραμματεὺς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν καὶ τὸ 1946 ἀκαδημαϊκός. Ἀνήκει στοὺς νεορομαντικούς· ἡ ποίησί του ἐλεγειακὴ, πατριωτικὴ, μυθοπλαστικὴ, ἀφοῦ ξεκίνησε μὲ βαλαωρίτικη μεγαλοστομία καὶ στόμφο καὶ κατέληξε σὲ πιὸ ἀπέριττες καὶ συγκεκριμένες μορφές. Τὸν ποιητὴ μας τὸν ἀπησχόλησαν σὰν ἄνθρωπο καὶ σὰ δημιουργὸ κορυφαῖες καὶ κρίσιμες ὥρες τοῦ ἑλληνισμοῦ· π.χ. ἡ προσφυγιὰ τοῦ 1922, τὸ ἔπος τοῦ 1940, ἡ ἀντίστασι στὴν κατοχὴ (ἐκυκλοφόρησε ἀνώνυμα πατριωτικὰ θούρια).

Τὰ ἔργα του: εἶναι πολυγραφώτατος.

α) ποιητικὲς συλλογές: «Κασταλία κρήνη», «Ἐπαλλώνιον ἄσμα», «Αἰολικὴ ἄρπα», «προσφυγικοὶ καημοί», «κάλδεια μέτρα», «κολχίδες» κ.ἄ.

β) Θεατρικά: «Ἁγία Βαρβάρα», «Στεφανώματα», «Οἱ Πέρσες τῆς δύσεως» (ἐναντίον τῶν Γερμανῶν).

γ) Δοκίμια: «Μικροὶ περίπατοι», «Κωστής Παλαμάς» κ.ἄ.

δ) Μεταφράσεις: «Στροφές» τοῦ Ζ. Μωρεάς, «Ρουμπιὰτ» τοῦ Ὁμάρ Καγιάμ, «ἐνδυμίων» τοῦ Τζ. Κήτς, «Ἔργα καὶ ἡμέραι» τοῦ Ἡσιόδου κ.ἄ.

7. ΛΑΜΠΡΙΑΤΙΚΟΣ ΨΑΛΤΗΣ

Ἄλ. Παπαδιαμάντη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 11-20)

(Εἰσαγωγικά: Μέσα στὴν πολυθόρυθη ζωὴ τῶν σημερινῶν ἀστικῶν κέντρων, ποὺ ἓνα ἄγχος τὴ σφίγγει καὶ κινδυνεύει νὰ πνιγῆ, ὅλα ἔχουν «καρμιασθῆ», ἔχουν τυποποιηθῆ· ὅλα εἶναι σὰν νὰ ἔχουν βγῆ ἀπὸ τὸ ἴδιον «καρμπόν»· ὅλα ζοῦν καὶ κινοῦνται γύρω ἀπὸ ἓνα κόσμον ταχυκίνητο, ποὺ στὸ γρήγορο πέρασμά του συμπαρασύρει κάθε τι τὸ ὥραϊο καὶ ὑψηλό· καὶ στὸ τέλος, μέσα σ' αὐτὸν τὸν τρελλὸ ἀνεμοστρόβιλο μὲ σφιγμένα τὰ πικρὰ της τὰ χεῖλη (γιατὶ δὲ γνώρισαν τὴ χαρὰ) πορεύεται ἡ ζωὴ μας καὶ χάνεται στὴ στροφή τοῦ δρόμου, ποὺ δὲν ἔχει ποτὲ γυρισμό... Νά γιατί κάθε γιορτὴ καὶ κάθε σχόλη πασχίζει καθένας νὰ φύγῃ μακριὰ ἀπ' τὴν πόλι (ἢ ὅποια, δυστυχῶς, τὸν ἀκολουθεῖ) γιὰ νάρθῃ σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ φύσι καὶ τὸν ἀπλὸ κόσμον της καὶ νὰ χαρῆ γιὰ λίγο τὴν ξενοιασιά· γιὰ λίγο ὁμῶς... Στὸ θρησκευτικὸ αὐτὸ διήγημα τοῦ Παπαδιαμάντη θὰ χαροῦμε τὴ μαγεία

γ' ἐνόττητα στὸ πλήρες κείμενο, πού μαζὶ μὲ τὸν πρόλογο ἀποτελεῖται ἀπὸ 9 ἐνόττητες. Τὸ ἀνθολογημένο λοιπὸν τοῦτο ἀπόσπασμα θὰ τὸ ἴδοῦμε σὰν μία ἐνόττητα μὲ ἐπιγραφή: «Ἀναμονὴ τοῦ Λαμπριάτικου φάλτη καὶ ἀγωνία γιὰ τὴν ἀπρόσμενη ἀργοπορία του».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικὴ ἔρμηνεία = νᾶμα τὸ = ὁ οἶνος, μὲ τὸν ὁποῖον τελεῖται ἡ θ. εὐχαριστία. ὀνάρια τὰ = μικροὶ ὄνοι, πῶλοι· σάγματα (σάγμα τὸ) (σάττω = σαμαρώνω) = τὰ σαμάρια· τορβάς ὁ (καὶ ντορβάς) = σάνκος μὲ τροφή, πού ἀναρτᾶται ἀπὸ τὸ κεφάλι ἢ τὸν λαιμὸ τοῦ ζώου. στικτός = ὁ ποικιλόχρωμος, ἐκεῖνος πού φέρει στίγματα, βούλες· φριξότριχος = μὲ κυματιστὰ μαλλιά· σοβοῦντες (σοβῶ = βάλω σὲ κίνησι τὸ κοπάδι, τρομάζω τὸ κοπάδι μὲ φωνές, σαλαγῶ) σαλαγίζοντες· δυσάγωγος = δυσπειθής, ἀτίθασος· ἡτμίσθη (ἄτμιζω = θγάζω ἄτμόν) = ἐξητμίσθη, ἐχάθη· Πάρεδρος = βοηθὸς δημάρχου· ὁ θεσιμὸς ἔχει καταργηθῆ· ἀλιθάμιστος = ἀθυμιάμιστος, ἀλειτούργητος· πολίχνη ἡ = μικρὴ πόλι· ἔρεγchon (ρέγχω) = ἐροχάλιζαν. κειδᾶ = (ἐπίρρ.) ἐκεῖ ἄφατος = ἀνέκφραστος· κᾶρα ἡ = ἡ κεφαλὴ· ἔλωσ = εὐνοϊκός· ἐνωτίζομαι = ἀκούω μὲ προσοχὴ· πόμα (πίνω) = πιστό· ἄμιμιον = ἄφογο· χουγιαζῶ = φωνάζω δυνατὰ ἀπὸ μακριὰ (χούγιασμα καὶ χουγιατό).

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: = Ζεματισμένα τυριά = τυριά εἰδικῆς ἐπεξεργασίας· ἀντὶ δηλ. νὰ τοποθετηθῆ τὸ πηγμένο τυρὶ σὲ ἀραιὸ ὕφασμα γιὰ νὰ στραγγίξῃ, ρίχνεται στὸ καυτό τυρόγαλο καὶ ἀποκτᾶ μιὰ ἐλαστικὴ μᾶζα· λινόχρους = μὲ τὸ χρῶμα τοῦ λιναριοῦ, (μπέξ)· ἀγκιστροδεῖς = σὲ πολλὰ χωριά οἱ ὄρεσιδοὶ δίνουν στὰ μουστάκια τους ἀγκιστροειδῆ σχῆμα (τσιγκελωτό)· κομαρεῶν = κουμαριῶν = φυτὸν θαμνωδῆς (κόμαρος ἡ) πού κάνει τὰ κούμαρα· χράμια τὰ = χονδρὰ καὶ ψιλὰ ὕφαντὰ ἐφαπλώματα ἀπὸ ἐγγώριο μαλλί. Κιλίμια τὰ = μάλλινα στρωσίδια ἀπὸ ἐγγώριο μαλλί· κανοναρχῶ = ὑπαγορεύω τὰ λόγια τοῦ τροπαρίου γιὰ νὰ τὰ φάλῃ ὁ φάλτης (προπορευομαι διαβαστά). Φυτίλια τὰ = (ἐλλύχια) θρυαλλίδα τοῦ λύχνου φτειαγμένη ἀπὸ κλωστὲς βάμβακος γιὰ νὰ μεταφέρῃ τὸ λάδι καὶ νὰ λάμπῃ· σήμαντρον = πεπλατυσμένη ἐπιφάνεια ἀπὸ εἰδικὸ ξύλο ἢ σίδηρο, πού τὸ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ καμπάνα σὲ μονές καὶ ξωκκλήσια· τροχαίους καὶ Ἰάμβους = ὁ τρόπος κρούσεως τοῦ σιμάντρου ἢ τῆς καμπάνας· παννυχίδα (παννυχῆς ἡ) = ἀκολουθία ἑλονύκτια, νυκτερινή· Φελόνιον τὸ = (Φαιλόνηιον ἢ Φαιλόνη ἢ φελόνη) = ἱερατικὸν ἄμφιον σὰν ἐπενδύτης χωρὶς μανίκια· φέρεται ἀπὸ πρεσβύτερον ἱεουργοῦντα. Βημόθυρα τά: ἡ ὠραία πύλη ἢ τὰ δύο φύλλα τῆς· τρισκέλιον τὸ = ἔπιπλο τῆς ἐκκλησίας μὲ τρία σκέλη. Πάνω σ' αὐτὸ τοποθετεῖται ἡ εἰ-

κόνα του έορταζομένου αγίου· μίτρα ή = λειτουργικό κάλυμμα κεφαλής άρχιερέων. καταχθόνια τὰ = υπό την γη. έπιμάνικον τὸ (έπιμανίκια τὰ) = ζευγος χειροθηκῶν του ιερέα.

Ψυχολογική έρμηνεία : Στο διήγημα τούτο, πού φαντάζει σαν ένα καλειδοσκόπιο λαογραφικό και θρησκευτικό, ο Παπαδιαμάντης, ο αγιος της Λογοτεχνίας μας, έναποθέτει ένα πλούσιο σύνολο συναισθημάτων: τὸ συναισθημα τῆς θεοσέβειας κυριαρχεί στις ψυχές των άπλων, άπλοϊκῶν ήρώων και άκολουθοῦν κλιμακωτὰ τὰ συναισθήματα: καλαισθητικά (δημιουργημένα άπ' τήν ωραιότητα τῆς ελληνικῆς υπαίθρου), συμπαθητικά (για τούς ανθρώπους του βουνοῦ, τούς ξωμάχους), διανοητικά (άνυπομονησίας και άμφιβολίας), ήθικά (άγανακτησεως και άποδοκιμασίας) και πάλι τὰ (συμπαθητικά συναισθήματα τῆς χαρᾶς και τῆς ψυχικῆς εὐδαιμονίας θὰ κλείσουν τὸ έργο (πνευματικῆ και θρησκευτικῆ απόλαυσι από τήν πραγματοποίησι τῆς άκολουθίας τῆς 'Αναστάσεως).

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ Παπαδιαμάντης άναθρεμμένος μέσα σ' ένα ποικιλόμορφο φυσικό και ανθρώπινο περιβάλλον (άπό τὰ κουφαλισμένα άκρογιάλια τῆς Σκιάθου, στα καθαγιασμένα χώματα του "Αθω, μέχρι τήν ταπεινή ζωή τῆς 'Αθήνας, πού έφυγε, με τὸ παράταιρο εκείνο άνθρωπολόγι της) μπόρεσε νά διαβάση τις ανθρώπινες ψυχές και νά μᾶς δώση άδρὸς τούς χαρακτήρες τους. Γενικά ο Παπαδιαμάντης θὰ χρησιμοποιήση σαν ήρωες ανθρώπους κομμένους άπ' τήν ταπεινή κι άνώδυμη μάζα, πού δέν παύουν όμως νά καταυγάζωνται άπ' τὸ άπλετο φῶς μᾶς πλούσιας έσωτερικῆς ψυχῆς τους. Ὁ παπὰ Διανέλος θεοσεβής, πρόθυμος και καλοκάγαθος δέν άργεί νά θυμώσει κατά του ψάλτη, πού δέν ήλθε νά ψάλη, αλλά ή ψυχή του δέν μπορεί τὸ ψυχοφθόρο μίσος νά κρατήση για πολύ. Ὁ κύρ Κωνσταντὸς άπλοϊκὸς τύπος νοικοκύρη, πού πρόθυμα δίνει τήν υπόσχεσί του και με κάθε τρόπο προσπαθεῖ νά τήν πραγματοποιήση. Ἡ θειά τὸ Μαθηγῶ και ή θειά τὸ Σειραϊνῶ εὐσεβεῖς γυναικεῖοι τύποι τῶν διηγημάτων του Παπαδιαμάντη, πού δρθώνονται άνάγλυφα μέσα σ' ὅλο τὸ έργο του. Εἶναι πρόθυμες νά άκολουθήσουν τὸν παπὰ και νά του συμπαρασταθοῦν σε κάθε δυσκολία του· δέν κουράζονται νά συνδράμουν άπό τῆς πλευρᾶς τους προκειμένου νά εὐχαριστήσουν τὸν Θεό, πού φέρουν μέσα τους άπλοϊκά, και τούς ανθρώπους, πού άγωνίζονται άγράμματοι κι άλιθάμιστοι μακριά άπ' τὸν κόσμο στα κακοτράχαλα βουνά, νά μὴ νιώσουν ξεκομμένοι πέρα για πέρα άπ' τὸ δρόμο του Θεοῦ· οἱ ξωμάχοι, βοσκοι και ζεκομμένοι πέρα για πέρα άπ' τὸ δρόμο του Θεοῦ· οἱ ξωμάχοι, βοσκοι και ζεκομμένες, οἱ άνθρωποι του βουνοῦ και τῆς έρημιᾶς, παρ' ὅλη τήν άγριότητα και τήν τραχύτητά τους, έχουν στην ψυχή τους τὸ βωμὸ του θεοῦ

καὶ τοῦ ἀνάθου θυμίαμα· ξέρουσι γὰρ σέβονται καὶ γὰρ ἐκδηλώνουσι τὸ σεβασμὸν τοὺς ἀπλοῖκὰ καὶ ἀνυπόκριτα· θὰ φορέσουσι τὰ «καλὰ» τοὺς, θὰ ζυραφισθοῦν, θὰ συγυρισθοῦν, θὰ πάρουσι καὶ τίς ἐτοιμασίαις τοὺς καὶ θὰ τρέξουσι γὰρ ἀκούσουσι τὰ θεϊκὰ γράμματα γὰρ γὰρ νιώσουσι τὴν Λαμπρὴν ὁ γερο Φιλιππῆς γνήσιος λαϊκὸς τύπος, θεοφοβούμενος, πρόθυμος ἀλλ' ἀνήμερος γὰρ «γυρίσει τὴν γλῶσσαν σου» στοὺς ψαλμοὺς τῆς Ἀναστάσεως.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν εἶναι μόνον βαθὺς ψυχολόγος καὶ «ζωγράφος» τῶν ψυχῶν, ἀλλ' εἶναι καὶ ζωγράφος τοῦ περιβάλλοντος. Ἐνας ἐξαισιος ζωγράφος μὲ τὴν πέννα. Ἄν ἡ πέννα ἦταν χρωστήρας, θὰ μᾶς ἄφηγε σπάνια ζωγραφικὰ ἔργα, καθαρὰ βυζαντινὲς ἀγιογραφίες· τὸ διήγημα τοῦτο σὲ πρώτη θέσει ἔχει γὰρ μᾶς παρουσιάσει εἰκόνες ζωντανὰς καὶ περιγραφὰς δυνατὰς τόσο, ποὺ καὶ ἂν θρῆσκόμεστε κλεισμένοι μέσα στ' ἀφιλόξενα «φαράγγια» τῶν μεγαλοπόλεων καὶ ἂν μᾶς σφίγγῃ μιὰ στενότης οἰκοδομικοῦ χώρου, δὲ μπορεῖ παρὰ γὰρ αἰσθανθοῦμε τὰ κελαρύσματα τῶν νερῶν, ποὺ τρέχουσι ἀνάμεσα ἀπὸ σχισμένα βράχια, τίς φωνὲς τῶν ξωμάχων καὶ τὰ χουγιάσματα, ποὺ κάνουν στὰ ζωντανὰ τοὺς, τοὺς ἀπλοῖκοὺς τύπους τῶν ἀνθρώπων τοῦ λαοῦ, ποὺ ζοῦσι καὶ κινοῦνται μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς συνεχιστὲς τῆς παλαιᾶς ἐκείνης χριστιανικῆς ζωῆς, ποὺ τόσο μαγεύει καὶ γεμίζει τὴν ἄδεια ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τοῦ «πολιτισμοῦ» τῶν μεγαλοπόλεων... Ἡ περιγραφή τῆς πομπῆς, ποὺ ἀποτελεῖται ἀπὸ καλυδιώτισσες γυναῖκες, ποιμενίδες, βοσκίδες, ἢ ἐμφάνισι τῶν ποιμνίων, ἢ παρουσία τῶν βοσκῶν, ἢ περιγραφή τῆς ἀγιογραφίας τοῦ ναοῦ, ποὺ γίνεται εὐκαιριακὰ, ἢ νυχτερινὴ ἀνάπαυσι τῶν βοσκῶν γύρω ἀπ' τὸ ξωκκλήσι, μέχρι νᾶρθη ἢ ὦρα τῆς Ἀναστάσεως καὶ ἡ ἀκολουθία τῆς Ἀναστάσεως εἶναι τόσο λεπτομερειακὰ δοσμένα, ποὺ μαρτυροῦσι μιὰ δύναμι καὶ μιὰ δεξιότητα, ποὺ μόνον στὸν Παπαδιαμάντη θὰ βροῦμε. Οἱ διάλογοι εἶναι τέλειοι· ἀποδίδουσι ἕνα τοπικὸ χρῶμα στὸ διήγημα· διασποῦσι εὐχάριστα τὴν λεπτομερειακὴν περιγραφήν καὶ ἀποφεύγεται ἡ μονοτονία.

Σύνοθετα: Φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς, πολυήχου, δυσάγωγον, περιπόρφυρα, χρυσαυγῆ, βλαχόκαλτσες, ἀργοστόλιστος, κανοναρχῶ, θεοφοβούμενος, μεσονύκτιον, σημαιοφόρος, δλοκαύτωμα, ἱερόσυλος, αὐτοσχέδιον, πρωτοκάθεδρον κ.ἄ.

Κοσμικὰ Ἐπίθετα: Καλυδιώτισσαι, πελωρίους, στακτερά, στικτά, φριξότριχοι, ἡλιοκαεῖς, πολυήχου, δυσάγωγον, σκιρτικὴν, λιγόχρους, ἀγκιστροειδεῖς, ἰῶδες, ξιμψυχοι, ἀλιθάμιστοι, ἀργοστόλιστος, ὑπνώδη, κολοβή.

Ἀσύνοθετα = Ἐνῶ οἱ βοσκοί, ὑψηλοί, ρωμαλεοί, τραχεῖς, φρι-

ξότρηχοι... ράβδους των. Ἐφθασαν συγυρισμένοι... ξυραφισμένοι· χρυσοφαεῖς... ἰώδες χρώμα· οἱ βοσκοὶ ἐνωτισθέντες... τὰς λαμπάδας των· ὁ ἱερεὺς ἔβαλεν.. εἰς τὰ θημόθυρα.

Μ ε τ α φ ο ρ ά = ἡ ὄφρυς (τοῦ βράχου), ἠτμίσθη, ἐθασίλευσε, συνεστάλη, βλέφαρον (τοῦ λόφου), κολοβή, ἐλαγοκοιμῶντο, σημαιοφόρος κ.ἄ.

Ν ο ἡ μ α τ α: 1) Ἡ χαρὰ τῆς ζωῆς εἶναι ἐκδηλη καὶ στὰ ζῶα (στ. 14).

2) Οἱ ἐτοιμασίαι τῶν Χριστιανῶν γιὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Πάσχα εἶναι μεγάλες.

3) «Λειτουργία χωρὶς ἓνα τοῦλάχιστον φάλητην ἢ ἀναγνώστην δὲν γίνεται».

4) Ἡ ἄνοιξι σκορπᾶ χαρὰ σ' ἀνθρώπους καὶ ζῶα μὲ τὸν ἐρχομὸ τῆς.

5) Ὁ χτύπος τῆς καμπάνας συγκινεῖ ζῶντες καὶ νεκροὺς.

6) Ἡ Λαμπρὴ στὴν ὑπαίθρου ἔχει περισσῆς χάρες.

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι: Μετάβασι παπα Διανέλου καὶ χωρικῶν στὸ ἐξωκλήσι γιὰ τὴν Ἀνάστασι. Ἐτοιμασίαι βοσκῶν καὶ ποιμένων γιὰ τὴν ὑποδοχὴ τῆς Ἀναστάσεως· ἀγωνία τοῦ παπα Διανέλου· ἡ Ἀνάστασι στὸ ἐξωκλήσι.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ Χριστιανικὴ πίστι εἶναι βαθιὰ ριζωμένη στοὺς ἀνθρώπους τῆς ὑπαίθρου.

ΣΚΟΠΟΣ: Σκοπὸς τοῦ λογοτέχου σ' αὐτὸ τὸ διήγημα, ὅπως στὸν πρόλογό του λέει ὁ ἴδιος, εἶναι: νὰ ὑμνήσῃ μετὰ λατρείας τὸν Χριστόν, νὰ πελοργράψῃ μετ' ἔρωτος τὴν φύσι καὶ νὰ ζωγραφίσῃ μετὰ στοργῆς τὰ Ἑλληνικὰ ἔθνη... καὶ στὴ συνέχεια νὰ μᾶς διδάξῃ πόσο ἀξίζει νὰ νιώσῃ καλῶς κάποτε, ἔστω καὶ μιὰ φορά, τὴν Ἀνάστασι τοῦ Κυρίου σ' ἓνα ἐξωκλήσι τῆς ἐλληνικῆς ὑπαίθρου...

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό· χρησιμοποιεῖ λέξεις διαλεγμένες καὶ ἐκφράσεις μὲ ἔντονος εἰκόνες καὶ σὲ πολλὰ σημεῖα φτάνει τὸ ὕψηλό γιὰ νὰ παρουσιάσῃ ἰδέες ὕψηλές.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα τοῦ διηγήματος εἶναι ἡ ἰδιότυπη γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἐνα γλωσσικὸ ὄργανο προσωπικῆς ἰδιορρυθμίας. Κράμα ἀπὸ στοιχεῖα τῆς ἀρχαίας, τῆς ἐκκλησιαστικῆς, τῆς καθαρεύουσας καὶ τῆς δημοτικῆς. Οἱ διάλογοί του εἶναι γραμμῆνοι σὲ δημοτικὴ μὲ ἰδιωματισμοὺς τῆς γλώσσης τοῦ Σκιαθίτικου λαοῦ. Ὁ Παπαδιαμάντης δημιούργησε ἓναν ἰδιώτυπο γλωσσικὸ χῶρο, μέσα στὸν ὁποῖο μόνον ἐκεῖνος μπορεῖ νὰ κινήθῃ ἄνετα καὶ νὰ δώσῃ στὸν ἀναγνώστη μιὰ γλῶσσα μὲ ἰδιαι-

τερη ζωντάνια παρά την ιδιομορφία της. Τό ότι τό έργο του, παρά τήν άρχαΐζουσα γλῶσσα, γνώρισε καί γνωρίζει καθημερινά σημαντική έκδοτική κίνηση, μαρτυρεΐ τή μεγάλη άξία τής λογοτεχνικής του παρουσίας, στόν πνευματικό χώρο τής πατρίδας μας.

ΕΙΔΟΣ: Τό έργο «Λαμπριάτικος Ψάλτης» δημοσιεύτηκε στις 27 - 31 Μαρτ. 1893 στήν Έφημερίδα «Άκρόπολι» καί κατεχωρίσθη στά «πασχαλινά Διηγήματα» Έκδ. Φέξη. Ο τίτλος του όφείλεται στήν ιδιότητα πού είχε ό κύρ Κωνσταντός νά κάνη τόν Ψάλτη κατά τήν Άνάστασι σέ όρεινά ξωκκλήσια «...παρουσιάζονται κατά τās ήμέρας ταύτας πολλοί τέως άγνωστοι μουσόληπτοι, έκ του παραχρήμα λαμπριάτικοι ψάλται...». Είναι έργο, πού άνήκει στήν έορταστική λογοτεχνία, πού ό ίδιος ίδρυσε Έγραψε πασχαλινά καί χριστουγεννιάτικα διηγήματα μέ τήν εύκαιρία αὐτῶν τῶν έορτῶν. Άνήκει στή θρησκευτική λογοτεχνία μέ έντονο τόν ήθογραφικό χαρακτήρα, γιατί επιμένει στήν παρουσίασι τῶν Σκιαθίτικων ήθῶν καί έθίμων. Ένας βαθύς φυσιολατρικός τόνος διαχέεται μέσα σ' όλο τό έργο.

ΛΕΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ο Παπαδιαμάντης είναι ό ιδιόμορφος εκείνος λογοτέχνης, πού «κατεβαίνει από τό Βυζάντιο. Είναι ό πρώτος συγγραφέας τού έλληνοχριστιανισμού. Καί ό πρώτος καί ό μόνος πούδωσε έλληνικό διήγημα. Οί άλλοι, έξω από τό Βλαχογιάννη καί τόν Καρκαβίτσα, Φραγκοφέρουν...». «...Η έλληνικότητά του μοναδική, άφού κατάφερε, όπως μονάχα ή φυλή τό κατόρθωσε, νά κάμει μέσα του ένα τέλειο άμάλγαμα χριστιανισμύ καί παγανισμύ...» «...Ο έγωΐσμός του, άφιλόκερδος, ήταν ή συναίσθηση τής άξίας του... (Σπ. Μελάς). Τά πρώτα του έργα είναι «οί έμποροι τῶν έθνῶν» καί «ή Γυφτοπούλα» ιστορικά μυθιστορήματα χωρίς ιδιαίτερη λογοτεχνική άξία. Σέ λίγο όμως θά βρῆ τό δρόμο του, θά άσχοληθῆ μέ τό διήγημα καί θά τό λαμπρύνη. Υπάρχουν βέβαια καί μορφολογικές άτέλειες στό έργο του, γιατί τούτο ξεπήδησε μέσα από μιá «πληθώρα ψυχικής ζωής πού αναβαφτιζόταν κι ανανεωνόταν από μιá ζωντανή κι άσβυστη πίστη...» (Άδ. Παπαδήμας). Δέν παρασύρεται από ξένα πρότυπα, παρ' όλο πού μεταφράζει πολλά λογοτεχνήματα για τίς έφημερίδες. «Έγώ γράφω, όπως μου κατεβαίνει» είχε πεί. Ήταν ήθογράφος. «Η λαογραφική τέχνη του σφυρηλατημένη μέ τήν παρατήρηση, όργανώνεται σέ καλλιτεχνική δημιουργία στά διηγήματα καί στις νουδέλλες...».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ο Παπαδιαμάντης «... τό ξεστρατισμένο, φοβισμένο πλάσμα τού μικρού νησιού τού βορεινού Αίγαίου...» (Ηλ. Βενέζης), γεννήθηκε στή Σκιάθο τό 1851. Γυιός παπά βρήκε τήν εύκαιρία νά μελετήση έκκλησιαστικά βιβλία καί τή χαρά νά ψέλνη στις έκκλησίες. Σπού-

δασε φιλολογία χωρίς να πάρη δίπλωμα, όπως συνήθως συμβαίνει με τους ανθρώπους τους πνευματικούς και πολυάσχολους. Έμαθε Γαλλικά και Άγγλικά, αὐτοδίδακτος, καὶ δούλεψε σ' ἐφημερίδες καὶ περιοδικὰ καὶ σὰν μεταφραστής. Ἐξῆσε στὴν Ἀθήνα μιὰ ἰδιόρρυθμη ζωὴ γιομάτη βάσανα ποὺ προέρχονται μᾶλλον ἀπ' τὴ στέρησι. Ἐδῶ ἔγραψε τὸ ἔργο του φορτωμένος με τὶς ὥραιες παραδόσεις τῆς Σκιαθοῦ, τὰ παλιὰ οἴτου κογενειακὰ δράματα καὶ τὶς συνήθειες τῶν ἀνθρώπων τοῦ νησιοῦ του, τὶς παλιές του ἀναμνήσεις με πρόσωπα, ποὺ ἔπαψαν νὰ ζοῦν, ἔγραφε, ἔγραφε πάνω σὲ μεγάλα γαλάζια φύλλα μέσα σ' ἓνα ταβερνάκι - μπακάλικο τοῦ Καχριμάνι, στοῦ Ψυρρῆ, καὶ ἄφηνε μηνύματα γιὰ τὸ μέλλον, σὰν τὸν ναυαγό, ποὺ φυλακισμένος στὴν ἀπόλυτη ἔρημιὰ τοῦ νησιοῦ, σὰν πολὺ καὶ τὸ τελευταῖο περιστέρι σὰν μιὰ ὕστερη προσπάθεια ἐπαφῆς του μ' ἓναν κόσμον, ποὺ ἔχασε...

Εἶναι ὁ μεγαλύτερος διηγηματογράφος τῆς Νέας Ἑλληνικῆς Γραμματείας. Τὰ σπουδαιότερα ἔργα του εἶναι: «ἡ Φόνισσα», «Ρόδινα ἀκρογιάλια», «ὄνειρο στὸ κύμα», «Χρῆστος Μηλιώνης», «στὸ Χριστὸ στὸ Κάστρο», κ.ἄ. Περίπου 200 διηγήματα με βαθὺ θρησκευτικὸ χαρακτήρα ἀλλὰ καὶ ἐξίσου πλούσιο φυσιολατρικὸ τόνο.

Δὲν εἶδε ὅμως νὰ θγαίνουν σὲ βιβλίον. Τοῦτο ἔμεινε τὸ τελευταῖο του παράπονο, ὅταν ἀποχαιρέτησε τὴν Ἀθήνα γιὰ νὰ γυρίσῃ στὸ νησί του, ποὺ ποτὲ δὲν ξέχασε, ὅπου ἀνάμεσα σὲ τέσσερις ἀπροστάτευτες ἀδερφές του γερασμένος καὶ ἀπογοητευμένος θὰ πεθάνῃ τέσσερις μέρες μετὰ τὴν πρωτοχρονιά τοῦ 1911.

Ἔτσι ἔφυγε ὁ Παπαδιαμάντης: γιομάτος πίκρα γιὰ τὴν ἀστοργία ποὺ γέυτηκε. «...Ἐπρεπε νὰ γυρίσουμε στὸ Θεό, νὰ αἰσθανθοῦμε ἀπάνω μας τὴν σκιά του, γιὰ νὰ καταλάβουμε κι ἐσένα...» (Ἡλ. Βενέζης).

8. Ἑσπερινὸς

Ποίημα: Α. Πορφύρα

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 19)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἔχει παρατηρηθῆ ὅτι ὅλες οἱ ὥρες τοῦ 24ώρου δὲν προσφέρονται καὶ δὲ διευκολύνουν τὴν κάθε κατάστασι (δὲ δημιουργοῦν τὴν «περιρρέουσαν ἀτμόσφαιραν» θὰ ἐλέγαμε, ποὺ θὰ ἤθελε ὁ ἄνθρωπος, ἔστω καὶ νὰ ἔχωμε ἐξησφαλισμένη τὴ δική του προδιάθεσι. Ἔτσι ἄλλες εἶναι οἱ ὥρες ποὺ ἐνθαρρύνουν τὸν ὁμαδικὸ καὶ ἀτομικὸ ἄνθρωπο ἢ νὰ τραγουδήσῃ «στεντορεῖα τῆ φωνῆ» ἢ νὰ δράσῃ ἢ νὰ ἐργασθῆ ἢ νὰ θυμώσῃ κ.λ.π. Ἄλλ' οἱ θασανισιμένες, κουρασμένες ἀνθρώπινες ψυχές δὲ θὰ μπορούσαν

νά βροῦν καλύτερο «κλίμα», πιό «ἀνοιχτή ὄρα» στήν ἐπικοινωνία μὲ τὴ θεότητα, ἀπὸ τὴ «σημαδιακὴ», τὴ «γλυκύπικρη στιγμή» —καθὼς λένε οἱ ποιητές— τοῦ ἀπόβραδου, τοῦ ἑσπερινοῦ (καὶ μάλιστα φθινόπωρο). Γιατὶ εἶναι τότε πού ὄλα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, εἶναι ἔτοιμα νὰ «καμφθοῦν» σὲ στάσι ἰκεσίας, τότε, πού οἱ ὕλικοι ὄγκοι μικραίνουν καὶ χάνουν τὴ σκληράδα τους. Τότε πού τὰ πάντα «συλλογιοῦνται τὸ νόημά τους». Εἶναι ἡ μυστηριακὴ ὄρα πού μποροῦν ὄλα νὰ γίνουν «δορυφορήματα» καὶ σεμνὴ καὶ ἀθόρυβη λιτανεῖα στὸ «ἄυλο πέρασμά του».

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς μας διαλέγει τὴν «ὥρα του», νὰ ἔνα ἀπόβραδο φθινοπωρινό, τὸ κλίμα πού ταιριάζει στὴ ρεμβαστικὴ, μελαγχολικὴ ἰδιοσυγκρασία του, γιὰ νὰ ἐμπνευσθῆ μιὰ λυτρωτικὴ ἔλευσι τοῦ Χριστοῦ σὲ λυπημένες καὶ βουθὰ πικραμένες ἀνθρώπινες ψυχές - ὑπάρξεις μὲ «κορυφαία» τὴ δική του (τοῦ ποιητοῦ) λεπταίσθητη καὶ μελαγχολικὴ ψυχὴ. Βλέπει λοιπὸν νοερά τὸ Χριστὸ νὰ πορεύεται ὄχι θορυβώδικα, ὄχι μὲ οὐράνια συνοδεία (κάτι σὰ σκιά, οὔτε ὕλη οὔτε πνεῦμα), ἀλλ' ἀνάμεσα σ' ἓνα περιβάλλον πού ὄλα ἔμψυχα καὶ ἄψυχα (καὶ πρὸ παντὸς τὰ ἄψυχα) τοῦ κάνουν τὸ καρτέρεμα καὶ «τὴν ὑποδοχὴ». Ἔτσι τὰ ξερόφυλλα τοῦ στρώνουν τὸ χαλὶ τοῦ δρόμου του, τὰ πουλιὰ τὸν καλωσορίζουν. Καὶ ὑπάρχουν καὶ ἰκετευτικὰ χέρια —οἱ κλώνοι τῶν δέντρων— γιὰ νὰ δεηθοῦν σ' ἐκεῖνον, πού διαβαίνει καὶ σὰν ὄρατὸς καὶ σὰν μὴ ὄρατὸς καὶ σταλάζει βάλσαμο παρηγοριᾶς καὶ σὰν ἄόρατος καὶ σὰν μὴ ἄόρατος...

Ὅσῳ γιὰ τὴ βουθὴ αὐτὴ λιτάνευσι ὑπάρχουν «τὰ πονετικὰ σὴμαντρα», γιὰ νὰ ἀκκομπανιάρουν τὴ «μυστικὴ» αὐτὴ δέξι.

Τὸ ποίημα ἔχει μιὰ θαυμάσια συνοχὴ καὶ δέσιμο γύρω ἀπὸ τὸ κεντρικὸ του θέμα, ἔτσι πού ὁ χωρισμὸς του σὲ διδακτικὲς ἐνότητες μάλλον θὰ ἦταν ἄσκοπος καὶ περιττός.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεῖα: Χαλὶ = τάπητας < τουρκ. **Hali**.

στρουθί, τὸ = ὁ σπουργίτης < ἀρχαῖον στρουθίον, ὑποκορ. τοῦ στρουθός.
ἀχνόφεγγο = ἀδύνατο, ἄτογο, ἀπαλό.

ἀνάριος = ἀραιό, ἀδύνατο.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα: Ἑσπερινός: Στὴ θρησκευτικὴ γλωσσά ἑσπερινός εἶναι τακτικὴ ἀκολουθία τῆς ἐκκλησίας μας πού τελεῖται κάθε βράδου. Οἱ δεήσεις τῆς ἀκολουθίας αὐτῆς, εὐλαβικὲς καὶ κατανοητικὲς εἶναι σχετικὲς μὲ τὸ θρησκευτικὸ γεγονός τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπομένης. Σὲ ἐξαιρετικὲς περιπτώσεις (μεγάλες γιορτές) ὁ ἑσπερινός γίνεται μὲ ἰδιαίτερη λαμπρότητα («Μέγας Ἑσπερινός»).

Σὰν ἐπίθετο σημαίνει: ὁ σχετικὸς μὲ τὴν ἑσπέρα, ὁ βραδυνός· καὶ σὰν οὐσιαστικοποιημένο ἐπίθετο: τὸ ἀπόβραδο, ἢ πρὸς τὸ σούρουπο ὄρα.

σ τ ρ ο υ θ ι ᾶ: (βλέπε γλωσσικά) = σπουργίτες. Ἡ λέξι προήλ-

θε από σύμφυρσι του θρου στρουθοπυργίτης (δηλαδή ἀπεβλήθη γλόκληρο τὸ σ τ ρ ο υ θ.). Ἐπειδὴ τὰ πτηνὰ αὐτά, οἱ στρουθοί, πρωτοπαρετηρήθη, ὅτι ἐσύχναζαν στοὺς πύργους ἢ γιὰ νὰ ἀφήσουν τὰ αὐγά τους ἢ γιὰ νὰ, σὰν ἀδηφάγα, ἀρπάξουν τροφή.

Σ ἡ μ α ν τ ρ ο: (ἀρχ. σφραγίς < ἐκ τοῦ ρ. σημαίνομαι). Κατόπιν λέγεται ἓνα ἔλασμα ἀπὸ σίδηρο ἢ σανίδα ποὺ ἐχρησιμοποιοῦσαν τὸ μεσαίωνα (ἀλλὰ καὶ σήμερα) στὰ μοναστήρια ἀντὶ γιὰ καμπάνες. (Βλέπε τὸ δημοτικόν: «Μὲ τετρακόσια σήμαντρα κι ἐξηνταδυὸ καμπάνες»).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Νὰ ἓνα ποίημα ποὺ ἔχει σωρεῖα καλαισθητικῶν στοιχείων· ὄχι ὅμως ἀπ' ἐκεῖνα τὰ «ἠχηρὰ» τὰ ἐπίκομψα καὶ κραυγαλέα, ἀλλ' ἀπὸ τὰ διακριτικά, τὰ ἀβρά, ποὺ χαϊδεύουν τὴν ὄρασι καὶ ἀκοή καὶ δὲν τίς δυναστεύουν...

ἜΟλα —καὶ πρὸ παντὸς τὰ ἐπίθετα καὶ ἐπιρρήματα— (ἀχνόφεργο, κοπαδιαστά, μισοδιάφανο, σιωπηλά, πονετικά, ἀνάριο, αὐλο), ἀλλὰ καὶ τά. .. θαυμαστικά, ἐρωτηματικά, τὰ ἀποσιωπητικά ἀκόμη ἀποτελοῦν ὁμορφοβαλμένα ὄργανα, ποὺ ἀναδίδουν αὐτὴ τὴ συγκρατημένη εὐγενικὴ μελαγχολία. «Καὶ τὰ ξερόφυλλα... ἔρμα», «καὶ τὰ γυμνά... πέρασμά του». Σ' αὐτοὺς τοὺς στίχους ὁ κατάλληλος συνδυασμὸς τῶν ὑγρῶν συμφῶνων «θγάξει» γλυκεῖα μουσικὴ. «Τὰ ξερόφυλλα... χρυσὰ χαλιά», «γυμνά... ὑψώνοντας»: Παραμοιώσει. «Τὰ κλαριά δέονται»: Μεταφορά.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ ὄρα τοῦ ἐσπερινοῦ, τοῦ ἀπόβραδου εἶναι ἢ πιὸ κατὰλληλη γιὰ τίς πονεμένες, τίς λυπημένες ψυχές, γιὰ νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ τὸ Χριστὸ καὶ νὰ νοιώσουν τὴν παρηγορητικὴν παρουσίαν του.

ἌΛΛΑ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ - ΙΔΕΕΣ: α) Γιὰ τοὺς πονεμένους, τοὺς δοκιμασιμένους ἀπὸ τὴ ζωὴ, ποὺ διψοῦν γιὰ «τὴν ἐξ ὕψους βοήθειαν» συμβαίνει νὰ δοκιμάζον συχνὰ αὐτὸ τὸ —ἔστω καὶ φευγαλέο— λυτρωτικὸ ἄγγιγμα, τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἀνακουφίζονται, σὰν νὰ ἀκοῦν ἐκεῖνο τὸ «Δεῦτε πρὸς με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι, κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς». β) ἜΟλες οἱ ὥρες δὲν εἶναι ἴδιες· εἶναι μερικὲς γεμάτες ἀπὸ πνευματικότητα καὶ μυστήριον καὶ «φορτισμένες» ἀπὸ συγκίνησι· ἀρκεῖ νάχης ἀκρεαῖες ψυχῆς γιὰ νὰ τίς νοιώσης καὶ ὁμορφιά μέσα σου γιὰ νὰ τίς ἀξιοποιήσης. γ) Παρ' ὅτι δὲν χρησιμοποιεῖται πουθενὰ τὸ α' καὶ β' πρόσωπο, ἀλλὰ μόνον τὸ γ', ἐν τούτοις νοιώθουμε ζεστὴν τὴν παρουσίαν τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ μέσα, τὸν βλέπομε «κορυφαῖον» σ' αὐτὴ τὴ σιωπηλὴν δέησι τοῦ χοροῦ τῶν θλιμμένων ψυχῶν, νὰ κάτι σὰ μεσολαβητὴ ἀνάμεσα σ' ἐμᾶς καὶ τὸν πορευόμενον κύριον.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ δημοτικὴ γλῶσσα, ζεστὴ καὶ πολὺ ποιητικὴ, ποὺ

ὄλα τὰ μέρη τοῦ λόγου (καὶ κυρίως τὰ ἐπίθετα) «λειτουργοῦν» ἔτσι ὥστε νὰ ἐπιτρέπουν νὰ ἀναδίδεται ἀπὸ τὸ ποίημα μιὰ ἐξαίσια μουσική, τῶν χαμηλῶν καὶ διακριτικῶν τόνων.

ΜΕΤΡΟ: Τὸ π. ἀποτελεῖται ἀπὸ 5 4στιχες στροφές, στίς ὁποῖες ὁμοιοκαταληκτοῦν μόνο ὁ 6' καὶ 8' στίχος. Κάθε στροφῆς οἱ στίχοι α' καὶ γ' εἶναι ἰαμβικοὶ 12σύλλαβοι προπαροξύτονοι, ἐνῶ οἱ 6' καὶ 8' ἰαμβικοὶ 11σύλλαβοι, παροξύτονοι. Οἱ στίχοι εἶναι σφιχτοδεμένοι καὶ τεχνικὰ ἀφεγάδιαστοι. Ἄρια καὶ πού οἱ 11σύλλαβοι θέλουν κάποιες συνιζήσεις. Ὑπάρχουν καὶ μερικοὶ διασκελισμοί: «καὶ τ' ἀπόδραδο / προσμένουν», «ἔρχεται / μὲς στὸ θόλο».

ΥΦΟΣ: Ἄπλό, φυσικό, ἀρητόρευτο. Γίνεται ἐδῶ μέσα ἓνα ὑποδλητικὸ παιγνίδι ἀνάμεσα στὴ μουσική καὶ ζωγραφικὴ τῶν στίχων. Νομίζομε ὅτι οἱ λέξεις λίγα δηλώνουν, ἀλλὰ περισσότερα «ὑποδηλώνουν» καὶ ἀκριθῶς ἐδῶ ὀρίσκεται ἡ γοητεία τοῦ ποιήματος.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: α) «Τοῦ κάμπου τὰ στρουθιά καὶ τὰ πετούμενα... Χαμοπετοῦν καὶ τὸν καλωσορίζουν». Πόσες φορές θὰ χρειασθῆ νὰ τοὺς θυμηθοῦμε! Ἐπίσης β) «Τὰ γυμνά κλαριά. Ὑφώνονται», γ) «Κι ἀργὰ τὰ σήμαντρα πονετικά κι αὐτὰ σιγοσημαίνουν». Κι αὐτὸς ὁ στίχος θὰ μᾶς κρατῆ δεσμίους, γιατί πολλὰ τὰ εἰδυλλιακὰ μοναστήρια στὸν τόπο μας, ἀλλὰ καὶ πολλοὶ κι οἱ κουρασμένοι στὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴ στρατοκόποι...

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου μέσα σ' αὐτὸ τὸ μυστικὸπάθο «κλίμα», πὺ μορφές θεῖες καὶ γήινες ἀλληλοσυγχωνεύονται καὶ συμπορεύονται, διαποτίζεται ἀπὸ ἓνα ἔντονο θρησκευτικὸ συναίσθημα, γιατί ζῆ τὸ «κατευθυνθῆτω ἡ προσευχή μου ὡς θυμίαμα ἐνώπιόν σου» ἔπαρσις τῶν χειρῶν μου θυσία ἔσπερινή, εἰσάκουσόν μου, κύριε!». Ἐπίσης κάτω ἀπὸ τὸ θρησκευτικὸ δῶμα ὁ ἴδιος ὁ ἀναγνώστης δοκιμάζει γαλήνη, ἀνακούφισι· τὸ καλαισθητικὸ του συναίσθημα λεπτύνεται, γιατί ἡ ψυχὴ μαθαίνει νὰ κάνη «ἀβαρία» τοῦ βάρους της (ἀλάφρωσι ἀπὸ τὰ πάθη της), ἀλλὰ αὐξάνει καὶ τίς κεραῖες της, τίς αἰσθητικὲς γιὰ νὰ «πιάνη» τὴν ὁμορφιὰ στὰ ἀπλὰ ἀντικείμενα καὶ φαινόμενα καὶ νὰ γεύεται «τὸ τρίδιπλο ἀπόσταγμα των».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Ἄν, ὅπως ὀρθὰ ἔχη παρατηρηθῆ γιὰ τὸν Πορφύρα, εἶναι «ζωγραφικὸς καὶ μουσικὸς» ποιητής, τότε αὐτό του τὸ «κομμάτι» ὁ λ ο φ ἄ ν ε ρ α, διαποτίζεται καὶ διανθίζεται ἀπὸ τὰ δυὸ αὐτὰ στοιχεῖα. Ἔτσι ἐδῶ μέσα χαιρόμαστε ἓνα ὁμορφο μεταβολισμὸ τῆς ποιητικῆς βλῆς» στὰ χέρια ἐνὸς ἀξιου «χρυσικοῦ» ποιητοῦ.

Με ένα τίποτα οι εξαισιες εικόνες τής έσπερινής ώρας ρευστοποιούνται και ατμίζονται σε μιὰ μελαγχολική και ύποβλητική μουσική. Άλλά και οι μουσικές... φωνές που ύλοποιούνται και σχηματοποιούνται σε διάφανες και άχνόφεγγες ζωγραφιές...

Έτσι δέ θα ήταν καθόλου τολμηρό νά ύποδείξουμε στο μουσικουσυνθέτη - μελωδό νά άντλήση τó θέμα του για ένα κατανουκτικό όρατόριο. Όσο για τó ζωγράφο τού προσφέρονται πλήθος έτοιμες «έκ τού φυσικού» εικόνες, για νά άναδημιουργήση. Φόντο τού πίνακα τó Φθινόπωρο, αύτή «ή σοφή και άτάραχη ώρα», που και τί δέν κουβαλάει αύτή «ή σημαδιακή» στιγμή! και ψυχές θλιμμένες και χρυσά ξερόφυλλα και στρουθιά που χαμοπετούν και γυμνά κλαριά ίκεσίας και τρέμουλο άπό ψιθύρους έμφύλων και άψύχων... Άλλά τó κέντρο τού πίνακα γεμίζει άπό τó πέρασμα τó λυτρωτικό εκείνου...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Είναι ένα λυρικό, λυρικότατο, ποίημα, άπό τά καλύτερα τής συλλογής «Σκιές» τού ποιητú μας, με θρησκευτική «άναφορά». Δέν τού λείπει τίποτε για νά είναι μιὰ μυστικόπαθη πρωσευχή, άρκει ν' αλλάξει τó τρίτο πρόσωπο με τó δεύτερο. Π.χ. Τó Τ ο υ σε Σ ο υ, Τ ό ν - Σ ε, σκύβει - σκύβεις, εκείνος - Σύ.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ό ποιητής άνήκει στη Νέα Άθηναϊκή σχολή (τήν Παλαμική) και ειδικότερα στο πιό δημιουργικό παρακλάδι της, στη Σχολή τής Τέχνης (βλέπε βιογραφικά). Η περίοδος που τοποθετúν τήν παραγωγή τού Πορφ. είναι ή Πέμπτη (1880 - 1925), ή πιό ένδιαφέρουσα σε άναζητήσεις, ποικιλία και έπιτεύξεις.

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Άν πρέπει, σώνει και καλά, νά τόν τοποθετήσωμε σε μιὰ τεχνοτροπία, (πράγμα που ίσως οúτε καν ύποπτεύεται... ό ίδιος), αύτή πρέπει νά είναι ό συμβολισμός, και μάλιστα τών Γάλλων Μαλλαρμέ, Βερλαίν, που πολύ τούς έμελέτησε.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ: Αυτό τó ποίημα είναι ένα άπό τά καλύτερα τού Π., άπ' εκείνα που τόν εκφράζουν' γιατί και θολά περιγράμματα και ευγενική έγκαρτέρησι και μελαγχολία και προσμονή ύπάρχουν έδω μέσα και χαμηλοί νοσταλγικοί τόνοι: δηλαδή ό Πορφύρας γνήσιος και συμπυκνωμένος.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Λ. Π. («Λάμπρος», «Πόρφυρας» ποιήματα τού Σολωμού). Φιλολογικό ψευδώνυμο τού Δημ. Σύψωμου. Έγεννήθη στη Χίο τó 1879 και άπέθανε στόν Πειραιά τó 1932. Έσπούδασε νομικά χωρίς νά τελειώσει τίς σπουδές του. Έζησε στόν Πειραιά κοντά στους άπλους ανθρώπους και φτωχούς παράδες. Άπό πολύ μικρός ήγάπησε και ήγαπήθη άπό τίς Μούσες... Έχει τιμηθή με τó έθνικό άριστείο γραμμάτων

καὶ τεχνῶν. Ἐταξίδευσε στὴν Εὐρώπη καὶ ὑπῆρξε γνώστης τῆς εὐρωπαϊκῆς φιλολογίας. Συνειργάσθη μὲ τὰ περιοδικά: «Τέχνη», «Καλλιτέχνης», «Διόνυσος». Φύσι ρεμβαστική, μελαγχολική, κλεισμένη στὸν ἑαυτό της, (τὸν εἶπαν «ὁ ἐρημίτης τῆς Φρεαττύδας»). Πολὺ σπάνια παρατηρεῖται τέτοιο φαινόμενο, τέτοια ὁμοιότητα καὶ ταύτισι στὴ ζωὴ καὶ στὴν τέχνη δημιουργοῦ. Γιατὶ ὅπως στὴν καθημερινή του συμπεριφορὰ καὶ πράξι ἦταν ἀθύρβος, μιὰ σκιά, σὰ νὰ ἐφήρμοζε ὑποδειγματικὰ τὸ «λάθε βιώσας», ἔτσι καὶ στὴν τέχνη του εἶναι ἀνεπιτήδευτος, ἄδολος, ἀπλός, σὲ βαθμὸ μάλιστα ποὺ μερικοὶ νὰ τοῦ καταλογίζουν· «λύρα μονόχορδη, γλῶσσα φτωχική, ἀδέξια συχνά, στιχουργία ἀδύνατη». Ἄν αὐτὸ εἶναι ἀληθινόν, τότε ἀληθινώτερο εἶναι ὅτι οἱ στίχοι τοῦ Π ἔχουν μιὰν ἐξαισία μουσικότητα καὶ πλαστικότητα καὶ ἓνα ἐσωτερικὸ κραδασμό, τόσο ποὺ δὲ μπορούμε νὰ κάνωμε λόγο γιὰ νεοελληνικὸ λυρισμό, χωρὶς νὰ θυμηθοῦμε τὸν Π.

Εἶναι λοιπὸν ὁ ποιητῆς τῶν «ἐλασσόνων τόνων» («*Poetas minores*» τοὺς ὀνομάζουν αὐτοὺς), ὅπως ἄλλωστε εἶναι ὅλη ἡ συντροφιά τῶν ποιητῶν ποὺ ἀποτελοῦν τὴ Σχολὴ τῆς Τέχνης (Μ. Μαλακάσης, Ι. Γρυπάρης, Κ. Χατζόπουλος κ.λ.π.) καὶ ὅμως χωρὶς αὐτοὺς δὲ νοεῖται ποίησι· γιατί πολλές φορές τὰ «διαμετρήματα» τῶν Παλαμάδων καὶ Σικελιανῶν μᾶς φοβίζουν καὶ μᾶς ἀπωθοῦν, ἐνῶ αὐτοὶ μᾶς σαγηνεύουν.

Ὁ Λ. Πορφύρας εἶναι «καθαρόαιμος» λυρικός ποιητῆς καὶ μόνον αὐτό! «Οἱ στίχοι του», γράφει ὁ Α. Καμπάνης, «ἀποπνέουν μελαγχολία καὶ ἓνα πεσσιμισμὸ γεμάτο ἐγκαρτέρησι, ποὺ δὲν εἶναι ὅμως μῖσος πρὸς τὴ ζωὴ, ἀλλὰ διαμαρτυρία γιὰ τὴ ματαιότητα καὶ προσωρινότητα τῶν ὠραίων πραγμάτων τοῦ κόσμου».

Τὸ ἔργο του: Μόνο δύο ποιητικὲς συλλογές: «Σκιές», ποὺ εἶδαν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητας, τὸ 1920, ἐν ὧσφ ζοῦσε ὁ ποιητῆς, καὶ «Μουσικὲς φωνές», μετὰ τὸ θάνατό του, 1934. Τὸν χαρακτηρίζουν σὰ «Σάλλεϋ τῆς Ἑλλάδος». Ποιήματά του μετεφράσθησαν στὴν Ἀγγλική, Γαλλική, Γερμανική. Μέσα στὰ «ἅπαντά» του νομίζομε ὅτι ξεχωρίζουν σὰ διαμαντάκια τὰ: *Lacrimae rerum*. Γιὰ ὅσα σβήνουν, Ἔσπερινός, τὸ θέατρο, δέησι στὴν ψυχὴ τοῦ Παπαδιαμάντη, πιὲ στοῦ γιαιλοῦ. Ὁ Μ. Περάνθης λέγει· «οἱ ψιχάλες, τὰ δάκρυα, τὰ σύννεφα, οἱ αὐλές, τὰ καντήλια, τὸ σύθαμπο· νὰ τί εἶναι ὁ Πορφύρας, ὁ ποιητῆς τῆς σιωπῆς καὶ τῶν ὠραίων θανάτων». Καὶ σκέφτεται κανεὶς· μὰ δὲ βλέπουν οἱ συνθέτες μας ὅτι ὅλα μὰ ὅλα τὰ ποιήματα τοῦ Πορφύρα πρέπει νὰ μελοποιηθοῦν;

9. Ἡ ἡμέρα τῆς λαμπρῆς

Ποίημα Δ. Σολωμοῦ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 29)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στους ἀνθρώπους, «γονατισμένοι» καθὼς εἶναι μέσα στὸ χρόνο ἀπὸ «τὰ μύρια θάσανα» καὶ τὸ θάρος τῆς ζωῆς, ἔρχονται κάποιες ὥρες, κάποιες, εὐτυχῶς, ὥραιες εὐκαιρίες, γιὰ νὰ τοὺς κάμουν νὰ βιώσουν καὶ νὰ χαροῦν μὲ ἀνοικτοὺς ὄλους τοὺς πόρους τοὺς, ἀτομικὰ καὶ ἑμαδικὰ, χαρὲς ἀνείπωτες καὶ εὐτυχισμοὺς ἐσώψυχους... Εἶναι τότε πού αὐτοθεβαιωνόμαστε γιὰ τὴν ἀξία τῆς ὑπάρξεώς μας, πού νοιώθουμε νὰ γινώμασθε, μικροὶ ἔστω, δημιουργοί, πού ἔχομε «ξορκίσει» τὸ θάνατο, καὶ ὄλο τὸ εἶναι μας τραγουδᾷ μαζὶ μὲ τὸν ποιητὴ μας. «Δὲν τῶλπιζα νᾶναι ἢ ζωὴ μέγα καλὸ καὶ πρῶτο». Ἄν λοιπὸν γι' αὐτὴ μας τὴν πίστι πρὸς τὴ ζωὴ ὑπάρχουν ὥρες καὶ γιορτές, πῶς νὰ μὴν εἶναι ἢ πρώτη ἢ ἄναστασι; τότε πού ὄλα μὰ ὄλα νοιώθουν «ἐκ θαθέων» τὸ νόημά τους, ἀφοῦ «ζῆ κι ἢ στάλα στὸ ποτήρι καὶ ἀλληλοῦσα ἠχολογᾷ ἐγὼ κι ἐκείνη...»;

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς γεύεται τὴ μυστηριακὴ νύχτα τῆς Ἄναστάσεως μὲ ὄλες του τίς αἰσθήσεις. Γλύκα καὶ γαλήνη στὴ φύσι καὶ ὄλα προμνηοῦνε ἠλιο πολὺ, φῶς πολὺ, ἔτσι πού τὰ φυλλοκάρδια ἀνασαλεύουν ἀπὸ τὴν κατὰφασί του πρὸς τὴ ζωὴ, ἀλλὰ κι ἀπὸ τὴ λαχτάρα του γιὰ ζωὴ. Καὶ ὄλο αὐτὸ τὸ πλημμύρισμα τῆς χαρᾶς τοῦ τὸ μετέδωσε ἢ ἀνάστασι (σὲ ἄλλα ἀποσπάσματα τοῦ ὄλου ποιήματος παραστατικώτατα δείχνει τὴν ἀναστάτῳσι, τὴ ριζικὴ τὴν ἀλλαγὴ, πού φέρνει τὸ ὑπερκόσμιο γεγονός «Ὁ οὐρανὸς ἐρωτευμένος κατὰ τὴ γῆ κλείνει... ζῆ κι ἢ στάλα στὸ ποτήρι... ὁ περασμὸς τοῦ λυτρωτῆ σφυρίζει... καίονται τὰ σπλάχνα, καίονται τὰ στοιχεῖα»). Ξεσπᾷ λοιπὸν λυρικώτατα σ' ἕνα κάλεσμα τῶν ἀνθρώπων —ἐχθρῶν καὶ φίλων— γιὰ ἀγάπη, ἀδελφῳσι καὶ εἰρηνικὴ συνύπαρξι «μέσα στὲς ἐκκλησιᾶς τὲς δαφνοφόρες». Στὴ συνέχεια μέσαν στὴν ἐκκλησιᾶ ἔχομε τὴν κορύφῳσι τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς χαρᾶς, πού μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὥραϊο «ἀνακάτωμα», αὐτὴ τὴ λαμπρὴ «μέθεξι» γηίνων καὶ οὐρανίων (ὄλα εἶναι ἀσυνήθιστα ὥραϊα· κι οἱ τάφοι εἶναι νικηφόροι καὶ τὰ βρέφη στὶς ἀγκαλιὲς ὥραιότερα καὶ οἱ ψαλτάδες πιδ γλυκῶφῳνοι καὶ τὰ εἰκόνισματα τῶν Ἄγίων πιδ λαμπερὰ) πλημμυρίζουν οἱ ἀνθρώπινες ψυχὲς ἀπὸ ἕναν εὐτυχισμὸ καὶ καταυγάζονται ἀπὸ ἕνα ἐσωτερικὸ φωτισμὸ καρδίας καὶ διανοίας.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Τρεις στροφές, 3 εικόνες, 3 ἐνότητες ὑπάρχουν ἐδῶ. α) «Καθαρότατο... μαυρίλας»: Ἡ γαλήνη καὶ ἡ ἡρεμία τῆς νυκτερινῆς φύσεως κεντρίζουν τὴν ἀγάπη γιὰ τὴ ζωὴ. β) «Χριστός... καὶ φίλοι»: Προτροπὴ γιὰ νὰ ἀδελφωθοῦμε χριστιανικὰ μέσα στὸ ἀναστάσιμο φῶς τῶν ἐκκλησιῶν. γ) «Δάφνες... στὸ χέρι»: Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ συναδελφωμένοι χριστιανοὶ νοιώθουν χαρὰ καὶ λύτρωσι μέσα σ' αὐτὸ τὸ μυστηριακὸ φῶς.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία ἐπρομηγοῦσε = ἔδειχνε, ἐμαρτυροῦσε ἀπὸ πρὶν. δάφνη: δέντρο ἀειθαλές, κ. βασιὰ (σύμβολο δόξης, νίκης, τιμῆς). Καταχνιά: = ὀμίχλη < κατὰ + ἄχνη (Γ. Ψυχάρης), ἀλλὰ καί: κατὰ + ἀτμιά (ἀτμός) (κατὰ Γ. Χατζιδάκι). ἀπερνοῦσε: Ἐπειδὴ εἶπούμε μιὰ ὠραία ἰδιωματικὴ ἀῤῥησι (ἐ) Βλέπε: ἀκαρτεροῦσε' κατ' ἄλλους ὅμως ἐπιτακτικὸ - προθετικὸ α (ὁλ. ἀδυνατός).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Λαμπρή: Τὸ Πάσχα. Ἡ ἐτυμολογία τῆς λέξεως ἀνεξακρίβωτη, μολοντοὶ ἢ ἐπίσημη ἐκδοχὴ εἶναι ὅτι σημαίνει διάβασις (ἐβρ.). Ἡ μεγαλύτερη γιορτὴ τῶν Ἑβραίων, θεοπισμένη σὲ ἀνάμνησι τῆς ἐξόδου ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο (ἐξοδ. ΙΒ'). Στὸ Πάσχα ἐλάβαιναν μέρος οἱ ἄρρενες ἀπὸ 12 κι ἐπάνω ("Ἐξοδ. κγ' καὶ Λουκ. β' 41). Λόγω τῆς μεγάλης κοσμοσυρροῆς στὸν ἑορτασμὸ ἔφθανε ἡ Ἱερουσαλήμ τὰ 2 ἐκατομμύρια. Ἐπίσης Πάσχα εἶναι ἡ μεγίστη ἑορτὴ τῆς Χριστιανοσύνης: ἀφιερωμένη στὴν Ἀνάστασι τοῦ Χριστοῦ. Στὴν Κέρκυρα Πάσχα λέγουν τὰ Χριστούγεννα.

Α ὕ γ ἦ ς ὕ σ τ ε ρ ο ἄ σ τ ἔ ρ ι: (ὁ αὐγερινός) βλέπε τὰ πραγματικὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ παρόντος.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐφ' ὅσον τὸ ποίημα εἶναι ἓνα δοξαστικὸ τροπάρι στὴ ζωὴ, στὴν ἐλπίδα, στὴν χαρὰ, ἐφρόντισε ὁ συνθέτης τοῦ νὰ τὸ «ἐπενδύσῃ» μὲ ὁμορφα ἐκφραστικὰ μέσα (ἄλλωστε ὁ Σ. ἐμόχθησε ὁλοζῶν ἦς γιὰ νὰ πετύχῃ στὰ ἔργα του ἀρμονία καὶ ἰσορροπία μορφῆς καὶ περιεχομένου), χωρὶς ὅμως νὰ παρασύρεται σὲ ἠχηρὸ κουδούνισμα καὶ σὲ λεκτικὸ ὄργιο. Ὅχι· ὅλα ἐδῶ μέσα εἶναι «κατὰ τὸ εἶδος καὶ ἀναγκαῖον». Ἔτσι σ' ὅλο τὸ ποίημα ὅλα τὰ μέρη τοῦ λόγου, ρήματα, οὐσιαστικά (τὰ ἐπίθετα εἶναι λιγοστά) «λειτουργοῦν» ἔτσι, ὥστε νὰ ὑπηρετοῦν ἐξαίσια τὸ χαρούμενο μήνυμα τοῦ ποιητοῦ μας. Οἱ συχνὲς παρηχῆσεις τῶν λ, ρ (τῶν 3 τελευταίων στίχων) σταλάζουν μιὰ πρόσθετη γλυκάδα στὴ... γλυκύτητα τῆς ζωῆς. Τὰ προπερισπώμενα ρ: ἐπρομηγοῦσε, ἀπερνοῦσε, ἀργοφύ-

σοῦσε δίνου ἓνα κυματισμὸ ζωῆς. Τῆς αὐγῆς δροσάτο ἀστέρι: Ἡ φράσι
κι ἔτσι ἔχει δυνατὸ νόημα, ἀλλὰ τὴν παίρνομε καὶ σὰν σχῆμα ὑπαλλαγῆς
(= ἀστέρι τῆς δροσάτης αὐγῆς).

ΕΠΕΞΕΡΓΕΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Ὅμπροστά: (ἐμπρός). Ἐδῶ κάτι σὰν ἀφομοί-
ωσι πρὸς τὸ ο τῆς θ' συλλαβῆς.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Ἐκκλησιᾶς δαφνοφόρες: Στὰ Ἴονια νησιά,
ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ, συνηθίζουσι γὰ πετοῦν κατὰ τὴ νύχτα τῆς ἀναστάσεως
δάφνες κάτω στὸ δάπεδο τῶν ἐκκλησιῶν.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ ἀσύνδετο: «Νέοι... ἐτοιμασθῆτε» δίνει τόση
γοργότητα.

Τὰ ἐπίθετα: δαφνοφόρες, εἰρηνοφόρες γίνονται μακρύτερα ἀπὸ ὅ,τι
φαίνονται καὶ φέρουσι τόση ἐλπίδα... Πάλι ἡ παρήχησι τῶν λ, ρ, στοὺς 3
τελευταίους στίχους δίνει τόση ὁμορφιά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: στές - τέες: ἰδιωματικὸς τύπος τοῦ ἄρθρου ἀντί :
τίς :

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: «Δάφνες σέ... τάφοι»: Γιατὶ κάτω ἀπὸ τίς
πλάκες τοῦ δαπέδου τῶν ἐκκλησιῶν ὑπῆρχαν τάφοι κληρικῶν.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Τί ζωγράφος καὶ τί μουσικὸς ἐδῶ ὁ Σολωμός!
Ἡ ὁμορφιά τῶν συνδυασμένων λ, ρ ἔφθασε ἐδῶ στὴ διαπασῶν.

Τώρα πιά ὁ ποιητὴς ἀνοιξε ὅλους τοὺς κρουνοὺς τῆς λάμπφως!... Ἐ-
ξοχη ἢ ἀντίθεσι: οἱ πλάκες τῶν τάφων - οἱ μαγάδες μὲ τὰ βρέφη.

ΝΟΗΜΑΤΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

α) Τῆ μυστηριακῆ νύχτα τῆς ἀναστάσεως οἱ ἄνθρωποι αἰσθάνονται
τόσην ὁμορφιά καὶ γαλήνη στὴν πλάσι.

β) Ἡ ὠραιότητα τῆς φύσεως ἀντάμα μὲ τὸ χαριμόσυνο μήνυμα τῆς
ἀναστάσεως ὑπαγορεύουσι στοὺς ἀνθρώπους τὴν κατάφασι τῆς ζωῆς καὶ
τὴν ἀποστροφὴν τοῦ θανάτου («Γλυκεῖα ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μαυρίλα»).

β' ἐ ν ὄ τ η τ ο ς: ὁ ποιητὴς τόσο ἔχει κοινωνήσει ἀπὸ τὸ με-
γάλο γεγονός, ὥστε κάνει προσκλητήριον σὲ ὅλους γιὰ τὴ μεγάλη χαρά.

γ' ἐ ν ὄ τ η τ ο ς: Ἡ ἀνάστασι δὲν ἔφερε μόνον τὴν ἀποκατά-

στασι στο σαλεμένο ρυθμό τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ μέσα στὴν ψυχὴ τῶν ἀνθρώπων τὴ λύτρωσι καὶ τῇ θεοσιότητᾳ ὅτι ὁ θάνατος ἐνικήθη.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Πρῶτα ἀπὸ τὴν Ἀνάστασι ἦταν ὁ ταραγμὸς στὴ φύσι καὶ ὁ θάνατος, τώρα ἤρθε ἡ ὁμορφιὰ καὶ ἡ γαλήνη στὴν πλάσι καὶ ἡ πίστι στὴ ζωὴ. Εἶναι λοιπὸν ἡ πιὸ κατάλληλη ὥρα γιὰ τὴν ἀγάπη καὶ ἀδελφοσύνη, τώρα εἶναι εὐκαιρία πού ὅλα ἔξω καὶ μέσα (ψυχὲς καὶ διάνοιες) εἶναι μέσα στὴ λάμπι, πού τὸ φῶς ἔχει διώξει τὸ σκοτάδι, πού ἡ ζωὴ ἔχει πατήσει τὸ θάνατο.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ ποιητὴς, νοιώθοντας στὰ κατάβαθα τῆς χριστιανικῆς ψυχῆς του τὸ λυτρωτικὸ μῆνυμα τῆς ἀναστάσεως, καλεῖ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τοὺς ἀνθρώπους, φίλους καὶ ἐχθρούς, νὰ δώσουν καὶ νὰ πάρουν τὴ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ συγγνώμη: «φιληθῆτε γλυκά... ἐχθροὶ καὶ φίλοι».

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ δημοτικὴ ποιητικὴ γλῶσσα σὲ μιὰ κορυφαία τῆς στιγμῆς Ρημ., οὐσιαστ., ἐπιθετ. τοποθετημένα ἔτσι ὥστε νὰ δημιουργοῦν ἐξαισιεῖς ὀπτικοακουστικὲς «ἐκρήξεις». Ἀλήθεια πῶς μπόρεσαν τὰ λιτά, τὰ λιτότατα αὐτὰ μέσα νὰ ἐλευθερώσουν ὅλη αὐτὴ τὴ γήινη καὶ ὑπερκόσμια λάμπι, πού θέλει ἐδῶ ὁ ποιητὴς μας!

ΜΕΤΡΟ: Ἐχομε ἐδῶ 3 ὀκτάστιχες στροφές (ὀκτάβες). Ἡ στροφή αὐτὴ εἶναι ἰταλικῆς προελεύσεως, εἰσῆχθη στὸν τόπο μας μὲ τὰ ἔρωτικά κυπριακά τραγούδια καὶ ὕστερα μὲ τὸ Σολωμό. Ἡ κλασσικὴ ὀκτάβα, ὅπως ἐδῶ, εἶναι τῆς μορφῆς αβαβαβγγ' δηλαδὴ ὁμοιοκαταληκτοῦν πλεκτὰ οἱ 1, 3, 5 — 2, 4, 6 στίχοι καὶ ζευγαρωτὰ οἱ 7, 8 στίχοι. Ἰαμβικοί 11σύλλαβοι παροξύτονοι εἶναι οἱ στίχοι· παρατηροῦμε δὲ ὅτι οἱ δύο πρῶτοι τῆς α' στροφῆς εἶναι ἀναπαιστικοὶ υυ — ...Ἔπάρχουν θέβαια πολλὲς συνιζήσεις, ἀλλὰ στὰ χέρια τοῦ ἄξιου χρυσοῦ Σολωμοῦ δὲν εἶναι ψεγάδια, ἀλλ' ἀντίθετα δίνουν εὐλυγισία καὶ κυματισμό. Στὸ στίχο π.χ. «τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὕστερο ἀστέρι», «καὶ ἀπὸ κεῖ κινημένο ἀργοφυσσοῦσε. Ἔπαρχε ἐδῶ καὶ τὸ γνωστὸ διασκέλισμα π.χ. «Δὲν ἀπερνάει / τ' οὐρανοῦ. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ τομὴ τῆς λέξεως σὲ 2 στίχους: π.χ. ζωγραφι-σιμένες.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ἑορταστικὸ, πανηγυρικὸ, ὕμνητικὸ καὶ ὠστόσο (πρᾶγμα δύσκολο ὅταν ὁ ποιητὴς δὲν εἶναι μεγάλος) λιτό, φυσικὸ καὶ ἀρητόρευτο. Γιατὶ αὐτὴ ἡ πλημμύρα τῶν εἰκόνων ἐδῶ μέσα καὶ αὐτὸς ὁ «πιδαισιμός» τοῦ φωτὸς δὲ σκεπάζουν τὸ ἀναστάσιμο μῆνυμα τοῦ ποιῆματος. Ἀλλὰ καὶ ἐπιγραμματικὸ καὶ ἔλλειπτικὸ εἶναι· γιὰτὶ πιὸ ὠραία εἶναι ἐκεῖνα πού μαντεύει ὁ ἀναγνώστης ὅτι ἤθελε νὰ εἰπῆ ὁ ποιητὴς.

α) «τῆς αὐγῆς τὸ δροσάτο ὑστερο ἀστέρι»: Πόσες φορές δὲν θὰ τὸν «φελλίσωμε τοῦτον τὸ στίχο· καὶ πρὸ παντὸς οἱ ξωμάχοι καὶ οἱ νυχτοπαρωρίτες!!

β) «ποῦ λὲς καὶ λέει... μαυρίλα»: ἔ μὰ ἐδῶ εἶναι ὁ τόνος τοῦ ὄλου, «τὸ μήνυμα», καθὼς συνηθίζουσι νὰ λέγουσι στὴ λογοτεχνικὴ γλῶσσα.

γ) «μὲ τὸ φῶς τῆς χαρᾶς συμμαζωχτήτε»: Νὰ τίτλος τραγουδιοῦ, νὰ σύνθημα γιὰ τὸν πολὺπαθο κόσμον μας!

ο) «Ἀνοίξατε ἀγκαλιὰς εἰρηνοφόρες»: Ἄλλο ἓνα τραγούδι, ἄλλο ἔνα παρηγόριο παράγγελμα. Μόνο ποῦ πόσο θὰ εὐχόμεσθε ἐκεῖνο τὸ «εἰρηνοφόρες» νὰ εἶναι ἐπιθετικὸς καὶ ὄχι κατηγορηματικὸς προσδιορισμὸς στὸ ἄ γ κ α λ ι έ ς...

ε) «Δάφνες σὲ κάθε... μανάδες»: Καὶ νὰ ἐδῶ ὁ θρίαμβος τῆς ζωῆς πάνω στὸ θάνατο. Ἄλλωστε ὁ ποιητὴς μας ἔχει εἰπῆ ἄλλου· «ὁ χάρος καὶ ὁ ἔρωτας δουλεύουν ἐδῶ κάτω».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Τοῦτος ὁ ἀναστάσιμος ὕμνος, ποῦ εἶναι λου-σμένος μέσα στὸ φῶς (ἀρχίζει μὲ τὸ φῶς, παράγει φῶς καὶ περνάει μέ-σα ἀπὸ τὸ φῶς καὶ τελειώνει στὸ φῶς) δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη ἓνα σύμπλεγμα ἀπὸ ἀνώτερα λυτρωτικὰ συναισθήματα: Τὸ καλαισθητικὸ μας συναίσθημα ἀκονίζεται, γιὰτὶ οἱ αἰσθητικὲς μας κεραεῖες λεπτύνονται μέ-σα σὲ τούτη τὴ σπουδὴ περιεχομένου καὶ μορφῆς ὑποδειγματικὰ ἀρμονι-σμένων. Παράλληλα ἰσχυροποιεῖται τὸ συμπαθητικὸ μας συναίσθημα, ἀ-φοῦ οἱ στίχοι γιὰ χριστιανικὴ ἀγάπη καὶ ἀδελφoσύνη καὶ συνύπαρξι μι-τροπῆς, ἀλλ' εἶναι στίχοι ποῦ «λειτουργοῦν» ἔτσι δυνατὰ μέσα μας ἀνα-μοχλεύοντας ὅ,τι ἱερό, ἀχάλαστο καὶ ἀπαραβίαστο ἔχει ἀκόμη μείνει ἐν-τός μας. Ἄλλὰ τὸ θρησκευτικὸ συναίσθημα εἶναι ἐκεῖνο ποῦ τρανεύει ἐ-δῶ μέσα, γιὰτὶ ἀνακινοῦν «ἐκ θαθέων» τὰ χριστιανικὰ μας βιώματα τοῦτα τὰ λόγια: «οἱ ἐκκλησιᾶς οἱ δαφνοφόρες νὰ μᾶς συμμαζέψουν μὲ τὸ φῶς τὸ λυτρωτικὸ τοῦ Χριστοῦ», κάτι ποῦ εἶχαν κατορθώσει οἱ φτωχικὲς ἐκκλη-σιᾶς τοῦ χωριοῦ μας στὰ παιδιὰ μας τουλάχιστον παραδείσια χρόνια...

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Ὁ Α. Καμπάνης ἔγραψε κάπου γιὰ τὸ Σολωμὸ· «κρίμα ποῦ ὁ Σ. δὲν ἔκαμε τραγωδίες!». Ἔτσι καὶ ἐμεῖς ἐ-δῶ ὑποστηρίζομε: Τί θαθεῖα ὁμορφα πράγματα θὰ ἐζωγράφιζε ὁ Σολω-μός! Γιὰτὶ σ' αὐτὴ ἐδῶ μέσα τὴν ἐξαισία «μέθεξι» οὐρανίων καὶ γηίνων, σὲ τοῦτο τὸ δισπρόστατο φῶς, τὸ θεῖο καὶ τὸ ἀνθρώπινο, ὑπάρχει ὄλικὸ πολὺ γιὰ νὰ ἀναδημιουργήσῃ ὁ ζωγράφος. Φαντασθῆτε τὰ ὠραῖα δρέφῃ

ἐπάνω στους τάφους, και κείνους μάλιστα δαφνοφόρους... Ἄλλα τοῦτο τὸ διαμάντι τοῦ Σ. και τὸ σύγχρονο μελωδὸ του περιμένει γιὰ νὰ γίνῃ ὄρα-τόριο ἢ νὰ ἐνορχηστρωθῇ σὲ πολυφωνικὸ ἄσμα. Μὰ και ὁ σημερινὸς ἐκ-κλησιαστικὸς — ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴν εἶναι και «κοσμικὸς»; — ποιητὴς μπο-ρεῖ νὰ πάρῃ τὴν ἀφόρμησι γιὰ μιὰ χαρμόσυνη ὑμνογραφία, κι ἄς τὸ γνω-ρίζῃ βέβαια ὅτι δὲν «πλησιάζεται» ὁ θεόπνευστος Δαμασκηνὸς Ἰωάννης. Γιὰ τὴν πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ οὔτε «βλασφημία» νὰ ὑπο-στηρίξωμε ὅτι αὐτοὶ οἱ στίχοι τοῦ Σ. μποροῦν νὰ «ἀκκομπανιάρουν» ἐκεῖ-να τὰ θεσπέσια πασχαλιὰ: «Μάτην φυλάττετε τὸν τάφον κουστωδιὰ· οὐ γὰρ καθέξει τύμδος αὐτοζώταν», «και αὐθις ἐκ τοῦ τάφου ὤραιος, δικαιο-σύνης ἡμῖν ἔλαμψεν ἥλιος» «καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις και ὀφόμεθα τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς ἀναστάσεως», «νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς, οὐρανὸς και γῆ και τὰ καταχθόνια», «και ἀλλήλους περιπτυσξώμεθα, εἰπωμεν, ἀ-δελφοί, και τοῖς μισοῦσιν ἡμᾶς συγχωρήσωμεν πάντα τῇ ἀναστάσει...».

ΕΙΔΟΣ ΤΟΥ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ ποίημα εἶναι λυρικό, ἀπὸ τὰ γνησιώτερα στὸ εἶδος του μέσα στὴν ὄλη νεοελληνικὴ γραμματεία μας. Εἶναι, μποροῦμε νὰ εἰποῦμε, κάτι σὰν δοξαστικὸ τροπάρι και ὕμνος ἀνα-στάσιμος τῆς χαρᾶς και τῆς ἀγάπης. Κατὰ τὴν κατάταξι τοῦ Πολυλά εἶ-ναι τὸ 21ο ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ ὄλο δραματικὸ ποίημα «ὁ Λάμπρος» (ἐποι-ήθη τὸ 1826).

ΣΧΟΛΗ: Ὁ Σ. εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς λεγομένης ἐπτανησιακῆς σχολῆς (χωρὶς βέβαια νὰ εἶχε συνειδητὸ σκοπὸ νὰ δημιουργήσῃ κάτι τέτοιο).

Ἡ πνευματικὴ ὁμῶς ἀκτινοβολία και τὸ ποιητικὸ του «βεληνεκὲς» ἦ-ταν τέτοιο, ὥστε ἄφησε θαυμαστές, μιμητὲς και συνεχιστὲς τῆς προστά-θειάς του (κάτι σὰν ποιητικὸς κύκλος μὲ κέντρο τὸ μεγάλο ποιητὴ μας, ἕνας ἀστερισμὸς, ὅπως τὸ εἶπαν, μὲ ἥλιο τὸ Σολωμὸ).

ΓΕΝΙΚΑ ΠΕΡΙ ΤΗΣ ΕΠΤΑΝΗΣΙΑΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ: Εἶναι τὸ ὑγιὲς και ζωντανὸ ρεῦμα, ποὺ ξεκίνησε σὰν ἀντίδρασι στὸν ψευτορωμαντισμὸ. Βασικὰ γνωρίσματά του εἶναι: α) Ἡ ἄμεση ἐπαφὴ τῆς τέχνης μὲ τὴν πραγματικότητα και τὴ ζωὴ, β) μιὰ ὑψηλότερη ἀντίληψι γιὰ τὴν ποίη-σι και γενικὰ τὴν τέχνη, γ) ἡ τάσι γιὰ τὴν ἀρμονικὴ σύζευξι μορφῆς και περιεχομένου, δ) προσφιλῆ θέματα ἢ φύσι, ἢ γυναίκα, ἢ ἰδέα, ε) ἰδε-αλισμὸς και εὐγένεια, στ) ἡ βαθύτερη γνωριμία μὲ τς ξένες λογοτεχνίες, γιὰ ἐμπλουτισμὸ θεμάτων και φραστικῶν τρόπων, ζ) παραδοχὴ τῆς δη-μοτικῆς γλώσσης και ἀνεπιφύλακτῃ χρῆσι τῆς. *Ὅ,τι και νὰ εἰπῆ κανεὶς γιὰ τὴν προσφορὰ τῶν ἐπτανησίων θὰ εἶναι λίγο. «Γιὰ τὴν γράφει ὁ Γ. Βαλέττας, ὅταν στὰ μετεπαναστατικὰ χρόνια ἡ Ἑλλάδα δυναστευόταν ἀπὸ τὸν κενὸ λογικωτισμὸ, προετοίμασε τὸ κίνημα τοῦ δημοτικισμοῦ και ἔ-

Τὸ ποίημα εἶναι ἀτελειώτο, γιατί ἔχει ἐνδιάμεσα κενά. Πάντως ἄλλα ἐξαιρετικά του «κοιμάρτια» εἶναι: «ἡ τρελλή μάνα ἢ τὸ κοιμητήριο, «τὸ ὄραμα τοῦ Λάμπρου», «τὸ ὄνειρο τῆς Μαρίας», «ὁ Μάρτυρας».

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Μπορεῖ νὰ παραπέμψη κανεὶς στὰ ποιήματα: α) χρῶνιάρες μέρες Γ. Δροσίγη, Ἀθηναϊκὸν Πάσχα Γ. Σουρῆ.

Σ τὰ π ε ρ ῆ: Παιδικὴ πασχαλιὰ (σελ. 87 Ἀναγνωστ. Α' τάξ.), Ἐξοχικὴ λαμπρὴ (σελ. 90 Ἀναγν. Α' τάξ.), Ἀνάστασι στὴν Ἁγίαν Ἀναστασίαν (σελ. 40 τοῦ Ἀναγν. τῆς Γ' τάξεως), Λαμπριάτικος φάλτης (σελ. 20 Ἀναγν. Δ' τάξεως) — ὅλα αὐτὰ τοῦ Ἄλ. Παπαδιαμάντη — παιδικὸ Πάσχα (σελ. 73 τοῦ Ἀναγνωστ. τῆς Γ' τάξ.) καὶ Πασχαλινὴ Ἀνάμνησις (σελ. 88 Ἀναγν. τῆς Γ' τάξ.) Γρ. Ξενοπούλου, Πάσχα στὴν Πίνδο (σελ. 17 τοῦ Ἀναγν. τῆς Β' τάξ.) Κ. Κρυστάλλη, ἡ ἀνάστασι τοῦ Κυρίου (σελ. 43 τοῦ Ἀναγν. τῆς Β' τάξεως) Π. Φωστίνη, Ἐπίσημος τὸ Πάσχα (ἐπιφυλλίδα) — σελ. 115 τοῦ Ἀναγν. τῆς ΣΤ' τάξεως — τοῦ Ἀλεξ. Παπαδιαμάντη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: ἐγεννήθη στὴ Ζάκυνθο Ἀπρίλιο τοῦ 1798 ἀπὸ τὸν κόμη Νικ. Σολωμὸ καὶ τὴ λαϊκὴ γυναῖκα Ἀγγελικὴ Νίκη, ποὺ ἦταν παραδουλεύτρα στὸ ἀρχοντικὸ τοῦ Σολωμοῦ καὶ μόλις στὰ 1807 τὴ στεφανώθηκε (ἔτσι ἐνομοποιήθησαν τὰ δυὸ ἀγόρια τῆς, Διον. καὶ Δημήτριος) ὁ παράλυτος ἐτοιμοθάνατος Κόμης. 1808 - 1818 σπουδὲς στὴν Ἰταλία (Βενετία - Κρεμόνα - Παβία ποὺ ἔλαβε τὸ δίπλωμα τῆς νομικῆς). «Ἄλλ' ἤδη τὸν εἶχεν ἀρπάσει ὄλον ἡ ποίησις». Τὸ 1818 γυρίζει στὴ Ζάκυνθο καὶ τὸ 1828, ἐπειδὴ εἶχε οἰκογενειακὲς προστριβὲς μὲ τὸν ἀδελφὸ του Δημήτρη, ἔφυγε στὴν Κέρκυρα, ὅπου συνεχῶς ἔμεινε, ἀνάμεσα σὲ ἐκλεκτὸ κύκλο διανοουμένων φίλων καὶ θαυμαστῶν του. Τὸ 1833 - 37 ἡ τόσο πολύκροτη οἰκογενειακὴ του δίκη (ἀντίδικος μὲ τὴ μητέρα του καὶ τὸν ὁμομήτριο ἀδελφὸ τοῦ Γιάννη Λεονταράκη), ποὺ ἄφησε τόσα σημάδια στὴν ψυχὴ του καὶ ἐπηρέασε τὸ ἔργο του.

Τὸ 1857 πεθαίνει στὴν Κέρκυρα.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο: Διακρίνομε 3 περιόδους: α) 1818 - 1824. Τὰ πρωτόλειά του εἶναι ἰταλικά συνθέματα (εἶναι γνωστὸ πόση ἀξιοθαύμαστη προσπάθεια κατέβαλε, μὲ τὴ βοήθεια τοῦ φίλου τοῦ Σπ. Τρικούπη, νὰ γράψῃ στὴν ἑλληνικὴ τὰ πρῶτα του ποιήματα π.χ. «ἡ Ξανθούλα»). Ἐδῶ ἀνήκουν «ὁ ὕμνος στὴν ἐλευθερίαν» (1823), «ἡ φαρμακωμένη», «Ὦδὴ στὸν Μπαῦρον, «Ὦδὴ στὸν Μ. Μπότσαρη».

β) 1824 - 1833: Ὁ ποιητὴς μας ἀπὸ τὶς ἀπλὲς καὶ ἀτελεῖς συνθέσεις του σημειώνει μιὰ σταθερὴ ἀνοδικὴ πορεία στὸν ἑλληνικὸ «Παρνασσὸ» γιὰ νὰ φθάσῃ στὰ ἄρτια δημιουργήματά του, ποὺ εἶναι «ὁ Λάμ-

ρω του στην Κέρκυρα κινείται ό άσπερισμός των φίλων και θαυμαστών, στους όποιους και ό 'Ιταλός Θωμαζέο (Βλέπε έ π τ α ν η σ ι α κ ή σ χ ο λ ή του παρόντος). Τώρα «ό πόρφυρας» και τó άριστούργημά του «οί έλεύθεροι πολιορκημένοι», που τόσο τó έδούλεψε, άλλ' έμεινε ά-τελείωτο, όπως έξ άλλου και όλο τó έργο του (πολύ ταιριαστά είπαν για τά ποιήματά του: «τά συντρίμια τής μεγαλοφυΐας»).

'Ο Σ., έκτός βέβαια από τις λυρικές και έπικολυρικές συνθέσεις του, έδωσε ώραία δημιουργήματα σ' όλα τά είδη τής λογοτεχνίας: Σά-τιρες (όνειρο, πρωτοχρονιά, ιατροσυμβούλιο), Ιταλικά σχεδιάσματα σέ πεζά, κριτικούς στοχασμούς, τά τόσο αξιόλογα πεζογραφήματα «ό διά-λογος», «ή γυναίκα τής Ζάκυνθος», ρητορεία (έπικήδειο - μονωδία στον ξενιτεμένο πατριώτη του ποιητή Ούγο Φώσκολο.

'Εκαμε και ξένες μεταφράσεις. 'Ο μελετητής του έργου του Σ. θά βρή σ' αυτό γόνιμες έπιδράσεις από τόν Γερμανικό ιδεαλισμό, τήν 'Α-βρία Γραφή, άλλα πρό πάντων από τόν «'Ερωτόκριτο» και τó δημοτικό τραγούδι. Τί να πρωτοπαινήσει κανείς στον έθνικό μας θάρδο; Θάταν παράλειψη άσυγχώρητη να μη τονίσωμε τή συμβολή του και τó πρωτο-ποριακό του ξεκίνημα στη χρήσι τής δημοτικής γλώσσας και τήν παρά-δοσι που άφησε στους άμέσους «διαδόχους» του.

«Μή γάρεις έχω άλλο στο νού μου πάρες έλευθερία και γλώσσα;» έλεγε στον περίφημο «Διάλόγο» του. Τί να πρωτοειπή κανείς για τήν τέχνη, τήν τεχνική και τις ιδέες του Σ. Προσπάθησε να φιλιώσει τά αντι-μαχόμενα στην έποχή του ρομαντισμό και κλασικισμό. 'Ιεουργεί με ύπευθυνότητα και εύλάβεια στο ναό των Μουσών. Πολέμιος του περι-πέτικότης των στίχων του! «που μέσα τους μέρη τόσα φαίνονται και μέ-ρη είναι κρυμμένα». Νομίζομε ότι ένας δυνατός στίχος «με λογισμό και μ' όνειρο» δίνει τó γκώρισμα τής δημιουργίας του. Τέλος αν κάποιος θέλη περιεκτικά και σύντομα να άποτιμήσει τόν ποιητή μας, τά λέγει ο-λά, αν είπή: «ό Σολωμός, ό ψάλτης τής έλευθερίας σ' όλες τις μορφές: τής έθνικής (με τόν «Ύμνο»), τής ήθικής (με τούς «έλευθέρους πολιορκη-μένους») τής κοινωνικής (με «τή γυναίκα τής Ζάκυνθος») και τής γλωσ-σικής έλευθερία (με τόν «Διάλογο»).

10. Ἡ Ναυσικᾶ

Ποίημα: Ἰ. Πολέμη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 40)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ ζ' ραψῶδιᾶ τῆς Ὀδυσσεΐας τοῦ Ὀμήρου εἶναι γεμάτη ἀπὸ τὴν ὑπέροχη, «τὴν ὑποδειγματικὴν» μορφή τῆς θυγατέρας τοῦ βασιλιᾶ τῶν Φαιάκων Ἀλκινόου καὶ τῆς Ἀρήτης. Ὅλοι μας σχεδὸν κατέχομε ἀπὸ τὰ μικρὰ μας χρόνια τὸ συναρπαστικὸ καὶ γοητευτικὸ ἐπεισόδιο τῆς βασιλοπούλας τῆς Κερκύρας, ποὺ πλένοντας καὶ παίζοντας στὸ ποτάμι μὲ τὶς θεραπαινίδες - φίλες, ὕστερα ἀπὸ τὴν πρώτη της ταραχὴ στὴ θέα τοῦ ναυαγοῦ Ὀδυσσεΐα, ἐπῆρε τὴν ὠραία πρωτοβουλία νὰ τὸν ὀδηγήσῃ στὰ παλάτια τοῦ πατέρα της. Τ' ἄλλα στῆ συνέχεια μπορεῖ νὰ τὰ χαρῆ κανεῖς σὲ μιὰ λογοτεχνικὴ μετάφρασι τοῦ ζ'.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς στὴν α' στροφή τονίζει ὅτι μπροστὰ στὴ βασιλοπούλα Ναυσικᾶ ὀφείλουν νὰ ἀποκαλυφθοῦν ὅλες οἱ ἄλλες γυναῖκες, ποὺ ὕμνησε στὰ ἔπη του ὁ Ὀμηρος. (Ὡραία Ἑλένη, Πηνελόπη, Ἀνδρομάχη, Βρισηΐδα, Ἐκάβη, Κασσάνδρα κ.λ.π.). Στὴ β' στροφή μᾶς δίνει ἕνα πολὺ ζωντανὸ πέρασμά της· χαμηλοβλεπούσα, ντροπαλή, ἀλλὰ καὶ θαρραλέα καὶ «σίγουρη», ἐπιτυχάνοντας κάτι πολὺ σπάνιο ἀνάμεσα στὶς ἄλλες γυναῖκες, νὰ ἀποστρέφεται τὰ ἐγκώμια καὶ τοὺς ὕμνους, ἀλλ' ἢ προσωπικότητά της νὰ ἔχη τόση ἀκτινοβολία ποὺ νὰ γοητεύῃ τὸ περιβάλλον της καὶ νὰ μὴ τὴ ζηλεύουν. Στὴν γ' στροφή τὴ δείχνει ἰέρεια τῆς οἰκογένειας, νοικοκυρὰ καὶ προκομμένη, σωστὸ «στοιχειὸ» τοῦ σπιτιοῦ. Στὴν δ' καὶ ε' τὴ βλέπομε νὰ τὸ γεμίζῃ μὲ τὴν παρουσία της, ἀλλὰ καὶ μὲ... τὴν ἀπουσία της. Εἶναι τέτοια σοβαρὴ καὶ ἀθόρυβη, ποὺ ἐνῶ δὲ φαίνεται ἀρχηγὸς μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὶς γνώμες, ὅμως αὐτὴ κυβερνάει. Ὅλα τὰ ὁμορφαίνει τὸ χέρι της καὶ ἡ γλυκεῖα θωριά της. Καὶ πόσο ἄλλο νᾶναι ἀπλὴ κι ἀληθινὴ; ἀφοῦ ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι της δὲν κάνει τίποτε ποὺ νὰ θυμίζῃ πῶς εἶναι ἡ ὀνομαστὴ βασιλοπούλα; Τέλος στὴν στ' καὶ στερνὴ στροφή ὁ ποιητὴς τόσο ἀνέβη τὴν κλίμακα τοῦ ἐγκωμίου καὶ τοῦ θαυμασμοῦ του! Εἶναι ἡ ἐλπίδα τῆς μάνας καὶ τὸ καμάρι τοῦ πατέρα· εὐτυχισμένο θὰ κάμῃ τὸ σύζυγο, προσφορὰ μεγάλῃ στὴν πατρίδα τὰ ὑπέροχα (σίγουρα!) παιδιὰ της.

Τὸ ποίημα, δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τεμαχισθῇ σὲ διδακτικὲς ἐνότητες γιὰ νὰ σπουδασθῇ, γιατί «πανταχοῦ παρούσα» κυκλοφορεῖ μέσα του ἀδιαίρετη καὶ ἀτόφια ἡ ἰδανικὴ κόρη, ἡ Ναυσικᾶ.

ἄφηση = ἀπολογία, λογαριάζω < ψῆφος, ψηφίς (ἀντίθ. ἀψηφῶ).

Ἀποστομῶν = Ἀποκρούω, ἐξουδετερώω, «βουλῶν τὸ στόμα».

Διαφεντεύω = ὑπερασπίζω, προστατεύω < λατιν. **defendo** = ὑπερασπίζω. Ὑπάρχει καὶ ἡ παρετυμολογία του: (ψευδῆς ἐτυμολογία) ἀπὸ τὸ:

διὰ + ἀφέντης.

ὀρέγω: (ἀρχ. ὀρέγομαι) = ἀπλώνω τὸ χέρι, ἐπιθυμῶ πολὺ (ὄρεξις, ῥέκτης = πολὺ δραστήριος. Τὸ ο εἶναι προβληματικό. Θέμα: ρεγ (λατιν.

rego = κατευθύνω).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : (στοιχεῖα πολιτισμοῦ) : Ὁ μ ἦ ρ ο υ ἢ

λύρα: Λύρα: ἑλληνικὸ μουσικὸ ὄργανο μὲ 7 χορδές. Ἡ μουσα Πολύμνια, θεωρεῖται ὅτι τὸ ἐφευρε. Ἄλλα ὄργανα σχεδὸν ὅμοια: ἡ κίθαρις, ἡ φάρμιγξ (τῶν ἀοιδῶν) καὶ ἡ θάρβιτος, λεσβιακῆς προελεύσεως (πολύχορδο ὄργανο). Ἐδῶ «ἡ λύρα τοῦ Ὀμήρου» = ἡ ποίησι τοῦ Ὀμήρου (συνεκδοχικῶς).

Ν α υ σ ι κ ἄ : Κόρη τοῦ βασιλεῦς τῶν Φαίακων (Κερκυραίων) Ἀλκινόου, ἡ ὁποία κατὰ τὴν περιγραφή, τοῦ ποιητοῦ εἶναι ὠραιότατη. Αὐτὴ μὲ ὑπόδειξι τῆς Ἀθηνᾶς θὰ συναντήσῃ τὸν Ὀδυσσεύα ἐξω ἀπὸ τὴν πόλι, στὸ ποτάμι, ναυαγισμένο, καὶ θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ φθάσῃ στ' ἀνάκτορα τοῦ πατέρα της (θλέπε καὶ εἰσαγωγικά). Τίς πρῶτες βοήθειες ποῦ τοῦ ἔδωκε ἡ κόρη ἢ ἴδια τίς ὀνομάζει σεμνά: «δόσις δ' ὀλίγη τε φίλη τε». στίχ. 208 ζ'.

Δ ἔ ν ἔ χ ε ι γ ν ὡ μ η : Ἡ φράσι ἀπηχεῖ ἀντιλήψεις τῆς λεγομένης πατριαρχικῆς ἐποχῆς (καὶ τέτοια ἦταν φυσικὰ ἢ ὁμηρικῆ ἐποχῆ), ποῦ ἡ γυναίκα, εἴτε ἡ τελευταία ἄσημη, τοῦ λαοῦ, εἴτε τῆς ἀριστοκρατίας ἦταν (ἀκόμη καὶ οἱ βασίλισσες), ἦταν πολὺ περιωρισμένη, μόνο στὰ οἰκιακά της ἔργα.

Ὡ ρ α ἰ ε ς ἢ δ υ ν α τ ἔ ς : Εἶναι γνωστὸ καὶ στὸν πλέον ἀπλὸ ἀναγνώστη τοῦ Ὀμήρου ὅτι μέσα στὰ ἔπη του ὑπάρχουν ὑπέροχοι τύποι γυναικῶν (θλέπε ν ὀ η μ α).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως «ἀστόλιστο» αὐτὸ στιχοῦργημα ἐμφανίζει ὁμορφιά ἐσωτερικῆ. Δὲ λείπει ἀπὸ κάθε του στίχο τὸ καλαισθητικὸ στοιχεῖο, εἴτε σχῆμα εἴτε εἰκόνα εἶναι αὐτό. Οἱ ἀντιθέσεις (σχεδὸν ὀξύμωρα) χαρίζουν τόση ζωντάνια καὶ ἔξαρσι π.χ. «χαμοθωρεῖ κι ἀναθαρρεῖ», «τὴν καθρεφτίζει κι ὅταν λείπη ἀκόμη», «δὲν ἔχει γνώμη, μὰ ἡ δική της διαφεντεύει», «ἀντιλαλεῖ ἢ φωνή της κι ἀν σωμαίγη». Ἐπιτυχημένη ἢ μεταφορὰ: «ποτίζει μὲ τὸν ἰδρώτα τῆς προκοπῆς τὰ λύ-

γχο τῆς ἐστίας». Λύχνος: εἶναι συνεχδοχή: ἀντί σπίτι. Καί κάτι τὸ ἀξιοπρόσεκτο καὶ πολὺ ἁμορφο: Ἐπὶ τὰ 12 ἐπίθετα, ἐκτὸς ἀπὸ ἓνα (τὸ γλυκό), τὰ ὑπόλοιπα εἶναι κατηγορούμενα ἢ κατηγορ. προσδιορισμοί...

Καὶ εἰκόνες πολλὲς ὑπάρχουν ὀπτικοακουστικές, κάθε στίχος καὶ ζωγραφιά: καὶ στὸ κέντρο τοῦ πίνακα ἡ χαμηλοθωρούσα βασιλοπούλα Ναυσικά, πού ἁμωσ εἶναι καὶ ἡ ὑπέροχη κόρη μας, ἀδελφή μας, ἀρραβωνιαστικά μας...

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ Ναυσικά ἔχει τὰ πρωτεῖα ἀνάμεσα στίς ἄλλες γυναικεῖες μορφές, πού ἔφαλε ὁ Ὅμηρος. β) Ἡ ἥρωῖδα μᾶς δίνεται σὰν πολὺ αὐτοδύναμη, ἀπείραχτη κι ἀπὸ τὸ φθόνο κι ἀπὸ τοὺς ἐπαίλους. γ) Δὲν ἔχει κανένα ψεγάδι, παρὰ μόνον ἀρετές: Σεμνή, ἀθόρυβη, σίγουρη γιὰ τὸν ἑαυτὸ της, θαρραλέα, ἐργατική, νοικοκυρά, «χρυσὸ χέρα».

Κεντρικὴ ἰδέα: Μιὰ τέτοια νέα, μὲ τὰ προσόντα καὶ χαρίσματα τῆς Ναυσικᾶς, δὲ μπορεῖ παρὰ νὰ εἶναι καμάρι τῶν γονιῶν της, εὐτυχία γιὰ τὸ σύζυγό της καὶ ἀνεκτίμητη προσφορά στὴν πατρίδα της — σὰ μᾶνα (Τὸ κ. νόημα ὑπάρχει σχεδὸν ἔτοιμο στὴν τόσο περιεκτικὴ τελευταία στροφή).

ΓΛΩΣΣΑ: Δημοτικὴ, ἀπλή, καὶ καθαρὴ χωρὶς «προσμείξεις». Ἐδῶ ὁ Π. στὸ ζήτημα τῆς γλώσσης εἶναι... «ἄδολος», πράγμα πού δὲ συνηθίζει παντοῦ σ' ἄλλα τὰ ποιήματά του.

ΥΦΟΣ: Ἀπλό, φυσικό, ἀπέριττο, τρυφερό, ἀλλὰ καὶ σοβαρό. Λιτὸ καὶ ἐπιγραμματικό, γιὰτὶ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ εἰποῦμε πὼς τὸ ποίημα τοῦτο φαντάζει καὶ ἀκούγεται σὰ σεμνὸ ἐγκώμιο, «κατεβατὸ» χαραγμένο στὸ κατώφλι τῆς κάθε προκομμένης καὶ σεμνῆς γυναίκας ὄλων τῶν ἐποχῶν.

ΜΕΤΡΟ: Ἐδῶ ἔχομε 6 3στιχες στροφές, μὲ ὁμοιοκαταληξία σταυρωτῆ δηλαδὴ τὸ σχῆμα κάθε στροφῆς αββα. Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοί 11σύλλαβοι παροξύτονοι. Ὅπωςδὴποτε ὁ στίχος κυλάει ἀρμονικά, ἀλλὰ δὲν εἶναι τεχνικὰ ἀφογη ἢ στιχουργία. Ἀρκετὰ «ἐλαττώματα», (σχεδὸν σὲ κάθε στίχο ἔχομε μιὰ - δυὸ χασμωδίες' κι ἔτσι ὑπάρχουν ἀπανωτὲς συνιζήσεις). Π.χ.: νὰ σᾶς δοξάση ἐνὸς Ὁμήρου ἢ λύρα. Τὸ διαφεντεύει. Ὅταν τὸ χέρι ὀρέγει.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: α) «Ἡ Ναυσικά πὲρνάει παραμερίστε». Μπορεῖ νὰ καταστήσῃ σὰ συνθηματικὴ φράσι γιὰ τὸ θαυμασμό μᾶς σὲ μιὰ ἰδανικὴ γυναίκα. Ἐδῶ θυμιέται κανεὶς τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» τό: «Ὅλοι τὴν ἐθαυμάζασιν καὶ σ' ὄνομά της μνέγαν». Καὶ τοῦ Σολωμοῦ «θαυμάζω τὲς γυναῖκες μας καὶ σ' ὄνομά τους μνέω (ὀρκίζομαι)». β)

και έχει αυτοεπίγνωση για την αξία του. γ) «Δέν έχει γνώμη, μα ή δική της διαφεντεύει». Για τους πολύ «έσωτερικούς» ανθρώπους, που είναι ήγέτες χωρίς να τó δείχνουν. δ) Ἐπίσης επιγραμματικοί είναι οί 2 τελευταίοι στίχοι τοῦ ποιήματος: «γυναίκα... ή πατρίδα».

Ψυχολογική έρμηνεία: Ἡ κόρη τοῦ ποιήματος, με τις ἀρετές που τή στολίζουν, περνάει δλόξεστη παρουσία ανάμεσά μας, ὑπέροχη γυναικεία φιγούρα, που λές κι ἐδραπέτευσε ἀπό τους παλιούς κι ἄλλοτινούς ἐκείνους χρόνους, για να πλουτίσει κι ὁμορφήνη τή —πρέπει να τó ὁμολογήσωμε θαρραλέα— φτωχική και λειψή, ή ἔστω προσδευτικά φθίνουσα ἀπό τέτοια γυναικεία «ὑποδείγματα» ἐποχή μας. Στήν ψυχή μας ή συμπάθεια κι ὁ θαυμασμός ἔχουν τήν πρώτη θέση για τούτη τήν ἀθάνατη νέα. Ἄλλά και κάτι περισσότερο: χέρια και μεις ἀπλώνουμε, «ὀρέγομε» με λαχτάρα για να τήν κρατήσωμε κοντά μας, ὁ καθένας κατά τις ἀνάγκες του, κόρη, ἀδερφή, μητέρα, ἀρραβωνιαστικά, ἑλληνίδα ἐστιάδα τέλος!... Μή μᾶς φύγη, μή μᾶς ἀφήση!.. «Ἦλυθε γάρ θαλπωρή χάριμα τε ἡμῖν τοῖς... ἐνδεέσι».

Π α ρ α τ η ρ ή σ ε ι ς: Ἡ ἔννοια «τὸ φθόνο ἀποστομώνει» τῆς θ' στροφῆς ἴσως ὀδηγεῖ τὸν ἑρμηνευτὴ σὲ κάποια ἀμηχανία και σύγχυσι: Διηλαδὴ ὑπάρχει φθόνος ἐναντίον τῆς (ὅπως ἄλλωστε θὰ ἦταν πολὺ φυσικό, ἰδίως στὰ σύγχρονα δεδομένα), και αὐτὴ με νέες ἐνέργειές τῆς τὸν ἐξουδετερώνει, «κλείνει τὰ στόματα;» ή τὸ νόημα εἶναι: ὅτι παρὰ τὰ πληθωρικά τῆς προσόντα, εἶναι τόσο σεμνή ή συμπεριφορὰ τῆς, που δὲ δημιουργεῖται κι' ἂν φθόνος για τὸ πρόσωπό τῆς ἀπὸ τὸ περιβάλλον τῆς, γιατί ὅλους τοὺς ἀφοπλίζει και τοὺς μαγεύει; Εἶναι φανερό ὅτι ή δεύτερη περίπτωση εἶναι ή θέση τοῦ ποιητοῦ.

θ) Ἐπίσης ὁ 3ος στίχος τῆς 5ης στροφῆς: «ἔξω ἀπὸ τὸ σπιτι ἀδιάφορη διαβαίνει» ἐκ πρώτης ὄψεως δημιουργεῖ μιὰ δυσκολία μ' ἐκεῖνο τὸ ἀδίαφορη: Διηλαδὴ ἀδιάφορη για τὸν κόσμο, χωρίς ἐνδιαφέρον γι' αὐτόν, γιατί ἐνδιαφέρεται μόνο για τὸν ἑαυτὸ τῆς και τὸ σπιτικό τῆς; Ὅχι θέβαια, γιατί αὐτὸ εἶναι ἐγωϊσμός και θὰ ἦταν ἀντίφασι πρὸ τὸν ὀλο ὑπέροχο χαρακτήρα τῆς. Τὸ νόημα εἶναι: Ἄδιάφορη, θὰ ἐλέγαμε «δὲν παίρνουν τὰ μυαλά τῆς ἀέρα» ἀπὸ τὰ κολακευτικά σχόλια τοῦ κόσμου, ἀπὸ τήν «ὑποδοχή» που τῆς κάνουν (Ἄλλωστε ἐκεῖνο τὸ «λησμονεῖ και τ' ὄνομά τῆς» τὰ λέει ὅλα).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τὸ π. εἶναι λυρικό (ἀνήκει στή συλλογή «Ἐσπερινός» 1922) με περιγραφικό, ἀλλά και συμβολικό χαρακτήρα. Ἐχει πολὺ διδακτικό - γνωμολογικό στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ: Ὁ ποιητής μας ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ Σχολή (Παλαμῆς, Δροσίνης, Καμπῆς, Πολέμης).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι ἡ Ε λεγομένη περίοδος (1880 - 1920).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Π. ἐγεννήθη τὸ 1862 στὴν Ἀθήνα ὅπου κι ἀπέθανε τὸ 1924. Ἐσπούδασε νομικὰ στὴν Ἀθήνα καὶ αἰσθητικὴ στὸ Παρίσι. Ὑπηρέτησε στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Γραμματεὺς τῆς σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, ἔλαβε τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων καὶ τεχνῶν.

Ἀνήκει στὴ Νέα Ἀθηναϊκὴ σχολή (τὴν παλαμικὴ) καὶ μάλιστα καθὼς προανεφέρθη στὴν πρωτοπορία τῆς. Εἶναι λυρικο - δραματικὸς ποιητής, ἀλλὰ πολὺ μέτριος, ἀν καὶ στὴν ἐποχὴ του ὑπῆρξε πολὺ δημοφιλής. Ἐμπνέεται ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ ἱστορία, ζωὴ καὶ φύσι.

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργο: α) Ποιητικὰ συλλογές: «Χειμῶνασθοί», «Ἀλάβαστρα», «Σπασμένα μάρμαρα», «παλιὸ βιολί», «ἔξωτικά», «ἔσπερινός». β) «Ἐμμετρα θεάτρια»: «Ὁ βασιλιάς ἀνήλιαγος», «ὁ τραγουδιστής», «ὁ Καλιγούλας» καὶ τὸ χοροδράμα «τὸ εἰκόνισμα».

γ) Μεταφράσεις τοῦ: Εὐριπίδη, Θεόκριτο καὶ Εὐρωπαίους. Ἔχει βέβαια στιχουργικὴ εὐχέρεια, ἀλλ' εἶναι ὄλο ρηχότητες καὶ κοινοτοπίες. Ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει: «ἀκριβῶς τὰ ποιητικὰ του ἔλαττώματα ἐβοήθησαν νὰ ἀρέσει στὸ μεγάλο κοινό. Ὅλα τὰ στοιχεῖα τῆς τέχνης του δὲν ξεπερνοῦν ἢ καὶ δὲ φτάνουν τὸ μέσο ἀναγνώστη· στὶς καλύτερες στιγμὲς του θυμίζει τὶς πιὸ ἀδύνατες στιγμὲς τοῦ Δροσίνη». Καὶ δὲ θὰ εἴμαστε αὐστηροί, ὅταν ὑποστηρίξωμε ὅτι δὲν θὰ ἐπιζοῦσε σχεδὸν τίποτε ἀπὸ τὸ ἔργο του, ἐὰν δὲν συνέδεε τ' ὄνομά του (καὶ εἶναι βέβαια πρὸς τιμὴν τοῦ αὐτοῦ) μὲ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Ν. Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς αὐτῆς ποὺ ἔθεσε φραγμὸ στὸν ἀχαλίνωτο ρομαντισμὸ καὶ ἐπρωτοστάτησε γιὰ τὴν ἐπικράτησι τῆς δημοτικῆς γλώσσης.

11. Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον

Ἄδ. Ἀδαμαντίου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 47)

Εἰσαγωγικά: Εἶπαν τοὺς Ἀρχαίους Ἀθηναίους ὅτι τὸν πλέον «φιλέορτον καὶ φιλοθεάμονα» λαὸν τοῦ κόσμου. Ἄν αὐτὸ εἶναι σωστὸ, νομίζομε ὅτι εἶναι πολὺ σωστότερο νὰ χαρακτηρισθοῦν ἔτσι οἱ Βυζαντινοί, ποὺ δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ λεχθῇ ὅτι δὲν ὑπάρχει ἡμέρα στὸ βυζαντινὸ ἡμέ-

δ) «Τούτο... Πολιτεία». Παράλληλα με τις αυλικές εκδηλώσεις και τὸν «Γοτθικό» ὁ λαὸς γιορτάζει με εἰδωλολατρικά κατάλοιπα. Ἡ ἀ' ἐνότητα ἀποτελεῖ τὴν εἰσαγωγή, οἱ β', γ' τὴν ἔκθεσι καὶ ἡ δ' τὸν ἐπίλογο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: 1η Σεπτεμβρίου: Ἐπέκειντο ἐπὶ ὅλα τὰ ἡμερολόγια, ἀλλὰ καὶ στὸ χριστιανικό, δὲν ἦσαν πάντοτε ἡ 1η Ἰανουαρίου πρώτη τοῦ ἔτους· κατὰ καιροὺς ἦσαν ἡ 1η Σεπτεμβρίου, 1η Μαρτίου, ἀλλὰ καὶ ἄλλες «Πρωτομηνιές». Ἀπὸ τὸν 3ο αἰῶνα μ.Χ. στὸ Βυζάντιο ἤρχισε ἡ μέτρησι κατὰ ἰνδικτιῶνες, ἀρχὴ 1η Σεπτεμβρίου. Ἰνδικτος ἢ Ἰνδικτιῶν — λατιν. **indictio** = ἐξαγγελία, καθορισμὸς φόρου — εἶναι χρονολογικὸς κύκλος, 15 ἔτων.

Πορφυρογέννητος: = Πριγκιπόπουλο πού ἐγεννήθη, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν βασιλιάς. Ἐδῶ συγκεκριμένα πρόκειται γιὰ τὸν Κωνσταντῖνο τὸν Ζ', αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου (912 - 959) λόγιό καὶ ἱστορικό, συγγραφέα πολλῶν ἀξιολόγων ἔργων, πού εἶναι βασικὲς πηγές γιὰ τὴν βυζαντινὴ ἱστορία. Ἀπ' αὐτὰ τὸ σπουδαιότερο γιὰ τὴν αυλικὴ ἐπιμοτυπία καὶ τὴν διοίκησι τοῦ Β. κράτους, πού ἄλλωστε ἀποτελεῖ πηγὴ γιὰ τὸν συγγραφέα μας, εἶναι τὸ «Ἐκθεσις περὶ βασιλείου τάξεως».

Χλαμύς: Ἐπίσημο ἔνδυμα ἀρχόντων καὶ βασιλέων. Στὴν κυριολεξία κοντὸς μανδύας τῶν ἰππέων τριγωνοειδῆς.

Πραεπίοζιτος: (λατιν. **Praepositus: Prae + Pono** θέτω) = προκαθήμενος (κυριολεξ.) ἀρχιευνοῦχος, τελετάρχης τοῦ παλατιοῦ, βυζαντινὸς ἀξίωματοῦχος (ὅπως ὀνόμαζαν οἱ Ῥωμαῖοι τὸν θεσμόν). Ὁστιάριος: (**ostia** λατιν. = στομάτιον, εἴσοδος). Καὶ αὐτὸς ὁ τίτλος στὴν προέλευσι του εἶναι Ῥωμαϊκός. Εἶναι ὁ ἐπόπτης τῆς εἰσόδου καὶ ἐξόδου τῶν πιστῶν στοὺς ναοὺς. Στὸ Βυζαντινὸ παλάτι ὁ ἐπόπτης τῆς αυτοκρατορικῆς διακονίας, ὁ μεγάλος ἀυλάρχης.

Ἰεραρχία: Σύνθετο ἀπὸ τὸ ἱερός + ἀρχή. Κυριολεκτικὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Ἱεράρχου, τὸ σύνολον τῶν βαθμοῦχων τῆς ἐκκλησίας. Μεταφορ. ἡ κλίμακα τῶν διαφόρων βαθμῶν στὴ δημοσίᾳ πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία.

Μάγιστρος: < λατιν. **magister** = διδάσκαλος. Ἀνώτατος πολιτικὸς ἄρχοντας στὸ Βυζάντιο μετὰ τὸν αὐτοκράτορα.

Πατρικιοί (λατιν. **Patricii**) = οἱ ἀνήκοντες στὴν ἀνώτερη κοινωνικὴ τάξι (ἢ ἀριστοκρατία). Ἀρχων Ἀρμενίας = ὁ ἡγεμόνας τῶν Ἀρμενίων ὑποτελής στὸν αὐτοκράτορα. Συγκλητικὸν

κ ο ί: (ὁ γνωστός ρωμαϊκὸς τίτλος) ἐδῶ: μέλη τοῦ αὐτοκρατορικοῦ συμβουλίου.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Δὲν ἀνευρίσκομε βέβαια ἰδιαίτερα σχήματα καὶ τὰ γνωστὰ «κλασσικὰ» καλαισθητικὰ στοιχεῖα, ὅμως ὁ λόγος ἔχει τέτοια δύναμι πὸ μᾶς ἀναπαριστάνει τόσο ζωντανὰ τὸ βυζαντινὸ «ἀρχοντολόι» πὸ μυρμηγκιάζει πέρα δῶθε μέσα στὸ χῶρο του.

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1) Ἐπίσημα πρωτοχρονιὰ ἦταν ἡ 1η Σεπτέμβρη καὶ ὄχι ἡ 1η τοῦ Γενάρη πὸ ἦταν ἀπλῶς ἑορτὴ τοῦ Μ. Βασιλείου 2) Ἐπίσημες παλατιανὲς ἐθιμοτυπικὲς ἐκδηλώσεις ἐγίνοντοσαν ἐπ' εὐκαιρίᾳ πολλὰς φορὲς μέσα στὸ ἔτος, ἀλλὰ πὸ ὀργανωμένα τὴν 1η Γενάρη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Εὐωχίαι = καλὴ διάθεσι (εὐ ἔχω ἀρχ.), τὸ συμπόσιον, «τὸ φαγοπότι».

Ἄ μ υ δ ρ ό ς = σκοτεινός, θολός, ἀδύνατος, δυσδιάκριτος (ὅ,τι καὶ τό: ἀμαυρός).

γ ο τ θ ι κ ὸ ν π α ί γ ν ι ο ν: Γι' αὐτὸ τὸ χορευτικὸ παίγνιδι εἶναι πολὺ ἀρκετὰ τὰ τοῦ ἰδίου τοῦ κειμένου.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Ὑπάρχουν ἐδῶ ἐπίθετα πὸ κάνουν ἐξαιρετικὰ «εἰδυμα» μὲ τὰ οὐσιαστικά των π.χ.: ὀργιαστικὰς ἑορτάς, ἀμυδρὰ ἀνάμνησις, διασκεδαστικὸν παίγνιον. Στὴ σελίδα 48 «Αἱ λαϊκὰ αὐταί... διασκεδάσεις». Τὸ πολυσύνδετο δίνει ἔξαρσι. Ἄλλ' ἐδῶ δὲ χάνομε τὸ βυζαντινὸ χρῶμα ἀπὸ τὰ μάτια μας (εἶναι πολὺ ἀνάγλυφες οἱ εἰκόνες).

ΝΟΗΜΑΤΑ: 1) Τὸ ἐπίσημο κράτος καὶ ἡ ἐκκλησία ὄχι μόνον δὲ συμπαράστέονται στὰ λαϊκὰ πανηγύρια, ἀλλ' εἶναι ἀντίθετες καὶ ἐχθρικές δυνάμεις.

2) Οἱ ἐπίσημες κρατικὲς τελετὲς ἔχουν σχέσι μὲ τὸ χριστιανισμό, ἐνῶ οἱ ἀγοραῖες καὶ λαϊκὲς ἐκδηλώσεις (παρ' ὅλο ὅτι εἶναι πηγαῖες καὶ αὐθόρμητες) ἔχουν εἰδωλολατρικὴ (ρωμαϊκὴ ἢ ἀνατολίτικη) τὴν προέλευσι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἐρμηνεία: μα ἰ σ τ ω ρ = ὁ ἐπικεφαλῆς, ὁ διευθύνων (ἀπὸ τὴν ἴδια ρίζα τοῦ μ ἄ γ ι σ τ ρ ο ς). Β ἔ ν ε τ ο ι = οἱ γαλάζιοι (ὁ γνωστός δῆμος ἀπὸ τὴν ἱστορία. Βλέπε: στάσις τοῦ Νίκα ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Γ ό τ θ ο ι: Εἶναι οἱ πολὺ γνωστοὶ ἀπὸ τὴν ἱστορία (κυρίως στοὺς

πρώτους Βυζαντινούς χρόνους) βαρβαρικοί λαοί που τόσο απείλησαν το Β. (Άλάρικος κ.λ.π.), αλλά τελικώς κατέλυσαν το δ. ρωμαϊκό κράτος (Βησιγότθοι = δυτικοί Γότθοι, Όστρογότθοι = ανατολικοί Γότθοι).

Τὸ οἰκείον μέλος = ἡ ἀνάλογη (ταιριαστή) μουσική.
κράκτες: (κράζω) = αὐτὸς πού ἔδινε τὸ σύνθημα τῶν ζητωκραυγῶν γιὰ τὸν αὐτοκράτορα.

ἀκκούβιτον: < ἀκκουμπῶ < λατιν. **accubo** = ἀνάκλιτρο κρεββατοειδές. δῆμοι = οἱ ὀργανωμένοι σύλλογοι στὸ Βυζάντιο μὲ τὴν τόσο γνωστὴ τους πολιτικὴ δύναμη.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Στὸ τμήμα αὐτό, πού ἀποτελεῖ καὶ τὸν τόνο τοῦ ὅλου, ἔχομε ὠραῖες ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες καὶ καταφέρνει ὁ συγγραφέας, εἴτε φέρνοντας κοντὰ μας τὸ «χορευτικὸ παίγνιο» εἴτε κουβαλώντα μας νοερά ἐκεῖ, νὰ μᾶς δώσῃ πολλὴ γεῦσι ἀπὸ τὸ Βυζάντιο.

Νοήματα: Ὁ ξενόφερτος «γοθτικὸς χορὸς» (παιγνίδι καὶ πολεμικὴ μίμησι μαζι) εἶναι ἡ μόνη λαϊκὴ ἐκδήλωσι πού εἰσχωροῦσε στὸ βυζαντινὸ παλάτι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Δ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ καὶ Πραγματικῶν ἑρμηνεία: «περιούσιος λαός». Κυριολεκτεῖται γιὰ τὸν Ἰουδαϊκὸ λαό, ἀλλ' ἐδῶ ὁ Πορφυρογέννητος θέλει σὰν τέτοιο τὸ Βυζαντινὸ λαό.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Καὶ ἐδῶ πολλὰ τὰ ἐπιθέτα χωρὶς νὰ εἶναι περιττὰ καὶ φορτικὰ. Στὸ τέλος τῆς 50 σελ. «ὁ περιούσιος λαός... παιγνίδια». Ἀξιοπρόσεκτη αὐτὴ ἡ μεγάλῃ φράσι μὲ τὸ συνδυασμὸ τοῦ ἀσυνδέτου καὶ πολυσυνδέτου σχήματος.

Νοήματα: Τὸ κακὸ εἶναι ὅτι οἱ διασκεδάσεις αὐτὲς τοῦ λαοῦ (γνήσιο ξεχείλισμα τῆς ψυχῆς του καὶ σημάδι τῆς βιολογικῆς του ἀντοχῆς) ἐθεωρήθησαν σὰν «ξένα σώματα» ἀπὸ τὸν ἐπίσημο ὀργανισμὸ τῆς Β. αὐτοκρατορίας.

Κεντρικὴ ἰδέα: Στὸ Βυζάντιο κατὰ τὸ 12ῆμερο (Χριστούγεννα μὲχρι Θεοφάνεια) ἐτελεῖτο καὶ στὸ παλάτι ἐθιμοτυπικὴ ἑορτὴ, ἀλλὰ καὶ στοὺς δρόμους λαϊκὰ ξεφαντώματα, δύο ἐκδηλώσεις τελείως ἀντίθετες καὶ διαφορετικῆς προελεύσεως.

Παρατήρησι: Παρατηρεῖ κανεὶς ὅτι ὁ τίτλος τοῦ παρόντος δὲν εἶναι ὁ ἀντιπροσωπευτικὸς τοῦ περιεχομένου, γιὰτὶ λίγα ἀναφέρονται στὴν 1ῃ Ἰανουαρίου, ἐνῶ τὰ πολλὰ ἀφοροῦν τὸ «γοθτικὸ χορὸ» τῆς 9ῆς ἡμέρας.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα καθαρεύουσα «βυζαντινίζουσα», πού, παρ' ὅτι εἶναι φορτωμένη μὲ «κόσμον» καὶ ὀρολογία ἐκείνης τῆς ἐποχῆς, δὲν παρουσιάζει ξηρότητα καὶ ἀκαμψία.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος αὐστηρό, τελετουργικό, χωρὶς ὅμως νὰ «παγώνη» τὸ κείμενο ἐκείνη ἢ ἐτικέττα ἢ τὸ βυζαντινὸ πρωτόκολλο, γιατί ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ζωντάνια, παραστατικότητα, ἐναλλαγή καὶ κίνηση.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: α) «φοροῦν γούνας ἐξ ἀντιστροφῆς»: Ἐπὶ «μασκαρέματος» καὶ γελοιοποιήσεως π.χ. μπορούμε νὰ τὸ εἰποῦμε. β') «κραυγάζοντες τούλ, τούλ». Ὅταν π.χ. μιμούμαστε ζωῶδες κραυγές π.χ. «μάο μάο». γ') «καὶ οἱ κράτται καὶ τὰ ὄργανα συμπληροῦν τὸ οἰκτεῖον μέλος» π.χ. ἐπὶ ἐκτελέσεως μουσικῆς, ἀλλὰ καὶ παρωδίας αὐτῆς. δ') «Γαύλος, θόνας, θακιδίας». Γιὰ συγκεχυμένα καὶ ἀκαταλαβίστικα πράγματα π.χ. «ἄρες μάρες κουκουνάρες». ε') «Ἀηττήτφ Θεοῦ... εὐεργεσίας» (στὰ μισὰ τῆς 50 σελίδ.). Βυζαντινὴ πρὸς τοὺς βασιλεῖς ἐπευφημία, ἀλλὰ καὶ σὰν παρωδία μπορεῖ νὰ χρησιμοποιοῦθῃ.

ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ ΓΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΣΧΕΤΙΚΩΝ: Γιὰ ὅποιον ἐνδιαφέρεται ὑπάρχουν ἐδῶ «λήμματα» γιὰ νὰ ἀναδημιουργήσῃ: ὁ ἄνθρωπος τῆς 7ης τέχνης θὰ μπορούσε νὰ κἀνῃ ντοκυμανταῖρ ἀρκετὲς σκηνές τῶν 6. ἐκδηλώσεων, ἀλλὰ κυρίως τὸν πρωτότυπο καὶ γραφικὸ «γοθτικὸ χορὸ». Κάποιος ἄλλος πού ἐνδιαφέρεται γιὰ συγκριτικὲς μελέτες καὶ συσχετίσεις, μὲ ἀφορμὴ αὐτὸ τὸ «χορὸ» νὰ ἀσχοληθῇ μὲ ἄλλους τέτοιους πολεμικοὺς ἄλλων ἐποχῶν π.χ. τὸν ἀρχαῖο πυρρίχιο, τὸν ἀρχαῖο θρακικὸ, τῶν Μαγνήτων καὶ Αἰνιάνων στὸν Ξενοφῶντα (Κύρου (Ἀνάβασις Βίβλ. ΣΤ' Κεφ. I § 7 - 8) ὅπου δύο χορεύουν μιμούμενοι ληστή καὶ ζευγηλάτῃ «οἱ ὄρχοντο τὴν καρπαίαν καλουμένην ἐν τοῖς ὄπλοις».

Τὸν κοζάκινο, τὸν καυκάσιο κ.λ.π.

Ἐπίσης ἄλλος μπορεῖ νὰ μελετήσῃ συστηματικὰ τὶς ἀμέτρητες βυζαντινὲς ἐορτὲς (βλέπε Φ. Κουκουλέ «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς»).

Πολὸ ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν μὲ «κέντρισμα» τοὺς βυζαντινοὺς τίτλους τοῦ παρόντος (μάγιστροι κ.λ.π.) νὰ ἐξετάσῃ κανεὶς τὴν τόσο πλούσια βυζαντινὴ ὀρολογία τῶν τίτλων καὶ τῶν ἀξιωματίων (προέλευσι - σημασία κ.λ.π.).

Εἶδος λογοτεχνήματος: Ἡθογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ ἐπιφυλλίδα (πρωτοεδημοσιεύθη στὴν ἐφημερίδα «Ἔθνος» 2 Γενάρη 1937), μὲ περιγραφικὸ χαρακτῆρα.

Γενικὸ συμπέρασμα: Εἶναι βέβαια γνωστὸ ἀπὸ τόσες ἄλλες πηγές καὶ μαρτυρίες τὸ πόσο ἰδιόμορφο φαινόμενο ἦταν ὁ βυζαντινὸς κόσμος

(συγχώνευσι ἀντιθετικῶν δυνάμεων καὶ ἀλληλοσυγκρουομένων στοιχείων). Ἄλλὰ καὶ σὲ τοῦτο τὸ κείμενο φαίνεται τόσο καθαρὰ πόσο τοῦ ἐπισήμου κράτους καὶ τῆς θρησκείας ἢ ἀκαμψία καὶ ἡ τυπικότητα ἀποξένωσαν τὸ λαό, ἔτσι πού νὰ καλλιεργηθοῦν καὶ νὰ ἐπιβιώσουν σ' αὐτὸ ἐξωθινὴς συνήθειες καὶ εἰδωλολατρικὰ ἤθη (ἴσως κατάλοιπα τῶν ρωμαϊκῶν ὀργίων καὶ σατουρναλίων). Καὶ αὐτὸ ἦταν φυσικὸ νὰ παίξῃ διαβρωτικὸ καὶ ἀποδυναμωτικὸ ρόλο στὴ ζωὴ καὶ στὴν ἐξέλιξι τῆς αὐτοκρατορίας.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἄδ. Ἀδαμαντίου ἐγεννήθη στὴν Ἀθήνα τὸ 1875 καὶ ἀπέθανε τὸ 1937. Ἐσπούδασε ψυχολογία στὴν Ἀθήνα, βυζαντινολογία καὶ κυρίως β. ἀρχαιολογία καὶ τέχνη στὴ Γαλλία. Καθηγητὴς στοῦ Πανεπιστήμιου τῶν Ἀθηνῶν τὸ 1912 τῆς Β. Τέχνης καὶ Πολιτισμοῦ, ὅπου πολὺ προώθησε τὸ τομέα του.

Καὶ πολλοὺς μαθητὲς ἀνέδειξε. Ἐδημοσίευσε πλῆθος ἀπὸ ἱστορικές, λαογραφικές, ἀρχαιολογικές καὶ τεχνοκριτικές μονογραφίες καὶ μελέτες. Σημαντικώτερες: «Χρονικὸ τοῦ Μωρέως» «Ἀγνεΐας πείρα (ἐβραεὺθη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία τοῦ Μονάχου), «Αἱ παραδόσεις ἐν τῇ χριστιανικῇ εἰκονογραφίᾳ» (ἐβραεὺθη ἀπὸ τὴ γαλλικὴ Ἀκαδημία), «Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη». Συγγραφέας ἱστορικῶν σχολικῶν βιβλίων, συνειργάσθη σὲ πολλὰ περιοδικὰ καὶ ἡμερηΐδες, ἀναστηλωτῆς β. μνημείων, πρωτοστάτης σὲ ἀνασκαφές. Ἐν λογαριάσωμε τὴ λαμπρὴ πανεπιστημιακὴ του διδασκαλία, τὸν ἀκαταπόνητο ἱστοριοδίφῃ καὶ μελετητῇ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἁγ. Ὁρους, τὴν πλούσια παραγωγή του σὲ συγγραφὴ ἀρχαιολογικῶν καὶ τεχνοκριτικῶν μελετῶν, δημοσιεύματα πού τὰ διανθίζει ὕφος κομψὸ καὶ γλαφυρό, πλαστικότητα καὶ χάρι, τότε ἔχομε ἀκεραία καὶ ὠλοκληρωμένη τὴν ἀξιόλογη προσφορὰ τοῦ Ἄδ. Ἀδαμαντίου.

12. Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω

Ποίημα: Κ. Παλαμᾶ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 46)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ Παλαμᾶς, μετὰ τίς ἀνασκαφές πού ἔγιναν στὸν Κεραμεικὸ (ἐπίσημο νεκροταφεῖο τῶν ἀρχαίων Ἀθηνῶν), περιδιαβάζοντας ἀνάμεσα στὰ ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα, ἐδοκίμασε βαθεῖα συγκίνησι μπροστὰ σὲ μιὰ μαρμαρίνη στήλη πού παρίσταγε τὸν ἔφιππο Δεξιλέω τῇ στιγμῇ πού ἐτοιμάζεται νὰ λογχίσῃ τὸν πεζὸ ἀντίπαλό του Σπαρτιάτη. Καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ἡ ἐπιγραφὴ ἦταν εὐγενῆς Ἀθηναῖος 20 χρόνων, γιὰς

του Λυσανία και έσκοτώθη τὸ 394 π.Χ. (ὁ γνωστός Κορινθιακὸς πόλεμος). Στὴ στήλη αὐτὴ (ποῦ σώζεται σήμερα στὸ ἐθνικὸ ἀρχαιολογικὸ μουσεῖο) ὁ δημιουργὸς τῆς δίνει μὲ ἀνεπανάληπτη τέχνη τὴ θλιμμένη μορφή τοῦ νεαροῦ Ἀθηναίου νικητοῦ, ἀλλὰ μελλοθανάτου. Ἀπ' αὐτὸ λοιπὸν τὸ «σύμπλεγμα» ἐνεπνεύσθη ὁ Π. τὸ ποίημά του, ἀπ' τὸ ὁποῖο ἔνα μικρὸ μέρος (καθὼς ἀναφέρεται πρὸ κάτω) εἶναι τοῦτο.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ εὐγενὴς ἔφιππος μαρμάρινος πολεμιστὴς ζωντανεμένος ἀπ' τὸν ποιητὴ μας διηγείται, διακριτικὰ αὐτοεπαινούμενος, ὅτι εἶναι Ἀθηναῖος καὶ ἐνίκησε στὸν γιὰ τὴν πατρίδα του πόλεμο. Ὅμως σὲ λίγο κι αὐτὸς ἐφονεύθη, ἀλλὰ (προφανῶς γιὰ τὴν ὠραία του πράξι) τοῦ ἐδόθη ἡ ἀμοιβὴ νὰ περάσῃ ἀθάνατος καὶ καλοτυχισμένος στὸ χῶρο τῶν δικαίων στὰ Ἡλύσια. Στὴ συνέχεια κάνει λόγο γιὰ τὴ ροὴ καὶ τὴ μεταβολὴ τοῦ χρόνου, τῶν ἀνθρώπων καὶ τῶν πραγμάτων, ἐνῶ αὐτὸς μένει ἀπείραχτος καὶ ἀθάνατος μὲ τὸ νικημένο ἐχθρὸ του στὰ πόδια του. Τελειώνει δὲ μ' ἕνα πλημμύρισμα εὐτυχίας μὲ τὴν αὐτοεπίγνωσι ὅτι θὰ παραμένῃ αἰώνιος, καὶ σὰν ἄνθρωπος γιὰ τὴ γενναία του πράξι, ἀλλὰ καὶ σὰν ἔσχατο καλλιτέχνημα.

Τὸ ποίημα θὰ τὸ πλησιάσωμε σὰν μιὰ ἀδιαίρητη ἐνότητα. (Μὲ τὴ σειρά του ὁ ὅλος «Δεξιλέως» ἀνήκει στὸ «οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ»).

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Μακαρισμένος = εὐτυχισμένος, καλότυχος. ἀμάραντος = θαλερὸς, νεανικὸς, ἀθάνατος. Δεξιλέως: Σὰν ἐπίθετο, προφανῶς σύνθετο (δέχομαι + λεὼς — λαός), ὁ ἢ δεξιλέως, ὠν (ὄν καὶ προφανῶς δὲν τὸ βρῖσκομε) = ὁ δεχόμενος τὸν λαό, ἢ ὁ γινόμενος δεκτὸς ἀπὸ τὸ λαό. Ἡλύσια: (Ἀπὸ τὸ ἐπίθετο ἡλύσιος) < ἐλεύσομαι < ἔρχομαι = τόπος ἀφίξεως.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Δεξιλέως: (βλέπε εἰσαγωγικά). Τάρταρα: κατὰ τὴν ἐλληνικὴ μυθολογία τόπος ἐρεβώδης στὸν Ἄδη, ποῦ ἀπειχε τόσο ἀπὸ τὴ γῆ, ὅσο ὁ οὐρανὸς ἀπ' αὐτὴ. «Ἡ κόλασι» τῶν ἀρχαίων. Ἄδης: (βλέπε πραγματικὰ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 1 τοῦ παρόντος «Ὀνειρεμένη προσευχή»). Ἡλύσια (πεδία): κατὰ τὴν ἀρχαία μυθολογ. τόπος φανταστικὸς, ὁ παράδεισος τῶν ἀρχαίων ὅπου αἰώνια ἀνοιξί ὑπῆρχε, διαμονὴ τῶν θεῶν μόνον καὶ τῶν ἐναρέτων. Ὁ Ὀμηρὸς τοποθετεῖ αὐτὰ στὸ δυτικὸ ἄκρο τῆς γῆς, πλησίον τοῦ ὠκεανοῦ· ὁ Ἡσίοδος καὶ ὁ Πίνδαρος εἰς τὸς «Μακάρων νήσους». Σήμερα, μεταφορικώτερα, ἐννοοῦμε τόπο αἰωνιτῆς εὐτυχίας καὶ μακαριότητος. Συμβολικὰ λέγομε καὶ Ἡλύσια Τέχνης, ἐπιστήμης, πολιτικῆς κ.λ.π., γιὰ νὰ δηλώσωμε τὴν ἀθάνατη μνήμη καὶ αἰωνιότητα ἐνὸς καλλιτέχνη, ἐπιστήμονα, πολιτικοῦ. Αὐτὴ ἢ ἀθανασία λέγεται ἀκόμη καὶ «Πάνθεο». Σήμερα ὁ χῶρος τοῦ Παρισιοῦ «Ἡλύσια»

έχει την παραπάνω μεταφορική σημασία. Ἐξιοπαρατήρητο είναι ότι ἡ σημερινή τοποθεσία τῆς Ἀθήνας «Ἰλίσια» γράφεται ἔτσι γιατί θέλουν νά ἔχη σχέση με τόν Ἰλισό καί ὄχι βέβαια με τὰ Ἡλύσια.

Καλλολογικά στοιχεῖα : Δίνουν τόση αἰσθητική ὁμορφιά τὰ σέ κάθε στίχο ἐναλλασσόμενα κόμματα καί τὰ καί (αὐτό εἶναι ἕνας πολύ ἀγαπητός γιά τήν ποίησι τοῦ Π. ἐκφραστικός τρόπος). Ἐνῶ ξέρομε πόσο κακότηχη εἶναι σέ ἄλλους ἡ συχνή ἐπανάληψι τοῦ καί. «Σ ἄ φ θ ι ν ο π ὶ ρ ο υ φ ὕ λ λ α» ἔχομε παρομοίωσι. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού δίνει τῇ μεγάλη καλαισθητική ἀξία στό ποίημα εἶναι οἱ διάφορες ὀπτικο-ακουστικές εἰκόνες, «παράγωγες» ὅλες τῆς ἀρχικῆς βασικῆς εἰκόνας, τοῦ νεαροῦ ἐφίππου Ἀθηναίου, πού λογιζέται στά πόδια του τόν ἐχθρό τῆς πατρίδας τόν τραχύ Σπαρτιάτη. Οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι. «ὦ χάρη... Τέχνης!» μέ τήν ἑλλειπτικότητα τους μάς φέρνουν σέ ἀμηχανία μέ ποιό ρῆμα νά τους γεμίσωμε... Ἀλλά τὸ μαντεύομε καί τὸ προσθέτομε «... ὦ νίκη τῆς ζωῆς... θ ρ ἰ σ κ ε σ α ι, ε ἷ σ α ι σ τὰ Ἡλύσια τῆς Τέχνης».

Π α ρ α τ ῆ ρ η σ ι : Ἄλλ' ἐκτός ἀπ' αὐτὴ τήν τοποθέτησι, πολὺ λογικά οἱ 2 αὐτοὶ τελευταῖοι στίχοι μποροῦν νά θεωρηθοῦν σάν κατηγορούμενο στό: ὅ τ ι π ρ ο β ἄ λ λ ω καί ἔ χ ω» (Δηλαδή αὐτὸ εἶναι ἡ χάρι τίς ζωῆς κ.λ.π., κ.λ.π.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ μαχητῆς Δεξιλέως, ἐνῶ πίπτει πολεμώντας, εἶναι πλημμυρισμένος ἀπὸ τὸ αὐτοσυναίσθημα ὅτι θά μείνη στοὺς αἰῶνες παράδειγμα συνειδητῆς καί ὠραίας ἐθελουσίας γιά τήν πατρίδα.

ΔΕΥΤΕΡΗ ΙΔΕΑ: Ὅχι μόνον ὁ ἄνθρωπος Δεξιλέως, ἀλλὰ καί τὸ ἐπιτύμβιο ἄγαλμά του θά περάσῃ στήν ἀθανασία τῆς μοναδικῆς τέχνης.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιά μεστή δημοτικὴ γλῶσσα, πλούσια σέ ἐκφραστικότητα, πολυαντίλαλη. Τὰ ἀπανωτὰ ρήματα δίνουν στό μάρμαρο πού μιλάει τόση ζωντάνια κι ἐνέργεια.

ΜΕΤΡΟ: Ἰαμβικοί 15σύλλαβοι παραξύτονοι ἀνομοικατάληκτοι στίχοι, μαστορικά δουλεμένοι χωρὶς χασμωδίες καί συνιζήσεις, χωρισμένοι καθαρὰ σέ 2 ἡμιστίχια μέ τομὴ μετὰ τήν 8η συλλογή. Π.χ. «ὁ χρόνος φεύγει, ἀλλάζει ἡ γῆ, περνοῦν, λαοὶ καί κόσμοι». Ὡς γνωστὸν 15σύλλαβος (ἀλλοιῶς λέγεται πολιτικός) εἶναι ὁ ἐθνικός μας στίχος. Τὸν ἔχουν ὀνομάσει «νεοελληνικὴ ἀνάσα». Στὸν 3ο στίχο ἔχομε διασκέλισμα.

ΥΦΟΣ: Ὑψηλό, ἀρρενωπό, ὀρμητικό, ὅπως ταιριάζει σέ πολεμιστή. Ἐχει καί τόνο ἐπιγραμματικό, ὕμνητικό, ἀλλὰ πού «ἡ μαστοριά» τοῦ ποιτοῦ μας δὲν τὸ ἄφησε νά γίνῃ στόμφος καί κομποασμός, ἀλλὰ τὸ συνεχρά-

της σε στή μελαγχολική εὐγένεια ἐνὸς νικητοῦ, μελλοθανάτου ὄμως.

ΛΕΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Βέβαια τὸ ὄλο εἶναι ἐπιγραμματικὸ καὶ τίποτα δὲν πρέπει νὰ «πάει χαμένο», ἀλλὰ μερικοὶ στίχοι εἶναι ἐξοχώτεροι. Παρ. «πολέμησα καὶ νίκησα κι ἐγὼ γιὰ τὴν πατρίδα», «στὰ μαρμαρένια Ἴηλῦσια, στὰ Ἴηλῦσια τῆς Τέχνης». Μποροῦμε —καὶ πρέπει — νὰ τὸ λέμε γιὰ ἐξοχα δημιουργήματα τῶν καλῶν τεχνῶν, τὰ «μνημειώμενα» καὶ καταξιώμενα ἀπὸ τὸ χρόνο.

«Κι ἐγὼ ἐδῶ πέρα... τὸν ἔχω». Ἄς εἶναι πάντοτε τοῦτο μιά... ἄγραφη λεζάντα σὲ κάθε εἰκόνα νικητοῦ πολεμιστοῦ, ποὺ ἔπεσε στὸ τέλος, ἀλλ' ἐκέρδισε τὴν ἀθανασία...

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ὁ μελλοθάνατος τοῦτος νεαρὸς πολεμιστῆς στὸ πένσιμό του νοιώθει νὰ κυριαρχεῖται ἀπὸ ἓναν εὐτυχησμοῦ. Ὅλα του τοῦτη τὴν ἐξαισία ὥρα εἶναι σὲ ἀνάτασι ἐντὸς του. Αὐτοσυναίσθημα καὶ συναίσθημα τῆς τιμῆς ἀνταμωμένα μέσα του. Ἄλλ' ἀκριβῶς τὰ ἴδια συναίσθημα γεννιῶνται καὶ στὴν ψυχὴ τοῦ ἀναγνώστου, ποὺ φρονηματίζεται ἀπ' αὐτὸ τὸ πρότυπο.

ΣΧΕΤΙΚΑ ἜΡΓΑ: Μὲ ἀφόρμησι τὸ παρὸν ἐπιτύμβιο (ἐπ' αὐκαιρίᾳ θυμίζομε καὶ μιὰ μελέτη τοῦ φιλολόγου κ. Ἄντ. Κατσουροῦ, ὅπου ἐπιχειρεῖ μιὰ τολμηρὴ θέβαια συσχέτισι 3 ἀντιπροσωπευτικῶν ἐπίππων τοῦ ἑλληνισμοῦ: Τάκη Πλούμα, Ἄη Γιώργη, Δεξιλέω) μπορεῖ κανεὶς νὰ σπουδάσῃ ὅ,τι τυχὸν ὑμνητικὸ ἔχει γραφῆ γιὰ κάθε γλυπτὸ ἢ γενικῶς ἔργο τῶν «εἰκαστικῶν τεχνῶν» ἀλλὰ καὶ ἀντίθετα, τὰ «τῶν εἰκαστικῶν» τὰ ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴ λογοτεχνία π.χ. ὁ πίνακας τοῦ Γύζη ὁ ἐμπνευσμένος ἀπὸ «τὴ Δόξα τῶν Ψαρῶν» τοῦ Σολωμοῦ.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ ποιητῆς, ὅπως ἔχει ἀλλοῦ δηλωθῆ, εἶναι ὁ δημιουργὸς τῆς νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμικῆς). Ἡ περίοδος εἶναι ἡ Ε' (1880 - 1920). Ἐπ' εὐκαιρίᾳ σημειώνομε ὅτι ἡ ἔνταξι σὲ περιόδους εἶναι πολὺ συμβατικὴ. Π.χ. κατὰ Γ. Βαλέττα ἡ περίοδος αὐτὴ εἶναι ἡ Ε', ἐνῶ κατὰ τοὺς πλεὸν πολλοὺς μελετητῆς εἶναι ἡ Δ'.

Περίληψι τοῦ ὑπολοίπου ἀπὸ τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω: Ἀρχίζει: «Κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μάρμαρο κι ἀπὸ τὸ πρῶτο μνημῆμα ἀκούω φωνὴν ποὺ χύνεται κι ἀκούω φωνὴν ποὺ λέει». Ὁ ἐφιππος τοῦ ἐπιτυμβίου, σὰ νὰ ζωντανεύῃ, λέγει σὲ πρῶτο πρόσωπο ὅτι εἶναι ἓνας νέος Ἀθηναῖος, ποὺ εὐνοήθη νὰ πάρῃ τὴν ψυχοπνευματικὴν καὶ σωματικὴ ἀγωγὴν, τὴ μὀρφωσι «τοῦ καλοῦ κάγαθοῦ». Ἔτσι ἐμεκῆ γάλωσε μὲ τὴ φιλοδοξία νὰ γίνῃ ἄρχοντας, θεατρικὸς ποιητῆς, ρήτορας, φιλόσοφος· ἀλλ' ἡ μοῖρα του τὸν ἔταξε γιὰ κάτι ἀξιώτερο· νὰ πολεμήσῃ

για την πατρίδα του. Κι ἔφθασε ἡ ὥρα τοῦ πολέμου καὶ στρατεύεται ἰδεολόγος πολεμιστὴς ἐνάντια τοῦ αἰωνίου ἐχθροῦ, τῆς Σπάρτης. Καὶ ἡ συμπολοκὴ φουντώνει. «Βοηθᾶτε με ἴσκιοι πατρικοὶ τῶν Μαραθωνομάχων». Ὅρμάει μὲ ἔνθεο ἐνθουσιασμὸ καὶ καταβάλλει τὸν ἔμπειρο προσωπικό του ἀντίπαλο. Καὶ συνδέεται μὲ τὸ παρὸν τμήμα μὲ τοὺς ἐξόχους στίχους: «χωρὶς νὰ χάσῃ τὴν ὀρμὴν (ὁ Σπαρτιάτης ἐννοεῖται), χωρὶς μυλιὰ νὰ ἐγάλει, πέφτει καὶ χάνεται καὶ σβεῖ καὶ φοβερίζει ἀκόμα...».

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἐνα διαλεχτὸ «κοιμιάτι» τοῦ Π., ὅπου μᾶς γίνεται ἓνα συνδυασμένο μάθημα ὑψηλῆς φιλοπατρίας καὶ καλαισθησίας μέσα σ' ἓνα λυρικό «κρεσσέντο (κλίμακα), ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸ σεμνὸ καὶ διακριτικὸ αὐτοεπίαινο τοῦ ἥρωά μας γιὰ νὰ φθάσῃ σ' ἐκεῖνο τὸ ξεχείλισμα καὶ τὸ μεθύσι τῆς εὐθανασίας καὶ ἀθανασίας «ὦ χάρι, ὦ νίκη τῆς ζωῆς, ἀνήκουστη εὐτυχία...».

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε τὰ βιογραφικὰ στὸ ὑπ' ἀριθ. 1 «ὄνειρεμένη προσευχή».

13. Ἡ Ναῦς τοῦ Φαῦλλου

Διήγημα Κων. Ράδου

(Ἐναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 32)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Βρισκόμαστε στὰ 480 π.Χ. Οἱ Πέρσαι, ἀφοῦ μὲ δυὸ προηγούμενες ἀπόπειρες (492 π.Χ. ἐκστρατεία Μαρδονίου, 490 ἐκστρατεία Δάτιδος καὶ Ἀρταφέρνης) δὲν μπόρεσαν νὰ λάβουν «γῆν καὶ ὕδωρ» ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας, ἀποφάσισαν μιὰ τρίτη ἐκστρατεία μὲ περισσότερες ἐλπίδες αὐτῇ τῇ φορά. Ὁ Δαρεῖος Α' πέθανε τὸ 485 καὶ στὸ θρόνο τῆς Περσίας ἀνέβηκε ὁ ἀλαζών, ἀνόητος καὶ δειλὸς γυιὸς τοῦ Εἰρέξης. Ὁ Δαρεῖος, ποὺ τίς δυὸ πρώτες ἀποτυχίες του κατὰ τῶν Ἑλλήνων ἐθεώρησε ὡς ἀπλὸ στρατιωτικὸ ἀτύχημα δὲν ἔζησε νὰ γνωρίσῃ καὶ τὴν τρίτη, τελειωτικὴ καταστροφὴ τοῦ ἔθνους τῆς περσικῆς στρατιᾶς στὰ κακοτράχαλα ἐδάφη ἢ στὰ ἐκδικητικὰ νερά τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Εἰρέξης βιάσισε στ' ἀχνάρια τοῦ πατέρα του, ὅσο κι ἂν ὁ Ἡρόδοτος θέλει νὰ τὸν παροῦσιάσῃ ἀπρόθυμο γιὰ τὴν γ' κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκστρατεία. Γυιὸς ἀπὸ τῆ δευτέρα γυναῖκα τοῦ Δαρείου Ἄτοσσα, κατάφερε νὰ σταθεροποιήσῃ τὸν θρόνο του καὶ ἀπερίσπαστος μὲ ἐτοιμασίες πολλὰς ξεκινᾷ γιὰ τὴν Ἑλλάδα ὁ ἴδιος.

τὸ πλῆθος ποῦ κουβαλᾷ κατὰ τῆς μικρῆς Ἑλλάδος ἦταν: 3 ἑκατομμύρια (ἐπιγράμμα ποῦ χαραχτήκε στὶς Θερμοπύλες) ἢ 1.700.000 πεζοὶ καὶ 80.000 ἵππεις, ἐκτὸς τοῦ ναυτικοῦ (Ἡρόδοτος 7,60) ἢ 800.000 ἄνδρες (Κτησίας)· ἢ γεωτέρα ἐπιστημονικὴ ἔρευνα περιώρισε τὸ ποσὸν σὲ 175.000 ἄνδρες, ποῦ κι αὐτοὶ μόνοι ἦσαν δυσανάλογα πολὺ περισσότεροὶ ἀπ' τὴ δύναμι, ποῦ μπορούσε νὰ ἀντιπαρατάξῃ ἡ μικρὴ μας πατρίδα. Κι ἐνῶ καθεβαίνει ὁ Περσικὸς αὐτὸς σίφουνας, οἱ Ἕλληνες οὔτε ὄργανωμένοι ἀλλ' οὔτε κι ἐνωμένοι ἦσαν. Κοιματικὰ ἢ ταξικὰ μίση ξεχώριζαν τοὺς Ἕλληνας. Μερικοὶ, μπρὸς στὴν πλημμύρα τῶν Περσῶν, λιποφύγησαν καὶ ἐνώθησαν μὲ τοὺς Πέρσες (Ἀλευνάδες Θεσσαλίας, Θηβαῖοι), ἄλλοι ἔμειναν οὐδέτεροι καὶ οἱ λοιποὶ ρίχτηκαν στὸν «ὑπὲρ πάντων ἀγῶνα». Ἀπὸ πλευρᾶς Μ. Ἑλλάδος (Κ. Ἰταλίας καὶ Σικελίας) μόνον οἱ Κροτωνιάτες βοήθησαν τὴν Ἑλλάδα μὲ ἓνα μόνο πλοῖο καὶ μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πυθιονίκη Φάυλλο, γιατί οἱ ἄλλοι εἶχαν μόνυμο κίνδυνο τὴν Καρχηδόνα).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Εὐβουλος κι ὁ γιὸς του Φάυλος ἔφτειαξαν, μιὰ τριῆρη μὲ δικὰ τους ἔξοδα, ἀλλὰ δὲ μπορούσαν νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ πολλὰ ἔξοδα τοῦ ἐξοπλισμοῦ καὶ τὸν μισθὸ τῶν ἀνδρῶν (τοῦ πληρώματος). Κι ὁ πατέρας Εὐβουλος χτυπημένος ἀπ' τὴν ψυχικὴ ὀδύνη, ποῦ δὲ μπορούσε νὰ ἐξοπλίσει τὸ πλοῖο καὶ νὰ στείλῃ τὴ βοήθεια, ποῦ δὲ μπορούσε νὰ ἐξοπλίσει τὸ πλοῖο καὶ νὰ στείλῃ τὴ βοήθεια ποῦ περιμένε ἡ μητέρα Ἐλπία, δὲν μπόρεσε νὰ παραστή στὴν καθέλκυσι τοῦ πλοίου. Οἱ Σικελοὶ δὲ βοηθοῦν κι οἱ πλούσιοι κάτοικοι τοῦ Κρότωνα «...δὲν θέλουν νὰ βοηθῶν οἱ ἰδιωτικὸν Ἐξοπλισμόν». «Ὅλα πάνε χαμένα!.. Ὁ Φάυλλος δὲν βρῆκε τρόπο νὰ βγῇ ἀπ' τὴ δυσκολία· ἢ «Ἐταιρικὴ» ἐκστρατεία μὲ τὸ πλοῖο, ποῦ σκεφτόταν νὰ κάνῃ, δὲν τὸν ἱκανοποιούσε, δὲν ἤθελε πειρατικὲς ἐνέργειες.

Ὁ Φάυλλος ἔχει περιπέσει σ' ἀμηχανία καὶ μελαγχολικὸς περιπλανᾶται ἔξω ἀπ' τὴν πόλι χωρὶς ὕπνο, χωρὶς ἡσυχία. Καὶ πόση ἔχει ἀνάγκη! ὁ ἐχθρικός στόλος θὰ βρῖσκεται τώρα στὸ Θερμαϊκὸ κόλπο, οἱ Ἕλληνες ἔχουν μεγάλη ἀνάγκη! ὁ φιλότιμος Φάυλλος πικραίνεται, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ βοηθήσῃ τοὺς ἀδελφοὺς τῆς μητροπολιτικῆς Ἑλλάδος. Γυρίζει στὰ χαμένα μακριὰ ἀπ' τὰ ναυπηγεῖα γιὰ νὰ μὴ βλέπῃ τὸ ὄνειρό του ποῦ πάει νὰ χαθῇ... Ἡ μνηστὴ του συμμετέχουσα στὴν πίκρα του ψάχνει νὰ τὸν βρῇ. Ψάχνει παντοῦ, ἀλλ' αὐτὸς ἔχει ἐξαφανισθῇ... τελικὰ πιάνει τὴν ἀπόφασιν νὰ τὸν βοηθήσῃ· νὰ τὸν βοηθήσῃ μ' ἓνα τρόπο δικό της, μ' ἓνα τρόπο, ποῦ, ὅπως αὐτὴ νομίζει, εἶναι τρόπος ἀποτελεσματικός. Βαθιὰ χαράματα φεύγει ἀπ' τὸ σπῆτι τῆς μὲ μιὰ μεγάλη ἀσθεσία καὶ χωρὶς νὰ τὴν πάρῃ μάτι βγήκε ἔξω ἀπ' τὴν πόλι καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸν ἀπόκρημνο λόφο, ποῦ πάνω ἐκεῖ ἦταν ἰδρυμένος ὁ ναὸς τῆς Ἥρας. Πιστεύει στὴν Ἥρα. Αὐτὴ θὰ βοηθήσῃ νὰ πάνε ὅλα «κατ' εὐ-

χήν». Ἡ μεγάλη της ἀγάπη στὸν εὐπατρίδη Φάυλλο τὴν ὀδηγεῖ μέσα ἀπὸ ἔρημιές καὶ κοφτερά χαλίκια πρὸς τὸν ναὸ τῆς Ἡρας. Ἀπὸ μακριὰ ξεχωρίζει ὁ ναὸς π' ἀστράφτει βαρὺς κι ἐπιβλητικός. Μετὰ τὴν ταλαιπωρία, ποὺ δοκίμασε μέσα σὲ πέτρες κι ἀγκάθια, χωρὶς συντροφιά, χωρὶς νερὸ ἔφθασε τέλος κοντὰ στὸ ναό. Παίρνει τελευταία δύναμι ἀπ' τὴν ἀγάπη τοῦ Φάυλλου κι ἀνεβαίνει. Ὁ Φάυλλος πάνω στὸ μαῦρο τοῦ ἄλλο «μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος» ἀνεβαίνει πρὸς τὸν Λακίνιο λόφο. Καταριέται τὴν ὥρα καὶ τὴ στιγμή, ποὺ ἀποφάσισε νὰ καταστρώσει τέτοια ὀλέθρια σχέδια. Σχέδια ποὺ συντρίβουν ψυχικὰ καὶ σωματικὰ τὸν πατέρα του, σχέδια ποὺ ἐξωθοῦν τώρα καὶ τὴ μνηστή του σὲ κίνδυνο... Στὸ δρόμο χίλιες μαῦρες σκέψεις περνοῦν ἀπ' τὸ νοῦ του. Φοβάται γιὰ τὴν νεαρὰ μνηστή του. Ξέρει τὸ ἔδαφος. Δὲν εἶναι γιὰ πόδια κοριτσιοῦ. Τρέχει... Φτάνει κοντὰ στὸν ναό. Μπαίνει μὲ εὐλάβεια. «Δὲν ζητεῖ ἄλλο ἀπὸ τὴν θεὰν ἢ τὴν Ἀριστονίκη». Εἰσέρχεται τρέμοντας. Ὑψώνει παρακλητικὰ τὰ μάτια στὴ θεά... Στὴ θεά, ποὺ κάθεται ὑπερήφανος στὸ λαμπρὸ τῆς θρόνου. Σηκώνει ἱκετευτικὰ τὰ χέρια, γονατίζει. Τὸ ταπεινωμένο του βλέμμα διακρίνει κοντὰ στὸ μεγάλο βᾶθρο, σχεδὸν ὑπτίαν, μὲ τὰ λουλούδια σκορπισμένα γύρω τῆς, τὴ μνηστή του. Χωρὶς φωνὴ καὶ μὲ ψυχικὴ συντριβὴ σύρεται κοντὰ τῆς.

Ὁ ναὸς γεμίζει ἀπὸ παρθένους τῆς θεᾶς. Ὁ ἱερεὺς ἀκολουθεῖ καὶ μαγευτικὲς ψαλμωδίες γεμίζουν τὸν ναό. Οἱ παρθένες τοῦ ναοῦ φροντίζουν τὴν Ἀριστονίκη κι ἐκείνη σὲ λίγο ξαναβρίσκει τὶς αἰσθήσεις τῆς· ὁ ἱερεὺς βοηθεῖ τὸν Φάυλλο νὰ σηκωθῆ καὶ τὸν βεβαιώνει πὼς ἡ μνηστή του δὲν διατρέχει κανένα κίνδυνον.

Ἡ Ἀριστονίκη μεταφέρεται εἰς τὸ Ἀσκληπιεῖον. Ξαναβρίσκει τὴν ὑγεία τῆς. Ὅλοι στὸν Κρότωνα μιλοῦν γιὰ τὴν Ἀριστονίκη καὶ θαυμάζουν τὸ θάρρος τῆς. Μιλοῦν γιὰ τὸν Φάυλλο καὶ τὰ σχέδιά του, μιλοῦν γιὰ τὸ πλοῖο... Συγκινήθηκαν ἀπ' τὰ ἔργα τῶν δύο εὐγενῶν νέων. Συγκινήθηκαν καὶ τρέχουν ὅλοι νὰ δοῦν, νὰ θαυμάσουν καὶ νὰ βοηθήσουν φη τοῦ πλοίου ὁ πυρσὸς συνέχισε νὰ φωτίζει μὲς στὴ νύχτα, νὰ θυστὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ πλοίου. Θέλουν ὀλόψυχα νὰ βοηθήσουν. Φοβοῦνται τὴν ὀργὴ τῆς Ἡρας. Καὶ νά! τὸ πλοῖο μὲ τὴ βοήθεια τῶν κατοίκων καὶ τὶς εὐλογίες τοῦ ἱερέα σηκώνει ἄγκυρα καὶ ἀποπλέει γιὰ τὴν Ἑλλάδα. Οἱ Κροτωνιάτες κατευδώνουν τὸν Φάυλλο. Ὁ γερο Εὐβουλος κι ἡ Ἀριστονίκη μὲ βουρκωμένα μάτια ἀποχαιρετοῦν τὸ πλοῖο, ποὺ χάνεται στὸν θαλάσσιο ὀρίζοντα. Ἐκεῖ, σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, θ' ἀνάψουν ἕνα πυρσό, ποὺ θὰ καίη μέχρι νὰ γυρῆ ἡ «Ἀριστονίκη». Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἐπιστροφή τοῦ πλοίου ὁ πυρσὸς συνέχισε νὰ φωτίζει μὲς στὴ νύχτα, καὶ νὰ θυμίζει τὴ δόξα τῶν νικητῶν καὶ νὰ ὀδηγῆ τοὺς ναυτιλομένους στὶς ἄγριες ἐκεῖνες ἀκτές.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' Ἐ ν ὁ τ.: «ὁ γέρον Εὐβουλος.. ὁ δυστυχὴς Φάυλλος ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ»· «Ὀικονομικὲς δυσχέρειες δὲν ἐπιτρέπουν τὸν ἐξοπλισμὸ τοῦ πλοίου». Β' Ἐ ν ὁ τ.: «Ἡ

Ὁ λ κ ά ς, ἡ = πλοῖο φορτηγὸ ρυμουλκούμενο· Ἀρτεμήσιον, τὸ = ἀκρωτήριον τῆς Εὐβοίας.

Ὁ θ ο λ ό ς, ό = (ὄβελός) = εἶδος νομίσματος, τὸ ἕκτον τῆς δραχμῆς· ἐκ τοῦ ὄβελός, ό = σιδηρᾶ ράβδος, γιατί πρὶν χαραχθοῦν νομίσματα, μετεχειρίζοντο ὄβελός· ὑπάρχουν εἰς νομισματικὸν μουσεῖον Ἀθηνῶν.
Ἄ λ φ ι τ ο ν, τὸ = χονδροκοπανισμένο κριθάρι, ἀλεύρι, ἄρτος.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : ὁ λογοτέχνης κατορθώνει νὰ περιγράψῃ τὸν χεῖμαρρο τῶν συναισθημάτων ποὺ διακατέχουν τοὺς δυὸ κυρίους ἥρωας, πατέρα καὶ γιό. Ὁ ἀναγνώστης συμπάσχει μὲ τοὺς ἥρωες· ἕνα πλήθος συμπαθητικῶν συναισθημάτων μᾶς πλημμυρίζει καθὼς προχωροῦμε στὴν ἀνάγνωσι. Καθὼς δὲ παρακολουθοῦμε τὰ εὐγενῆ σχέδια τοῦ νέου εὐπατρίδη νὰ ματαιώνωνται ἀπὸ ἀνώτερη βία (τὴν ἀνάγκην) μὴ πίκρα μᾶς σφίγγει τὴν καρδιά...

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Σύνθετα = κατάκοπος, καθέλκυσιν, κατατρῶγει, περίνεως, δυσμενείας, ἐφοπλισμόν, μελαγχολικός, εὐγλωττία κ.ά· Ἐπίθετα: ἀδιάθετος, κατάκοπος, μελαγχολικός. Μεταφορά = βάπτισμα. Ἀσύνδετο = «αὐτὸ τὸ ἀφλαστρον... κῶπαι» «λόγω δυσμενείας... νὰ δώσαν». Ἀποσιώπησι = ἐκινδύνευε νὰ τρελλαθῆ... Προσωποποιεῖται = ἠθικὴ τις ὀδύνη κατατρῶγει τὸν γέροντα. Τὸ γράμμα θά σοῦ τὰ εἰπῆ ἔλα. Ἐρώτησις = ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἐρέται; Ἐπανάληψι = πολλαὶ - πολλαί.

Νοήματα α' ἐνότητος : 1) ὁ ψυχικὸς πόνος κατατρῶγει ψυχὴ καὶ σῶμα.

- 2) ἡ ὑπαρξὶ τοῦ χρήματος ἐπιλύει πολλὰ δύσκολα προβλήματα.
- 3) «Δὲν εἶν' εὐκόλες οἱ θύρες, ἀν ἡ χρεῖα τὲς κουρταλεῖ».
- 4) Ἐν καιρῷ πολέμου οἱ πλούσιοι θάβουν τοὺς θησαυροὺς τους.
- 5) οἱ θαθεῖες σκέψεις ἐπιφέρουν ψυχικὴ ταραχὴ.

Νοήματα α' ἐνότητος : ὁ γερο Εὐβούλος καὶ ὁ Φάυλλος εἶναι σὲ μεγάλη ἀπελπισία, γιατί δὲν ἔχουν ἄλλα χρήματα γιὰ νὰ συμπληρώσουν τὴν ἐξάρτησι τοῦ νέου πλοίου· οἱ Σικελιωτὲς δὲν βοηθοῦν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : πρόστοον ἢ προστώον, τὸ = πρόστεγμα μὲ κίονες πρὸ τῆς στοᾶς ἢ τῆς πύλης οἰκοδομήματος· τροχάζω = (ἐπὶ ἀλόγων) βαδίζω μὲ τρόπον, γρήγορον δηματισμόν· ζέφυρος, ό = ἄνεμος ποὺ πνέει ἀπὸ δυσμᾶς, πονέντες· ἀκωκὴ, ἡ = ἡ αἰχμὴ, ἡ ἄκρα· ἄβρός, ἡ, ό = μαλθακός, τρυφερός· ἀλγηδών, ἡ = πόνος, ἄλγος, θλιψί· Ταώς, ό =

τὸ παγώνι· παράβολος, ον = ριψοκίνδυνος, ἐπικίνδυνος· Κνώδαλον, τὸ = ἄγριο ἢ ἐπικίνδυνο ζῶο· στήν ἀρχαιότητα ἀλλὰ καὶ σήμερα χρησιμο-
ποιεῖται σὰν ὄβρις, ἀναίσθητος ἄνθρωπος· ἀνηλεῶς = ἀσπλάχνως, χωρὶς
λύπη· θυμοειδής = θαρραλέος, ἄγριος· Κέλης, ὁ = ἄλογο ἵππασίας· αἴ-
λαγρος, ὁ = ἀγριόγριδα· δεξιὸς -ἄ -ὸ = ἐπιδέξιος, ἱκανός· διάδημα, τὸ =
στέμμα, κόσμημα τῆς κεφαλῆς· ὀπισθόδομος, ὁ = τὸ πίσω μέρος τοῦ ἀρ-
χαίου ἔλλην. ναοῦ· ἐπιδαφιλεύω = δίδω ἄφθονα.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα : Λακίνιον, τὸ = ἀκρωτήρι τῆς Κ. Ἰταλίας·
ἐκεῖ εἶχε ἰδρυθῆ περίφημος ναὸς τῆς Λακινιάδος ἢ Λακινίας Ἡρας =
κόρη τοῦ Κρόνου καὶ τῆς Ρέας, ἀδελφὴ καὶ γυναῖκα τοῦ Δία· θεὰ τῶν ἐλ-
λήνων, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν γεννήθηκαν οἱ: Ἡφαιστος, Ἄρης, Ἡθῆ καὶ Εἰ-
λύθεια. Τὴν τιμοῦσαν σὰν βασίλισσα τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ σὰν
ἔφορον καὶ προστάτιδα τῶν γάμων καὶ τῆς ἱερότητας αὐτῶν. Τὸ παγώνι
(ταῶς) ἦταν τὸ ἀφιερωμένο σ' αὐτὴν πτηνὸ. Στὸ Ἄργος ἦταν ὁ περιφη-
μότερος ναὸς τῆς, τὸ Ἡραῖο, ὅπου ἦταν τὸ περίφημο ἄγαλμα τῆς Ἡρας,
ἔργο τοῦ Πολυκλείτου, Χρυσελεφάντινο. Πύθια, τὰ = πανελλήνιοι ἀγῶ-
νες, ποὺ ἐγίνονταν στοὺς Δελφοὺς γιὰ τιμὴ τοῦ Ἀπόλλωνος, κάθε τετραε-
τία· οἱ ἀγῶνες στὰ Πύθια ὀρίστηκαν ἀπὸ τοὺς Ἀμφικτιόνες· ἄρχισε μὲ
ἀγῶνες μουσικὸς καὶ ἀργότερα προστέθηκαν καὶ γυμναστικοί. Τὰ θρα-
κεῖα ἦταν στέφανοι ἀπὸ Δάφνη. Τυρρηνοί, οἱ («Ἐτροῦσκοί») = Ἀρχαῖοι
κάτοικοι τῆς Ἰταλίας· κατοικοῦσαν στήν πεδιάδα τοῦ Ἄργου Β.Δ. τῆς
Ρώμης· ἡ χώρα τους ὠνομάσθη Τυρρηνία (σημ. Τοσκάννα)· πιστεύεται
ὅτι ἦταν Αἰθαῖοι, ποὺ ζοῦσαν στὰ νησιά τοῦ Αἰγαίου (13 - 12 αἰ. π.Χ.),
ἀπὸ ὅπου ἀναγκάστηκαν νὰ φύγουν μετὰ τὴν κάθοδο τῶν Δωριέων (1100
π.Χ.)· οἱ Ἕλληνες τοὺς γνώρισαν σὰν τολμηροὺς πειρατές. Ἴρις, ἡ =
κόρη τοῦ Θαύμαντος καὶ τῆς Ἡλέκτρας (= κόρης τοῦ Ὠκεανοῦ καὶ τῆς
Τηθύος), ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν καὶ ἰδιαίτερα τῆς Ἡρας.

Ἡ α ρ θ ε ν ο ι, αἱ = κόρες, ποὺ εἶχαν σὰν χρέος τους, διατηρῶν-
τας τὴν ἀγνότητά τους, νὰ ὑπηρετοῦν τὴ μεγάλη θεὰ Ἡρα διαμένοντας
σὲ εἰδικὰ διαμερίσματα τοῦ ναοῦ, Ἡραίου.

Ἄ σ κ λ η π ι ε ἰ ο ν, τὸ = ἱερὸ τοῦ Ἀσκληπιοῦ, θεοῦ τῆς Ἰατρι-
κῆς· ἐντὸς τῶν ἱερῶν τοῦ Ἀσκληπιοῦ ὑπῆρχαν θεραπευτήρια γιὰ τοὺς
ἀρρώστους.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεῖα : Τὰ συναισθήματα πλημμυρίζουν τὸν ἀναγνώ-
στη, καθὼς προχωρῆ στὸ διάβασμα· βαθὺ συναίσθημα συμπαθείας μᾶς κα-
ταλαμβάνει, ἐνῶ βλέπομε τὴν ἡρωίδα νὰ παίρνη πρωτοβουλίες καὶ ἀπο-
φάσεις, ποὺ θὰ ἦταν δύσκολες καὶ γιὰ τοὺς ἄνδρες· συναισθήματα ἀγά-

πης, εὐσεβείας, φιλανθρωπίας καὶ ἄλλα κοσμοῦν τὴν 6' ἐνόητα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Μεταφορές = θυθισμένα (εἰς τὴν σιγήν), νὰ ὀπλίση (τὰ ἀνοδοχεῖα), εἶχε καταπέσει (ὁ ζέφυρος), κατακόπτονται (αἱ χεῖρες), κνώδαλον, κατατρώγει (τὰς πέτρας). Σύνθετα = πρόσστον, δυσάρεστος, κάθιδροι, ὑπερετίμησε, ἀναρριχᾶται, παράβολα, φαντασιοπληξία, γυμνοπόδων, κατακυλινδεῖται, αἶγαγρος, χρυσελεφάντινον, κατάχρυσος, περικαλλοῦς, κατάλευκον, ὀπισθόδομον. Ἐπίθετα = φρικώδης, ἀφόρητος, περικαλλές, γωθρά, θυμοειδής, κολοσσιαῖον, κατάχρυσος, ἀπερίγραπτος, κατάλευκον, ἀναυδος κ.ἄ. Ἐπίθετα χαρακτ. = ἀφελής (κορασὶς), ἀφόρητον (καῦμα), θυμοειδής (κέλης), χρυσελεφάντινον, σεδάσμιος (ιερεὺς). παρομοιώσεις = διήλθεν ὡς σκιά, μὲ κλαυθμηρισμοὺς μικροῦ παιδιοῦ. Κατάχρησι = (ἡ νύξ δὲν εἶχε ἀκόμη ἐντελῶς ἀποσύρει τὴν πτέρυγάν της. Ὑπερβολές = κρατοῦσα τὴν ἀναπνοήν της· σύρεται σχεδὸν μέχρι τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου· ἐρωτήσεις: τίς ἤθελεν... τρέλλαν; θὰ φθάση ἄραγε ποτέ; Ἐπιδιορθώσεις = κάθεται ἢ μᾶλλον καταπίπτει ἀπηλιτισμένη καὶ κατάκοπος· δὲν βαδίζει πλέον, πετᾶ πρὸς τὸ Ἡραῖον. Εἰκόνας = τὰ πάντα ἦσαν ἀκόμη... νὰ διολισθήσῃ εἰς τὴν ὁδόν. Ἐδῶ ἐστάθη... τὸν βαρὺν τῆς θύρας μοχλόν. Λησμονεῖ τότε ὅλους της τοὺς... τὰς μακρὰς οὐράς των· Ἐπάνω εἰς τὸν μαῦρον... πύλης τοῦ Κρότωνος. Εἰς τὸ σιόφως... ἀπερίγραπτος εἶναι ἢ καλλονή της κ.ἄ.

Ἐ π α ν α φ ο ρ ᾶ = οὐδεὶς τὴν εἶδεν, οὐδεὶς τὴν ἐνόησεν· βαδίζει πάντοτε ἐμπρὸς καὶ βαδίζει γενναίως· πρέπει νὰ βαδίσῃ ἐμπρὸς, πρέπει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ ἱερόν· Ἐπανάληψις = σιγὰ - σιγὰ.

Ἄ π ο σ ι ὠ π η σ ι = νὰ πέσῃ λιπόθυμος... Ἐν ὀράματι μᾶλλον ἢ ἐν ζῶῃ... Ἀσύνδετα = ἀλλ' ἢ στενωπός... ἀπαστρέπτον· μαστίζει ἀνηλεῶς... ἀνάμεσα εἰς τοὺς βράχους· τότε μόνον διακρίνει... κατάστικτα ἀπὸ αἶμα. Ἐπιφωνήσεις: τί θὰ ἀπογίνουσι! ὦ! Δὲν θὰ φθάση ποτέ εἰς τὸ Λακίνιον· νὰ μὴ εἶχε τοὐλάχιστον ἀκάνθας! Ἄν συνηγνῆθη ὑπὸ κακοποιῶν! ἀντίθεσι = μία τόσον ἄβρᾶ κορασὶς εἰς αὐτὸ τὸ ἄγριον μαρτύριον! Εἰρωνεῖα = ὦ! τῇ ἀληθείᾳ εἰς ὥραϊαν ἀκόλουθον ὁ Ἰάδμων ἐνεπιστεύθη τὴν κόρην του. Παρομοιώσεις: ὅμοιος μὲ τὸν Βορέαν· μὲ τῆς ἀστραπῆς τὸ τάχος· τὸν ὠθεῖ ὡς μαινόμενος· ὡς αἶγαγρος φεύγων. Μετωνυμία = ψυχὴ ζῶσα.

Νοήματα β' ἐνόητος : 1) Ἡ ψυχικὴ ἀγωνία ἐπιφέρει καὶ σωματικὴν ἀναστάτῳσιν.

- 2) Ἡ ψυχικὴ ὑπερέντασι ἀκολουθεῖται ἀπὸ σωματικὴν ἀντοχήν.
- 3) Ὁ σεβασμὸς καὶ ἡ πίστι πρὸς τὸ θεῖο μᾶς χαλυδῶνει τὸ κορμί.
- 4) Ἡ ἐπιτυχία τοῦ μισοῦ μᾶς ἐνδυναμῶνει γιὰ νὰ φτάσουμε στὸ τέλος.
- 5) Μετὰ τὴν φουρτούνα ἔρχεται ἡ γαλήνη.
- 6) Ὁ φόβος ἀπωλείας κάποιου ἀγαπητοῦ μᾶς ἐνδυναμῶνει τὴν ἀντοχήν.
- 7) Ἡ θέλησι μπορεῖ νὰ κάνη θαύματα.
- 8) Οἱ εὐχαριστίες καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι δείγματα ἐναρέτου ἀνθρώπου.

Περίληψη β' ἐνότητας : Ἀπόφασι τῆς Ἀριστονίκης νὰ μεταβῆ στὸ Ἡεραῖο γιὰ προσευχὴ στὴν Ἥρα. Ἀναζήτησι τῆς Ἀριστονίκης ὑπὸ τοῦ Φαύλλου. Δραματικὴ περιπλάνησι τῶν δύο νέων. Αἰσία ἔκδρασι τῶν ἐπιδιωκόμενων σκοπῶν.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : ρόθιος, α, ον = ὀρμητικὸς, θορυβώδης (ρόθος = ὁ κρότος τῆς κωπηλασίας καὶ τῶν κυμάτων, ροθιάς, ἡ = κροτοῦσα κώπη) · Εἰρεσία καὶ ἔρεσία, ἡ = κωπηλασία, κίνησι καὶ ρυθμικὸ τραγούδι τῶν ναυτῶν (αὐλεῖν εἰρεσίαν). Πρυμνήσια, τὰ = τὰ σχοινιά, πού κρατοῦν τὴν ἄγκυρα ἢ τὸ πλοῖο στὴν ξηρά. ἄκρα, ἡ = ἀκρωτήρι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : τριήρης, ἡ = (τριήρης ναῦς) = εἶδος πολεμ. πλοίου (κάτεργον) μὲ τρεῖς ἀλλεπάλληλες σειρὲς κουπιῶν σὲ ἀπὸθε πλευρά· τριακόντορος = μὲ 30 κουπιά, πεντηκόντορος = μὲ 50 κουπιά (μονήρης, διήρης, τετρήρης, πεντήρης). Ἀνακρούει πρύμναν = ἐμποδίζει, σταματᾷ τὸ πλοῖο. Κεράσας = ἀφοῦ ἔσιμξε νερὸ καὶ κρασί· κρατήρ, ὁ = τὸ ἀγγεῖον ἐντὸς τοῦ ὁποῖου γινόταν ἡ κρᾶσις τοῦ οἴνου (κρασί) καὶ ἀπ' αὐτὸν κερνοῦσαν. Οἱ ἀρχαῖοι ἐνέρωναν τὸν οἶνο καὶ ἔφτιασαν τὸ κρασί· ὅποιος ἔπινε ἄκρατον οἶνο, ἐθεωρεῖτο ἀνθρώπος χωρὶς κάλλος ἤθος· μόνον ὅταν ἔτρωγαν πεπόνι (πέπων πάθος πέφυκεν ἄνευ ἀκράτου οἴνου), οἱ ἀρχαῖοι ἔπιναν ἄκρατον οἶνο! σπένδω = χύνω λίγο - λίγο, ραντίζω μὲ ὑγρὸ τὸ σφάγιο πρὸ τῆς θυσίας, τὴν γῆν ἢ τὴν θάλασσα πρὶν κᾶνω κάτι σπουδαῖο (βλ. σῆμ. ράντισμα μὲ λάδι γιὰ νὰ σταματήσῃ τὴ φουρτούνα ἢ θάλασσα). Ἰαφυγία ἄκρα, ἡ = ἀκρωτήρι τῆς Ἰταλίας στὴν Καλαβρία (Cappo Rizzuto).

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Τὰ συναισθήματα καὶ σ' αὐτὴν τὴν ἐνότητα

είναι πολλά, ισχυρά και έντονα: πατριωτικά, θρησκευτικά, χαράς, αγαλλιάσεως. Μετά την κορύφωση της αγωνίας μια ψυχική γαλήνη και ήρεμια επικρατεί και γαληνεύει ήρωες και άναγνώστη.

Καλλολογικά στοιχεία : Ἐπίθετα = περικαλλής, τριηραρχικού, πολυπληθής, τρικυμώδεις.

Σύμφωνα: Ἐξοπλισμόν, ἀποπλεύση, περικαλλής, προκυμαίας, ἀφροκοπούσαι, ἀποχαιρετισμούς.

Μετωμυμία: "Ὀλη ἡ Κρότων' ἀσύνδετο = ὅλη ἡ Κρότων... τὸ νεαρὸν ζεῦγος. Ἐπιφώνησι = ὦ! τὸ θαυμάσιον πλοῖον, ὦ! τὸ ισχυρὸν σκάφος, τὸ ὁποῖον θὰ δοξάσῃ τὴν Κρότωνα. Ἐπιδιόρθωσι = ὥστε σὺχ' ἑμῖαν, ἀλλὰ πέντε τριήρεις θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξοπλίσῃ. Εἰκόνες = ὁ Φάυλλος ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ... τὸ θέαμα εἶναι γραφικώτατον ὁ ἥλιος κατέρχεται βραδέως... πρὸς τὴν πόλιν.

Ἡρσοποποίησησι = Ὁ χρόνος ἐπείγει ὁ ἥλιος κατέρχεται μεταφορές = (δύο μὲν διακρινόμενοι) σκιαί. (μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς) καρφωμένοις. ἀσύνδετο = εἶναι ὁ γέρον Εὐβουλός... πρυμναίου φανού.

Νόημα γ' ἐνότητας : 1) Ἡ ἀφοσίωσι καὶ ἡ πίστι τοῦ ζεύγους ἐπαιεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους.

2) Ἡ σύμπραξι τῶν πολλῶν κατορθώνει μεγάλα ἔργα.

3) Ὅλοι συντρέχουν γιὰ τὴν ἀποπεράτωσι θεαρέστων ἔργων.

4) Πίσω ἀπὸ κάθε μεγάλο ἔργο, κάθε μεγάλη ἐπιτυχία κρύβεται μία γυναίκα.

5) Ἡ εὐδωσις τοῦ ἔργου εἶναι ἀφορμὴ χαράς.

6) Ἡ εὐχή καὶ ἡ συμβολὴ τῶν πολλῶν ἐπιφέρει τὴν εὐδωσις τοῦ ἔργου.

7) «Τέλος καλὸ, ἔλα καλά».

Περίληψη γ' ἐνότητας : Οἱ κάτοικοι τοῦ Κρότωνα βοηθοῦν στὴν ἐτοιμασίαν τοῦ πλοίου. Ἐτοιμασία καὶ ἐορτὴ γιὰ τὴν ἀποχώρησι. Ἀποχαιρετισμός. Τὸ ἀναμμια τοῦ φανοῦ γίνεται σύμβολο γιὰ τοὺς ναυτιλομένους.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ Θεὸς καὶ οἱ ἄνθρωποι ἐπικροτοῦν καὶ βοηθοῦν τίς ἡρωϊκὰς προσπάθειες.

• **Ἀξιωμαθόμενες φράσεις :** Καὶ τῶν πάντων χεῖριστον δὲν ὑπάρχουν τὰ χρήματα τῆς συντηρήσεως τοῦ πληρώματος τῆς μακρᾶς ἐκστρατείας. Ἐχουν καταληφθῆ ὑπὸ ἐνός εἶδους πανικοῦ. Περιφέρεται μελαγχολικὸς ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ ὀπλίται συντηροῦνται ἀφ' ἑαυτῶν, ἀλλ' οἱ πτωχοὶ ἔρεται; Ἡ πορεία καθίσταται βραδυτέρα, καὶ εἶναι δρόμος καὶ δρόμος ἀ-

κόμη με κλαυθμηρισμούς μικροῦ παιδίου. Κάθεται ἢ μάλλον καταπίπτει ἀπελπισμένη καὶ κατάκοπος. Ἡ τριήρης τοῦ Φαύλλου εἶναι τὸ ζήτημα τῆς ἡμέρας· ἀνακρούει πρύμναν καὶ ὀπισθοδρομεῖ πρὸς αὐτό, ποντίκουσα μίαν τῶν ἀγκυρῶν τῆς καὶ ρίπτουσα εἰς τὴν γῆν τὰ πρυμνήσιά της ἐν μέσῳ ἐπευφημιῶν τῶν ἐπὶ τῆς προκυμῆιας.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό, ὕψηλό καὶ εὐγενές. Στὰ σημεῖα ποῦ ὑπάρχουν ἐπικλήσεις καὶ ἐρωτήσεις γίνεται νευρώδης καὶ ἐπιτυχάνει τὴν συναισθηματικὴν διέγερσιν τοῦ ἀναγνώστη.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι ἀπλῆ καθαρεύουσα μὲ τάσεις νὰ γίνῃ ἀρχαϊζουσα· διὰ τοῦτο σὲ μερικά σημεῖα γίνεται δύσκαμπτη.

ΕΙΔΟΣ: Εἶναι διήγημα ναυτικὸ μὲ βάσιν τὴν ἀρχαία ζωὴν τῶν ἐλληνικῶν ἀποικιῶν τῆς Μεγάλῃς Ἑλλάδος· ἡ ἀνέλιξις γίνεται μὲ ἀβίαστον τρόπον παρὰ τὴν σπουδὴν τῆς ὑποθέσεως. Παρουσιάζει ἐνότητα, συμμετρίαν, χωρὶς παρεμβολὰς ἄσχετες, ποῦ νὰ διασποῦν τὴν συνοχὴν του.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Γέρο Εὐβουλος = Φιλόπατρις, ποῦ κάνει τὸ κάθε τι γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν μητέρα πατρίδα· Ἔχει ὅλα τὰ δείγματα ἐνὸς στοργικοῦ πατέρα ἀλλὰ καὶ ἐνὸς κουρασμένου ἀνθρώπου, ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ ξεπεράσῃ τίς τεχνικὰς δυσκολίας καὶ γονατίζει μπρὸς στὸ οἰκονομικὸ ἀδιέξοδον, ποῦ τὸν ἀναγκάζει νὰ μὴ τελειώσῃ τὸ ἔργον του.

Φάυλλος = φιλόπατρις, εὐγενής, ὁ τύπος τοῦ ξενητεμένου Ἑλληνος· ἔχει εὐγενικὰ αἰσθήματα πρὸς τὸν πατέρα, τὴν μητρίαν του, τὴν Ἑλλάδα· ἔχει εὐσέβεια πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ φιλόανθρωπα αἰσθήματα πρὸς τοὺς ἀνθρώπους. Τὰ ἠγετικά του προσόντα διαγράφονται ἄριστα.

Ἀριστονίκη: Εἶναι πλήρης εὐγενῶν συναισθημάτων· ψυχικὴν ἀνάτασιν δείχνει σὲ ὥρες δύσκολες γιὰ τὸν μνηστήρα της, στὸν ὁποῖον ἔχει μεγάλην ἀγάπην. Ἡ ψυχὴ καὶ τὸ πνεῦμα της εἶναι πλήρη αἰσθημάτων, συναισθημάτων, ἐπινοήσεων καὶ ἀποφασιστικότητος. Τὸ θάρρος καὶ ἡ αὐταπάρνησί της δείχνουν ἓνα χαρακτήρα θεοσεβῆ καὶ φιλόπατρι, ὅσον καὶ χαρακτήρα, ποῦ πιστεύει στὴ μεγάλη ἀποστολὴ τῶν αἰωνίων ἀξιών.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Κωνσταντῖνος Ράδος (1862 - 1931): Γεννήθηκε καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ναυτικὸς, ἱστορικὸς καὶ συγγραφέας. Κατήγετο ἀπὸ τὴν Ἠπειρο ἀπὸ οἰκογένειαν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Σπούδασε Νομικὰ χωρὶς νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ἐπάγγελμα τοῦ Νομικοῦ, γιὰτὶ δόθηκε ὁλόκληρος στὴ δημοσιογραφίαν στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Βουκουρέστι. Διωρίστηκε καθηγητὴς τῆς ἱστορίας στὴ Σχολὴ Ναυτικῶν Δοκίμων, ἦρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖον, ἀγάπησε τοὺς πόνους καὶ τοὺς καημοὺς τῆς Ἑλληνικῆς θάλασσης καὶ ἔγραψε πολλὰ ἔργα, μελέτες, διηγήματα ἀναφερόμενα σ' αὐτὴ τὴν ζωὴν. Τὸ 1917 διωρίστηκε ἕκτακτος καθηγητὴς τῆς

ιστορίας στο Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, ὅπου δίδαξε μέχρι τὸ 1920. Ἦταν ἔφορος τοῦ Ἱστορικοῦ καὶ Ἐθνολογικοῦ Μουσείου καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Ἑλλην. Γεωγραφικῆς Ἑταιρείας. Ἀπ' τῆ συλλογῆ του «Ναυτικά διηγήματα» εἶναι παρμένο τὸ διήγημα «ναῦς τοῦ Φαῦλλου».

14. Ὁ Δικέφαλος

Ποίημα: Γ. Δροσίνη

[Ἀναγνωστικὸν Δ' ΟΕΔΒ 1971]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸν ἀετὸ, σὰ μεγαλόπρεπο καὶ ξεχωριστὸ πτηνὸ, διάφοροι ἀρχαῖοι λαοὶ τὸν εἶχαν σύμβολό τους (π.χ. καὶ στοὺς Αἰγυπτίους ὑπῆρχε). Ἄλλ' ἢ προέλευσί του εἶναι κατ' ἐξοχὴν ἑλληνικὴ ἔτσι συχνὰ τὸν θρῖσκομε σὲ ἀρχαῖες παραστάσεις τῶν ἀνακτόρων τῆς Κρήτης, Μυκηθῶν, Σπάρτης, Δελφῶν. Στὴ συνέχεια οἱ τελευταῖοι β. αὐτοκράτορες, θέλοντας νὰ δηλώσουν τὴν κυριαρχία τους στὶς δύο ἡπείρους, Ἀσία καὶ Εὐρώπη, εἶχαν τὸ δικέφαλο ἀετὸ σὰν ἑμβλημα τους. Ἄλλὰ καὶ στὶς βυζαντινὲς ἐκκλησίαις ἦταν θυρεός. Μετὰ τὴν ἄλωσις ἔγινε τὸ καθολικὸ σύμβολο τῆς ἐθνικῆς ἰδέας.

ΝΟΗΜΑ: Ὅλο τὸ ποίημα εἶναι ἓνας συμβολισμὸς. Ὁ δικέφαλος ἀετὸς εἶναι τὸ σύμβολο τῆς ἑλληνικῆς διαρκείας καὶ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας γιὰ ἐλευθερία καὶ λύτρωσι. Ὁ ποιητὴς ὀραματίζει ὅτι ὁ δ. ἀετὸς (ὁ ἑλληνισμὸς) ἔπεσε σφαγμένος ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανοὺς στὴν πόρτα τῆς Ἁγίας - Σοφίας, ποὺ τὴν ἔκλεισε Ἄγγελος, γιὰ νὰ μὴ τὴ μολύνουν οἱ ἄπιστοι (ὅλα αὐτὰ βέβαια «ποιητικὴ ἀδεία», γιὰτὶ στὴν πραγματικότητα δὲν ἔγιναν ἔτσι). Ἄλλ' ἐσηκώθη ἀδοθήτος ὁ δικέφαλος (ἡ ἐθνικὴ ἰδέα) καὶ ἐπολλαπλασιάσθη καὶ ἐφώλιασε παντοῦ, στὰ μοναστήρια, στὶς ἐκκλησίες, στ' ἀρχοντικὰ καὶ στὰ φτωχοκόλυβα. Οἱ καλόγεροι σκαλίζουν τὸν ἀετὸ στὰ μοναστήρια, οἱ μανάδες τὸν κεντοῦν στὰ φυλαχτὰ τῶν παιδιῶν τους, τὸν ὕφαινε στὸ ἀργαλεῖο ἢ κόρη, πέτρα καὶ σφραγίδα στὸ δαχτυλίδι τῶν ἀρχόντων, γίνεται, ἀπ' αὐτὸν κρέμεται τὸ καντήλι τῆς Παναγίας στὶς ἐκκλησίαις, ζωγραφίζεται μέσα στὰ εὐαγγέλια. Τετρακόσια ὀλόκληρα χρόνια ἦταν σ' αὐτὴ «τὴ λανθάνουσα» κατάστασι, ἐτρόχιζε τὸ σπαθὶ τῆς ἐκδικήσεως, «κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκησι». Ἄλλ' ὅταν «ἤλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου», μύριοι, ὄχι ἓνας, ἐφτερούγισαν ἀπὸ τὶς θήκες τῶν σπαθιῶν (εἶναι οἱ φλογεροὶ ἀγωνιστὲς ποὺ θὰ πάρουν ἐκδίκησι καὶ θὰ διώξουν τὸν τύραννο).

Καλολογικά στοιχεία : Τοῦτο τὸ π. ἀναδίνει τόση αἰσθητικὴ ὁμορφιά καὶ χάρι μὲ τὰ ἀπανωτά του καλαισθητικὰ μέσα καὶ πρὸ πάντων μὲ τὸν ἐπιτυχημένον συμβολισμόν του. Σχήματα: Διακρίνομε σχεδὸν σ' ὅλες τίς στροφές τὴν προσωποποίησιν τοῦ δικέφαλου ἀετοῦ· τίς μεταφορές: «φύλλιασε», «κλωσοῦσε ἐκδίκησιν», «φτερούγισαν ἀπὸ σπαθίων θηκάριον· τὴν ὑπερβολή: «κι ἔγινε ὁ ἕνας μύριοι». Στὸ «ἀπ' τὸ ἀπίστο μαχαίρι» ἔχομε ὑπερβολὴν (= τὸ μαχαίρι τοῦ ἀπίστου). Τὸ πολυσύνδετον: «καὶ στοίχειωσεν καὶ θέριεψε καὶ πλήθυνε» δίνει τόσο πάθος. Τὰ ἐπίθετα εἶναι ἀπλά καὶ συνηθισμένα, ἀλλὰ «λειτουργοῦν» πολὺ ὁμορφα δίπλα στὰ οὐσιαστικά τους· «Ὅσο γιὰ τίς εἰκόνες εἶναι πολλὰ καὶ ἔντονα».

Δὲν εἶναι δύσκολον νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς σὲ κάθε στροφή γύρω ἀπὸ τὸν «πανταχοῦ παρόντα» δικέφαλον περισσότερον ἀπὸ μιὰ εἰκόναν τοῦ δειμιουργοῦ τὸ δραματικὸν τοῦ φόντου...

Κεντρικὴ ἰδέα : Καθ' ὅλην τὴ μακραίωνη δουλείαν τοῦ στὸν τουρκικὸν ζυγὸν δὲν ἔλειψε ἀπὸ τὸν Ἑλληνισμόν ἡ πίστις εἰς τὴν ἀνάστασιν καὶ τὸ λυτρωτικὸν τοῦ ἀντίθετου, ἑθερμαινόταν καὶ ἐθέριευσεν σ' ὅλες τίς τάξεις τοῦ δουλωμένου Γένους.

ἌΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἀμέσως μετὰ τὴν ἄλωσιν ὁ λαὸς ἐπίστευσεν εὖ ἐπὶ τὸ ὅλον δράμα του καὶ τὴν πορείαν τοῦ ὑπάρχει Θεοῦ «δάκτυλος» καὶ προστασία («Ἄγια - Σοφία, Ἄγγελου χέρι κ.λ.π.»)· δηλαδὴ ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἐδέθη ἀδιάσπαστα μὲ τὴν θρησκείαν.

β) Τὸ δούλον Γένος μέσα στὰ πηχτὰ σκοτάδια τῆς σκλαδιᾶς τοῦ ἀνέβη πρὸς τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας ἐξελικτικὰ, ὠριμάζοντας (γι' αὐτὸ στέρεον καὶ σίγουρα) καὶ μάλιστα μὲ συντονισμόν ὄλων τῶν δυνάμεών του.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ στρωτὴ καὶ ὁμαλὴ δημοτικὴ γλῶσσα εὐκολοπρόφερτη. Λέξεις ἑστέες καὶ δουλεμένες εἰς τὴν λαϊκὴν χρῆσιν, ὅπως ξέρεται νὰ τὴν παίρῃ ἀπ' ἐκεῖ καὶ νὰ ὁμορφαινῇ ὅλην τὴν ποίησίν του ὁ Δ.

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε 9 4στίχους στροφές μὲ ὁμοιοκαταληξίαν εἰς τὴν καθὲν στροφήν τοῦ β καὶ δ στίχου. Οἱ α καὶ γ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 12σύλλαβοι παραποξύτονοι. Ἐνῶ οἱ β καὶ δ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 7σύλλαβοι παραποξύτονοι. Ὑπάρχει δηλαδὴ ὁπωσδήποτε ποικιλία ρυθμοῦ καὶ οἱ στίχοι εἶναι κρουστοὶ χωρὶς χασμωδίες. Συχνοὶ εἶναι καὶ οἱ διάσκειλισμοὶ τοῦ στίχου. Π.χ. εἰς τὴν 7ῃ στροφή: τ' ἀκοίμητο / τῆς Παναγιάς καντήλι.

ΥΦΟΣ: Λιτό, ἀλλὰ καὶ παραστατικώτατον μὲ γοργούς καὶ παθητικούς τόνους. Ὁ ἀκροατὴς ἢ ἀναγνώστης δοκιμάζει τὴν ἐντύπωσιν ὅτι ὑπάρχει ἔσθ' ὅσα μέσα μιὰ κύμανσι ἀπὸ τὴν ἀπλή ἀφήγησιν, εἰς τὴν δραματικὴν ἀνάμνησιν ὡς τὴ μεγαλοπρέπεια καὶ τὰ ὄραματα.

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: "Όλοι οι στίχοι αποστηθίζονται, γιατί είναι επιγραμματικοί. Μερικοί όμως τραβούν την προσοχή μας περισσότερο.

α) «Και στοίχειωσε και θέριεψε και πλήθυε». Για μιὰ εξελικτική και αξιολογική πορεία, για μιὰ ιδέα που καλλιεργείται δημιουργικά μέσα μας.

β) «Κι ἔγινε ὁ ἕνας μύριοι ἀετοί». Νά λόγος δυνατός, που τόσοι και τόσοι ιδεολόγοι και μάρτυρες πρέπει ἐξάπαντος νά τὸν εἶπαν μὲ τὸν τρόπο τους γιὰ τὴν πίστι τους ὅτι οἱ ἰδέες, τὸ κήρυγμα καὶ ἡ θυσία τους θὰ καρποφορήσῃ πολλαπλάσια (εἴτε Λεωνίδες εἴτε Φεραῖοι εἴτε Διάκοι εἴτε Μελάδες εἶναι αὐτοί!). Ἄλλὰ καὶ οἱ Μακρυγιάννηδες ἐδῶ ἀνήκουν, που πιστεύουν ὅτι «ὅσο καὶ νά τρῶνε οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, μένει ἡ μαγιά...».

γ) «Κλωσοῦσε τὴν ἐκδίκησι ὁ δικέφαλος». Ἐδῶ εἶναι ὁ τόνος τοῦ ὄλου. Πόσες φορές ὁ ἀτομικὸς ἢ ὁ ὀμαδικὸς ἄνθρωπος, παρὰ τὸ φαινομενικὸ ἀφανισμό του, ὅμως ὑπάρχει, εἶναι «ἡ ζωὴ ἐν τάφῳ», καὶ δουλεύει ὄχι μόνο γιὰ τὴν ἀνάστασί του, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀναγέννησί του...

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ἡ ψυχὴ μας θέλει δὲ θέλει μετέχει σ' αὐτὴν μας τὴ φυλετικὴ περιπέτεια, σ' αὐτὴ τὴν πορεία ἀπὸ τὸ θάνατο στὴ ζωὴ, δοκιμάζοντας κλιμακωτὰ ἕλη τὴ σειρά τῶν συμπαθητικῶν συναισθημάτων. Σπαραγμὸ, ἀπογοήτευσί, ἀγανάκτησι, θλίψι, ἐλπίδα, ἱκανοποίησι, χαρὰ, ἐνθουσιασμό, θριαμβικὰ σιρτητήματα, ἔθνικὴ ὑπερηφάνεια.

ἌΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ἜΡΓΑ: Ὅμοιότητα βέβαια ποιήματα ἢ πεζὰ δὲν ὑπάρχουν ἄλλα, σχετικὰ ὅμως (δηλαδή που νά ἀναφέρονται γύρω ἀπὸ τὸ πολυδάκρυτο πάρσιμο τῆς Πόλης) που διασταυρῶνουν τίς εἰδήσεις, ἀποθετινὲς ἢ πλαστὲς, εἶναι τόσο πλούσια, που δλόκληρη «φιολογία» ἀποτεσαν ἢ παρεδόθησαν γύρω ἀπὸ τὴ «δίσεκτη» τούτη ὥρα τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ ἐνδεικτικὰ προσθέτομε: Τοὺς θρύλους γιὰ τὸ μαρμαρωμένον βασιλιά, που θὰ ξυπνήσῃ γιὰ νά διώξῃ τοὺς ἀπίστους ὡς τὴν κόκκινη μηλιά, γιὰ τὴ μισοτελειωμένη τελευταία λειτουργία, γιὰ τὰ τηγανισμένα φάρια που ζωντάνεψαν τὰ δημοτικὰ «τῆς Ἁγία - Σοφίας» (Σημαίνει ὁ Θεός...) μ' ἐκεῖνο τὸ πολυθρύλητο «Σώπασε, κυρὰ δέσποινα... πάλι δικὰ μας θάνατι», που ἐξέστανε καὶ ἔθρεψε τὸ ὄνειρο —ἀλλοίμονο μόνο τὸ ὄνειρο— γενιῶν καὶ γενιῶν!.. Τίς διαφορὲς παραλλαγὲς τῶν θρήνων (ἀνακλημάτων) γιὰ τὴν ἄλωσι (βλέπε σελ. 230 τοῦ Ἄναγν. τῆς Δ' τάξεως). Βασικὲς πηγὲς τοῦ κοσμοϊστορικοῦ γεγονότος εἶναι οἱ 4 ἱστορικὸι «τῆς ἀλώσεως»: Δούκας, Κριτόβουλος, Φραντζῆς, Χαλκοκονδύλης.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἀπλὸς ὅπως πάντα ὁ Δ., ἔτσι καὶ τὴν ὥρα παραμένει ὁ ἴδιος προσιτὸς καὶ οἰκεῖος μας. Μόνο πού ἐδῶ ἀπλὰ φραστικὰ μέσα «ἐπενδύουν» μεγάλα νοήματα, ἔθνικὰ δεινὰ καὶ μεγαλεῖα, εὐγενικοῦς δραματισμούς. Θάλεγε κανεὶς πῶς, γιὰ νὰ περιδιαβάσωμε τὸ ποίημα ἀπὸ τὸ Α στοὺς & του, νοιώθουμε σὰ νὰ περνοῦμε ἀπὸ τὴν κόλασι, τὸ καθαρτήριο, τὸν παράδεισο τῆς κορυφαίας περιόδου τῆς ἱστορίας μας.

Εἶδος Λογοτεχνήματος: Τὸ π. ἀνήκει στὰ περιγραφικὰ συμβολικὰ μὲ ἀρκετὸ τὸ λυρικὸ στοιχεῖο καὶ μὲ τὸ περιεχόμενον ἱστορικόν.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι τῆς Νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμῆς) καὶ τῆς Ε περιόδου (1880 - 1920).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Ὅπως δὴποτε ὁ Δ. ἐδῶ εἶναι συμβολιστῆς, ἐνῶ ἀλλοῦ εἶναι κυρίως παρνασσιστῆς (στὴν ὄλη του ποίησι ἔχει ἐπηρεασθῆ ἀπὸ τοὺς Γάλλους παρνασσιστῆς).

ΛΙΓΑ ΓΙΑ ΤΟ ΣΥΜΒΟΛΙΣΜΟ: Ὁ συμβολισμὸς, πού ἤρθε στὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ 19ου αἰῶνα, σὰν ἀντίδρασι στὴν προσεγμένη μορφὴ καὶ ψυχρότητα τοῦ παρνασσισμοῦ (σπουδαιότεροι παρνασσιστῆς: οἱ Γάλλοι Λεκὼλ Ντὲ Λίλ, Ἐρεντιὰ, Θ. Γκωτιέ), ἔχει σὰ βασικὰ του γνωρίσματα τὴν ρευστότητα, ὑποβλητικότητα καὶ ὑποκειμενικότητα· τὰ πράγματα ὑποδηλώνονται: μέσα στὰ σύμβολα. (Οἱ ἐπιφανέστεροι συμβολιστῆς, οἱ Γάλλοι: Βερλαῖν, Ζὰν Μορεὰς (Ἐλληνας), Μαλλαρμέ).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Γ. Δροσίνης ἐγεννήθη τὸ 1859 στὴν Ἀθήνα καὶ ἀπέθανε τὸ 1951, στὴν Κηφισιά· ἡ καταγωγὴ του ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι· ἔσπουδασε στὴν Ἀθήνα νομικὰ χωρὶς νὰ πάρῃ δίπλωμα.

Τὸ 1885 στὴν Γερμανία, ὅπου παρηκολούθησε μαθήματα αἰσθητικῆς καὶ τέχνης, ἐπέστρεψε στὰ 1888. Ὁ Δ. δὲν ἦταν μόνο ποιητῆς, ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος πρακτικὸς καὶ «νοικοκυρεμένος». Ἡ ἀπλή παράθεσι τῶν δραστηριοτήτων του τὸ ἀποδεικνύει περίτρανα: Διηύθυνε τὰ περιοδικὰ «Ἐστία» (1889 - 1894), «Ἐθνικὴ Ἀγωγή», «Μελέτη», «Ἡμερολόγιον μεγάλης Ἑλλάδος». Διευθυντῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως καὶ διευθυντῆς τῶν γραμμάτων στὸ Ὑπουργεῖο Παιδείας. Ἔλαβε τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων καὶ τὸ 1926 ἀκαδημαϊκός. Δράσι στὸν «οἶκο τῶν τυφλῶν», πρόεδρος τοῦ «Συλλόγου πρὸς διάδοσιν ὠφελίμων βιβλίων».

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργου: Ὁ Δ. εἶναι κυρίως ποιητῆς, ἀλλὰ καὶ διηγηματογράφος καὶ μυθιστοριογράφος, καθὼς ἐπίσης καὶ συγγραφέας πολλῶν λαογραφικῶν μελετῶν, ἐπιφυλλίδων, φιλολογικῶν ἄρθρων.

Εἶναι ἀπὸ τοὺς πρωτοπόρους τῆς Νέας Ἀθηναϊκῆς Σχολῆς (Παλαμῆς, Δροσίνης, Καμπᾶς, Πολέμης) καὶ ἀπὸ τὰ «πρωτοπαλληκαρα» τοῦ δημοτικισμοῦ. Ὁ μεγάλος Ν. Πολίτης τὸν εἶχε μῆσει στὴ λατρεία καὶ μελέτῃ τοῦ δ. τραγουδιοῦ, τῶν λαϊκῶν μας θρύλων καὶ παραδόσεων.

α) Ποιητικές συλλογές: «ἱστοὶ Ἀράχνης», «Σταλακτίται», «εἰδύλλια», «Ἀμάραντα», «Γαλήνη», «Φωτερὰ σκοτάδια» «κλειστά βλέφαρα», «πύρινη ρομφαία», «Ἀλκυονίδες», «φευγάτα Χελιδόνια», «θὰ βραδυάζει» «Εἶπε» (κάπως φιλοσοφικοῦ περιεχομένου) κ.ἄ.

β) Πεζογραφήματα: «Ἀγροτικαὶ Ἐπιστολαί», «Διηγήματα καὶ ἀναμνήσεις», «Ἀμαρυλλίς», «τὸ βοτάνι τῆς ἀγάπης», «Ἐρση» (μυθιστόρημα), «Σκόρπια φύλλα τῆς ζωῆς μου» (αὐτοβιογραφία), «Μπαρμπαδημός» (διηγήματα ἀπὸ τὸ 21) κ.ἄ.

Τὰ θέματά του ἦντλησε ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύσι, θρησκεία, ἀπὸ τὶς λαϊκὲς καὶ ἔθνικες παραδόσεις καὶ ἀπὸ τὰ γνήσια ἑλληνικὰ ἦθη καὶ ἔθιμα. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἐτραγούδησε στὶς πιὸ ἄδολες μορφές τους καὶ σὲ μιὰ γλώσσα γνήσια δημοτικὴ, παρμένη κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ λαοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τὰ λεξικά. Βέβαια εἶναι ἀπλὸς καὶ εὐκολονόητος ποιητὴς καὶ ἡ μούσα του δὲ μετεωρίζεται σὲ ἀπλησίαστα ὕψη. Ἀνήκει στοὺς ἐλάσσονες ποιητὲς (**poëtae minores**), πού ὅμως, καθὼς καὶ ἄλλου ἐλέγχθη, χωρὶς αὐτοὺς δὲ νοεῖται ποιήσι. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε; Ὁ ποιητὴς μας, «τῆς ἀνθισμένης μυγδαλιάς», ἐφαίδρυνε, ἐγοήτευσε, συνεκίνητῆς μας, «τῆς ἀνθισμένης χρόνος; καὶ εἰς τὸ «ἐνεστῶς» κάνει πεσε (ἀλλὰ γιατί μόνον ὁ ἀόριστος χρόνος; καὶ εἰς τὸ «ἐνεστῶς» κάνει πελαμῶ» δίνει τόσο ὠραία τὴν ἴδια του ἀντίληψι γιὰ τὴν ποιήσιν του «... καὶ δούλεψες τὸ μπρούτζο καὶ τὸ μάρμαρο κι ἄφησες τὸν πηλὸ τῆς γῆς σὲ μένα... Ἀρχόντισσες καὶ ρήγισσες οἱ μούσες σου καὶ μένα ψαροπούσες καὶ βαρκοῦλες». Οἱ στίχοι τοῦ Δ., οἱ μυρωμένοι ἀπὸ τὸ θυμάρι, δὲ θὰ ξεχασθοῦν, γιὰ ὅσους τοῦλάχιστον θέλουν νὰ βεβαιῶνῶνται γιὰ τὶς ρίζες τους καὶ νὰ πατοῦν στέρεα στὸ ἑλληνικὸ χῶμα...

13. Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Β. Κράτους

Κ. Παπαρηγοπούλου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 54)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ μελετητὴς καὶ συνάμα θαυμαστὴς τῆς ἱστορίας τοῦ Β. κράτους, μὲ τὴν ὑπερχιλιετῆ δρᾶσι καὶ οἰκουμενικὴ ἀκτινοβολία του (300 μ.Χ. - 1453 μ.Χ.), ἐκθαμβὸς δὲν ξέρει ποῖό ἀπ' τὰ στοιχεῖα του, τίς ἐκδηλώσεις του θὰ ἐλέγαμε, νὰ ἐκτιμήσῃ καὶ νὰ θαυμάσῃ σὲ ποιά ἀπὸ τὶς πολιτιστικὰς του δυνάμεις, πού ἐπέδρασαν καὶ διεμόρφωσαν τὸν κατοπινὸ κόσμον, νὰ δώσῃ τὰ πρωτεῖα. Στὸν ὀρθόδοξο χριστιανισμό του, στὸν ἐκχριστιανισμό τῶν βαρβαρικῶν λαῶν, στὸ συγκροτημένο νομοθετικὸ

ἔργο, στήν ἄρτια διοικητική ὀργάνωσι, στήν ἀναχαίτισι καί ἐξουδετέρωσι τῶν ποικιλιωνύμων ἐπιδρομέων, (ὡς τότε βέβαια πού κατώρθωσε ν' ἀνθέξη;). Ἀσφαλῶς δὲν παραβλέπομε καί τίς κηλίδες καί τὰ λάθη — ἄλλωστε κάτω ἀπ' αὐτὰ ἐγονάτισε κι ἔπεσε «πρὶν τῆς ὥρας τῆς» — αὐτῆς τῆς αὐτοκρατορίας «μαιμούθ». Ἀλλά τώρα μᾶς ἐνδιαφέρουν τὰ «θετικά» καί ὄχι τὰ «ἀρνητικά» αὐτοῦ τοῦ κολοσσοῦ. Ἡ νὰ δώσωμε τὸ προβάδισμα στὸν ὑλικό της πλοῦτο καί στήν ὑπερανεντυγμένη οἰκονομία της;

Τὸ ἐνδιαφέρον αὐτὸ μελέτημα τοῦ «ἐθνικοῦ μας ἱστορικοῦ» θὰ μᾶς δώσῃ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τοῦ Β.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ἱστορικός μας μὲ διασταύρωσι πληροφοριῶν, μὲ ἐπίσημα στοιχεῖα καί συγκριτικούς ὑπολογισμούς, προσπαθεῖ νὰ δώσῃ τὰ ἐτήσια δημόσια εἰσοδήματα τοῦ Β. κράτους στήν ἐποχὴ τῆς μεγίστης ἀκμῆς του (900 - 1000 μ.Χ.). Ἔτσι συνδυάζοντας μαρτυρίες τῶν ἰδίων Φράγκων κατακτητῶν τῆς Κωνπόλεως (13ος αἰώνας) μὲ πληροφορίες διαφόρων περιηγητῶν καί ἄλλων πού κατεῖχαν σχετικὰ στοιχεῖα, βρίσκει ὅτι 160 ἑκατομ. (σὴν τότε βέβαια νομισματικὴ ἀξία) δημόσια ἔσοδα τὸ χρόνο εἶχε ἡ αὐτοκρατορία (στὸν καιρὸ ὅμως τῆς παρακμῆς, πού εἶναι ἐξαιρετικῶς μωμένο ὅτι τὸ 1/4 τῶν εἰσοδημάτων εἶχαν οἱ Φράγκοι κατακτητές). Ὡστε 640 ἑκατομ. ἔχομε τὸ χρόνο στήν ἐποχὴ τους (ὅπωςοδήποτε ὑπέρογκο καί μυθικὸ ποσό). Ἄλλ' ἐπειδὴ φαίνεται λογικὸ ὅτι οἱ «ἀφέντες» μας αὐτοὶ οἱ Λατῖνοι ἤλεγξαν ἀπὸ ἐνδιαφέρον τὰ οἰκονομικὰ βιβλία τὰ παλαιότερα, τῆς ἐποχῆς τῆς ἀκμῆς, δεχόμεστε ὅτι στήν πιὸ ἀνθηρὴ αὐτῆς περίοδο (10ος αἰώνας) 640 ἑκατομ. ἦσαν τὰ ἔσοδα (3 δισεκατομ. σπὴ νομισματικὴ ἀξία τῆς ἐποχῆς τοῦ Παπαρηγ. —δεύτερο μιστὸ τοῦ 19ου αἰώνα— (ἐνδιαφέρον θὰ ἦταν νὰ τὸ μετέφραζε κανεὶς τὸ ποσὸ σὲ σημερινὲς δραχμὲς μας).

Ἐνδεικτικὸ εἶναι ὅτι στήν ἐποχὴ τῶν Κομνηνῶν (11ος - 12ος αἰώνας) 106 ἑκατομ. εἰσπράττονται μόνο ἀπὸ τὴν Κωνπολι. λογικὸ εἶναι ὅτι τὰ ὑπόλοιπα 500 ἑκατομ. νὰ τὰ δίνη ἡ ὅλη ἄλλη ἐπικράτεια. Ὅλα αὐτὰ τὰ χρήματα προέρχονται ἀπὸ φορολογίες τῶν ἀγορῶν, καταστημάτων, ἐργαστηρίων, ἀλλὰ καί τῶν διερχομένων ἀπ' τὴν Κωνπολι ἐμπόρων, προερχομένων ἀπὸ Ἄν. καί Δύσι, ἀπ' ὅλο τὸν τότε γνωστὸ κόσμο. Ἀλλὰ δὲν ἦταν μόνο «ἡ βασιλὶς τῶν πόλεων» ὑπῆρχαν καί τὰ ἄλλα οἰκονομικὰ κέντρα: Θεσσαλονίκη, Ἀθήνα, Θήβα, τὸ πριγκιπάτο τῆς Ἀχαΐας, τὰ νησιὰ Κρήτη, Κύπρος, Ρόδος, Λέσβος, Χίος, Νάξος, Κέρκυρα κ.λ.π.

Δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν εἶναι γεγονός αὐτὸ τὸ ἀποθησαύρισμα, γιὰτὶ τότε πῶς θὰ εἶχαμε τὴ διεξαγωγὴ τόσων δαπανηρῶν πολέμων, τὸ μηχανισμό τῆς πολυέξοδης διπλωματίας, τὴν παλατιανὴ τέλος παραμυθένια πολυτέλεια. Ἄλλ' ἀναφέρονται καί αὐτοκράτορες μὲ μυθώδεις ἀποταμιεύσεις (Θεόφιλος, Θεοδώρα, Βασίλειος Βουλγαροκτόνος). Ἄλλωστε τὸ Βυζάντιο ἐκμεταλλεύεται τὴν οἰκονομικὴ ζωὴ τῶν 3 ἡπείρων

περίπου (Ευρώπης, Ἀφρικήs καὶ μέρους τῆs Ἀσίας). Ἀλλὰ καὶ στὸ Β. ὑπάρχουν οἱ περισσότερες πρώτες ὕλεs γιὰ τὴν παραγωγὴ εἰδῶν πρώτης ἀνάγκης καὶ πολυτελείας (ἀνθίξει ἢ ὑφαντικὴ, μεταλλοτεχνία, μι- κροτεχνία κ.λ.π.), τὰ ὁποῖα ἐπρομήθευαν σ' ὄλεs τῖs ἀγορῆs τοῦ τότε γνωστοῦ κόσμου.

Σχετικὰ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ κειμένου ἢ α' ἐνότ. (8 πρώτες σειρῆs) εἶναι ἢ εἰσαγωγὴ, ἢ γ' ἐνότητ. (7 τελευταῖεs σειρῆs) εἶναι ὁ ἐπίλογος καὶ τὸ ἄλλο, τὸ πολὺ μέρος εἶναι ἢ ἔκθεσι (6' ἐνότητ.).

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Ἀνακτομισθία = ὁ μισθὸs τοῦ ἀνακτοs, τοῦ βασιλέωs. ἠγίντετο (παρατ. τοῦ ρ. αἰνίττομαι) = σημαίνω, ὑποδηλώνω (αἰσιγίμα). ἐπέκεινα = πρὸ πέρα, περισσότερο. Πολλοῦ γε καὶ δεῖ = θεδαίνω. τατα, πρὸ πάντων (φράσιs πρὸ συνηθισμένη στὸ λεξιλόγιο τοῦ Πλάτωνοs, πρὸ κατήντησε ἐπίρρημα). Ἀσυδοσία < ἀσύδοτος < α - σύν - δοτος = ἐκεῖνοs πρὸ δεῖνει μαζὶ μὲ ἄλλοs, πρὸ δὲν συνεισφέρει, ἀνεξέλεγκτοs, ἀπειθάρχητοs. Ἐτελειώθη = ἐτελειοποιήθη. ὅπως οὖν (ὅπως + οὖν) = ὅπωςδήποτε, θεδαίνω. Κοινοτέρα χρεία = πρὸ συνηθισμένη ἀνάγκη.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Βαλδουῖνοs: Μετὰ τὴν ἄλωση τῆs Κωνσταντινουπόλεωs (1204) ἀπὸ τοῦs σταυροφόροs τῆs Δ' σταυροφορίας καὶ τῆ δημιουργία τῶν λατινικῶν κρατῶν στὴν Ἀνατολή, σύμφωνα μὲ τὴ διαγομὴ «τῶν συνεταίρων τῆs ἐπιχειρήσεωs», αὐτοκράτορα τῆs λατινικῆs αὐτοκρατορίας τῆs Κωνσταντινουπόλεωs ἔγινε ὁ Βαλδουῖνοs τῆs Φλάνδραs. Βενιαμῖν Τουδέλαs: Ἰουδαῖοs περιηγητῆs ἐπισκεφθεῖs τὸ Β. κατὰ τὸν 12ο αἰῶνα, πρὸ ὅπωςδήποτε οἱ πληροφορίες του γιὰ τὴ διοίκησι καὶ τὰ οἰκονομικὰ τῆs αὐτοκρατορίας εἶναι πολὺ σημαντικῆs.

Χόπφ: Γερμανὸs ἱστοριοδίφης, πρὸ μᾶs δίνει ἐνδιαφέρουσεs πληροφορίες γιὰ τὴν περίοδο τῆs Φραγκοκρατίας στὴν Ἀνατολή.

Χρυσά: Νόμισμα τῆs βυζαντινῆs ἐποχῆs, πρὸ ἰσοδυναμοῦσε μὲ 15 περίπου δρχ. στὴν τότε νομισματικὴ ἀξία.

Ὀνυξ: Πολύτιμοs λίθοs μὲ χρῆσι στὴν ποικιλτικὴ καὶ μικροτεχνία. ἀλάσαστρον = λίθοs λευκόs, ἡμιδιαφανῆs.

κεντηνάριον = μονάδα θάρουs = 100 λίτρα χρυσοῦ.

γενικόs λογοθέτηs = Στὸ Βυζάντιο οἱ ἀξιωματοῦχοι, πρὸ ἀντιστοιχοῦσαν κατὰ κάποιον τρόπο στοῦs σημερινοῦs ὑπουργοῦs, ἦσαν οἱ λεγόμενοι λογοθέται. π.χ. γενικόs λογοθέτηs = ὑπουργὸs οἰκονομικῶν, λογοθέτηs τοῦ δρόμου (ὑπουργὸs ταχυδρομείων), λογοθέτηs (πρωθυπουργόs).

Δανιηλίς: Περιφρημὴ καὶ πάμπλουτη ἀρχόντισσα τῶν Πατρῶν, «οἰκονομικῶs παράγων» τῆs ἐποχῆs αὐτῆ προώθησε καὶ ὑπεστήριξε τὸν ἀπλὸ καὶ

ἄσχημο «χωριάτη» Βασίλειο τὸν Μακεδόνα (ἀλλὰ μὲ ἔξοχα προσόντα) νὰ φθάσῃ ἀξιωματοῦχος στὸ βυζαντινὸ παλάτι καὶ νὰ γίνῃ στὴ συνέχεια ὁ ὀνομαστός ἀρχηγέτης τῆς μακεδονικῆς δυναστείας, ὁ Βασίλειος Α' ὁ Μακεδῶν ὁ μακέλλης (867 - 886).

Γιὰ τὰ παρακάτω βλέπε τὴν ἱστορία Β' - Ε' τάξεως τῆς Βουραζέλλη - Μαρινάκου:

Νορμανδοὶ (σελ. 270 - 272). Σταυροφορίαι (σελ. 307 - 308). Ἐνετοὶ (σελ. 312 - 321), Γενοῦται, Πισάται (σελ. 320), Μονουήλ Κομνηνός (σελ. 274), Πετсенέγοι (σελ. 257), δοῦκες Ἀθηνῶν (σελ. 330) Λάσκαρις - Βατάτσης (σελ. 333 - 334), Μιχαήλ Ἀγγελος Κομνηνός (σελ. 333), Θεόφιλος - Θεοδώρα (σελ. 240 - 241), Βασίλειος Βουλγαροκτόνος (σελ. 258 - 260).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Βέβαια, ἀφοῦ τὸ κείμενο ὀφείλει νὰ εἶναι ἕτηρὸ καὶ αὐστηρὸ, λόγῳ τοῦ περιεχομένου του, ἄσκοπα θὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς ἐδῶ μέσα τὰ κλασσικὰ καλλολογικὰ στοιχεῖα (τὰ διάσπαρτα σὲ κάθε λογοτεχνικὸ κείμενο), ποὺ δίνουν καλαισθητικὸ ἀποτέλεσμα. Ὅστος ἀπὸ κάθε μεγάλῃ παράγραφο δὲν λείπει τὸ ἀσύνδετο σχῆμα. Θᾶλεγε ἴσως κάποιος ὅτι τὸ ἀνάγνωσμα γιὰ στολίδια του ἔχει τὰ ἀφθονα, τὰ σχολαστικὰ κόμματα ποὺ δίνουν τὴν ἀκριβολογία καὶ τὴ σαφήνεια, ἀλλὰ πρὸ πάντων τὰ ἀπαντὰ νούμερα, ποὺ αὐτὰ εἶναι τόσο εὐγλωττα μὲ τὸ δικό του τρόπο...

Τῶν Ἰουστινιανῶν, Βασιλείων, Κομνηνῶν: σχῆμα, κάτι σὰν πληθυντ. τῆς μεγαλοπρεπείας — ὅπως π.χ. λέγομε: οἱ Λεωνίδες, οἱ Κανάρηδες κ.λ.π.— (τουλάχιστον ὡς πρὸς τὸ Ἰουστινιανῶν, γιατί πρόκειται γιὰ τὸν Μέγα Ἰουστινιανό).

Εἶναι 3 κορυφαῖες περίοδοι τοῦ Βυζαντίου. Ἀλλά, ἀν δὲ τὸ πάρωμε σὰν σχῆμα, τότε στὴν κυριολεξία ἔχομε: Δύο Ἰουστινιανούς: τὸν Α', τὸν μέγα (527 - 565) καὶ τὸν Β' τὸν ρινόμητο (685 - 695), ἕναν ἀπὸ τοὺς ἀνικάνους διαδόχους τοῦ Ἡρακλείου. Δύο Βασιλείους: τὸ Α' (867 - 886), ἀρχηγὸ τῆς μακεδονικῆς δυναστείας (βλέπε τὰ π ρ α γ μ α τ ι κ ἄ και τὸ Β' (Βουλγαροκτόνο) — 976 - 1025 —, τὸν ἐξοχώτερο αὐτοκράτορα τοῦ Βυζαντίου ἀπὸ κάθε ἄποψι. Κομνηνοὶ (ἢ δυναστεία των 1080 - 1185). Εἶναι οἱ: Ἀλέξιος Α' Κομνηνός, Ἰωάννης Β' Κομνηνός, Μανουήλ Α' Κομνηνός, Ἀλέξιος Β' Κομνηνός, Ἀνδρόνικος Κομνηνός.

Κεντρικὴ ἰδέα: Τὰ δημόσια ἔσοδα τοῦ Β. κράτους ἦσαν ὑπέρογκα, σχεδὸν μυθώδη, ἀκόμη καὶ στίς περιόδους παρακμῆς ἀσυναγώνιστα, τῆ

ρουμένων των αναλογιών, και πρὸς τὰ οἰκονομικὰ τῶν συγχρόνων ὑπερ-
δυναμίμων.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ δύναμις καὶ ἡ οἰκουμένη ἀκτινοβολία τοῦ Β. κατὰ κύριο λόγο ἐστηριζόταν στὴν οἰκονομικὴ εὐρωστία του. β) Ἄλλὰ καί, ἀντίστροφα, ἡ θαυμαστὴ οἰκονομικὴ του ἀνθισι ἦταν συνέπεια τῆς καί, ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀπεραντοσύνης του. γ) Γιὰ ἄλλη μιὰ φορά δεδαιώ-
δυναμίμων. ὀργανώσεως καὶ τῆς ἀπεραντοσύνης του. δ) Ἡ Κωνσταντινού-
πολι στὸ ζενίθ τῆς ἀκμῆς τῆς συγκεντρώνει τὸ μεγαλεῖο καὶ τὴ δύναμις
τῆς Ρώμης, Ἀλεξανδρείας, Ἀντιοχείας καὶ ἀρχαίας Ἀθήνας.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἄπταιστη καθαρεύουσα μὲ ἀπόκλιση πρὸς τὴν ἀρχαίχουσα,
ποῦ τὴ χαρακτηρίζει ὁμοῦ σαφήνεια καὶ ἀκρίβεια καὶ ἀποδίδει μὲ τόση
πληρότητα τὶς πυκνὲς οἰκονομικοτεχνικὲς ἔννοιες.

ΥΦΟΣ: Ἀσφαλῶς ψυχρὸ καὶ ξηρὸ, ἀφοῦ θυμίζει τὸν τόνο τῶν ὑπηρεσια-
κῶν ἐγγράφων καὶ ἀφοῦ «ἐπενδύει» λογαριασμοὺς μιᾶς ὑπηρεσιακῆς ἐκ-
θέσεως. Δὲν παύει ὁμοῦ νὰ εἶναι πυκνὸ καὶ σφιχτοδεμένο, ἀφήνοντας μιὰ
στιλπνότητα ποῦ τοῦ χαρίζει ἡ ὑπερκαθαρεύουσα.

Εἶδος ἀναγνώσματος: Εἶναι αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «ἱστο-
ρία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους» μιὰ ἱστορικὴ μελέτη (καὶ εἰδικώτερα μιὰ ἐκθε-
σι οἰκονομικῆς καταστάσεως).

Γενικὴ ἀξιολογήσι: Ἐδῶ ὁ μεγάλος ἱστορικός μας, μὲ συστημα-
τικὸ βασάνισμα τῶν πληροφοριῶν (αὐτῶν ποῦ διαθέτει) καὶ σὲ μιὰ σειρά
λογικῶν του σκέψεων μὲ ἀποδεικτικὴ πορεία — ποῦ θᾶλεγε κανεὶς ὅτι
θυμίζει προσπάθεια Θουκυδίδου — ὑποστηρίζει ὅτι τὸ Βυζάντιο ἔγινε ἡ
μεγαλύτερη κοινωνικὴ καὶ διοικητικὴ δύναμις τῶν τότε λαῶν τοῦ κόσμου
τῶν τριῶν ἡπείρων τῆς Μεσογείου, ἐξ αἰτίας κυρίως τῆς οἰκονομικῆς του
ὑπεραναπτύξεως.

Βιογραφικά: Βλέπε τὸ ὑπ' ἀριθ. 2 «Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ Ἀνατο-
λικοῦ Ἑλληνισμοῦ».

16. Κεραμεικός

Ποίημα Α. Πορφύρη

«Σελὶς 47 Ἀναγνωστικὸν Δ τάξης ΟΕΔΒ»

Εἰσαγωγικά: Ἄν ὁ Πορφύρας εἶναι πολὺ εὐαίσθητος δέκτης συγκι-
νήσεων — καὶ εἶναι γνωστὸ αὐτὸ — γιὰ τὴ φθορὰ τοῦ ὁμορφου αὐτοῦ κό-

σμου και για όσα μαραίνονται και σήνουν, ενώ δὲν θάπρεπε νὰ γίνεται αὐτὸ τὸ ἀνελέητο κούρσεμα τῆς ζωῆς, ἦταν ἐπόμενο, μόλις περιδιάβασε μετὰ τὶς ἀνασκαφὲς τὰ ἐπιτύμβια λείψανα τοῦ Κεραμεικοῦ (ἐξ ἄλλου κι ἄλλοι ἐδοκίμασαν τὸ ἴδιο· π.χ. ὁ Παλαμᾶς ἔγραψε «οἱ τάφοι τοῦ Κεραμεικοῦ»), νὰ λάβῃ ξεχωριστὴ κι «ἐκλεκτὴ συγκίνησι» και νὰ συνθέσῃ τὸ παρακάτω λυπητερό του ποίημα.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς φαντάζεται —καλύτερα ἔχει ὑποβληθῆ στὴν ιδέα— ὅτι ὅλες οἱ μορφὲς τῶν ἐπιτυμβίων ἀγαλμάτων τοῦ κεραμεικοῦ, νιοί, νιές, γέροι, ζοῦν και χαίρονται τὸ ἀττικὸ φῶς, γιατί οἱ ψυχὲς τους ἐπέταξαν ἀπὸ τὸν Ἄδη κι ἦρθαν και ἐξωποιοῦσαν πάλι τὰ ἀγαλματένια κορμιά τους.

Ἔτσι, βλέπει ζωντανεμένη τὴ νιά ἀρχόντισσα νὰ παρακολουθεῖ τὸ πουλάκι ποὺ πίνει νερὸ σὲ μιὰ λακκούβα τοῦ μαρμάρου της. Πιὸ πέρα ὁ γερο ἀρχοντας χαιρετιέται μὲ τὸν πεθαμένο —ἐμψυχωμένο τώρα— γιὸ του μέσα στὴν ἀποθέωσι τῆς ἀνοίξεως. Κι ἀκόμη ὁ μορφονιὸς καθολάρης ποὺ μέσα στὴ γλαυκὴ ἀπεραντοσύνη τραβάει, πλημμυρισμένος ἀπὸ ζωὴ, τὸ δρόμο τῶν ὀνείρων του.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) Οἱ δύο πρῶτες στροφές: Ὅλες γενικὰ οἱ ἐπιτύμβιες μορφὲς τοῦ Κ. ἔχουν πάρει τὴν πρώτη τους πνοή.

β) οἱ ὑπόλοιπες 3 στροφές: παρουσίασι τριῶν συγκεκριμένων μορφῶν - συμπλεγμάτων.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : λιόχαρος (ἥλιος + χαίρομαι) = αὐτὸς ποὺ χαίρεται τὸν ἥλιο, ὁ ἠλιόλουστος. λιώνω: < λιγώνω < ὀλιγώνω = κάνω κάτι ὀλίγον (αὐτὴ εἶναι ἡ ἐκδοχὴ τοῦ Μ. Φιλήντα). Κι' ἔτσι δικαιολογεῖται ἡ ἀσυνήθιστη γραφὴ του μὲ ι. Κατὰ τὸν Γ. Χατζηδάκι < ἀρ. λειῶ = καθιστῶ τι λειῶν. Καὶ κατὰ Γ. Ψυχάρη < λύω. Ἔτσι, μπορούμε νὰ γράφωμε: λιώνω, λειώνω, λυώνω. ἀγάλι (και ἀγάλια) = σιγά, ἀπαλά < γαληνά < ἐπιθ. γαληνός = γαλήνιος, ἀπαλός.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Ἄ τ τ ι κ ἔ ς μ ο ρ φ ἔ ς: Ἐπιτύμβιες μορφές, εἶναι πολλές, ἀνδρικές και γυναικεῖες (μὲ τὰ φῖνα, λεπτὰ και ἡρμα χαρακτηριστικὰ τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς) ἄλλες ὑπάρχουν ἐπὶ τόπου, στὸ μουσεῖο τοῦ Κεραμεικοῦ, κι ἄλλες σ' ἄλλα μουσεῖα.

Ἄ ν ἄ γ λ υ φ α: Τὰ περισσότερα γλυπτὰ τῶν ἀρχαίων ἐλέγοντο ἔτσι (ἀνά + γλύφω)· δηλαδὴ εἶναι μορφές σμιλεμένες πάνω σὲ κάτι

κρὸ βαθούλωμα. γούδα, ἦ = λάκκος < θυζαν. < ἀρχ. κύδη κατ' ἄλ-
λους ἀπὸ τὸ ἄλθαν. **guve.** ἄτι < τουρκ. **at** = ἄλογο ἵππασίας καὶ γενικά
ἄλογο. ἀξένοιαστος = ὁ χωρὶς ἔγνοιες, ὁ τελείως ξέγνοιαστος (τὸ α ὄ-
χι στερητικὸ, ἀλλ' ἐπιτακτικὸ π.χ. ἀδυνατὸς = δυνατὸς).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : ἡ κόρη: Βέβαια πολλὲς μαρμάρινες γυναί-
κειες μορφές ἔχομε, ἀλλ' ἐδῶ προφανῶς πρόκειται γιὰ τὸ ἐξοχώτερο γυ-
ναικεῖο ἀνάγλυφο, τὴ νεαρή Ἴηγησώ.

Ὁ γ ε ρ ο - ἄ ρ χ ο ν τ α : Ἐπίσης ἀπὸ τὰ ὠραιότερα εὐρήμα-
τα, ὁ θλιμμένος γέρος πατέρας πού ἀποχαιρεταί τὸ μικρὸ γιό του (τὸν
πεθαμένο).

Ὁ μ ο ρ φ ο ν ι ὶ ὅ ς σ τ ὸ κ υ π α ρ ῖ σ σ ι : Πρόκειται γιὰ
τὴν «κορώννα» τῶν ἐπιτυμβίων τοῦ Κ· τὸ νεαρὸ Ἰθθαγόιο ἔφιππο πολεμι-
στή, τὸ Δεξιέλω (δίπλα σ' αὐτὴ τὴ στήλη ὑπάρχει πράγματι σήμερα ἓνα
κυπαρίσσι).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Ἐδῶ ὑπάρχουν οἱ ἀπανωτὲς ἐξαισιες εἰκόνες,
οἱ ὁποῖες εἶναι «ἐκ τοῦ φυσικοῦ». (Δηλαδή κάθε ἡμέρα ὁ ἐπισκέπτης τοῦ
Κ. τίς διακρίνει· γιατί καθημερινὰ ὑπάρχει σὲ τοῦτο τὸ «στοιχειωμένο»
χῶρο αὐτὸ τὸ ἀντάμωμα καὶ τὸ πάντρεμα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ζωῆς).
Νὰ τὰ ζευγαρώματα πού μᾶς φέρνουν ρίγος: Κόρη (Ἰηγησώ) — πούλι,
γούδα μαρμάρου — στάλα νεράκι, πατέρας μὲ τὸ παιδί του — λεύκα τρα-
γουδίστρια, μορφονιὸς στὸ ἄτι του — κυπαρίσσι.

Κεντρικὴ ἰδέα : Εἶναι τέτοια ἡ ἀτμόσφαιρα στὸν Κεραμεικὸ πού ὁ
ποβάλλεται κανεὶς στὴν ἰδέα ὅτι ἐκεῖνες οἱ ἐπιτύμβιες μορφές ἔχουν νι-
κήσει τὸ χρόνο καὶ τὸ θάνατο καὶ ζοῦν ἀγέραστα καὶ αἰώνια.

Κ ά π ο ι ε ς π α ρ α τ η ρ ῆ σ ε ι ς π ά ν ω σ τ ὸ ν ὄ η μ α :
Ἐδῶ θά ἀναρωτιόταν λογικὰ κάποιος· αὐτὸ τὸ ζωντάνεμα τῶν πε-
θαμένων μορφῶν δικαιολογεῖται ἀπ' τὴν ἀθάνατη κι ἀξεπέραστη τέχνη
τῶν μαρμάρων τους; ἢ ἀπὸ τὴν ἀξία τους (αὐτῶν τῶν ἀρχαίων «τεθνεώ-
των», δηλαδή ὅτι ἦσαν ὄλοι τους ξεχωριστοὶ καὶ τοὺς πρέπει ἢ ἀναβίωσι
καὶ ἢ ἀθανασία; ἢ αὐτὴ μᾶς ἢ παρήγορη ψευδαίσθησις (τοῦ ποιητοῦ μᾶς
καὶ ὄλων μᾶς σὰν παρατηρητῶν) δὲν ὀφείλεται στὴ μοναδικότητα αὐτῶν
πού βλέπομε, ἀλλὰ στὴ δική μᾶς τὴ διάθεσι καὶ λαχτάρα γιὰ νὰ αὐτο-
παρηγορηθοῦμε καὶ νὰ νοιώσουμε λίγο... αἰώνιοι; Αὐτὸ τὸ τελευταῖο φαί-
νεται πιὸ σωστότερο.

ΓΛΩΣΣΑ: Καθαρή, στρωτή, καλοδουλεμένη καὶ σμιλεμένη ποιητικὴ δὴ
μοτικὴ γλῶσσα. Τὸ «καλάμι» τοῦ θλιμμένου μᾶς ποιητοῦ στὶς πιὸ κορυ-

φαίες επιτυχίες του. "Αν κοιτάξη κανείς ξεχωριστά, μιὰ μιὰ τίς λέξεις, δὲν εἶναι παρὰ οἱ ἀπλές καὶ καθημερινές στὸ στόμα τοῦ λαοῦ, ἀλλὰ συνδυασμένες μέσα στὸ ὅλο σῶμα τοῦ π. «λειτουργοῦν» τόσο ὁμορφα, σὰν τὰ κομμάτια μιᾶς ἀρμονικῆς ὀρχήστρας...

ΜΕΤΡΟ: Ἔχομε ἐδῶ 5 4στιχες στροφές μὲ ἰαμβικούς 15σύλλαβους παροξύτονους στίχους μὲ ὁμοιοκαταληξία πλεκτητή (αβαβ). Ὑπάρχει παλμὸς καὶ δέσιμο, γιατί λείπουν οἱ χασμωδίες. Π.χ. τί λυγεράδα στὸ στίχο· «ἐδῶ πού ζοῦσαν φώλιασαν καὶ ζοῦν μαζί μας πάλι!» Συχνοὶ πυκνοὶ καὶ οἱ γνωστοὶ μας διασκελισμοὶ τοῦ στίχου· π.χ. πού ἔχει ἀρχίσει / νὰ τραγουδάει (4η στροφή).

ΥΦΟΣ: Ἀπλὸ κι ἀπέριττο, ἀρητῶρευτο, ἀβρὸ καὶ μελαγχολικό. Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἕνας παραπονιαρῆς ρυθμὸς κι ἕνας συκρατημένος θρήνος· νὰ μιὰ ἀξιόπρεπη διαμαρτυρία γιὰ ὅσα δὲν ἔπρεπε νὰ χάνωνται...

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: "Ὅλοι βέβαια οἱ στίχοι εἶναι ἔξοχοι καὶ τέτοιοι γιὰ νὰ τοὺς φελλιζῆ κανεὶς μέσα σὲ σημερινὸ χριστιανικὸ κοίμητήρι, ἢ νὰ τοὺς ἀναγράψῃ ἐκεῖ στὰ ἐπιτύμβια μάρμαρα. Ξεχωρίζουν ὁμῶς οἱ: α) «Ἡ κόρη μὲ σκυφτά... πουλί», β) «τοῦ γυιοῦ του... χέρι», γ) «κι ὕστερα ἀκόμη ὁ μορφογιός... πλάι» καὶ σκέφτεται κανεὶς ἐδῶ: Αὐτὴ εἶναι ἡ ὁδὸν τῆς ζωῆς. Πότε θὰ σταματήσῃ τοῦτος ὁ ἀβάσταχτος πόνος νὰ νοιώθωμε ἢ νὰ βλέπωμε νέους ὀριζοντιωμένους καὶ ἀξύπνητους χάρωμ στὰ κυπαρίσσια;;;

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Σ' αὐτὸ τὸν «στοιχειωμένο» χῶρο πού ὑπάρχει ἕνα παράξενο ἀγκάλιασμα ζωντανῶν καὶ πεθαμένων, σ' αὐτὴ τῇ «μέθεξι» ζωϊκῆς ἀνάβρας, ἀλλὰ καὶ «σκιᾶς θανάτου», ἐπόμενο εἶναι κι ἡ φυθική μας νὰ δονεῖται ἀπὸ ἀνάμικτα συναισθήματα· νὰ, μιὰ ψευδαίσθησι χαρᾶς ὅτι ἡ ζωὴ θριαμβεύει καὶ ὅτι δὲ σήγουν τὰ ὠραῖα πράγματα. Κι ἀκόμη μᾶς κρυφοβόσκει μιὰ ἐλπίδα, σὰν ὅταν θυμώμαστε τίς δοξασίες τῆς μυθολογίας μας γιὰ τὴ χάρι πού ἐδόθη σὲ μερικὲς προνομιούχες μορφές νὰ ἐναλλάσσουν χρονικὰ διαστήματα διαμονῆς στὸν Ἄδη καὶ οὐρανὸ καὶ νὰ διαμονῆς στὴ γῆ μας... Ἄλλὰ συνάμα καὶ μιὰ ἀσκήκωτη μελαγχολία ὅτι τὸ ὁμορφο αὐτὸ ὄνειρο θὰ διαλυθῇ καὶ τίς ὁμορφιές πού τίς ἐσφράγισε τὸ χνάτο τοῦ θανάτου —ἀλλοίμονο!— δὲν εἶναι πιά «ἐκ τοῦ κόσμου τούτου».

Εἶδος λογοτεχν.: Ποίημα λυρικώτατο, ἐλεγειακῆς μορφῆς, μάλιστα στὴν κυριολεξία τοῦ ὄρου, ἀφοῦ στεναγμοὶ «ἐκ θαθῶν» ἀκούγονται ἐδῶ μέσα καὶ πόνοι πλανιῶνται καὶ συμμετοχῇ τοῦ συναισθηματικοῦ «Ἐγὼ» ὑπάρχει.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: (Βλέπε τὸ π. «Ἐσπερινός» τοῦ ἰδίου ποιητοῦ, τοῦ παρόντος).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Τί είναι λοιπόν ο «Κεραμεικός» του Πορφύρα; Νά, ένα θαύτατο έλεγετο, πού ο δημιουργός του κατώρθωσε μέ έμορφη συνεργασία μορφής και περιεχομένου νά δώση όλη του τήν δδύνη (άλλά διακριτικά και αξιόπρεπα) και νά κάμη τή διαμαρτυρία του γιά κείνα πού χάνονται. Παράλληλα όμως και μιá τόλμη... νά άντλήση έλπίδα γιά άθανασία και αιώνια επιστροφή. Πάντως εκείνο πού πλεονάζει και ξεχειλίξει έδω μέσα είναι ο βουδός πόνος· έτσι πού συλλογιέται κανείς: καλύτερα πού τó άφησε ο ποιητής και τó έσταμάτησε σ' εκείνο τó «του όνειρου», γιατί, άν συνέχιζε, σίγουρα θά συνέχιζε μέ λυγμούς...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (Βλέπε τó ποίημα, «Έσπερινός», του Πορφύρα, του παρόντος).

17. Στίς Θερμοπούλες

Ποίημα: Κ. Παλαμά

(Άναγνωστικόν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 28)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «Λακεδαιμόνιοι δέ άτε έπιστάμενοι τόν μέλλοντα σφίσι έσεσθαι θάνατον εκ τών περιόντων τó ούρος, άποδείκνυντο, ρώμης όσον είχον μέγιστον, ές τούς θαρβάρους παραχρεώμενοι τε και άτέοντες. Δούρατα μέν γυν τοίσι πλέοσι αυτών τηνικαυτα ήδη έτύγχανε κατεηγότα, οί δέ τοίσι ξίφεσι διεργάζοντο τούς Πέρσας...».

Έρόδ. πολ. (VII, 223) : Οί Λακεδαιμόνιοι δέ γνωρίζοντας σαν άβέβαιο τόν θάνατό τους άπ' αυτους πού κατέβηκαν άπ' τó θουνό, επέδειχσαν τή μεγαλύτερη δύναμή τους κατά τών θαρβάρων άψηφουντες τή ζωή τους όντας έξω φρενών. Τά όόρατα τών περισσοτέρων έσπασαν κι έφόνευαν μέ τά ξίφη τούς Πέρσας.

Έθνική ευγνωμοσύνη χρωστάμε στον πατέρα τής Έστορίας Έρόδου, πού ήταν τυχερό του νά μάς αφήση τις παραπάνω γραμμές, πού είναι άφευδεις μάρτυρες τής αυθουσίας τών Έλλήνων.

ΝΟΗΜΑ: Ό Λεωνίδας βρίσκεται στίς Θερμοπούλες· πολεμά γιά τήν έλευθερία· μέσ στην καρδιά του δίδυμοι θεοί κυβερνούν· ή λατρεία τής πατρίδος κι ή καταφρόνησι του θανάτου. Μ' αυτή του τή θυσία έγινε μεγάλος ήρωας κι ή Έστορία μέ χρυσά γράμματα έγραψε τ' όνομα τής γεννήτρας του Λεωνίδα τής Σπάρτης και τήν έβαλε πλάι στη μεγάλη

στις τύχες του ανθρωπίνου γένους· ή ιστορία εξετάζει, καθορίζει και έρμηνεύει τούς παράγοντες τής ιστορικής εξέλιξεως τής ανθρωπότητας. Τρακόσοι και άλλοι Λεωνίδες = Έκτος από τούς 300 Σπαρτιάτες στις Θερμύλλες παρέμειναν, μετά την απομάκρυνσι των συμμάχων από τον Λεωνίδα, και έπεσαν μέχρις ενός και 700 Θεσπιείς: «Θεσπιείς δέ έκόντες μάλιστα, οί ουκ έφασαν απολιπόντες Λεωνίδην και τούς μετ' αυτού απαλλάξασθαι, αλλά καταμείναντες συναπέθανον. Έστρατήγησε δέ αυτών Δημόφιλος Διαδρόμευ». (Ηρόδ. VII 222). Τιμή μεγάλη πρέπει λοιπόν και στους 700 Θεσπιείς. Διγενής Ακρίτας = γυιός του Έμιρη τής Συρίας Μοσούρ και τής Ειρήνης, κόρης του Βυζαντινού Άνδρόνικου Δούκα· ήταν στην ψυχή και στο σώμα ο άνίκητος φρουρός του Βυζαντίου. Από τα πολλά του κατορθώματα έγινε σύμβολο τής ανδρείας και τής λεβεντιάς των Έλλήνων· είναι ο Κεντρικός ήρωας του μεγάλου κύκλου των τραγουδιών του Μεσαίωνα, του Άκριτικού. Μαριμαρένια άλώνια = Η πάλη σε διάφορες παραλλαγές (Δημ. ποιήσεως) γίνεται μέσ στο παλάτι του, σε άλλες ο «Χάρος με χωσιά μακριά τονε βιγλίζει / κι έλάβωσέ του την καρδιά και την ψυχή του πήρε» και στο δικό μας ποίημα γίνεται στα μαριμαρένια άλώνια. «...Είς τον Διγενή Άκρίταν αποκορυφούνται οί πόθοι και τα ιδεώδη του Έλληνικού έθνους, διότι έν αυτώ συμβολίζεται ή μακραίων και άληκτος πάλη του Έλληνικού προς τον μουσουλμανικόν κόσμον...» (Ν. Πολίτης). Άχερουσία ή = έλώδης λίμνη στην Ήπειρο· Αυτή θεωρούσαν οί αρχαίοι σαν είσοδο του Άδης. Σ' αυτή τή λίμνη χύνονται τα ποτάμια κωκυτός και Άχέρων. Εκεί ώδηγοϋντο οί ψυχές των νεκρών και τίς έπαιρνε ο άγγελιαφόρος των θεών Έρμής (Ψυχοπομπός) και τίς παρέδιδε στο Χάρο.

Ψυχολογική έρμηνεία: Στην ένότητα αυτή και σε πρώτο πλάνο κυριαρχεί το αυτοσυναίσθημα συνδεόμενο με το συναίσθημα τής τιμής και ακολουθούν τα ήθικά και θρησκευτικά συναισθήματα, που πληροϋν τούς ήρωες και που κάνουν τον αναγνώστη ή τον ακροατή να νιώθη εθνικήν ύπερηφάνειαν, αιώνιαν υποχρέωσιν και ευγνωμοσύνην προς τούς μαχητές των θερμοπυλών, οί οποιοί έδωσαν ό,τι είχαν πολύτιμο για μιá ιδέα· τήν ιδέα τής έλευθερίας.

Καλλολογικά στοιχεία: Κοσμητικά έπίθετα: δίδυμοι, μεγαλομάρτυς, δολόχρυσο, καρπερά, μαριμαρένια. Σύνθετα: μεγαλομάρτυς, δολόχρυσο· παρομοίωσις = (σαν) χορός ο δρόμος τους· Μεταφορές: Κυβερνήτες, δολόχρυσο, καρπερά, Διγενήδες, Ισκιώνει· Συνεκδοχή = Άχερουσία· Ύπερ-

βατὰ σχήματα = Κυβερνήτες μὲς στήν καρδιά του δίδυμοι· σὰ μαριμαρένια τὸ χάρο ἀλώγια· βρίσκουν, καὶ ἰσικιώνε τους, τὴ θυσία· εἰκόνες = ἡ 3 καὶ 4 στροφή. Ἀναχρονισμός = Διγενῆδες· ἀσύνδετο = τοῦτο βρίσκεται στήν 3 στροφή· δξύμωρο (ἢ παραδοξολογία) = στ. 15 καὶ 16 (γιὰ νὰ ἀποφύγουν δηλ. τὴ ζέστη τοῦ ἡλίου, ἐβῆκαν σκιαδίο τὴν θυσία!

Νοήματα : = 1) ὅποιος λατρεύει τὴν πατρίδα καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατο, εἶναι ἥρωας.

2) Τοὺς ἡρωϊσμοὺς κάποιου μνημονεύει ἡ ἱστορία.

3) Ἡ ζωὴ δὲ λογαριάζεται μπρὸς στή λευτεριά.

4) Καλὸν ἐντάφιον εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατος.

Περίληψι α' ἐνότητος: Οἱ ἥρωες τῶν Θερμοπυλῶν ἀγωνίστηκαν καὶ ἔπεσαν γιὰ τὴν ἐλευθερία τῆς πατρίδος.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Κλαγγάζω (ἐπὶ πτηνῶν) = κραυγάζω, (ἐπὶ δ-πλων) = παράγω κλαγγήν = κρότον ὅπλων συγκρουομένων· χιλιάζουν = αὐξάνουν εἰς χίλια, πολλαπλασιάζουν· κορφές = κορυφές (κατὰ συγκοπή)· πεσιμένοι = σκοτωμένοι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Χρυσάετος δ = εἶδος ἀετοῦ· βασιλικὸς ἀετὸς ἢ σταυραετὸς εἶναι σύμβολο δυνάμεως· στροφή 6 = ἡ στροφή αὐτὴ εἶναι παράφρασι γνωστοῦ ἐπιγράμματος τοῦ Σιμωνίδη τοῦ Κεῖου (556 - 468 π.Χ.) :

«ἜΩ ξεῖν', ἀγγέλλειν Λακεδαιμονίοις, ὅτι τῆδε κείμεθα τοῖς κείνων ρήμασι πειθόμενοι».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς κορυφώνεται στήν τελευταία στροφή· ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται ἐκτίμησι, θαυμασμὸ καὶ σεβασμὸ στήν 5η στροφή καὶ ὑπογραμμίζει τὸ συναίσθημα τιμῆς στήν 6· Ἔτσι κά-νει τὸν ἀναγνώστη νὰ νιώθῃ τὰ ἴδια συναίσθηματα καὶ ἐπὶ πλέον συναισθήματα συμπαθείας, φιλοτιμίας καὶ ἀμύλλας.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Κοσμητικὰ ἐπίθετα : δοξασμένη, πιστοί· σύνθετα : χρυσάετοι, ἀντιλαλοῦνε· παρομοίωσι = σὰ νὰ κλαγγάζουν· μεταφορά : πεσιμένοι.

Νοήματα β' ἐνότητος : 1) «Ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ κίνδυνος, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ Δόξα».

2) «Ἡ φήμη εἶναι ἡ εὐωδία τῶν καλῶν πράξεων».

3) «Ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν λογική».

Σχετικὰ γνωμικά: «Κλειῖσε μέσα στὴν ψυχὴ σου τὴν Ἑλλάδα καὶ θὰ αἰσθανθῆς νὰ λαχταρίζῃ μέσα σου κάθε εἶδους μεγαλειῶς» (Σολωμός)· «Ἐν γὰρ τοῖς πόνοις αὖξεται ἡ πατρίς» (Ἐπίχαρμος)· «φιλῶ τέκν' ἀλλὰ ἐμὴν πατρίδα μᾶλλον φιλῶ» (Πλούταρχος)· «Εἰς οἰωνὸς ἀριστος ἀμύνεσθαι περὶ πάτρης» ("Ὀμηρος)· «Μητρός τε καὶ πατρός καὶ τῶν ἄλλων προγόνων ἀπάντων τιμιώτερον ἐστὶν ἡ πατρίς καὶ σεμνότερον καὶ ἀγιώτερον καὶ ἐν μείζονι μοίρα, καὶ παρὰ θεοῖς καὶ παρ' ἀνθρώποις τοῖς νοῦν ἔχουσι» (Πλάτων).

Περίληψι β' ἐνότητος: Ἀναγνώρισι τῆς θυσίας τῶν ἡρώων ἢ ἀνδρεία τῶν νεκρῶν εἶναι δόξα καὶ τιμὴ γὰρ τὴν πατρίδα.

ΣΥΝΔΕΣΙ ΤΩΝ ΝΟΗΜΑΤΩΝ: Ὅποιος λατρεύει τὴν πατρίδα καὶ καταφρονεῖ τὸν θάνατο, εἶναι ἥρωας· τοὺς ἡρωισμοὺς κάποιου μνημονεύει ἡ Ἱστορία· ἡ ζωὴ δὲ λογαριάζεται μπρὸς στὴν λευτεριά· καλὸν ἐντάφιον εἶναι ὁ ὑπὲρ τῆς πατρίδος θάνατος· ὅσο μεγαλύτερος εἶναι ὁ κίνδυνος, τόσο μεγαλύτερη εἶναι ἡ δόξα· ἡ ἀγάπη πρὸς τὴν πατρίδα εἶναι ἰσχυροτέρα καὶ ἀπὸ τὴν λογική.

Κεντρικὴ ἰδέα: Οἱ ἑρμιόπυλες εἶναι αἰώνιο τρόπαιο φιλοπατρίας καὶ ἡρωϊσμοῦ.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἡ πρώτη στροφή πρέπει ὅπωςδήποτε νὰ εἶναι γραμμικὴ βαθιά στὴν ψυχὴ κάθε Ἑλληνόπουλου, γιατί ἔχει ὑψηλὸς καὶ μεγαλόπρεπες ἰδέες· ἡ τρίτη στροφή θυμίζει τὸν αἰώνιο γιὰ τὴν ἐλευθερία ἀγῶνα τῶν Ἑλλήνων. «... γιὰ νὰ ξεφύγουν τοῦ ἡλιοῦ τὴν πύρη, / βρίσκουν, καὶ ἰσκιώνει τους, τὴ θυσία» πόσο μᾶς θυμίζει τοῦ Σολωμοῦ «... ἀλλ' ἡλιος, ἀλλ' ἀόρατος αἰθέρας κοσμοφόρος / ὁ στῦλος φανερώνεται μὲ κάτου μαζωμένα / τὰ παλληκάρια τὰ καλά, μ' ἀπάνου τὴ σημαία...» (Ἑλεύθεροι πολιορκημένοι Γ' Σχ.)· λάτρεμα τῆς πατρίδας· θεοὶ κυβερνήτες· λεβεντιά, νιάτα, καρπερὰ χρόνια· χρυσάετοι σὰ νὰ κλαγγάζουν.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὑψηλό· τὸ διακρίνει εὐγένεια καὶ μεγαλοπρέπεια· μὲ τὸ ὑψηλὸ ὕφος ἐκφράζονται ἰδέες μεγάλες, ποὺ κατευθύνουν τὸν ἄνθρωπο σὲ σπουδαῖα θέματα τῆς ζωῆς του.

ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΕΤΡΟ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ μὲ λίγα στοιχεῖα καθαρειοῦσης (ὑψώθη, μεγαλομάρτυς, χρυσάετοι). Ὁ ποιητὴς διαλέγει τίς λέξεις (λάτρεμα, δίδυμοι κυβερνήτες, χρυσάετοι, καρπερὰ χρόνια, κλαγγάζουν κ.ἄ) καὶ πετυχαίνει μιὰ πρωτόφαντη ἔκφρασι τῶν ἰδεῶν του.

Στό μέτρο κάθε στίχος χωρίζεται σέ δυό ἡμιστίχια· τὸ α' ἔχει 6 συλλαβές καὶ τὸ β' 4 ἢ καὶ τὰ δυό ἡμιστίχια ἔχουν ἀπὸ 5 συλλαβές· ὁ χωρισμὸς ὡς αὐτὸς δὲν ἀναιρεῖ τὴν ἐνότητα τοῦ στίχου· στό μέτρο τοῦτο ὁ ποιητής θέλει νὰ δώσῃ ἐλεγειακὸ χαρακτῆρα, ἀρχαιοπρέπεια καὶ μεγαλοπρέπεια, ὅπως ἀρμόζει στό περιεχόμενον. Τὸ εἶπαν ἰαμβικὸ δεκασύλλαβο μέτρο· ὅταν ὁμοῦς χωρίσουν τὰ δυό ἡμιστίχια, βλέπουμε ὅτι ἔχουμε σὲ κάθε ἡμιστίχιο ἓνα δάκτυλο καὶ ἓνα τροχαῖο (-υυ / -υ)· τοῦτο τὸ βρίσκουμε ἀνεπίπεδο σὲ 17 στίχους· ἐδῶ ὁ ποιητὴς ἐφαρμόζει τὸν ἀρχαιοπρεπεῖ Ἀδώνειο στίχο ἢ Σαπφικὸ (χρῦσιον / ἦλθες - δηῦτε κά / λημι)· (Τὸν Ἀδώνειο στίχο χρησιμοποίησε καὶ ὁ Κάλβος, μὲ μοναδικὴ ἐπιτυχία, σὰν μέτρο τοῦ 5ου στίχου κάθε στροφῆς). Ὑπάρχουν μικρὲς δυσκολίες σὲ 7 στίχους, γιὰ τὰ θεωρηθῆ πλῆρες τὸ Σαπφικὸ τοῦτο μέτρο (οἱ στίχοι αὐτοὶ εἶναι οἱ: 3, 4, 6, 7, 13, 16, 17) ἀλλὰ ὅπωςδήποτε σὰν ἰαμβικὸς δεκασύλλαβος παρουσιάζει πολλὰ προβλήματα μέτρου καὶ κυρίως ρυθμοῦ.

Συνοψίζεις πρέπει νὰ γίνον = θεοί, ἦρωας, ὄνομα (α ὁ) λόχρυσος, πλάι, Λεωνίδες, χάρ (ο α) λώνια, (ἢ Ἄ) χερουσία, τ (οῦ ἦ) λιού, καὶ ἰ) σκιάωνει, ἀκόμ (α ἄ) πόμεινε, θούσιμα, χρυσάετοι, τ (ὁ ἄ) ντυλαοῦνε, Ξέν (ε ἄ) ν. Τὸ ποίημα ἔχει 6 4στίχες στροφές· ἢ ὁμοιοκαταληξία τοῦ εἶναι πλεονεξία.

Εἶδος Λογοτεχνήματος: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν λυρική ποίησι χωρὶς ἰδιαίτερα μεγάλην ἔκτασι παρὰ τὴν σπουδαιότητα τοῦ θέματος· θὰ μπορούσε νὰ εἶναι μιὰ ὠδή, ἀφοῦ στό περιεχόμενό της τουλάχιστο εἶναι ὠδή, ἀλλ' ὁ ποιητὴς ἤθελε νὰ ἀναφερθῆ στοὺς ἐξέχοντες ἦρωας μὲ τόνο σοβαρό, ἀλλὰ καὶ περιωρισμένη σύνθεσι. Μὲ τὸ ὑψηλό του ὕψος, τὶς διαλεγμένους, χωρὶς παιχιδίσματα, ἐκφράσεις, μὲ τὴν ἀρχαιοπρέπεια τοῦ μέτρου καὶ τὸ ἀνεπαγγάλητο περιεχόμενον τοῦ θέματος τὸ ποίημα τοῦτο φαντάζει σὰν ὄμοιος γὰρ, πού σοβαρὸς καὶ ἐπιβλητικὸς σπαθίζει τὸ γαλάζιο στερέωμα τοῦ ἐλληνικοῦ οὐρανοῦ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (βλ. «ὄνειρεμένη προσευχή»).

18. «Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ἑλληνισμοῦ»

Κ. Παπαρρηγοπούλου

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 29)

Εἰσαγωγικά: Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος, ὁ ἐθνικὸς μας ἱστορικὸς, εἶναι γνωστὸ, τουλάχιστον στοὺς μελετητὲς του, ὅτι προσεπάθησε σὲ κάθε

σελίδα του —δέν είναι υπερβολή— ν' αποδείξει τὸ ρόλο τῆς οἰκουμενικῆς ἀποστολῆς τοῦ ἑλληνισμοῦ καὶ τὸ θαῦμα τῆς ἑλληνικῆς «διαρκειας». Ἄν λοιπὸν εἶναι ἀξιομελέτητη καὶ ἀξιοπρόσεκτη ἡ ἀνὰ τοὺς αἰῶνες συμβολὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ, σὲ πόσο μεγαλύτερο βαθμὸ τῶρα; δηλαδὴ στοὺς τελευταίους ἑλληνιστικούς χρόνους καὶ στὸν 1ον αἰῶνα μ.Χ., σ' αὐτὴ τὴν κοσμοϊστορικὴ καμπὴ ποὺ βρίσκονται σὲ σύγκρουσι οἱ δυνάμεις: Ἀνατολικὸς ἑλληνισμὸς, ρωμαιοκρατία, Χριστιανισμὸς, βαρβαρικὲς ἐθνότητες.

ΝΟΗΜΑ: Εἶναι γνωστὸ ὅτι, μὲ τὶς κατακτήσεις τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου στὴν ἀνατολὴ μέχρι τὴν Ἰνδία, ἐδημιουργήθη μιὰ ἀπέραντη ἑλληνικὴ ἐπικράτεια, ἡ ὁποία παρὰ τὸ διαμελισμὸ τῆς ἀπὸ τοὺς διαδόχους του σὲ διάφορα κράτη, καὶ μάλιστα ἀντιμαχόμενα, δὲν ἔπαυσε νὰ ἔχη τὶς φωτοβόλες ἐστίες τῆς καὶ ν' ἀσκή τὴν οἰκουμενικὴ τῆς ἐπίδρασι (οἱ λεγόμενοι ἑλληνιστικοὶ χρόνοι, οἱ 3 τελευταῖοι αἰῶνες π.Χ.). Ἀλλὰ κι ὅταν οἱ Ρωμαῖοι (ἡ νέα μεγάλη δύναμι καὶ πραγματικότητα), στὸ τέλος τοῦ 1ου π.Χ. αἰῶνα, ἐκυριάρχησαν σ' αὐτὲς τὶς ἑλληνικὲς ἐστίες, δὲν κατῴρθωσαν ν' ἀλλάξουν τὸν πολιτισμὸ καὶ τὸ χαρακτήρα τῶν κατακτηθέντων. Οἱ κυβερνήσεις μόνον ἦσαν ρωμαϊκὲς, ἀλλὰ σιγὰ σιγὰ στὸν ἴδιο αὐτὸ γεωγραφικὸ χῶρο κι ἐπάνω στὴν παρηκμασμένη πιά Ρώμη ἀνεβίωσε ὁ ἑλληνισμὸς, (πρόκειται γιὰ ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικώτερα καὶ θαυμαστότερα φαινόμενα τῆς παγκοσμίου ἱστορίας, γιὰ τὴ βυζαντινὴ αὐτοκρατορία). Αὐτὸς ὁ νέος λοιπὸν ἑλληνισμὸς ἐνισχύθη, ἐπροχώρησε καὶ ἐγιγαντώθη ἀπὸ τὸν ἐμφανισθέντα σ' αὐτὴ τὴν κρίσιμη φάσι Χριστιανισμὸς. Ἐκτοτε οἱ δύο αὐτὲς κοσμογονικὲς δυνάμεις συμπορεύονται συμμαχικὰ ἀλληλοβοηθούμενες, ἔτσι ποὺ ἡ μία ὀφείλει ὄχι μόνον τὴ λάμψι τῆς, ἀλλ' αὐτὴ τὴν ἴδια τὴν ὑπαρξί τῆς στὴν ἄλλη. Ὁ ἑλληνισμὸς ἔδωσε τὸν φιλοσοφικὸ του ἐξοπλισμὸ καὶ τὴ γλῶσσα του (τὴν κ ο ι ν ἠ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ποὺ χωρὶς αὐτὴ ἡ θρησκεία τοῦ Ναζωραίου θὰ «φυτωζοῦσε» καὶ δὲ θὰ διεδίδετο, γιὰ τὴ ἑβραϊκὴ καὶ ρωμαϊκὴ γλῶσσα ἦσαν ἀνίσχυρες νὰ κάμουν κάτι τέτοιο). Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὁ ἑλληνισμὸς θὰ παρήκμαζε ἐπικίνδυνα, ἐὰν δὲν τὸν ἐτόνωνε καὶ δὲν τοῦ ἔδινε τὸ νέο ἑλληνο - ὀρθόδοξο σχῆμα ὁ Χριστιανισμὸς.

Αὐτὴ λοιπὸν ἡ συμπόρευσι καὶ τὰ «ἀλληλοδάνεια» καὶ πρὸ πάντων ἡ ἐκπληκτικὴ ἐξάπλωσι τοῦ ἑλληνισμοῦ (ποὺ ἐξ ἄλλου αὐτὴ ἦταν τὸ πρῶτο «κινοῦν αἴτιον» γιὰ τὰ ἐπακόλουθα) ὑποστηρίζει ὁ ἱστορικὸς μας ὅτι πρέπει νὰ ἀποδοθῶν σὲ ἔργο τῆς Θείας Προνοίας καὶ ὄχι σὲ ἐνέργεια ἀνθρώπων, ἢ τοῦλάχιστον μόνον ἀνθρώπων, ἔστω κι ἂν αὐτοὶ ἦσαν Μεγαλέξανδροι.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Θεόσδοτος = αὐτὸ ποὺ ἐδόθη ἀπὸ τὸ Θεό.

δ ο ὑ λ ε υ μ α : σοβαρὴ σκέψι, σχέδιο, ἀπόφασι.

ἐ γ κ ἐ ν τ ρ ι σ ι ς (ἐν + κεντρίζω) = «κέντρομα», «μπόλιασμα»

(ἐδῶ μεταφορικᾶ) ὀφθαλμοῦ φυτοῦ πάνω σέ βλαστό ἄλλου φυτοῦ, πρὸς ἐ-
ξευγενισμό καὶ θελτίωσι τοῦ γένους.

ἐ ν ο φ θ α λ μ ι σ μ ὀ ς = «τὸ μπόλιασμα» (βλέπε ἐγκέντρισις) .

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ὑπάρχει ἐδῶ μέσα ἓνα πλῆθος δοκίμων γραμ-
ματικῶν τύπων, σωστὸ «δειγματολόγιο» γιὰ ἓνα μικτὸ γλωσσικὸ μάθημα!
Τὰ σύνθετα ἐπίθετα, τὰ τριτόκλιτα οὐσιαστικά, ἀλλὰ καὶ οἱ παθητικοὶ ἀό-
ριστοι καὶ πρὸ παντὸς ἢ ἀφθονία τῶν μετοχῶν, ποὺ βλέπονται καὶ ἀκού-
γονται τόσο ἁρμορφα... Δίνουν γοργότητα τὰ ἀσύνδετα τῆς 30 σελίδ. «δει-
γοτάτη πραγμάτων... περιστάσεων», «Ἄλλ' εἰς τὴν Συρίαν... τὴν Ἑλλά-
δα...». Καὶ ἔλα τὰ σημεῖα τῆς στίξεως, ἰδίως τὰ ἐρωτηματικά καὶ θαυμα-
στικά, «λειτουργοῦν» ἔτσι ποὺ χαρίζουν στὸ λόγο μιὰ δραματικότητα καὶ
μᾶς τὸν κάνουν ζεστὸ καὶ οἰκεῖο.

Πραγματικῶν ἐρμηνεῖα : (ἱστορικὰ στοιχεῖα): Κρά-
τη τῶν διαδόχων: Μετὰ τὴ μάχη στὴν Ἴψο (3ος π.Χ.) ἡ
ἀπέραντη ἐπικράτεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διεμερίσθη στὰ λεγόμενα κράτη
ἀπέραντη ἐπικράτεια τοῦ Ἀλεξάνδρου διεμερίσθη στὰ λεγόμενα κράτη
τῶν διαδόχων: Μακεδονίας (Κάσσανδρος), τῆς Αἰγύπτου (τῶν Πτολε-
μαίων), Συρίας (Σελευκιδῶν) καὶ ἀργότερα τῆς Περγᾶμου (τῶν Ἀττα-
λιδῶν). Ἐκτὸς ἀπ' αὐτά, τὰ Ἑλληνικά, ἦσαν καὶ τὰ ἐθνικὰ ἢ βαρβαρικὰ
κράτη: Βακτριανῆς, Πάρθων, Πόντου, Ἀρμενίας, Καππαδοκίας, Γαλα-
τίας, Βιθυνίας.

Οἰκουμενικαὶ σύνοδοι: Μετὰ τὴν κατάπαυσι τῶν διω-
γμῶν ἡ ἐκκλησία δὲν ἤσυχασε, ἀλλ' ἐκλυδωνίσθη ἀπὸ ἐσωτερικὰς διαμά-
χες, τίς λεγόμενες αἵρέσεις. Πρὸς καταπολέμησι αὐτῶν τῶν αἱρέσεων κα-
τὰ καιροῦς, ἐγιναν, μὲ πρωτοβουλία τῶν αυτοκρατόρων καὶ μὲ τὴν ὑπόδει-
ξι τῆς ἐκκλησίας, «αἱ οἰκουμενικαὶ σύνοδοι». Οἱ ἀποφάσεις των ἦσαν: τὰ
ἰδόμενα καὶ οἱ κανόνες. Αὐτὲς ἦσαν 7. Ἡ πρώτη στὴ Νί-
καια τὸ 787μ.Χ. (Ἐπὶ τῆς Εἰρήνης τῆς Ἀθηναίας, σχετικὰ μὲ τὸ ζή-
τημα τῶν εἰκόνων).

Πατέρες τῆς ἐκκλησίας: Ἔτσι ὠνομάσθησαν οἱ
μεγάλοι ἐκκλησιαστικοὶ συγγραφεῖς καὶ κήρυκες (πρωτοεμφανίζονται
στὸν 3ον μ.Χ. αἰῶνα), οἱ ὅποιοι μὲ τὰ ἔργα τους καὶ τὴν ὄλη δρᾶσι τους
ἐστήλωσαν, ἀλλὰ καὶ ἐπλάτυναν τὸ Χριστιανισμό. Σπουδαιότεροι εἶναι (γιὰ
τοὺς τῆς Ἀνατολ. ἐκκλησίας πρόκειται ἐδῶ) οἱ: Εὐσέβιος, Μ. Ἀθανά-
σιος, Μ. Βασίλειος, Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Ἰωάννης Χρυσόστομος, Γρη-
γόριος ὁ Νύσσης, ὁ Ἰουστίνος ὁ Φιλόσοφος καὶ μάρτυς, ὁ Ἰγνάτιος ὁ θε-
οφόρος, ὁ Μᾶρκος ὁ Εὐγενικός, ὁ Διονύσιος Ἀλεξανδρείας, Φώτιος κ.ἄ.

Τὸ Εὐαγγέλιον εἰς τὴν Ἑβραϊκὴν: Ἡ Καινὴ Διαθήκη» ἐγράφη στὴν Ἑλληνικὴ (στὴ λεγομένη «κοινὴ»), ἐνῶ «ἡ Π. Διαθήκη» στὴν ἀρχὴ στὴν Ἑβραϊκὴ, ἕνα μικρὸ μέρος τῆς στὴν Ἀραμαϊκὴ (ἀρχαία ἑβραϊκὴ). Τὸν 3 π.Χ. αἰῶνα ἐπὶ Πτολεμαίου Φιλαδέλφου ἢ Π. Διαθήκη μετεφράσθη στὴν ἑλληνικὴ ἀπὸ τοὺς Ο΄ (70).

Ἐν ὁ τ η ς τ ῆ ς γ λ ῶ σ σ η ς: Πρόκειται γιὰ τὴν «κοινὴ» ἑλληνικὴ γλῶσσα τῶν μετακλασσικῶν χρόνων (Ἀλεξανδρινῆς καὶ ρωμαϊκῆς ἐποχῆς), ποὺ μὲ βάσι τὴν ἀρχαία ἀττικὴ διάλεκτο καὶ ἀφοῦ ἔλαβε στοιχεῖα ἀπὸ τὶς ἄλλες διαλέκτους συνεκροτήθη σὲ ἐνιαῖο γλωσσικὸ ὄργανο στὰ ἑλληνοιστικὰ κέντρα τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Αἰγύπτου.

Σκέφτεται κανεὶς ἐδῶ τὸν περίφημο καθαφικὸ στίχο «καὶ τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν λαλιὰν ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴν τὴν πῆγαμε, ὡς τοὺς Ἰνδοὺς».

Π τ ο λ ε μ α ῖ ο ι: Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴν δυναστεία τῆς Αἰγύπτου, ἐνὸς ἀπὸ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου (Πτολεμαῖος ὁ Α΄ ὁ Σωτήρ, Β΄ ὁ Φιλάδελφος, Γ΄ ὁ Εὐεργέτης, Δ΄ ὁ Φιλοπάτωρ, Ε΄ ὁ Ἐπιφανής. Ἀκολουθοῦν ἄλλοι μικροὶ καὶ ἀνάξιοι, ὥσπου στὰ 31 π.Χ. ἐπὶ Κλεοπάτρας κατελύθη τὸ κράτος ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους).

Σ ε λ ε υ κ ῖ δ α ῖ ο ι: Πρόκειται γιὰ τὴν ἑλληνικὴν δυναστεία τῆς Συρίας, ἐνὸς ἀπὸ τὰ κράτη τῶν διαδόχων τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου, μὲ ἀρχηγέτη τὸ Σέλευκο τὸν Α΄ τὸ Νικάτορα. Ἀκολουθοῦν οἱ: Ἀντίοχος Α΄ ὁ Σωτήρ, Ἀντίοχος Β΄ ὁ Θεός, Ἀντίοχος Γ΄ ὁ Μέγας. Ἡ ἐκπολιτιστικὴ ἀποστολὴ τοῦ βασιλείου αὐτοῦ διήρκεσε δύο καὶ μισὸν αἰῶνες, ὥσπου ἐκυριεύθη ἀπὸ τὸ ρωμαῖο στρατηγὸ Πομπήϊο (53 π.Χ.).

Ὁ ρ ι σ τ ι κ ῆ κ υ ρ ι α ρ χ ῖ α τ ῶ ν Ρ ω μ α ῖ ω ν σ τ ῆ ν Ἀ σ ῖ α: Φυσικὰ ἢ κατὰκτησι τῆς Ἀνατολῆς ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους δὲν ἦταν εὐκόλο ἔργο, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ μακροχρόνιες προσπάθειες (ἄλλοτε μὲ τὴ σπάθη καὶ ἄλλοτε μὲ τὴ διπλωματία), ἀφοῦ ἐδίχασαν τοὺς ἀντιπάλους τοὺς (Φίλιππος Ε΄ Μακεδονίας, Ἀντίοχος Γ΄ Σελευκιδῶν, οἱ δύο ἑλληνικὲς συμπολιτεῖες, ἡ Ἀχαϊκὴ καὶ ἡ Αἰτωλικὴ, ὁ Μιθριδάτης τοῦ Πόντου). Ἡ κυρίως Ἑλλάς ὑπέκυψε τὸ 146 π.Χ. Τελικὰ ἡ Ἀσία κατελήφθη στὸ τελευταῖο ἦμισυ τοῦ π.Χ. αἰῶνα ἀπὸ τὸν Πομπήϊο, ἀλλὰ καὶ ποτὲ ὁμοῦς ἡ Ρώμη δὲν ἠσύχασε μὲ τὴν Ἀσία (Ἀργότερα ἐστὶς ἀναβρασμοὺς Ἰουδαῖοι, Πάρθοι).

ΕΠΙ ΜΕΡΟΥΣ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ Ρωμαῖοι δὲν μπόρεσαν ν' ἀφομοιώσουν τοὺς λαοὺς τῆς Ἀνατολῆς· γιὰ τὴν τόσο βαθειὰ εἶχε εἰσχωρήσει ἐκεῖ τὸ ἑλληνικὸ πνεῦμα καὶ ὁ ἑλληνικὸς τρόπος σκέψεως καὶ ζωῆς.

β) Ἡ ἐμφάνισι τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐξωσογόνησε καὶ ἐστήριξε τὸν ἑλληνισμὸν δίνοντάς του καινούργιο σχῆμα καὶ κοσμοθεωρία.

Βασιλείου, τὶς γνῶμες τοῦ Λατίνου ποιητοῦ Ὀρατίου ὅτι «ἡ Ἑλλάς ἠττήθη ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἐνίκησε ὁμῶς (ἠθικοπνευματικὰ) τὸν κατακτητὴ καὶ εἰσήγαγε τὶς τέχνες καὶ τὰ γράμματα στὸ ἀγροῖκο Λάτιο...». (Γιατί βλέπετε, ἡ ἑλληνικὴ ἀκτινοβολία καὶ ἐπίδρασι δὲν ἦταν —καὶ δὲν εἶναι— «μονοσήμαντη», μὲ φορὰ πρὸς τὴν Ἀνατολή, ἀλλ' ἦταν τότε πού ἐθριάμβευε καὶ πρὸς τὴ δύσι...). Ἐπίσης τοὺς ἐξόχους στίχους τοῦ Καβάφη· «Βγήκαμε ἐμεῖς ἑλληνικὸς καινούργιος κόσμος μέγας, μὲ τὴν ποικίλη δρᾶσι τῶν στοχαστικῶν προσαρμογῶν... καὶ τὴν κοινὴ ἑλληνικὴ λαλιὰ ὡς μέσα στὴ Βακτριανὴ τὴν πήγαμε ὡς τοὺς Ἰνδοὺς...».

Εἶδος Λογοτεχνήματος: Ἱστορικὴ πραγματεία (μικρὸ ἀπόσπασμα ἀπὸ τὴν «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους») μὲ διδακτικὸ, διαφωτιστικὸ καὶ φρονηματιστικὸ χαρακτῆρα.

Περὶ Πραγματείας: Εἶναι τὸ πεζογραφικὸ εἶδος, λογοτεχνικὸ ἢ παραλογοτεχνικὸ (ἐξωλογοτεχνικὸ), πού σκοπὸ ἔχει νὰ ἐρμηνεύσῃ, ἀποδείξῃ, ἀναλύσῃ ἓνα θέμα.

Εἶδη π ρ α γ μ α τ ε ἰ ῶ ν: Ἀφηρημένες ἔννοιες (περὶ καλοῦ, πειθαρχίας, εὐτυχίας κ.λ.π.), συγκεκριμένες (περὶ τῶν ποταμῶν, περὶ τοῦ παιγνιδίου, τοῦ αὐτοκινήτου κ.λ.π.), κρίσεις (π.χ. ἡ ἐπικεφαλίδα τοῦ παρόντος, ἡ δύναμι τῆς προσευχῆς κ.λ.π.). Ὡς πρὸς τὴν ὕλη τοὺς ἔχομε πραγματεῖες ἱστορικές, κοινωνιολογικές, φιλολογικές, θεολογικές, ἱατρικές, νομικές, οἰκονομικές, φυσικές, μαθηματικές κ.λ.π. Ὡς πρὸς τὴ λογικὴ τοὺς πορεῖα ἔχομε: ἐρμηνευτικές, ἀποδεικτικές, διασαφηνικές, ἀναλυτικές, συνθετικές. Συγγενῆ εἶδη εἶναι ἡ μελέτη ἢ διατριβὴ καὶ τὸ δοκίμιον (μὲ αὐτὰ ὁμῶς θὰ ἀσχοληθοῦμε ἄλλοῦ).

Βιογραφικά: Ὁ Κ. Παπαρρηγόπουλος ἐγεννήθη στὴν Πόλι τὸ 1815 ἀπὸ πατέρα Γορτύνιο καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1891. Ἐσπούδασε στὴν Ὀδησό, Γαλλία, Γερμανία. Τὸ 1843 μὲ ἱστορικὴ του μονογραφία κατέρριπτε τὶς γνῶμες τοῦ μισέλληνα Φαλμεράϋερ γιὰ τὸν ἐκσλαβισμό τῆς Πελοποννήσου. Στὴ συνέχεια καθηγητὴς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἀθηνῶν.

Ἐκτὸς ἀπὸ πλῆθος ἱστορικῶν μονογραφιῶν καὶ πραγματειῶν, τὸ ἔργο του, πού θεωρεῖται κλασσικόν, εἶναι «ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους», στὸ ὁποῖο καὶ οἱ πιδ σφοδροὶ του πολέμοι (ὅσοι τοῦ καταλογίζουν ἔλλειψι ἐπαρκῶν πληροφοριῶν καὶ ἓνα ρομαντισμὸ) δὲ μποροῦν νὰ μὴ τοῦ ἀναγνωρίσουν κριτικὴ δύναμι, ἀναμφισβήτητη συνθετικὴ ἰκανότητα, σαφήνεια, γλαφυρότητα καὶ γενικὰ λογοτεχνικὲς ἀρετές. Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνωμε ὁ Κ. Π. εἶναι ὁ μεγαλύτερος ἱστορικὸς τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ, πραγματικὴ πηγὴ γιὰ τὸ σύγχρονον μελετητὴ. Καὶ ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, πρέπει νὰ τοῦ ἀναγνωρισθῇ ὅτι ἐπεχείρησε τὴν ἠθικὴ ἀποκατάστασι τοῦ παρεξηγημένου Βυζαντίου στὴ συνείδησι ἑλλήνων καὶ

ξένων. Χαρακτηριστικά ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει: «ὁ Π. θέλει νὰ διογραφήσῃ τὴν ἑλληνικὴ φυλὴ ἀνάμεσα στοὺς αἰῶνες, νὰ συλλάβῃ τὴν ἐνιαία ψυχὴ τοῦ ἑλληνισμοῦ στὶς πολεμικὲς δόξεις καὶ στὶς πολιτιστικὰς του προσπάθειες».

19. Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους

Χρ. Τσοῦντα

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 41)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ ἄνθρωπος, ἀφοῦ ἤρθε σ' ἐπαφὴ μὲ τὴ φύσιν καὶ εἶδε τὰ θαυμάσια ἔργα τῆς —θράχους, δένδρα, ρίζες καὶ ἄλλα, ποὺ ἔχουν κάποια ὁμοιότητα μὲ τὸ ἀνθρώπινο σῶμα— καὶ ἐπειδὴ ἤθελε νὰ ἀφήσῃ κάποιο ἔργο δικό του, ποὺ νὰ θυμίζῃ τὸ πέρασμά του, ἄρχισε νὰ ἀσχολῆται μὲ τὴ γλυπτικὴ. Ἡ γλυπτικὴ εἶναι ἡ κατεργασία στερεῶν ὑλῶν γιὰ τὴν ἀναπαράστασιν πραγματικῶν ἀντικειμένων ἢ εἰκονικῶν παραστάσεων καὶ στὶς τρεῖς διαστάσεις τους (μῆκος, πλάτος, ὕψος). Ἀρχικὰ ὁ πρωτόγονος ἄνθρωπος χρησιμοποιοῦσε αἰχμηρῆς πέτρες καὶ χαράζει πάνω σὲ ἄλλες πέτρες τὶς παραστάσεις, ποὺ θέλει. Ἀργότερα θὰ χρησιμοποιοῦσῃ τὴν σμίλη καὶ τὴ σφύρα καὶ θὰ κατασκευάσῃ πολλὰ ἔργα γλυπτὰ. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες θὰ ἐξυψώσουν τὴν γλυπτικὴ τόσο, ποὺ μέχρι σήμερον ἀποτελοῦν τὸν «κανόνα» τῆς γλυπτικῆς στοὺς νεωτέρους καλλιτέχνες τοῦ κόσμου. Μελέτησαν ἐνωρὶς τὴν ἀνατομίαν τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου καὶ πέτυχαν πρᾶγματι ἀριστουργήματα. Ὁ γλύπτης φτείαχνε πρῶτα ἓνα πρότυπον (μοντέλλο, μακέττα) τοῦ τελικοῦ ἔργου ἀπὸ εὐπλαστο ὑλικὸν (πηλὸν, κερί κ.ἄ.) καὶ ἐπὶ συνέχεια δουλεύει τὸ τελικὸν τοῦ ἔργου μὲ βάση τοῦτο τὸ πρότυπον. Ἡ γλυπτικὴ μπορεῖ νὰ παρομοιασθῇ μὲ τὴν ζωγραφικὴν, μὲ τὴν διαφορὰν ὅτι ἡ ζωγραφικὴ δουλεύει πάνω σὲ μιὰ ἐπιφάνειαν ἀποδίδοντας ἐκεῖ π α ρ α σ τ α τ ι κ ᾶ μόνον τὸν χῶρον καὶ τὸν ὄγκον. Ἡ γλυπτικὴ ἔχει τὸ πλεονέκτημα νὰ ἀποδίδῃ τὸν ὄγκον καὶ τὸν χῶρον μὲ ὅλες τὶς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, βάθος, ὕψος).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Πραξιτέλης ἔχει κατασκευάσει τὸ ἄγαλμα τοῦ Ἑρμοῦ, ποὺ δρέθηκε ἐπὶ τὴν Ὀλυμπίαν. Τὸ μαρμάρινον τοῦτο ἄγαλμα εἶναι ἓνα σύμπλεγμα· παριστάνει τὸν θεὸν Ἑρμῆν, ποὺ μεταφέρει τὸν νεογέννητον θεὸν Διόγνον ἐπὶ τὴν Νύμφην, γιὰ νὰ φροντίσουν ἐκείνην γιὰ τὴν ἀνατροφήν του. Ὁ Ἑρμῆς σὲ κάποιο σημεῖον τοῦ δρόμου σταμάτησε γιὰ ν' ἀναπαυθῇ καὶ

ακούμπησε σὲ κορμὸ δέντρου. Στὸ δεξί του χέρι, πού λείπει, πιστεύεται πὼς κρατοῦσε ὠραῖο σταφύλι καὶ τὸ ἔδειχνε στὸ θεῖο βρέφος, πού κι ἐκεῖνο μὲ βουλιμία παιδικὴ ἀπλώνει τὰ χέρια γιὰ νὰ τὸ πάρῃ. Τὰ παιδιὰ τῶν θεῶν μεγαλώνουν γρήγορα: γι' αὐτὸ κι ὁ Διόνυσος ἐδῶ εἶναι μεγαλύτερος ἀπὸ βρέφη τῆς ἡλικίας του. Ὁ Πausanias περιγράφει τοῦτο τὸ ἔργο μὲ λίγα λόγια, πού πιστεύεται ὅτι ὁ μεγάλος ἐκεῖνος περιηγητῆς, ἀφοῦ εἶχε ἰδεῖ πολλὰ ἄλλα ἔργα τοῦ Πραξιτέλη, πού δὲ σώζονται σήμερα, ἀλλοίμονο, δὲν τὸ θεώρησε καὶ σπουδαῖο ἔργο τοῦτο. Ἐμεῖς ὁμῶς δὲν ἔχουμε ἄλλο σπουδαιότερο ἔργο, πού νὰ ἀναπαριστᾷ τὴν λαμπράδα τῆς μορφῆς τῶν ὀλυμπίων θεῶν, ὅπως θὰ τὴν ἔβλεπαν οἱ καλλιτέχνες τῆς ἀρχαιότητος.

Τὸ σῶμα τοῦ Ἑρμοῦ εἶναι εὐρώστο, τρυφερὸ καὶ ἀκμαῖο καὶ ἡ μιά μὲ τὴν ἄλλη οἱ ἐπιφάνειες τοῦ σώματος συνδέονται μὲ λεπτότητα, χωρὶς ἀπότομες ἐξάρσεις ἢ διαλείμματα ὕλης, ὅπως δηλ. συμβαίνει καὶ μὲ τὸ φυσικὸ ἀνθρώπινο κορμὶ ἐνὸς εὐρώστου καὶ ἀκμαίου νέου. Τὴν τρυφερόδα τοῦ κορμιοῦ του ὁ Ἑρμῆς τὴν χρεωστεῖ ὄχι στὶς ἀσκήσεις τοῦ γυμναστηρίου ἀλλὰ στὴ θεϊκὴ του φύσι. Τὴν εὐθυμὴ διάθεσί του δὲ ὑποδηλώνει ἡ ὠραιότητα τοῦ προσώπου μὲ τὸ ἀρρενωπὸ του μέτωπο. Οἱ σκέψεις τοῦ νεανικοῦ θεοῦ δὲν περιορίζονται στὸ παιδί. Τὸ βλέμμα του πλανιέται μακριά, σ' ἄλλες σκέψεις. Ἀντίθεσι στὴ λεῖα ἐπιδερμίδα του ἀποτελοῦν ἡ κόμη καὶ ἡ χλαμύδα του. Ἡ κόμη του δὲν φαίνεται ἰδιαίτερα προσεγμένη: εἶναι ἓνα σύνολον σγουρῶν χαλαρῶν μαλλίων. Ἡ φυσικότητα μὲ τὴν ὁποῖαν παριστάνεται ἡ χλαμύδα μὲ τὴν τραχεῖα ἐπιφάνειά της καὶ οἱ μεγάλες πτυχές της εἶναι ἀξιοθαύμαστα. Τὴν γραφικότητα τοῦ ἀγάλματος πολλαπλασίαζαν κατάλληλοι χρωματισμοί, πού πρόσθεσε ὁ καλλιτέχνης μὲ τὴ βοήθεια τοῦ περίφημου ζωγράφου Νικία.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «τῆς ὠρίμου τέχνης... ἡ τῶν τέκνων τῶν θνητῶν», «τὸ περιεχόμενον τοῦ συμπλέγματος» Β' «Ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους... τὸν Νικίαν», «Κριτικὴ ἀνάλυσι τῆς μορφῆς τοῦ καλλιτεχνήματος».

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: ἀγλατα, ἡ = λαμπρότης, στιλπνότης, ὠραιότης· ἀβρός -ἂ -όν = μαλθακός, τρυφερός, λεπτός στοὺς τρόπους. ἀπαυγάζω = ἀκτινοβολῶ· οὖλος -η -ον = (ἐπὶ τριχῶν) σγουρός, κατσαρός· ὁ συγγραφεὺς εἰς τὸ πρωτότυπον ἔχει οὖ λ ω ν ὄχι ἰ οὖ λ ω ν («Ἰουλος = τὸ πρῶτο χνοῦδι· σὰ μάγουλα τοῦ ἐφήβου) ὅπως ἔχει ἐσφαλμένῃ καταχωρισθῆ στὸ κείμενον τῆς Δ' τάξεως· ἀντίθετα στὸ κείμενον τῆς Ε' τάξεως ἀναγράφεται ὀρθᾶ «οὖλων». γραφικὸς -ἡ -όν = ἄμιμος νὰ ζωγραφηθῆ, ὠραῖος γιὰ τὴν ποικιλίαν τῶν χρωμάτων.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: ὠριμος τέχνη = ἡ ἐποχὴ τοῦ καλλιτεχνῆ· στὴν ὁποῖα ἔχει φθάσει στὸ ὕψιστον σημεῖον τῆς πνευματικῆς ἢ καλλιτεχνικῆς

κῆς του δημιουργίας. Ἐχει κατασταλάξει σ' ἓνα προσωπικό ὕφος δημιουργικότητας. Πραξιτέλης, ὁ = Ἦταν Ἀθηναῖος, γυῖος τοῦ γλύπτη Κηφισοδότου τοῦ πρεσβυτέρου καὶ πατέρας τῶν γλυπτῶν Κηφησιδότη τοῦ νεωτέρου καὶ τοῦ Τιμάρχου. Ὁ Πλίνιος ὀρίζει τὴν 104 Ὀλυμπιάδα, δηλ. 364 π.χ., σὰν ἀκμὴ τῆς δράσεώς του. Ἡ πιθανὴ περίοδος τῆς καλλιτεχνικῆς του δράσεως τοποθετεῖται μεταξὺ τῶν 370 - 330 π.χ. Ἐργάστηκε σὲ πολλὰς πόλεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἰωνίας· τὰ περισσότερα ἔργα του ἦταν ἀγάλματα θεῶν καὶ λίγες εἰκονικὲς ἢ ἀλληγορικὲς παραστάσεις αἰσθηματικῶν θεμάτων· οἱ γυῖοί του δούλεψαν ὡς τὸ 275 π.χ. Ὁ Πραξιτέλης δούλεψε σὲ χαλκὸ καὶ μάρμαρο. Συνεργάστηκε μὲ τὸν ζωγράφον Νικία. Ὀλυμπία, ἡ = τοποθεσία μαγευτικὴ στὴν περιοχὴ τῆς Ἡλείδος, στὴν ὁποία οἱ θεοὶ τοῦ Ὀλύμπου ἐγκαταλείποντας τὸν περίφημον Ὀλυμπον παρέμεναν μὲ ἰδιαίτερη εὐχαρίστησι καὶ κάποτε συναγωνίζονταν τοὺς ἀνθρώπους στοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνες! Ἡ Ὀλυμπία εἶναι ὁ ἀξιοθαύμαστος ἐκεῖνος Ἑλληνικὸς χῶρος μὲ τὸ ἦπιο, ὑγιεινὸ καὶ εὐχάριστο περιβάλλον πού μπόρεσε στὴν ἀρχαιότητα, κάθε τέσσαρα χρόνια νὰ συμφιλιῶνῃ τοὺς Ἕλληνας, πού χωρὶς μίση, γιὰ λίγο ἔστω καιρὸ, ἐλάμβαναν μέρος στοὺς ἀγῶνες· Σήμερα δὲ σ' ἔδον τὸν κόσμον ἡ Ὀλυμπία εἶναι γνωστὴ σὰν σύμβολο εἰρήνης καὶ φιλαλληλίας, σὰν σύμβολο εὐγενικῆς ἀμιλλας. Ἰδρυτὴς τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων θεωρεῖται ὁ μονόφθαλμος Αἰτωλὸς Ὁξύλος 1104 π.χ. ἢ ὁ ἀπόγονος τούτου βασιλεὺς τῆς Ἡλίδος Ἴφιτος 884 π.χ.

Ἡ Ὀλυμπία χρησιμεύει καὶ σὰν πανελλήνιο (γιατὶ ὄχι παγκόσμιον) μέτρο χρόνου, ἀφοῦ ἀπὸ τὸ 776 π.χ. οἱ ἐπέτειοι τῶν Ὀλυμπιακῶν ἀγῶνων χρησιμοποιοῦντο ἀπὸ ὅλους τοὺς Ἕλληνας (οἱ ἱστορικοὶ δηλ. ἀναγράφουν τὰ ἱστορικὰ γεγονότα μὲ βάση τίς Ὀλυμπιάδες καὶ σὰν πρώτη θεωροῦν τὴν Ὀλυμπιάδα τοῦ 776 π.χ., γιατί ἀπὸ τότε ἄρχισαν νὰ γράφωνται τὰ ὀνόματα τῶν Ὀλυμπιονικῶν (Ὁ Κόροιβος ὁ Ἡλείος), νικητῆς τοῦ δρόμου ἐνὸς σταδίου —192 μ.—, φέρεται σὰν ὁ πρῶτος Ὀλυμπιονίκης, πού εἶχε τὴν τύχη νὰ ἀρχίσῃ ἡ Α' Ὀλυμπιάδα 776 π.χ.). Ἀγάλμα, τὸ = γλυπτὸ ὁμοίωμα ἀνδρός· τελευταῖα ἢ λ. ἀγάλμα χρησιμοποιεῖται ἀδιακρίτως. Ἐρμῆς, ὁ = γυῖος τοῦ Ζεῦ καὶ τῆς Μαίας, κόρης τοῦ Ἄτλαντος, ἀγγελιαφόρος τῶν θεῶν. Ἐφορος τῶν δικανικῶν λόγων, τοῦ ἐμπορίου, τῶν δημοσίων δρόμων κ.λ.π. Ὁ Ἐρμῆς (Ἐρμῆς, Ἐρμείας, Ἐρμῶν κ.ἄ.) γεννήθηκε σ' ἓνα σπήλαιον τῆς Ἀρκαδικῆς Κυλλήνης κρυφὰ ἀπὸ τὴν Ἥρα. Μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐπίθετα πού δόθηκαν στὸν Ἐρμῆν: Νόμιμος (ἐφορος ποιμνίων), Ἐπιμήλιος, Μηλοσσός, Τυρευτῆρ, Εὐγλαξ, Ἐμποραῖος, Κερδῶος, Κερδέμπορος, Ἀγο-

ραῖος, Παλιγκάπηλος, ἀρχός, ἀναξ, ὄρχαμος, δοῦκλεψ, κλεψίφρων, φωρῶν,
 ἑταῖρος, δόλιος, πολύτροπος, νύχιος, Ἀκακήσιος, ψυχαγωγός, ψυχοπο-
 μπός, νεκροπομπός, Φερσεφάνης, πομπαῖος, Ἐναγώνιος, κ.λ.π., κ.λ.π.
 Ναός τοῦ Ἑρμοῦ ὑπῆρχε στὸν Φενεὸ τῆς Ἀρκαδίας, ὅπου ἡ λατρεία του
 ἦταν ἀνεπτυγμένη· ὁ Πausanias ἀναφέρει ὅτι ὑπῆρχε ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ
 στὸν Φενεὸ καὶ λίθινο ἄγαλμα μέσα σ' αὐτόν. Ἄλλος ναὸς τοῦ Ἑρμοῦ ἦ-
 ταν στὴν κορυφὴ τῆς Κυλλήνης. Διόνοσος, ὁ ἢ Βάκχος = γιὸς
 τοῦ Διὸς καὶ τῆς Σεμέλης, κόρης τοῦ Κάδμου. Θεὸς τῆς ἀμπελοργίας
 καὶ οἰνοποιίας. Ἡ λατρεία του ἦρθε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὴ Φρυγία (ἢ
 τὴς Ἰνδίας), ὅπου στὶς γιορτὲς του γίνονταν ἀνθρωποθυσίαι· στὴν Ἑλλά-
 δα ἡ λατρεία του λευτερώθηκε ἀπὸ αἱματοχυσίαι (ποτὲ οἱ Ἕλληνες δὲν
 ἔκαναν ἀνθρωποθυσίαι) καὶ ἔλαβε νέες «αἱματοχυσίαι» τῆς ...οἰνοποιίας!
 Παριστάνεται σὰν νέος χαρούμενος, στεφανωμένος μὲ κισσὸ καὶ κλημια-
 τόφυλλα, κρατῶντας θύρσο ἀντὶ δόρατος καὶ συνοδευόμενος μὲ πλῆθος σα-
 τύρων καὶ μαινάδων· οἱ ὄπαδοί του τὸν ἐλάτρευαν μὲ ζωηρὰ καὶ παράφο-
 ρα τραγούδια, πίνοντας οἶνον καὶ ἐκβάλλοντας τὴν ἐνθουσιώδη βακχικὴ
 Ἰαχὴ «Ἰώ, Βάκχε, Εὐοῖ». Ἐπίθετα ποῦ δόθηκαν στὸν Διόνυσο: Ὀμφα-
 κίτης, Λύσιος, Λυαῖος, Νυκτῆλιος, Μύστης, Βρώμιος, Εὐῆς, Εὐδίο. Νύμφαι
 αἱ = θεές κατωτέρας τάξεως: Ὀρεστιάδες (τῶν βουνῶν), Νηρηίδες (τῆς
 θαλάσσης), Ἀμαδρυάδες (τῶν δασῶν), Ναϊάδες (τῶν πηγῶν)!. Ὁ Ἑρ-
 μῆς μεταφέρει τὸ πρόωρα γεννηθέντα Διόνυσο στὶς Νύμφες τῆς Βοιωτίας,
 γιὰ νὰ τὸν ἀναθρέψουν κρυφὰ ἀπ' τὴ ζηλότυπη Ἥρα. Κορμὸν δένδρου =
 ἡ προσθήκη τοῦ δένδρου θεωρήθηκε σὰν ἀπόδειξι μὴ γνησιότητος τοῦ ἀ-
 γάλματος σὰν ἔργο τοῦ Πραξιτέλη. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ δένδρο εἶναι ἀναπό-
 σπαστο μέλος τοῦ συμπλέγματος καὶ ἐπειδὴ συνηθίζεται καὶ σὲ ἄλλες δη-
 μιουργίες τοῦ Πραξιτέλη (ὅπως δείχνουν ἀντίγραφα τῶν ἔργων του) δὲν
 μπορεῖ νὰ ἀμφισβητηθῇ ἡ γνησιότητα τοῦ ἀγάλματος. Ἐξ ἄλλου ἔχουμε
 καὶ τὴν μαρτυρία τοῦ Πausanias. Σταφυλῆ, ἡ: πιστεύεται ὅτι εἶχε σταφύ-
 λι στὸ δεξιὸν τοῦ χέρι καὶ τὸ ἔδειχνε στὸν Διόνυσο, ποῦ ἀπλώνει μὲ λαχτά-
 ρα τὸ χέρι νὰ τὸ πάρῃ. Στὸ ἀριστερὸν χέρι ὁ Ἑρμῆς κρατοῦσε (ἐκτὸς τοῦ
 Διονύσου) καὶ μεταλλικὸ κηρύκειο. Πausanias, ὁ = Ἕλληνας συγγρα-
 φεὺς ἀπὸ τὴν Καισάρεια (2 μ.Χ. αἰ.)· μαθητὴς τοῦ Ἡρώδη Ἀττικοῦ
 καὶ διδάσκαλος τοῦ Αἰλιανοῦ· περιώδευσε διάφορα μέρη τῆς οἰκουμένης
 καὶ ἔγραψε περιήγησι, τῆς ὁποίας σώζεται μόνον ἡ «περιήγησις τῆς Ἑλ-
 λάδος» 10 βιβλία, ποῦ εἶναι ἔργο ἀναντικατάστατο γιὰ τὴν Ἀρχαιολογία.
 «Χρόνῳ δὲ ὕστερον καὶ ἄλλα ἀνέθεσαν ἐς τὸ Ἡραῖον, Ἑρμῆν λίθου, Διό-
 νυσον δὲ φέρει νήπιον, τέχνη δὲ ἐστὶ Πραξιτέλου» (Πaus. Ἡλ. Α' 17,
 3) γράφει γιὰ τὸ ἄγαλμα τοῦ Πραξιτέλου.

του Νικομήδους, μαθητής του Ἀντιδότου, σύγχρονος του Πραξιτέλους· βοηθοῦσε τὸν Πραξιτέλην στὸν χρωματισμὸ τῶν ἀγαλμάτων. Ἴσως ἔζησε μέχρι τὰ τέλη τοῦ 4ου αἰ. π.Χ. Ἀπὸ τὴν τέχνη του ἔγινε διάσημος καὶ πλουσιώτατος. Ἔργα του ἦ Νέκυα, ποὺ δώρησε στὴν πατρίδα του, παρ' ὅλο ποὺ ἠθέλε νὰ ἀγοράσῃ ὁ βασιλ. Πτολεμαῖος, δίδοντας 60 τάλαντα! Ἄλλα ἔργα του ἦσαν εἰκόνες τοῦ Διονύσου, τῆς Δανάης, τῆς Καλυψοῦς, τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου κ.ά.

Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους: Τὸ ἀγαλμα τοῦτο ἐρέθηκε στὶς 8 Μαΐου 1877 σὲ ἀνασκαφές τῆς Γερμανικῆς Σχολῆς, στὴν Ὀλυμπία. Εἶναι ἀγαλμα τοῦ 340 π.Χ. κι ἔγινε γιὰ νὰ θυμίσῃ τὴ συμμαχία Ἀρκάδων καὶ Ἡλείων (343 π.Χ.), γιὰτὶ τὸν Δίονυσο τιμοῦσαν ιδιαίτερα οἱ Ἡλείοι καὶ τὸν Ἐρμῆ οἱ Ἀρκάδες. Τὸ σῶμα τοῦ Ἐρμῆ κλίνει μὲ ἀνεσι ἢ καλύτερα μὲ νωχέλεια καὶ ἀκουμπᾶ πάνω σὲ δέντρο. Τὸ σῶμα του πῆρε μιὰ στάσι «περισπωμένης» καὶ ἀφήνει νὰ διακρίνωνται οἱ χαρούμενες κυμάνσεις. Τὸ κεφάλι τοῦ Ἐρμῆ εἶναι ὁ ἰδανικώτερος τύπος κεφαλῆς ἐφήβου τῆς ἀρχαιότητος. Τὸ σύμπλεγμα ἐρέθηκε μὲς στὸ Ἑραῖο, σκεπασμένο ἀπὸ παχὺ στρώμα λάσπης πλίνθων (σ' αὐτὸ ὀφείλει καὶ τὴν διατήρησί του) τοῦ τοίχου τοῦ σηκοῦ τοῦ ἀρχαίου ναοῦ. Τὸ δεξιὸ του χέρι λείπει. Τὸ δεξιὸ του πόδι «ἐρέθηκε πολὺ μακριὰ μέσα στὴν Ἄλτη». Λαξεύτηκε στὴν Ἀθήνα καὶ γιὰ τὴν ἀσφαλῆ μεταφορά του στὴν Ὀλυμπία προστέθηκαν οἱ «σύνδεσμοι» μεταξὺ δένδρου καὶ σώματος.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀπόσπασμα «Ἐρμῆς τοῦ Πραξιτέλους» εἶναι ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Χρ. Τσουντα «Ἱστορία τῆς Ἀρχαίας Ἑλληνικῆς Τέχνης» καὶ εἶναι ἕνα ἐπιστημονικὸ τμῆμα τοῦ ἔργου τούτου, ποὺ ιδιαίτερα μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν τεχνοκριτικὴ μελέτη σκοπὸς τοῦ σοφοῦ ἀρχαιολόγου Χρ. Τσουντα εἶναι νὰ τοποθετήσῃ τὸ σύμπλεγμα τοῦτο στὸν χρόνο καὶ τὸ χῶρο, ποὺ τοῦ πρέπει, καὶ νὰ μᾶς συγκινήσῃ μὲ τὴν παρουσίαι τῆς ἐξαίσιος τέχνης τοῦ Πραξιτέλη τόσο, ὥστε νὰ σταματήσουμε τὸ γρήγορο κι ἐπιπόλοιο πέρασιμά μας πάνω ἀπ' τὴν ἐπιφανειακὴ κροῦστα τῆς σημερινῆς ἀγχώδους ζωῆς μας καὶ νὰ σκύψουμε πάνω ἀπ' τὸ αἰώνιο κάλλος, νὰ τὸ ἀπολαύσουμε αἰσθητικὰ καὶ πνευματικὰ καὶ νὰ αἰσθανθοῦμε ἐθνικὴ ὑπερηφάνεια, ἀφοῦ «ὅλα τὰ ἐρείπια τοῦ κόσμου τρομάζουν καὶ μόνο τὰ ἑλληνικὰ ἐκπλήσσουν».

Κεντρικὴ ἰδέα : «Ὅλα τὰ ἐρείπια τοῦ κόσμου τρομάζουν καὶ μόνο τὰ ἑλληνικὰ ἐκπλήσσουν» (Καμπούρογλου).

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Χρ. Τσούντας (1857 - 1934) γεννήθηκε στὴ Στενὴμαχο τῆς Ἀν. Θράκης. Σπούδασε Φιλολογία στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καὶ στὴ Γερμανία. Διωρίστηκε καθηγητὴς στὴ Φιλιππούπολι καὶ ἀργότερα ἔγινε ἔφορος ἀρχαιοτήτων (1883 - 1901). Σὰν ἀρχαιολόγος ἔκανε ἀνασκαφὲς στὶς Μυκῆνες, Κυκλάδες, Θεσσαλία, Ἐρέτρια, Λακωνικὴ κ.ά. Βαθὺς μελετητὴς καὶ ἐρευνητὴς ὅπως ἦταν, συνέβαλε τὰ μέγιστα στὴν πρόοδο τῶν ἀρχαιολογικῶν σπουδῶν. Ἐγραψε: «Μυκῆναι καὶ Μυκηναϊκὸς πολιτισμὸς» (1892), «Tsountas - Mannat: The Mycenaean Age», «Κυκλαδικὰ», «αἱ προϊστορικαὶ ἀκροπόλεις τοῦ Διμηνίου καὶ τοῦ Ἀεσκλου». Τὸ 1901 διωρίσθη καθηγητὴς τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Παν. Ἀθηνῶν, ὅπου ἐδίδαξε μέχρι τὸ 1925. Τὸ 1926 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Στὴ σειρὰ τῶν μαθημάτων του στὸ Πανεπιστήμιο ὀφείλεται τὸ ἔργο «Ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλ. Τέχνης», σύγγραμμα μὲ βαθειὰ ἐπιστημονικὴ ἀξία. Ὁ Τσούντας ἦταν ὑπόδειγμα ἐπιμονῆς, ὑπομονῆς, ἐπιμελείας καὶ παρατηρητικότητος.

20. Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων

Χρ. Τσούντα

Γ' Αναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 42]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὴν πρώτη κίβλας στιγμή, ποὺ ἀντίκρουσε τὸν θάνατο, θυθίστηκε σὲ βαθειὰ περισυλλογή. Τὸν ἐντυπωσίασε, τὸν συνεκλόνησε τὸ γεγονός, ὅτι ὁ ἀγαπητὸς του, ὁ ἄνθρωπός του ξαφνικὰ ἔφυγε ἀπὸ κοντά του· ἀπὸ τὴν στιγμή ποὺ θάπτει τὸν ἄνθρωπό του βαθιὰ στὴν μάνα γῆ, ὀρθώνει πάνω ἀπ' τὸν τάφον, ποὺ ἔκλεισε τὸν ἄνθρωπό του, ἓνα σ η μ α δ ι, μιὰ πέτρα, μιὰ πλάκα, ἓνα ἄγαλμα. Οἱ φιλόσοφοι, οἱ ποιητὲς κι οἱ καλλιτέχνες ἀσχολήθηκαν, καθένας ἀπ' τὴ δική του σκοπιά, μὲ τὸ θέμα αὐτό. Ἀπὸ τὰ βάθη τῶν αἰώνων ἔρχονται οἱ ἐπιτάφιας στῆλες τῶν Μυκηναίων· εἶναι παραλληλεπίπεδες πλάκες μὲ ὕψος μεγαλύτερο τοῦ πλάτους· ὅσο ἀνεβαίνουν, στενεύουν καὶ φτάνουν μέχρι τὰ 2 μ. ὕψος καὶ ἦταν στραμιμένες πρὸς τὴ Δύσι. Εἶχαν κατασκευασθῆ «ἐκ πώρου»· φέρουν παραστάσεις (μὲ ταινίες ὀφιοειδεῖς ἢ σπειροειδεῖς) καὶ θέματα ἀπὸ κυνήγια ἢ πολέμους. Ἄνδρες πάνω σὲ ἄρμα κυνηγοῦν λιοντάρια ἢ ἔχθρους. Οἱ στῆλες τῶν Μυκηναίων εἶναι τὰ ἀρχαιότερα δείγματα ἐπιταφίων μνημείων (Ἐθνικὸ Μουσεῖο). Ἀργότερα θὰ ἀντικατασταθοῦν οἱ στῆ-

λες με ἀγάλματα περίοπτα ἀνδρικά ἢ γυναικεῖα (Κοῦροι, Κόραι), με ἀνάγλυφα καὶ ἀγάλματα φανταστικῶν ὄντων (σφίγγες, γοργόνες, σειρήνες) καὶ θηρίων (λεόντων κ.ἄ.), με ἐπιτάφια ἀγγεῖα κ.λ.π. Τὸ σημαντικώτερο μέρος τῆς ἀρχαίας τέχνης σχετίζεται με τοὺς νεκροὺς καὶ τίς τιμές, ποὺ κάνουν οἱ ζωντανοὶ γι' αὐτοὺς.

1. Σ τ ἡ λ η τ ο ὕ Δ ε ξ ἰ λ ε ω.

Τὸ ἐπιτύμβιο τοῦτο ἀνάγλυφο παριστάνει ἓνα νεαρὸ ἵππεά, ποὺ ἔχει ὀρμήσει στὸν ἐχθρό, ἔχει ἀνατρέψει ἓναν ὀπλίτη καὶ τώρα ἐτοιμάζεται νὰ τὸν τρυπήσῃ με τὴ λόγχη. Ἡ χλαμύδα, ποὺ ἀνεμίζει πάνω ἀπ' τὸν χιτῶνα, τὸ ὑψωμένο δεξί του χέρι, ποὺ κρατεῖ τὴ ζωγραφισμένη ἄλλοτε λόγχη, δείχνουν τὴ σφοδρότητα, με τὴν ὁποία θὰ δώσῃ τὸ θανατηφόρο χτύπημα στὸν ἐχθρό. Ὁ ἐχθρὸς μισοξαπλωμένος προσπαθεῖ με τὸ σπαθί του, ποὺ κρατεῖ στὸ ὑψωμένο δεξί του χέρι, μάταια νὰ ἀμυνθῇ. Στ' ἀριστερὸ του χέρι φαίνεται ἡ, ἀχρηστη πιά γι' αὐτόν, ἀσπίδα. Ὁ ἀντίπαλος ἐσῆσε με τὸ σφοδρὸ χτύπημα τοῦ Δεξιλέω. Ἀλλὰ καὶ ὁ Δεξιλέω, αὐτὸ γράφει στὴ βάση τοῦ ἀναγλύφου, σὲ λίγο, σ' αὐτὴ τὴ μάχη τὸ ἴδιο βίαια θὰ φύγῃ καὶ αὐτὸς γιὰ τὸν ἄλλο κόσμον. Κοινὴ ἡ μοῖρα τῶν ἐμπολέμων... Ἀλλὰ ὁ καλλιτέχνης δὲν ἔχει σκοπὸ νὰ παραστήσῃ τὴν ἀγριότητα τοῦ πολέμου. Δὲν παριστάνει τὸν Δεξιλέω τραυματισμένο. Παριστάνει ἓναν ὄμοιο νέο σὲ στιγμὲς δυνάμειος καὶ ὁμορφιάς. Κάποιο θλιβερὸ χαμόγελο ἀδιόρατα μόνο ἀφήνει νὰ ὑποδηλώσῃ καὶ τὸ δικό του ἐνδοξο τέλος.

2. Σ τ ἡ λ η Ἡ γ η σ ο ὕ ς.

Ἀλλαγὴ σκηνηκοῦ ἔχουμε ἐδῶ. Ὑπόθεσι ἡ ἴδια. Ὁ θάνατος!.. Νέα καὶ ὠραία ἡ Ἡγησὼ κάθεται λαμπρὰ ντυμένη σ' ἓνα πολυτελὲς κάθισμα μέσα στὸ σπίτι της, στὸ βασίλειό της... Ἐτοιμάζεται γιὰ τὸ ταξίδι, ποὺ δὲν ἔχει γυρισμό. Γιὰ τὸ ταξίδι, ποὺ θὰ τὴν πάῃ ὁ Μαῦρος Καβαλλάρης. Ἡ δούλη της ἔχει ἀνοίξει μπρὸς της ὅ,τι πολύτιμο ἔχει μιὰ γυναίκα: τὸ κουτί με τὰ χρυσαφικά, «μπιζουτιέρα». Ἡ νεαρὴ Ἡγησὼ πῆρε ἓνα περιδέραιο καὶ τὸ βλέπει, ἐνῶ μιὰ συγκρατημένη μελαγχολία διαγράφεται στὸ γλυκὸ της πρόσωπο. Ἡ συγκρατημένη θλίψι της εἶναι γιὰ ὅσα ἀφήνει ἐδῶ στὸν ἀπάνου κόσμον... Πάνω στὰ νιᾶτα της ἀφήνει τίς μικρὲς χάρτες τοῦ κόσμου τούτου καὶ φεύγει. Λύπη καὶ πένθος ἔχουν σκεπάσει τὰ μάτια τῆς Ἡγησῶς· δὲν ξεσπᾷ ὅμως σὲ βίαιες ἐκρήξεις, θρήνους καὶ ὀδυρμοὺς. Εὐγενικὰ καὶ λογικὰ ὑπομένει τὸ πεπρωμένο· ὁ θεατὴς, ποὺ βλέπει τὰ ἄγoura νιᾶτα νὰ φεύγουν ἔτσι ἀνεπάντητα συμπάσχει καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσική έρμηνεία : πτυχή, ή = πιέτα, αναδί-
πλωσι, ζαρωματιά, κυματοειδής σχηματισμός. Ίδιαίτερα προτιμάται στην
τέχνη ή πτυχή, για να υποδηλώνη τὰ ένδύματα τών παραστάσεων κά-
ποιου αγάλματος ή έργου ζωγραφικής. Υπαινίσσομαι = φανερώνω κάτι
συγκεκαλυμμένα, (υπαινιγμός). Περιδέрайον, τὸ = κόσμημα γύρω ἀπ'
τὸ λαϊμό, κολλιέ. Λύπη, ή = ψυχικός πόνος, θλίψι, συμπόνια· πένθος, τὸ
= ισχυρή λύπη.

Πραγματικῶν έρμηνεία: ανάγλυφο, τὸ = σκαλισμένη επιφάνεια πλά-
κας ἔτσι, πὺ νὰ ἔχη προεξοχές για νὰ υποδηλώνη κάποια παράσταση. Τὸ
ανάγλυφο γίνεται σὲ μάρμαρο, λίθο, ξύλο, κόκκαλο, κερὶ κ.ά. συνήθως ἀ-
πὸ τὴ μιὰ επιφάνεια. Δέν εἶναι ὅμως σπάνια τὰ ἀμφίπλευρα ανάγλυφα.
Τὸ ανάγλυφο χωρίζεται σὲ πρότυπο (= τὸ ανάγλυφο μὲ ἀδιόρατες προ-
εξοχές) καὶ σὲ ἔκτυπο (= τὸ ανάγλυφο πὺ ἔχει προεξοχές ἰκανοῦ ὕ-
ψους, ὥστε οἱ μορφές νὰ θγαίνουν, νὰ ἐξέχουν πολὺ ἀπὸ τὴν λοιπὴ ἐπιφά-
νεια τῆς πλάκας). Καὶ τὰ δυὸ ανάγλυφα, Δεξιλεω καὶ Ἡγησοῦς, εἶναι
ἔκτυπα· Δεξιλεως, ὁ = ἕνας ἀπὸ τοὺς 5 νέους Ἀθηναίους ἱππεῖς, πὺ ἔ-
πασαν ἡρωϊκὰ στὸν Κορινθιακὸ πόλεμο (394 π.Χ.) (ὁ Κορινθιακὸς ἢ
Βοιωτικὸς πόλεμος, 395 π.Χ., ἔγινε ἀπὸ τοὺς ἐνωμένους μὲ περσικὰ χρή-
ματα Κορινθίους, Θηβαίους, Ἀργεῖους, Ἀθηναίους κατὰ τῆς Σπάρτης).
Ὁ Δεξιλεως εἶχε τιμητικὸ τάφο στὸν Κεραμεικὸ (βλ. σελ. 97). Τὸν τάφο
στόλιζε ἀριστουργηματικὸ ανάγλυφο (σήμερα θρίσκειται στὸ Ἐθνικὸ Μου-
σεῖο) τοῦ εἰκοσάχρονου Δεξιλεω. Στὴ βάση τοῦ ἀναγλύφου ὑπάρχει ἡ ἔ-
πιγραφή: «Δεξιλεως Λυσανίου Θορίκιος. Ἐγένετο ἐπὶ Τεισάνδρου ἄρχον-
τος· ἀπέθανεν ἐπ' Εὐβουλίδου ἐν Κορίνθῳ τῶν πέντε ἱππέων». λόγχη, ή
= σιδηρένια τρίγωνη ἄκρη (μύτη) τοῦ κονταριοῦ, (κατ' ἔκτ.) τὸ κοντά-
ρι. Χρῶμα, τὸ = (βλ. σελ. 109 χρωματισμοί). Ἐπιγραφή, ή = (βλέπε ἄνω
Δεξιλεως) . ή στήλη ἐστέκετο: (βλ. Εἰσαγωγικά καὶ σελ...). Ἡγησώ, ή =
εἶναι Ἀθηναία, κόρη τοῦ Προξένου· ἀπεικονίζεται σὲ ανάγλυφῃ ἐπιτύμ-
νω στήλῃ ἀπὸ λευκὸ μάρμαρο σὲ τύπο ναυδρίου μὲ παραστάδες, πὺ πά-
νω τους στηρίζεται ἐπιστύλιο μὲ τὸ ὄνομα τῆς νεκρῆς γραμμένο σ' εὐθεῖα
γραμμῇ (σήμερα θρίσκειται στὸ Ἐθνικὸ Μουσείο). Ὁ τάφος τῆς ἦταν στὸν
Κεραμεικὸ (βλ. σελ. 97). Εἰκονίζεται καθισμένη σὲ καρέκλα μὲ ἐρεισίνωτο
καὶ στηρίζει τὰ πόδια τῆς σὲ μικρὸν σκίμποδα (σκαμνάκι). Φορεῖ διά-
φανο Ἰωνικὸ χιτῶνα, πὺ τὸν καλύπτει ἐλαφρὰ τὸ ἱμάτιο. Ἡ ένδυμασία
τῆς εἶναι σφιγμένη στὴ μέση καὶ ἀφήνει νὰ φαίνεται τὸ ἀνθηρὸ νεανικὸ
τῆς σῶμα. Τὰ μαλλιά τῆς χωρισμένα καὶ δεμένα ψηλὰ στολίζονται μὲ
λεπτοῦφασμένη καλύπτρα, μέρος τῆς ὁποίας κρέμεται στὸν δεξιὸ τῆς ὠ-

μο. Τὰ κοντά μανίκια τοῦ ἱματίου ἀφήνουν γυμνά τὰ χέρια μέχρι τοῦ βραχίονος. Μπρὸς στὴν Ἑγησῶ στέκεται ἡ θεραπευαίνιδα· ἔχει ἐλαφρὰ κεκαμμένο τὸ δεξιὸ γόνατο καὶ φαίνεται περισσότερο θλιμμένη ἀπ' τὴν κυρά της. Τὸ βαρβαρικό της ἔνδυμα μὲ τὰ μακριὰ μανίκια σκεπάζει ὅλο τὸ νεανικό της σῶμα. Κρατεῖ ἀνοιχτὴ πυξίδα. Τὸ ἀνάγλυφο τῆς Ἑγησῶς χρονολογεῖται στὰ τελευταῖα χρόνια τοῦ 5ου αἰ. π.Χ. δούλη, ἡ = ἡ θεραπευαίνιδα· σὰν θεραπευαίνιδες χρησιμοποιοῦσαν, οἱ ἀρχαῖες Ἑλληνίδες, κόρες ἀπὸ ξένα ἔθνη· εἶναι καὶ ἑλληνίδες, ποὺ προέρχονται ἀπὸ λάφυρα τοῦ πολέμου ("Ὀμηρος). Ὁ πατέρας εἶχε δικαίωμα νὰ πουλήσῃ καὶ τὴν κόρη του γιὰ δούλη ἐξ αἰτίας τῆς κακῆς διαγωγῆς της. Σύροι, Σκύθες, Πέρσες, Αἰγύπτιοι καὶ μαῦροι, ἓνα ζωντανὸ ἐμπόρευμα μὲ διαφορετικὲς γλώσσες, πουλιόταν στὴν ἀγορὰ τῶν Ἀθηνῶν σὲ εἰδικὴ ἐξέδρα, ποὺ λεγόταν «λίθος πωλήσεως». Πυξίς, ἡ = θήκη, κουτὶ ἀπὸ ξύλο πύξου, ποὺ χρησιμοποιοῦσαν γιὰ ἀποθήκη κοσμημάτων, «μπιζουτιέρα». Μποροῦσε νὰ εἶναι καὶ ἀπὸ πηλό. Τότε ἔφερε διάφορες ζωγραφιστὲς παραστάσεις ἐξωτερικά. Προσοχὴ: Ἡ πυξίδα, καὶ ἰδιαίτερα τὸ, ζωγραφισμένο, περιδέραιο, κρατοῦν τὸ κέντρο τῆς παραστάσεως, γιὰ νὰ ὑπογραμμισθῇ καλύτερα ἡ σημασία ποὺ δίνει ἡ Ἑγησῶ στὲς χαρὲς τῆς ζωῆς, ποὺ ἀφήνει πίσω της! Ὁραῖον κόσμημα = τὰ κοσμήματα τῆς ἀρχαίας Ἑλληνίδος ἦταν: χρυσᾶ σπειροειδῆ σκουλαρίκια, μακριὰ σκουλαρίκια, χρυσᾶ περιδέραια, διαδήματα, βραχιόλια, δαχτυλίδια, ταινίες, καρφίδες, μολύβια γιὰ βάψιμο χειλιῶν καὶ ματιῶν, μυρωδικά, χτένες, (σανδάλια, καθρέφτες, κρέμες) κ.ἄ. Αἰωνίου χωρισμοῦ = ὁ χωρισμὸς ἀπὸ τὰ ἀγαπητὰ μας πρόσωπα καὶ πράγματα εἶναι πικρὸς· καθένας θᾶθελε νὰ εἶναι μαζὶ μὲ τὰ ἀγαπημένα του πράγματα στὸν Κάτω Κόσμο. Ἐκεῖ βασίζεται καὶ τὸ ἔθιμο νὰ τοποθετοῦν στὸν τάφο τὰ ἀγαπητὰ ἀντικείμενα τοῦ νεκροῦ. (Κτερίσματα). Τόσο δὲ εἶναι ἡ λαχτάρια τοῦ μελοθανάτου γιὰ τὰ ἀγαπητὰ του πρόσωπα, ὥστε στὸν Ἀκριτικό Κύκλο παρουσιάζεται ἡ γυναῖκα τοῦ Διγενῆ νὰ τὸν ἀκολουθῇ στὸν Ἄδη. Ἡ λυγερὴ δὲ τοῦ Δημ. τραγουδιοῦ παρουσιάζεται πικραμένη στὸν Κ. Κόσμο νὰ σκέπτεται τὴ ζωὴ ποὺ ἄφησε πίσω. «... Κι ἡ κόρη ἀναστέναζε βαθιὰ στὸν Κάτω Κόσμο, / κι ἀνάψανε τὰ καπελεῖα, / κι ἐκάησαν οἱ ροῦγες, / ἐκάη καὶ τὸ λιθόρεμα, πῶριχναν τὸ λιθάρι / ἐκάη / κι ἡ δίπλη τοῦ χοροῦ, π' ἐχόρευε ἡ γενιά της».

Ὁ ἄγνωστος ὁμιλὸς καλλιτέχνης τοῦ ἐπιτυμβίου ἀναγλύφου ἐδῶ δὲν παρουσιάζει μιὰ τέτοια ἔκρηξι πάθους· δὲν διαταράσσει τὴν ἀπόλυτη ἡρεμία τοῦ συνόλου. Μιὰ νεκρική σιγὴ ἀπλώνεται πάνω σ' αὐτὴν τὴν παράστασι ὅπως νεκρική σιγὴ βασιλεύει μὲς στὰ νεκροταφεῖα. Ἡ σιγὴ αὐτὴ κάνει πιὸ συγκρατημένο τὸ πένθος. Ἡ Ἑγησῶ τὸ ξέρει πῶς δὲ θὰ χαρῆ

ἀποσπάσματα δίνουν καλύτερα ἀπὸ κάθε ἄλλο τὸ πρῶτο καὶ βαθύτερο νόημα τῶν δυὸ ἀναγλύφων.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (βλ. σελ. 110).

21. Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη

Ἄδ. Ἀδαμαντίου

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 51)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Μετὰ τοὺς νικηφόρους πολέμους τοῦ 1912 - 13 καὶ τὴ μεγάλη χαρὰ πού δοκίμασε τὸ ἑλληνικὸ γένος, γιατί ξαναπῆρε τὴν «Νεράϊδα τοῦ Θερμαϊκοῦ», τὴ Θεσσαλονίκη, ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, Ἄδ. Ἀδαμαντίου ἔγραψε ἓνα βιβλίον «Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη» στὴ σειρά τῶν «ὑφελίμων βιβλίων» (1914), στὸ ὁποῖο ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορία, τὸν κοινωνικὸ βίον καὶ τὴν τέχνην τῆς Θεσσαλονίκης. «...Καὶ τοῦ νέου μεγάλου ἱστορικοῦ ὀρίζοντος, ὁ ὁποῖος ἀνοίγεται καὶ πάλιν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Φυλὴν, σύμβολον τιμιώτατον εἶναι ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ κατ' ἐξοχὴν βυζαντινὴ πόλις, ἡ ὁποία περιέκλεισεν ἐπὶ αἰῶνας μακροὺς εἰς τὰ ἰσχυρὰ τῆς τείχης αὐτῆς τὴν ψυχὴν τῶν μεσαιωνικῶν ἡμῶν πατέρων». Ἀπὸ τὸ παραπάνω ἀναφερόμενο ἔργο καὶ ἀπ' τὸ Η' Κεφ. ἔχει ληφθῆ τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο.

ΝΟΗΜΑ: Ἡ πολυκύμαντη ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης δίνει τὴν εἰκόνα τῆς πολυταράχου ἱστορίας τῆς Μεσαιωνικῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς. Ὁ κοινωνικὸς βίος τῆς πόλεως αὐτῆς δίνει τὴν εἰκόνα τῆς ἑλληνικῆς οἰκονομικῆς καὶ πνευματικῆς ζωῆς κατὰ τὸν Μεσαίωνα. Ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς, τοὺς αὐτόπτες καὶ τοὺς βυζαντινοὺς ἱστορικοὺς μποροῦμε νὰ λάβουμε σαφὴ εἰκόνα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν πορεία αὐτῆς μὲς στοὺς αἰῶνες. Ἡ πόλις ἔχει κτισθῆ σ' ὠραία θέσι ἀπὸ πλευρᾶς ἐμπορικῆς καὶ στρατιωτικῆς. Πολὺς κόσμος περνοῦσε ἀπὸ ἐκεῖ διὰ ξηρᾶς ἢ διὰ θαλάσσης· καὶ μάλιστα κατὰ τὶς περιόδους τῶν διαφόρων ἐμπορικῶν πανηγύρεων ἢ κοσμοσυρροῆ ἦταν μεγαλύτερη· ἰδιαίτερα κατὰ τὸ πανηγύρι τῆς γιορτῆς τοῦ πολιούχου Ἁγ. Δημητρίου· τότε κατέφθαναν ἔμποροι ἀπὸ ὅλη τὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ καὶ τὸ ἐξωτερικόν· τόσος πολὺς κόσμος, ὥστε ἦταν «εὐκολώτερον νὰ μετρήσης τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης παρὰ τοὺς συνωστιζομένους εἰς τὰς ἀγορὰς δι' ἐμπορικὰς πράξεις». Πολλὰ ἦταν τὰ παραγόμενα προϊόντα τῆς γῆς ἢ τῶν ἐργοστασίων καὶ ἀνάλογος ἦταν ὁ πλοῦτος, ἡ εὐμάρεια καὶ ἡ πνευματικὴ κίνησι.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἦταν ὑπερήφανη γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τῶν γραμμῶν καὶ τῶν τεχνῶν τόσο, πού λογιζόταν ἰσάζια τῆς Κων)πόλεως. Εἶχε πολλοὺς ναοὺς καὶ καλλιμάρμαρα μνημεῖα, ἡ δὲ κοινωνικὴ τῆς πολιτικῆς (βρεφοκομεῖα, ὄρφανοτροφεία, ξενοδοχεῖα κ.ἄ.) ἦταν ἀξιοζήλευτη. Τὰ ἦθη τῶν κατοίκων τῆς ἦταν ἰδιαιτέρα καλλιεργημένα, ἀφοῦ ἡ εὐμάρεια ἦταν μεγάλη. Τὸ δὲ Ἅγιον ὄρος, πού δὲν ἀπέχει πολὺ ἀπὸ αὐτῆ, συντέι-
νε στὴν ἀνάπτυξη ζωῆς φιλοθρήσκου, λογίας καὶ φιλοτέχνου. Μετὰ τὴν πτώσι τῆς Κων)πόλεως ἡ Θεσσαλονίκη παίρνει τὰ σκῆπτρα τοῦ Μεσαι-
ωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ ἐτοιμάζει τὴν ἀναγέννησι τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «ὅπως αἱ πολυπαθεῖς... ὄχλου τῆς Θεσσαλονίκης»· «Ἱστορικοὶ καὶ κοινωνικοὶ σταθμοί· τὸ ἐμπόρι-
ον, ἡ ἐμπορικὴ κίνησι, ἡ ὕλικὴ εὐμάρεια». Β' «τὴν ὕλικὴν ταύτην... ἴ-
πων»· «ἡ πνευματικὴ κίνησι». Γ' «Ὑπερήφανος ἦτο... Ἑλληνικοῦ κόσμου»·
«Τὰ ἀγαθὰ τῆς πνευματικῆς ζωῆς, οἱ λόγοι».

Σημείωσι: Μεταξὺ Β' καὶ Γ' ἐνότητος παραλείπεται μία παρά-
γραφος, στὴν ὁποῖαν ἀναφέρονται τὰ ὀνόματα τῶν: Κυρίλλου καὶ Μεθο-
δίου, λογίων καὶ ἱερωμένων, ἱστορικῶν κ.ἄ.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: ἐγκώμιον, τό = ἐπαινετικὸς λόγος· ἄσμα πού
ψάλλεται γιὰ ἐξύμνισι νικητοῦ. Τὸ ἐγκώμιον χρησιμοποίησαν πολὺ οἱ Βυ-
ζαντινοί· μετὰ τὸ ἐγκώμιον ἐξυμνοῦσαν μάρτυρες καὶ ἁγίους, καθὼς καὶ πό-
λεις. Καραβάνια, τὸ (μεν. καραβάν - ιον < ἀραβ. Kirvan) = ὁμάδα ἐμ-
πῶρων μετὰ καμηλῆς ἢ ὑποζύγια. Μῖμος, ὁ = ἠθοποιὸς τῆς παντομίμας, γε-
λοστοποιός, ἄνθρωπος πού μπορεῖ νὰ μιμηταί τὴν φωνὴν ἀνθρώπων, ζῶων
ἢ τὸν ἦχο τραίνου, ἀνέμου κ.λ.π. Ἡδύφωνος, ος, ον = ἐκεῖνος πού ἔχει
μελωδικὴ φωνή. Ἀρύομαι = ἀντλῶ, παίρνω.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: ἱστορικὰ ἰτύχα: Μερικὲς ἀπὸ
τις πολλὰς ἱστορικὰς ἀναταραχὰς πού ἔγιναν στὴ Θεσσαλονίκη, εἶναι: 597
μ.Χ. Ἄβαροι καὶ Σλάβοι ἐπιθυμοῦν τὴν κατάληψιν τῆς. 617 πάλιν οἱ Ἄ-
βαροι. 904 ἐκπολιόρρησι ἀπὸ Σαρακηνοῦ· 1185 Νορμανδοὶ τὴν κατα-
λαμβάνουν. 1204 ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς τὴν κάνει πρωτεύουσα
τοῦ Λατινικοῦ Βασιλείου τῆς Θεσσαλονίκης. 1242 - 1246 ὁ βασιλεὺς τῆς
τοῦ Νικαίας Ἰω. Βατάτζης κυριεῦει τὴ Θεσσαλονίκη. 1249 ὁ Μιχαὴλ τῆς Ἡ-
πειροῦ τὴν κυριεῦει αἰφνίδια. 1261 ἡ Θεσσαλονίκη γίνεται πρωτεύουσα
τοῦ ὀμωνύμου Δεσποτάτου. 1387 οἱ Τούρκοι τὴν κυριεύουν. 1403 ἐπανα-
φέρεται στὴ Βυζ. Αὐτοκρατορία. 1430 οἱ Τούρκοι τὴν κυριεύουν ὀριστι-
κά. 1912 - 13 ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν ἀπελευθέρωσε.

Τραγικὰς συμφορὰς: Οἱ: Καμενιάτης, Εὐστάθιος καὶ
Ἀναγνώστης διηγοῦνται τὶς συμφορὰς.

Εμπορική πόλις: «Αγορά τε τούς ἐξ ἀπάσης γῆς ὑποδεχομένη» γράφει ἡ Κυδωνίου «Μονωδία». Ὁ Ἅγιος Δημήτριος: Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἐμαρτύρησε τὸ 303 ὅταν Αὐτοκράτορας ἦταν ὁ Μαξιμιανὸς Γαλέριος (293 - 311). Μετὰ τὴν ἀνακήρυξι τοῦ Χριστιανισμοῦ σὰν ἐπίσημης θρησκείας τὸ 324 ἰδρύθηκε ναῖσκος ἐκεῖ, ὅπου εἶχε ταφῆ ὁ Δημήτριος. Οἱ ἀσθενεῖς πῆγαιναν ἐκεῖ καὶ βρῖσκαν θεραπεία. Μέσα σ' αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Διοικητὴς τῆς Μακεδονίας Λεόντιος, ποὺ θεραπεύτηκε ἀπὸ παράλυσι τοῦ κορμιοῦ του καὶ ἀπὸ εὐγνωμοσύνη στὸν Ἅγιο ἱδρυσε τὴ μεγάλη βασιλικὴ τοῦ Ἁγ. Δημητρίου (μέσα 5 αἰ.) τὸν 7 αἰ. (;) ὁμοῦ φοβερῆ πυρκαϊὰ κατέστρεψε τὸν ναό, ποὺ οἱ Θεσσαλονικεῖς τὸν ξανάχτισαν ἀπὸ 640 - 650, γιὰ νὰ καταστραφῆ καὶ πάλιν τὸ 1917. Ὁ Ἅγιος Δημήτριος ἦταν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴ ὑπηρετοῦσε σὰν ἀξιωματικὸς στὸ ρωμαϊκὸ στρατὸ στὰ χρόνια τῶν αὐτοκρατόρων Διοκλητιανοῦ καὶ Μαξιμιανοῦ (300 μ.Χ.). Φυλακίστηκε γιὰτὶ ἦταν Χριστιανός. Τότε ἐγίνε καὶ τὸ ἐπεισόδι τοῦ Νέστορα καὶ Λυαίου... Στὴ γιορτὴ του (26 Ὀκτ. 1913) ἐλευθερώθηκε ἡ Θεσσαλονικὴ. Ἄξιός, ὁ (Βαρδάρης) = ποταμὸς τῆς Μακεδονίας, ποὺ χύνεται στὸν Θερμαϊκὸ. Πηγάζει θόρεια τῶν Σκοπίων καὶ ἔχει μῆκος 318 χιλ. Αὐτοκράτορες προσέτρεχον = αὐτοκράτορες, ποὺ προσέτρεξαν στὸν Ἅγιο ἦταν ὁ Βασίλειος Β' Βουλγαροκτόνος (976 - 1025) γιὰ τὸν μεγάλο ἀγῶνα του κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὁ Μιχαὴλ Δ' Παφλαγῶν (1034 - 1041) τὸ 1040 καὶ ὁ Ἀνδρόνικος Γ' (1328 - 1341) τοῦ ὁποῖου ὁ Ἅγιος γιάτρευσε παλιὰ πληγῆ. Πανήγυρις Ἁγίου Δημητρίου = Στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγίου οἱ κάτοικοι τῆς Θεσσαλονικῆς ἔκαμαν ἐμποροπανήγυρι, στὴν ὁποία πολλοὶ ἔμποροι ἀπὸ τόπους μακρυνούς ἔφεραν τὴν πραγματεία τους καὶ εὕρισκαν ἀγοραστῆς, ὅπως καὶ σήμερα στὴ Διεθνή Ἐκθεσι. Παναθήναια, τὰ = Ἦταν ἐπιβλητικὴ καὶ θεαματικὴ γιορτὴ τῶν Ἀθηναίων. Γινόταν κάθε 4 χρόνια, τὸν Ἰούλιο μῆνα. Ἡ γιορτὴ κρατοῦσε 6 ἡμέρες· τελετῆς καὶ ἀγῶνες (μὲ βραβεῖα) καὶ λαμπαδοφορία γινόταν μεγάλης σπουδαιότητος· θεαματικώτερον ὁμοῦ ἦταν ἡ πομπὴ τῶν Παναθηναίων· σ' αὐτὴν γυναῖκες καὶ κόρες ἀπὸ ὅλες τίς φυλῆς τῶν Ἀθηναίων (οἱ ἐργαστίνες) μετέφεραν πάνω σὲ ἴσθιο μακροῦ πλοίου τὸν κίτρινο μάλλινο πέπλο τῆς Ἀθηνᾶς, ποὺ εἶχαν ὑφάνει, στὴν Ἀκρόπολι. Ὁ πέπλος ἔφερε παραστάσεις: σκηνὲς μάχης τῶν θεῶν καὶ τῶν Γιγάντων.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἄσύνθετα: Ἡ Σερβία... τὰ πλοῖα τὰ παρελάμβανον· πλήθος ἄπειρον... τὰ μέρη τοῦ κόσμου· ἀκόμη καὶ αἱ βιομηχανικαὶ... πολυάριθμα· εἰς τὰς ἀγοράς... διάφορα θεάματα· ρήτορες· φιλόσοφοι, γραμματικοί, καλλιτέχναι· ἡ πόλις εἶχεν... τοὺς ταξιδιδάσκαλους.

Μεταφορές: σκορπισμένους (ειδήσεις), δώρα (τῆς γεωργίας), συνέρρεον (οἱ ῥήτορες, φιλόσοφοι κ.ά.), ἤγχιζον τὰ ἄνθη (τοῦ πολιτισμοῦ), εἶλκεν (ἡ πόλις). Ὑπερβολές: ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου· εὐκολώτερον ἦτο νὰ μετρήσῃς τὴν ἄμμον τῆς θαλάσσης· τοὺς ἔκαμινε νὰ λησμονοῦν τὴν πατρίδα των· Ἀντιθέσεις: κατὰ τὰς ἐποχὰς τῆς γαλήνης καὶ ἠσυχίας, τῶν ἀγῶνων καὶ τῶν πολέμων· ἐμπορεύματα ἔφθανον — τὰ μετέφερον μακρὰν· ἐπήγγαινον ἐμπορεύματα — ἤρχοντο ἐμπορεύματα· ἡ βασιλεύουσα πίπτει — ἡ Θεσσαλονίκη ὑψώνεται. Παρομοιώσεις: Ἦσαν τὰ Παναθήναια τῶν Μεσαιωνικῶν Ἀθηνῶν· ἡ πόλις εἶλκεν ὡς μαγνήτης. Ἐπίθετα χαρακτ.: Καλλιμάρτυρος, μεγαλομάρτυρος. Κοσμητ. Ἐπίθετα: (πολλὰ ὅπως): πολυκαθεῖς, ιδεώδους, σημαντικωτάτη, πολυάριθμος, πολυπληθῆ, μελωδικός, ἠδυσφώνων, ἀγαθοεργά, ἀνεκλάλητον, ἀειθαλές κ.ά. Ἀυτονομασίες: Καλλιμάρτυρος, Μεγαλομάρτυρος (ἀντὶ Δημητρίου), βασιλευούσης (ἀντὶ Κων/πόλεως).

Κεντρικὴ ἰδέα: Ἡ βυζαντινὴ Θεσσαλονικὴ ἔδωσε νέα δύναμι στὸν ἐκπνέοντα μεσαιωνισμό καὶ ἐτοίμασε τὴν γένεσι τοῦ νέου Ἑλληνισμοῦ.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ καθαρεύουσα· μιὰ καθαρεύουσα ὁμαλή μὲ δημοσιογραφικὴ περισσώτερο εὐελιξία, ἐνῶ θὰ περίμενε κανεὶς μιὰ ἐπιστημονικὴ ξηρὰ περιγραφή.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ πραγματεία· ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἱστορικὴ καὶ τὴν κοινωνικὴ ζωὴ τῆς Θεσσαλονίκης κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴ.

Ἀξιομνημόνευτες φράσεις: Ἡ ξηρὰ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος παρεῖχε πλοῦσια τὰ δώρα τῆς γεωργίας, ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ἡ θάλασσα τὰ δώρα τοῦ ἐμπορίου. Τὴν ὕλικήν ταύτην εὐμάρειαν τῆς μεγάλης πόλεως παρηκολούθει ἡ πνευματικὴ ἐκδήλωσις τῆς εὐσεβείας πρὸς τοὺς ἁγίους, ἡ πνευματικὴ κινήσεις τῶν φιλοσόφων, τῶν ρητόρων καὶ τῶν λογίων. Ὑπερήφανος ἦτο ἡ Θεσ) νίκη διὰ τοὺς λογίους αὐτῆς, διὰ τὰ ὀνομαστά σχολεῖα, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφοίτων σπουδασταὶ ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς οἰκουμένης. Τάξεις καὶ εὐνομία ἐπεκράτει εἰς τὴν πόλιν. Ἡ τελευταία παράγραφος ἀξίζει νὰ ἀπομνημονευθῆ ἀπὸ ὅλους τοὺς μαθητές.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀδαμάντιος Ἀδαμαντίου γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὸ 1885 καὶ πέθανε τὸ 1937. Σπούδασε φιλολογία στὴν Ἀθήνα καὶ Βυζαντινολογία στὴ Γαλλία. Διωρίστηκε σχολάρχης στὴν Ἐρμούπολι καὶ καθηγητῆς στὸ Ταϊγάνι τῆς Ρωσσίας.

Τὸ 1908 ἔγινε ἔφορος ἀρχαιοτήτων καὶ τὸ 1912 καθηγητῆς τῆς βυ-

ζαντινής τέχνης στο πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν. Μελέτησε τὶς πηγές, τὴ γλώσσα, τὶς ἐπιδράσεις καὶ τὴ σύνθεσι τοῦ «Χρονικοῦ τοῦ Μορέως». Ἐγραψε τὸ ἔργο του «Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη», στὸ ὁποῖο περιγράφει τὴν ἱστορία, τὸν κοινωνικὸ βίον καὶ τὰ μνημεῖα τῆς συμπρωτεύουσας κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Βυζαντίου ἰδρυθέντα. Διακρίνεται γιὰ τὴν γλαφυρότητα τοῦ ὕφους του καὶ γιὰ τὴν ἰκανότητά του νὰ ἐκλαϊκεύῃ τὴν ἱστορικὴ ἐπιστήμη. Βλέπε καὶ τὸ «ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον».

22. Βίος καὶ Γλῶσσα

Φ. Κουκουλῆ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 60)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ὁ συγγραφεὺς, ποῦ ἦταν καθηγητὴς Πανεπιστημίου καὶ Ἀκαδημαϊκός, ἐρεύνησε τὴν ζωὴ καὶ τὸν πολιτισμὸ τῶν Βυζαντινῶν καὶ ἔγραψε τὸ σπουδαῖο ἔργο «Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς» 1948 - 1951. Μέσα σ' αὐτὸ τὸ ὠφελιμώτατο γιὰ τὴ γνώσι τῆς ζωῆς τῶν βυζαντινῶν ἔργον ἀσχολεῖται καὶ μὲ τὴν ἑρμηνεῖα λαϊκῶν ἢ μὴ ἐκφράσεων, ποῦ ἔμειναν στὸν καθημερινὸ λόγον, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ γνωρίζῃ ἐκεῖνος, ποῦ τὶς χρῆσιμοποιεῖ, πῶς προῆλθαν.

ΝΟΗΜΑ: Στὸ ἀνάγνωσμα αὐτὸ ὁ Κουκουλῆς ἀσχολεῖται μὲ τὴν ἑρμηνεῖα πέντε ἐκφράσεων, ποῦ λέγονται **π α ρ ο ι μ ι ὡ δ ε ι ς**. α) ἄντε νὰ κουρεύεσαι, β) ἀποσβολώθηκα, γ) μουτζῶνω —κοίταξε μὴ μὲ μουτζῶνῃς— βγήκε ἀσπροπρόσωπος, δ) τοῦ ἄλλαξαν τὴν πίστη στὸ ξύλον, καὶ ε) ἔμεινε στὰ κρύα τοῦ λουτροῦ.

Οἱ ἑρμηνεῖες, ποῦ ἔδωσε ὁ σοφὸς καθηγητὴς εἶναι σαφέστατες καὶ ἀληθέστατες καὶ δείχνουν τὴ μεγάλη δύναμι, ποῦ ἔχει ὁ λαὸς μας, νὰ δημιουργῇ σοφὲς συμβουλές, παροτρύνσεις ἢ νὰ συγκρατῇ στὴ θύμησιν του ἐπὶ αἰῶνες τὸ διδακτικὸ κεντρικὸ νόημα ἑνὸς μύθου, μιᾶς συζητήσεως ἢ ἑνὸς παθήματος καὶ νὰ τὸ μεταδίδῃ στὶς νεώτερες γενεὲς σὰν ἀποκρυσταλλωμένη σοφία, ὠφέλιμη γιὰ τὴν νεώτερη ζωὴ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο μπορεῖ νὰ χωρισθῇ σὲ πέντε ἐνότητες, ἀφοῦ πέντε εἶναι οἱ παροιμιώδεις ἐκφράσεις, μὲ τὶς ὁποῖες ἀσχολεῖται.

Γλωσσικὴ ἑρμηνεῖα: ρύμη, ἦ = ὀρμή, φορά, ὀρμισκος (ρυμοτομία, ρυμοτομῶ, ρυμός, ρυτίς, ρυτιδῶ, ρυμουλκός), ἀπὸ τὸ ρύμαι = λυτρῶνω, σύρω (ρῦσαι ἡμᾶς, Κ.Δ.). ἀσβόλη, ἦ = αἰθάλη, καπνιά, φοῦμος.

γάστηκε στην «'Επετηρίδα της 'Εταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν» καὶ ἡ συμβολή του ἦταν πολύτιμος γιὰ τὴν ἔρευνα σχετικῶν μὲ τὸ Βυζάντιο θεμάτων. Ἔργα του: «Βυζαντινῶν Βίος καὶ Πολιτισμός», «'Ιστορία τῆς Βαμβρακοῦς» καὶ πολλὰ ἄλλα ἔργα σχετικὰ μὲ τὸ Βυζάντιο.

23. Παραδόσεις

α. Διγενῆς (Μεσσαρά Κρήτης)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «'Απὸ τῶν ἐσχατιῶν τῆς Καππαδοκίας μέχρι τῶν Ἴονίων νήσων καὶ ἀπὸ τῆς Μακεδονίας καὶ τῶν χωρῶν τῶν δυτικῶν ἀκτῶν τοῦ Εὐξείνου μέχρι τῆς Κρήτης καὶ τῆς Κύπρου... φέρονται διὰ στόματος παραδόσεις ἀναφερόμεναι εἰς τόπους καὶ ἀντικείμενα, μεθ' ὧν συνδέεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ (τοῦ Διγενῆ). Εἰς ταῦτα ἡ φαντασία τοῦ λαοῦ ἐγκατέπλεξε μύθους, ὧν τοὺς πλείστους παρέλαβεν ἀνακαινίσασα ἐκ τῆς πλουσίας μυθικῆς κληρονομίας τῆς ἀρχαιότητος καὶ ἀπῆρτησε τὸν ἰδεώδη τύπον ἥρωος νεαροῦ, ὡς ὁ Ἀχιλλεύς, κραταιοῦ ὡς ὁ Ἡρακλῆς καὶ ἐνδόξου ὡς ὁ Ἀλέξανδρος. Ἐν κεφαλαίῳ δ' εἰπεῖν, εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν ἀποκορυφῶνται οἱ πόθοι καὶ τὰ ἰδεώδη τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, διότι ἐν αὐτῷ συμβολίζεται ἡ μακρῶν καὶ ἄληκτος πάλη τοῦ ἑλληνικοῦ πρὸς τὸν μουσουλμανικὸν κόσμον» (Ν. Πολίτης).

ΝΟΗΜΑ: α) ὁ Διγενῆς: ὁ δυνατώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς Σαραντάπηχους ἦταν ὁ Διγενῆς. Λέγουν ὅτι ἔζησε δυὸ γενιές: μπορούσε νὰ πετᾷ γιὰ παιγνίδι μεγάλους βράχους. Κοντὰ στὶς Καμάρες φαίνεται ἡ σέλα τοῦ Διγενῆ. Πιὸ κάτω φαίνεται ἡ πατημασιά του, ποὺ ἔκανε, ὅταν πατώντας σὲ δυὸ βουνὰ ἔσκυψε νὰ πιῇ νερὸ ἀπ' τὸ βάθος τῆς λαγκαδιᾶς, ποὺ περνοῦσε τὸ ποτάμι. Τὰ γένια του τότε ἔφραξαν τὸ ποτάμι καὶ τὰ νερὰ ξεχείλισαν καὶ πλημμύρισαν τὸν κάμπο τῆς Μεσσαράς. Ὅταν πέθανε ὁ Διγενῆς, τὸν ἔθαψαν σ' ἓνα ψήλωμα κοντὰ στὴν Γέργερη. Κι ἀφοῦ τὸ σῶμα του ἦταν πολὺ μεγάλο καὶ δὲ χωροῦσε, τὸ ἔκοψαν σ' ἑφτὰ κομμάτια καὶ τότε μπόρεσαν καὶ τὸ ἔχωσαν.

β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ: Στὴν Κύπρο εἶναι δυὸ λιθάρια μεγάλα μασουρωτά, ποὺ λέγουν ὅτι τὰ ἔρριξε κάποτε ὁ Διγενῆς μὲ τὸ μικρὸ του δαχτυλάκι, ὅπως τὰ παιδιὰ πετοῦν τὰ ξύλα στὸ παιγνίδι, ποὺ λέγεται λιγγρί.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: = κότσια, τὰ = τὰ ὀστάρια, ποὺ εἶναι μεταξὺ τῶν σφυρῶν, οἱ ἀστράγαλοι (κότσι, τό, μεσν. κότ-

τιον, ὑποκ. τοῦ ἀρχ. κόττος, ὁ = ἀστράγαλος, τὰ ζάρια)· σέλα, ἡ (μεσν. σέλλα, λατιν. **sella**) = ἐπίππιο, σκέπασμα τῆς ράχης τοῦ ἀλόγου, ὅπου κάθεται ὁ καθαλλάρης. Πατιά, ἡ = πατημασιά, ἕχνος ποδιοῦ. μασουρωτός, -ή, -ό = κυλινδρικός.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Διγενής, ὁ = εἶναι γυῖος τοῦ Ἐμίρη τῆς Συρίας Μοσούρ καὶ τῆς κόρης τοῦ Βυζαντινοῦ Ἀνδρόνικου Δούκα, Εἰρήνης· Ὁ Μοσούρ ἐκλεψε τὴν Εἰρήνην καὶ καταδιωγμένος ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς τῆς ὑπόσχεται σ' αὐτοὺς νὰ βαφτισθῆ Χριστιανός καὶ νὰ τὴν παντρευθῆ. Παιδί τοὺς εἶναι ὁ Διγενής, ποὺ μεγαλώνοντας δείχνει καθημερινὰ καὶ μεγαλύστερες τὶς σωματικὰς του δυνάμεις. Μετὰ τὸ γάμο του μετὰ τὴν Εὐδοκίαν φεύγει γιὰ τὰ σύνορα, «ἄκρας» τοῦ Βυζαντίου. Ἐκεῖ ἀρχίζει τὰ ἔργα του, ποὺ εἶναι κατορθώματα μεγάλα (βλέπε σελ. 103) Μεσσαρά, ἡ = κοιλάδα στὰ Ν τῆς Κρήτης μεταξὺ τῆς Ἰδης καὶ τῶν Ἀστερουσίων βουνῶν. Εἶναι ἡ μεγαλύτερη πεδιάδα τῆς Κρήτης. Καμάρες, οἱ = χωριὸν κοντὰ στὸ Ἡράκλειον Κρήτης. Γέργερη, ἡ = Κομόπολις 40 χιλ. ἀπὸ τὸ Ἡράκλειον. Ἐχει τὸ δάσος Ρούδα, ποὺ εἶναι μοναδικὸ στὴν Κρήτη γιὰ τὴν ἔκτασι, τὰ ὠραία τοπία καὶ τὴν ποικίλη θλάστησί του. Χρησίμισε γιὰ καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐπτὰ κομμάτια = ὁ ἀριθμὸς ἀπὸ τὴν ἀρχαία ἐποχὴ, στὴν Ἑλλάδα ἀλλὰ καὶ σ' ἄλλους λαούς, παρουσίασε καὶ παρουσιάζει ἰδιάζουσα σημασία. Ὅλοι οἱ Ἀνατολικοὶ λαοὶ ἔδωσαν ἱερατικὴ ἢ μυστηριακὴ σημασία στὸν ἀριθμὸν 7. Στὴν Ἑλλάδα δόθηκε φιλοσοφικὴ σημασία, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, στὸν ἀριθμὸν 7. Ἐπτὰ σοφοί, ἑπτὰ θαύματα τοῦ κόσμου, στίς ἑπτὰ ἡμέρας ἔδιναν τὸ ὄνομα στὸ παιδί, τὸ ἑπτὰ στοὺς Πυθαγορείους γίνεται ἀπὸ δυὸ τέλειους ἀριθμούς (3, τοῦ τριγώνου, καὶ 4, τοῦ τετραγώνου), τὴν ἑβδόμη ἡμέραν οἱ Σπαρτιῶται θύσαν στίς ἑπτὰ τὸν Ἀπόλλωνα, «ἑπταφαεῖς» ἦταν οἱ ζῶνες τοῦ φωτός, κατὰ τοὺς Ὀρφικούς, ἑπτάφυλλες πολλὰς πόλεις, ἑπτάχορδος ἡ λύρα κ.ἄ. Ὁ λαὸς συνεχίζει νὰ δίνει ἰδιαίτερη σημασία στὸν ἀριθμὸν 7 πιστεύοντας ὅτι εἶναι ἱερός. λιγγρί, τό = παιχίδι τῶν παιδιῶν, στὴν Κύπρον. λιθάρια, τὰ = ἑπάρχουν θράχαι μεγάλοι μετὰ παράξενα σχήματα σὲ πολλὰ μέρη, ξεκομμένοι ἀπὸ βουνὸ ἢ ριζιμὸν καὶ δημιουργοῦν ἀπορίες γιὰ τὸ πῶς θρέθησαν ἐκεῖ. Ὁ λαὸς προσπαθῶντας νὰ δώσῃ κάποια ἐξήγησι στὴν ὑπαρξίαν αὐτῶν τῶν λίθων πλάθει πολλὰς παραδόσεις γύρω ἀπ' αὐτοὺς. Ἀπορίες καὶ πρῶτων λίθων δημιουργοῦν ἀκόμη καὶ στὴν ἐπιστήμην αὐτὰ τὰ «ὄρθια λιθάρια», ἢ **Menhirs**, ὅπως τὰ λέει ἡ ἐπιστήμη. Φαίνονται γιὰ ἀνθρώπινα δημιουργήματα· πῶς ὅμως, πότε καὶ ἀπὸ ποιούς; Ἄγνωστον! Νομίζονται σὰν πρῶτόγονα εἰδῶλα, σὰν θρησκευτικὰ σύμβολα· τὰ **Menhirs** ἦταν ἀντικείμενα

μενο λατρείας, συνδυασμένα με τη λατρεία των βράχων και των λίθων.
Όταν οι λίθοι αυτοί βρεθούν σε κυκλικό σχήμα τοποθετημένοι, λέγονται
Cromlechs. Τέτοιοι λίθοι υπάρχουν στο Μορμπιχάν της Γαλλίας (ύψ.
20,50 μ., βάρος 250.000 χιλιόγρ. κ.ά. Η λαϊκή δεισιδαιμονία οργιάζει
γύρω απ' αυτά τα λιθάρια... Πολλοί ογκόλιθοι φέρουν σταυρούς σήμερα,
που σκαλίστηκαν κατά τους πρώτους χριστιανικούς χρόνους για να απα-
λειφθή η ειδωλολατρική αποστολή των βράχων. (Παράβαλε σήμερα: η
πέτρα «τὸ Φλανδρῶ», που ἀναφέρει ὁ Παπαδιαμάντης σὲ ὁμώνυμο διήγη-
μά του, ἢ γιὰ μὲ τὸ καζάνι καὶ τὰ κατσικάκια, που δείχνουν σὲ πολλὰ
σημεῖα τῆς Ἑλλάδος, σὰν ἀπολίθωμα τῆς γριᾶς τοῦ γνωστοῦ μύθου μὲ τὸν
μῆνα Μάρτη κ.ά.).

Σημείωσι: Παράδοσι σὰν εἶδος λαϊκῆς φιλολογίας εἶναι
διήγησι μυθική, συνδυασμένη με ὠρισμένο τόπο καὶ χρόνο ἢ με ὠρισμένα
ἱστορικά πρόσωπα καὶ φυσικά φαινόμενα, που ὁ λαὸς πιστεύει σὰν ἀλη-
θινή.

Οἱ παραδόσεις εἶναι δημιουργήματα τῆς φαντασίας τοῦ λαοῦ, που
ἔχει τὴν ἱκανότητα νὰ φτειάχνη μύθους. Δημιουργία τῶν παραδόσεων: 1)
Ἡ ἱστορική μνήμη τοῦ λαοῦ εἶναι πηγὴ διηγήσεων. 2) τὰ διάφορα φυ-
σικά παράδοξα (θαθουλώματα, ἔχνη ποδιῶν, βράχοι με παράξενα σχήμα-
τα. 3) Τὰ ὄνειρα. Εἶδη παραδόσεων: 1) Καθαρὰ μυθολογικές: ἡ Νιόβη,
τὸ Φλανδρῶ κ.ά. 2) Αἰτιολογικές: ὁ Κρασοπούλος, ἡ δεκαοχτούρα, ὁ
γκιωνῆς κ.ά. 2) Ἱστορικές: Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, τὸ κυπαρίσι τοῦ Μυ-
στρά κ.ά. 4) Θρησκευτικές: ὁ Ἅγιος Γεώργιος με τὸν δράκοντα, τὸ χει-
ρόγραφο τοῦ Ἀδάμ κ.ά. Ἡ παράδοσι εἶναι πρωτόγονη στὴ μορφὴ σὲ σύγ-
κρισι με τὸ παραμῦθι, που εἶναι τεχνικό, ἀλλὰ εἶναι πιὸ κοντὰ στὴν πραγ-
ματικότητα ἀπ' τὸ παραμῦθι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Νικ. Πολίτης (1852 - 1921) γεννήθηκε στὴν Καλα-
μάτα καὶ πέθανε στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε Φιλολογία καὶ Νομικά στὴν Ἀ-
θήνα καὶ στὴ Γερμανία. Ἦταν βαθὺς μελετητὴς τῆς Νεοελληνικῆς ζωῆς
καὶ κάθε εἶδους δημιουργίας τοῦ λαοῦ (παραδόσεις, μύθους, τραγούδια,
ἔθιμα). Ἐγίνε ὁ ἰδρυτὴς τῆς Νεοελληνικῆς Λαογραφίας. Ἐγίνε καθηγητὴς
τῆς στὸ Ἀθηναϊκὸ Πανεπιστήμιο (Ἀρχαιολογίας κατὰ Μυθολογίας). Κι
ἔτσι μορφωμένος ὁ Ν. Πολίτης προχώρησε στὴ λαογραφικὴ του ἐργασία
συγκρίνοντας τὴν ἀρχαία με τὴ νέα Ἑλληνικὴ ζωὴ. Τόσο ἦταν πηγαία
καὶ θαθεῖα ἡ ἀγάπη τοῦ Πολίτου στὶς λαογραφικὲς μελέτες, ὥστε ἀπὸ
13 χρόνων ἐρευνᾶ τὰ θέματα, που θὰ τὸν ἀπασχολήσουν σ' ὅλη του τὴν
ζωή. Ἀπὸ ἐσωτερικὴ φλόγα, ἀπὸ λαχτάρα ψυχῆς συγκεντρώνει κάθε τι,
που ἔχει σχέσι με τὴ δημοτικὴ δημιουργία. Ἐκτὸς ἀπὸ τίς πολλὰς με-
λέτες γύρω ἀπὸ ἀρχαιολογικά, λαογραφικά κ.ά. σχετικὰ θέματα παρο-

σίασε τὰ («παροιμίες καὶ παραδόσεις», «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ») ἔργα, πού ὠργάνωσαν τὴν Λαογραφία σὰν ἐπιστήμη. Ὁ ποιητὴς Δροσίνης, τὸν Ὀκτώβρη τοῦ 1923, ἔγραψε γιὰ τὸν Πολίτη ἕνα σονέττο ἐμπνευσμένο: «...τιμὴ καὶ δόξα πῶς ὁ πρῶτος ἦσουν! / Ἄ- κολουθώντας ἄλλοι θὰ πατήσουν / ὅπου δὲ φτάσαμε μαζί σου ἐμεῖς». «Ἡ Λαογραφία στὴν Ἑλλάδα μπαίνει μὲ τὸν Νικ. Πολίτη. Αὐτὸς τῆς ἔ- δωσε τὰ πάντα: ὄνομα «Λαογραφία», ὄρισμό, διάγραμμα ἐρευνῶν καὶ κατὰταξι, μιὰ μέθοδο...» (Σπ. Μελάς).

17. Ὁ Διγενὴς κι ὁ Χάροντας

Ποίημα Κ. Παλαμᾶ

(Ἄναγν, ΟΕΔΒ σελ. 65)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ θρυλικὴ μορφή τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, ἀφοῦ συμβολί- ζει τὴν ἴδια τὴν Ἑλλάδα ὅλων τῶν αἰώνων, καὶ στὴν ἀτέλειωτη σειρά τῶν ἱστορικῶν τῆς περιπετειῶν, ἦταν ἐπόμενο νὰ ἀποτελέσῃ τὴν ἀνεξάν- τλητὴ πηγὴ ἐμπνεύσεων γιὰ τὴ Ν. λογοτεχνία καὶ γενικώτερα τὴν ἑλλη- νικὴ τέχνη. Ἄλλ' ἐκεῖνος πού ἐδονήθη κατάβαθα ἀπ' αὐτὸ τὸ «θέμα», τὸ ἔπιασε μ' ὅλες τὶς παιητικὲς του κεραῖες, κι ἔλαβε κι ἔδωσε «τὴ μερίδα τοῦ λέοντος», ἦταν ὁ Παλαμᾶς. Εἰδικὰ τὸ κομμάτι αὐτὸ ἀπὸ τοὺς «ἰάμ- βους καὶ ἀναπαίστους», γραμμμένο στά... δίσεντα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ 1896 - 97, εἶναι πραγματικὰ προφητικὸ κι ἤθελε νὰ δώσῃ παρηγοριά κι ἐλπίδα στὸ λαὸ μας, πού οἱ ἐθνικὲς συμφορὲς ἐβάραιναν τότε σὰν πλάκα τάφου στὴν ψυχὴ του.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ π. πολὺ γρήγορα, σχεδὸν αἰφνιδιαστικὰ θὰ ἐλέγαμε, μπαί- νει στὸ θέμα του: Ὁ Χάροντας, ἀφοῦ ἐνίκησε τὸ Διγενῆ (πῶς μπορούσε νὰ γίνῃ ἀλλοιῶς;) τὸν ὀδηγεῖ ἔφιππος μαζί μὲ ἄλλους στὸν Ἄδη. Τί νὰ γίνῃ ἄλλοιῶς! Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, οἱ ἀνώνημοι (παρ' ὅτι καὶ αὐ- διαφορὰ ὅμως! Ἐνῶ οἱ ἄλλοι, οἱ πολλοί, οἱ ἀνώνημοι (παρ' ὅτι καὶ αὐ- τοὶ ἦσαν λεβέντες) θρηνοῦν γιὰ τὴ στέρῃσι τῆς ζωῆς των, ὁ ἀκρίτας ὁ- μως δὲν καταβάλλεται, γενναῖα τὸν ἀντιμετωπίζει, τὸν προκαλεῖ καὶ τοῦ τονίζει ὅτι μάταιη ἡ νίκη του· κρίμα, πού παρὰ τὴν τρομερὴ τους πά- λη δὲν τὸν κατάλαβε σὰν ἀντίπαλο!.. Αὐτὸς δὲν εἶναι προωρισμένος νὰ ἐκλείψῃ, ἀλλὰ θὰ ἀναστηθῇ καὶ θὰ ἀνασταίνεται πάντοτε, γιατί εἶναι ἡ ἀδάμαστη ἡρωϊκὴ ἑλληνικὴ ψυχὴ ὅλων τῶν ἐποχῶν (πού γνωρίζει νὰ κά- νη τὸ θαῦμα καὶ τῆς Σαλαμίνας καὶ τοῦ Βυζαντίου). Δὲν κυριεύεται λοι- πὸν ἀπὸ τὸ θάνατο, παροδικὴ εἶναι ἡ ἐκλείψις του, ἔτσι γιὰ νὰ ξαναφα- νῇ ἀκραιότερος καὶ ν' ἀνασταίνῃ κι ἄλλους λαούς.

Τὸ π. δὲ χρειάζεται καὶ δὲν πρέπει νὰ χωρισθῇ σὲ ἐνότητες.

Γλωσσική έρμηνεία : Καβάλ (λ) α: επίρρ. και ουσ. ή καθάλα < λατιν. **caballus** = ίππος. Κοπάδι < κοπάδιον (= τμήμα, κυρίως βοσκήμάτων), ύποκορ. του άρχ. κοπή.

Λ ε θ έ ν τ η ς : < τουρκ. **levend** (και ιταλ. **leventi** = σώμα ναυτικών πυροβολητών). Έπίσης: λεβένται = πειρατές από την ανατολή.

Π ο ύ λ ι α : < πλειάς, στο όποιο έχομε —κατά Γ. Χατζηδάκι— αποβολή του ς και ανάπτυξη ένός ου.

Πραγματικῶν έρμηνεία : Χάροντας: (βλέπε σελ.). Διγενής: 'Ο θρυλικός θυζαντινός ήρωας Β. Δ. 'Ακρίτας (βλέπε περισσότερα σελ. 129). Λεβέντης: (βλέπε και γλωσσικά). Πάντως αυτή ή ξένης προελεύσεως λέξι στη νεοελληνική αντιπροσωπεύει τον τέλειο άνδρα, και είναι διάσπαρτη μέσα στα δ. τραγούδια και γενικά στη λαϊκή όμιλία, στον όποιο αντιστοιχεί ή λυγερή (ώς τέλεια γυναίκα).

το σχήμα της. Είναι ή άρχαία πλειάς (και πληθ. Πλειάδες), άστερισμός από τις 7 μεταμορφωθείσες από το Δία θυγατέρες του 'Ατλαντα και της Πλειόνης. 'Η λέξι από το ρ. πλέω, διότι ή έπιτολή τους συνέπιπτε με την άρχή της Πλοΐμου (των θαλασσινῶν ταξιδίων) έποχής. Κατ' άλλους από τό: πλειάδες = περισσότερές. Πάντως πολλή λαογραφία ύπάρχει στον έλληνικό λαό και ίδίως στους άνθρώπους της ύπαίθρου (παροιμίες, επίδρασι στις έργασίες τους, τραγούδια). 'Ωραίο το τραγούδι του Π. μάς 'Ελύτη που άρχίζει «ή πούλια πῶχει έφτά παιδιά...».

Έ φ τ ά λ ο φ η : ή Κων) λι, γιατί είχε κτισθή πάνω σε 7 λόφους, που σήμερα μαρτυρούνται με τούρκικα τοπωνύμια. Κατ' άλλους δέν είναι ούσιαστικά «επτάλοφος» ή πόλι, αλλά ώνομάσθη έτσι (σαν «Νέα Ρώμη») κατά μίμησι της παλαιάς Ρώμης, στην όποία πράγματι παραδίδονται οι λόφοι με τα άρχαία όνόματά τους.

Τ ά ρ τ α ρ α : (βλέπε σελ. 73, το ποίημα «το άνάγλυφο του Δεξιλέω).

Καλλολογικά στοιχεΐα : 'Εδῶ δέν παρατηρεί κανείς περίτεχνα στολίδια, άλλ' ύπάρχουν τόσα μόνον αισθητικά μέσα όσα άρχοϋν να χρωματίσουν το πέρα για πέρα άντρίκιο και «δωρικό» αυτό σύνθεμα. Ποιητικῶτατες οι παροιμιώσεις: «της λεβεντιάς τον άνεμο, της όμορφιάς την πούλια». Τα 4 άπαντώτα ρ. της τελευταίας στροφής δίνουν τόση κίνηση, ένέργεια και δυναμισμό. «Ψυχή των Σαλαμίνων»: είναι πληθ. της μεγαλοπρεπείας (γιατί μία είναι ή Σαλαμίνα). 'Αλλ' εκείνο από τα μέσα που δίνει στο π. τή ζωντάνια είναι ή σειρά των εικόνων με «χορώνα» εκείνη

θάξουν τὸ εἶδος «ἄνθρωπος»... β) «Ὁ ἀκρίτας μόνο... καθαλάρη (χάρο)». Μὰ θέλετε καλύτερη ἀναπαράστασι μέσα στους αἰῶνες τοῦ ἐλληνικοῦ στοιχείου πρὸς τὸν ἐχθρό! Ἄλλὰ πέρα ἀπὸ τὴν ἐθνικὴ ἀποψι ἄς μᾶς θυμίσῃ καὶ τοῦ κάθε ἀνθρώπου τὴν ὑπερήφανη καὶ ἀδιάλλακτη στάσι μπροστά στὸν τύραννο ἢ τέλος πάντων στὸν πειρασμὸ ἢ τὸ θάνατο. Ὁ Καθάφης τὸ εἶπε ἔτσι: «Σὰν ἔτοιμος ἀπὸ καιρὸ σὰ θαρραλέος».

γ) «Ὁ Ἀκρίτας εἶμαι... χρόνια». Ποῦ ὑπάρχει ταιριαστότερο ἐπιγραμμα γιὰ νὰ τοικοσθῇ ἡ ὑπερχρονικὴ δύναμι τοῦ ἐλληνισμοῦ;

δ) «Εἶμαι ἐγὼ ἢ... Σαλαμίνων». Μὰ ἤδη αὐτὸ τὸ θάξουν πολλές φορές προμετωπίδα πολλῶν σχετικῶν βιβλίων!...

ε) καὶ στὴν τελευταία στροφή; Ἐκεῖ εἶναι ποῦ δὲν πρέπει νὰ πάει τίποτε... χαμένο. Νὰ ὁ ρόλος τῆς Ἑλλάδας ὁ Φοῖνικας ποῦ ξαναγεννιέται ἀπὸ τὴ στάχτη. Ἀπ' ἐδῶ ἐμπνευσμένο καὶ τὸ «μόνο λίγο καιρὸ ξαποσταίνει καὶ ξανά πρὸς τὴ δόξα τραβά...».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Ἐδῶ μέσα ἡ ψυχὴ δονεῖται ἀπὸ δυνατὰ συναισθήματα. Συγκεκριμένα στὶς δύο πρῶτες στροφές κυριαρχεῖ τὸ δέος καὶ ὁ βαθύς μας πόνος γιὰ τὸ θάνατο τοῦ μοναδικοῦ, τοῦ ἀνεπανάληπτου. Στὶς ὑπόλοιπες ὅμως στροφές ἐξουδετερώνεται ὁ φόβος ποῦ μᾶς εἶχε γοηνατίσει, γιὰτὶ τώρα τοῦ Διγενῆ μας ἡ στάσι ἢ ὑπέροχη καὶ ἀντρίκια ὄλα τὰ κάνει κατακόρυφα μέσα μας τὴν ἐλπίδα, τὴν αὐτοπεποίθησι, τὸ ἐθνικὸ φρόνημα, καὶ ἀκοῦμε λυτρωτικὰ καὶ ξάστερα τὸ κέλευσμα τοῦ ποιητοῦ μας (ἀπὸ ἄλλο τραγούδι του)· «Σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλά σὰν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν ἅγιο κρῖνο· σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλά καὶ ὁ Διγενῆς δὲ θέλει θρῆνο!...».

ἌΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ἜΡΓΑ : Ὅπως εἶπαμε καὶ στὰ «εἰσαγωγικά» τὸ θέμα ἔδωσε τὴ δυνατότητα στὴν τέχνη νὰ τὸ ἰδῇ ἀπὸ διάφορες σκοπιεῖς καὶ νὰ κάμῃ ὡραῖες ἀνασυνθέσεις καὶ ἀναδημιουργίες: π.χ. οἱ λαϊκὲς παραδόσεις γιὰ τὸ Διγενῆ (βλέπε σελ. 129), οἱ τόσο πλούσιες παραλλαγές ἀπὸ τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια (βλέπε σελ. «τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια», τὸ δημοτικὸ «τοῦ λεβέντη καὶ τοῦ χάρου» (βλέπε σελ. 118 Ἀναγν. Ἐ' τάξεως). Ἄλλ' ὁ Παλαμᾶς (βλ. καὶ «Εἰσαγωγικά» τὸ διωχέτευσε σχεδὸν σ' ὄλα του τὰ μεγάλα συνθέματα: π.χ. τὸ τραγούδι τῆς Μαξιμῶς ἀπὸ τίς «ἐκατὸ φωνές» τὸ μοιρολόι τῶν ἀκριτῶν στὸν «προφητικὸ τοῦ δωδεκαλόγου», στὴ «φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ» παρουσιάζει τοὺς πολεμιστὲς τοῦ Βουλγαροκτόνου τραγουδοῦν τὸν Ἀκρίτα καὶ νὰ λένε· «Γῆς, καὶ ἂν τὸν κρατᾶς δὲν τὸν ἔφαγες Ἄδῃ· δὲν πέθανε, μαρμάρωσε, κοιμάται, θὰ ξυπνήσῃ». Ἐδῶ εἶναι

λοφάνερο ότι ο π. εταύτισε το σύμβολο του Διγενή Ἀκρίτα με τον πανελλήνιο θρύλο του μαρμαρωμένου βασιλιά.

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Είναι π. ἐπικό στη σύλληψη και πορεία (ἀφ'οὐ τόση συμπυκνωμένη ἐνδοξη ἱστορία ὑπάρχει μέσα του), ἀλλὰ με διάχυτο τόσο τὸ λυρικό στοιχείο (ἀφ'οὐ τὸ «ἐγὼ» μετέχει καὶ δονεῖται σ' ὅλους τοὺς στίχους).

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: (βλέπε τὸ ποίημα: «τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξιλέω» Κ. Παλαμᾶ).

ΤΕΧΝΟΤΡΟΠΙΑ: Τὸ ποίημα καθαρὰ συμβολικό, μ' ἓνα συμβολισμό μάλιστα καθόλου σκοτεινό, ἀλλὰ διάφανο, ἔτσι πὺ εὐκόλα γίνεται ἢ κάπο κρυπτογράφει» τοῦ συμβόλου του (γιὰ τὸ συμβολισμό βλέπε τὸ ποίημα «ὁ δικέφαλος»).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Μεγάλος θάνατος καὶ πένθος βαθὺ ὑπάρχει ἐδῶ μέσα, ἀλλὰ καὶ μεγαλύτερη ἀνάστασι καὶ τρανώτερο νικηφόρο μήνυμα: γιατί θεβαιωνόμαστε γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ὅτι ὁ θάνατος εἶναι ἡ ἄρνησι, ἡ ζωὴ εἶναι ἡ θέσι: «θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμον», ἔχουμε τὴν ἐντύπωσι ὅτι μᾶς παρηγορεῖ ἐδῶ μέσα ὁ Διγενής καὶ σὰν αἰώνια Ἑλλάδα καὶ σὰν ξεχωριστὸ ἄτομο μὲ μεγάλη ἀποστολή...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: (βλέπε τὸ ποίημα «ὄνειρεμένη προσευχή»).

25. Τὸ Παιδομάζωμα

Δ. Καμπούρογλου

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 66)

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: Παιδομάζωμα ἢ Ντεβσιρμέ εἶναι ἡ βίαιη στρατολογία τῶν Χριστιανοπαίδων ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ τὴ συγκρότησι καὶ στὴ συνέχεια γιὰ τὴν ἐπ'ἀνδρωσι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων.

Ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ Σουλτάνου Ὁρχάν (1326 - 1360) οἱ νομάδες Τουρκομᾶνοι ἦταν ἀνίκανοι γιὰ τὴ στρατιωτικὴ πειθαρχία. Οἱ ὑπεύθυνοι εἶδαν τοῦτο ἐνωρίς καὶ προγραμμάτισαν τὴν βίαιη στρατολογία παιδιῶν ἀπὸ χριστιανικὲς ἰδιαιτέρα χῶρες γιὰ νὰ φτειάξουν πειθαρχημένο στρατό, πὺ ἦταν τόσο ἀναγκαῖος γιὰ τὴν ἀπέραντη χώρα, πὺ εἶχαν κατακτήσει. Ἡ στρατολογία αὐτὴ συνεχίζεται καὶ στὰ χρόνια Μουράτ Α' καὶ

Μουράτ Β'. Τὰ παιδιά μπορούσαν νὰ χρησιμοποιοῦν καὶ σὰν ὑπηρέτες στὰ ἀνάκτορα.

Στὰ χρόνια τοῦ Σελήμ (Α' (1512 - 1520) καὶ τοῦ διαδόχου τοῦ Σουλεϊμάν τοῦ Β' (1520 - 1566) τὸ παιδομάζωμα παίρνει μεγαλύτερες διαστάσεις. Στὴν ἀρχὴ ἦταν κάθε 5 χρόνια ἡ στρατολογία· ἀργότερα ἔγινε κάθε 4, 3, 2 καὶ τέλος κάθε χρόνο. Εἰδικοί στρατολόγοι γύριζαν στὴν Ἑλλάδα (πλὴν τῆς Κων) πόλεως, Γαλατᾶ καὶ Ρόδου) Ἀλβανία καὶ Οὐγγαρία καὶ δειχόντας «Φερμάν» τοῦ Σουλτάνου μάζευαν τὰ παιδιά, μὲ ἐπιλογή, καὶ τὰ ὠδηγοῦσαν σὲ εἰδικὰ στρατόπεδα καὶ ἀφοῦ πρῶτα τοὺς ἀλλάζαν θρησκεία καὶ φρόνημα, τὰ ὠργάνωναν στὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων, ποὺ σὲ λίγο θὰ ἔστρεφαν κατὰ τῶν γονέων τους. Τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων (γενι - τσερί = νέος στρατὸς) ἦταν δημιούργημα τοῦ σατανικοῦ Καρὰ Χαλήλ· αὐτὸς παρερμηνεύοντας τμήματα τοῦ Κορανίου ἔκανε τὴν βαρεῖα αὐτὴ φορολογία. Οἱ Γενιτσαροὶ ἀπὸ 7 χρόνων μέχρι νὰ μποροῦν νὰ σηκώσουν ὄπλα μάθαιναν πειθαρχία. Ὁ γάμος σ' αὐτοὺς ἦταν ἀπηγορευμένος, γιὰ νὰ μὴν ἀποκτήσουν ἀνθρώπινα αἰσθήματα! Ὁ στρατῶνας ἦταν τὸ σπίτι τους κι ὁ Σουλτάνος πατέρας τους.

Οἱ γονεῖς ποὺ μπορούσαν ἔδιωχναν τὰ παιδιά τους σὲ τόπους, ποὺ ἦταν Ἐνετοκρατούμενοι, ἢ στὴ Δύσι. Ὅσοι δὲν εἶχαν τὰ μέσα, ἔκρυβαν τὰ παιδιά τους μέχρι νὰ «περάσῃ τὸ κακὸ» ἢ τὰ νύμφευαν ἐνῶ ἦταν ἀκόμη 8, 9 καὶ 10 χρόνων· γιατί οἱ Τούρκοι στὴν ἀρχὴ σέβονταν τὸν γάμο. Ἀργότερα ὅμως, ἀφοῦ ἐνόησαν τὰ πρόωρα αὐτὰ συνοικέσια, μάζευαν καὶ νυμφευμένα παιδιά.

Ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα τοῦτο ξεκίνησαν οἱ μεγαλύτεροι Τούρκοι ἀξιωματικοί, θεζύρηδες καὶ διάφοροι «ἐπιτελεῖς» τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Σ' ἓνα ἑκατομμύριο ὑπολογίζεται ὅτι ἀνέρχονται τὰ παιδιά γιὰ τὴ συγκρότησι μόνου τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων. Ἀφοῦ γιὰ πολλὰ χρόνια ἔγινε αὐτὴ ἡ θάρβαρη ἀφαίμαξη τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου, καὶ ἰδιαίτερα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀφοῦ τὸ σῶμα τῶν Γενιτσάρων, λόγω τῆς παρεκκλίσεως ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ τους σκοπὸ, ἔγινε ὁ φόβος κι ὁ τρόμος τῶν Σουλτάνων καὶ τῆς κυβερνητικῆς παρατάξεως, ὁ Σουλτάνος Μουράτ Δ' (1623 - 1640) κατήργησε πέρα γιὰ πέρα τὴ βαρεῖα αὐτὴ φορολογία τὸ 1638 (βλ. περισσότερο: ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους· Κ. Παπαρρηγοπούλου, Ἐκδόσεις Ἐλευθερουδάκη, τ. Εα', σελ. 178 κ.έ.).

ΝΟΗΜΑ: Οἱ σημερινοὶ γονεῖς, ποὺ χαίρονται τὰ παιδιά τους, πρέπει νὰ γνωρίζουν τὴ μαύρη σελίδα τῆς ἱστορίας μας, ποὺ μιλά γιὰ τὸ παιδομάζωμα. Ἡ ἀρπαγὴ εἶχε τόσο σατανικὰ σχεδιασθῆ, ὥστε νὰ ὑπάρχουν πάντα παιδιά, γιὰ νὰ τροφοδοτοῦν τὶς τάξεις τῶν Γενιτσάρων. *Ἐπαιρναν

δηλ. 10% από τὰ παιδιά κάθε περιοχῆς κάθε 4 χρόνια, γιὰ νὰ ὑπάρχη καιρὸς μέσα στὰ 4 αὐτὰ χρόνια, ἄλλα νὰ γεννηθοῦν κι ἄλλα νὰ μεγαλώσουν. Δὲν κρατήθηκε ὁμως κανόνας, ὑπόσχεσι, λόγος ποτὲ ἀπ' τοὺς Τούρκους, ὅταν ἄρχιζε τὸ παιδομάζωμα. Μποροῦσαν δηλ. νὰ πάρουν ὅλα τὰ παιδιά μιᾶς οἰκογένειας καὶ νὰ μὴν ἐνοχλήσουν κάποια ἄλλη οἰκογένεια, γιὰτὶ τοὺς δωροδόκησαν, μποροῦσαν νὰ ἀφήσουν τὸ ὑγιὲς καὶ νὰ πάρουν τὸ ἀσθενικὸ κ.ἄ.

Ὁ Τουρνατζίμπασης ἔπιανε ἓνα σπίτι, σὰν ἀρχηγεῖο, καὶ ἐκεῖ καλοῦσε δημογέροντες καὶ κληρικούς νὰ τοῦ φέρουν τὰ παιδιά... Ὁ ἱστοριοδίφης Καμπούρογλου ἀναφέρει στὴ συνέχεια δυὸ περιστατικὰ παιδοποχώρησι τῶν παιδιῶν καὶ τὸ ἔθιμο, ποῦ εἶχαν οἱ Ἑπειρώτες νὰ νεκροδιαβάζον τὰ ἀρπαχθέντα παιδιά...

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ἐνθύμησις, ἡ = ὑπόμνησις· πενιχρός, ἁ, ὄν = φτωχικός, εὐτελής.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Παιδομάζωμα, τό = εἶναι ἡ βίαιη στρατολογία τῶν χριστιανοπαίδων ἀπὸ τοὺς Τούρκους γιὰ τὴ συγκρότησι καὶ ἐπένδρωσι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων· Τουρκικά: Ντεβσιρμέ (βλέπε καὶ ἱστορικὰ σ. 131). Τουρνατζίμπασης, ὁ = στρατολόγος τῶν χριστιανοπαίδων γιὰ τὴ συγκρότησι τοῦ σώματος τῶν Γενιτσάρων· θὰ ἦσαν αἰχμάλωτος πολέμου καὶ θὰ τοῦ εἶχαν ἀναθέσει αὐτὴν τὴν ἀποστολή, τῆς στρατολογίας, οἱ Τούρκοι. Νεκρώσιμος ἀκολουθία = ἡ ἀκολουθία ποῦ φέλνουν γιὰ τοὺς νεκροὺς. Δημογέροντας, ὁ = αἰρετὸς ἀρχηγὸς ἑλληνικῆς κοινότητος (τουρκ. Κοτζάμπασης **Koca - basi**). Ἐνθυμήσεις, οἱ = σύντομα χρονολογικὰ σημειώματα, ποῦ συναντᾶμε γραμμένα στὰ περιθώρια παλιῶν χειρογράφων ἢ στὰ λευκά, πρῶτα καὶ τελευταία, φύλλα διβλίων (παλιὰ εὐαγγέλια, συμβόλαια, πίσω ἀπὸ εἰκόνες κ.ἄ.). ἔγραφαν δηλ. ἀπλοῖκοι καὶ ὀλιγογράμματοι ἄνθρωποι διάφορες πληροφορίες γιὰ συμβάντων, ποῦ κατὰ τὴ γνώμη τους ἦταν σπουδαῖα, τῆς ἐποχῆς τους «εἰς ἐνθύμησιν» τῶν μεταγενεστέρων· πολλὰ τέτοια σημειώματα ἀποτελοῦν σημερινὴ πηγὴ ἀγνώστων ἱστορικῶν λεπτομερειῶν. Ἡ χρονολογία εἶναι ἡ ἀφετηρία κάθε ἱστορικῆς ἔρευνας· γι' αὐτὸ ὁ ἄνθρωπος ἐφρόντισε νὰ ἐπινοήσῃ συστήματα χρονολογήσεως τῶν ἱστορικῶν συμβάντων· μεταξὺ τούτων τῶν συστημάτων ἔχομε: 1) τὰ ἔτη ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως. 2) Τὶς Ὀλυμπιάδες. 3) Τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Ρώμης. 4) Τὰ ἔτη ἀπὸ κτίσεως Κόσμου (κατὰ τὸ Ἀλεξανδρινὸ καὶ Βυζαντινὸ σύστημα) κατὰ τὸ σύστημα τοῦ Διοκλητιανοῦ· ὑπάρχουν ἀκόμη πίνακες, ποῦ ἐμφανίζουν τὴν ἀντιστοιχία Ἐγείρας (622 π.Χ.) καὶ χρονολογίαις Χριστιανῶν, πίνα-

κες έορτολογίου κ.ά. Ἐλλά τὸ κυριώτερο σύστημα τῆς χρονολογίας τῶν Βυζαντινῶν (πού συνεχίζεται καὶ μετὰ τὴν πτώσι τῆς Κων) πόλεως) ἦταν τὸ ἀπὸ Ἄδὰμ ἢ ἀπὸ κτίσεως κόσμου, πού χωρίζεται σὲ δύο: α) Ἄλεξανδρινὸ σύστημα πού ἐπινόησε τὸ 412 μ.Χ. ὁ μοναχὸς Πανόδωρος καὶ τροποποίησε ὁ Ἄγγιανός· σύμφωνα μ' αὐτὸ ἡ Κτίσι τοῦ Κόσμου ἔγινε στίς 19.3.5493 π.Χ., ὁ Χριστὸς ἦρθε στὴ γῆ στίς 21.3.5494. β) τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, πού καθιερώθηκε τὸν 8 αἰ. μ.Χ. καὶ πῆρε ὀριστικὴ διαμόρφωσι τὸν 10 αἰ. μ.Χ. Σύμφωνα μ' αὐτὸ ἡ κτίσι τοῦ κόσμου ἔγινε τὸ 5508 π.Χ. Ἐπειδὴ μπορεῖ νὰ βρεθοῦμε σὲ κάποιον μοναστήρι, πού ἔχει χρονολογηθῆ μετὰ τὸ Βυζαντινὸν σύστημα, τότε πρέπει νὰ μετατρέψουμε αὐτὴ τὴ χρονολογία σὲ χρόνια ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως ὡς ἐξῆς: Ἐὰν τὸ συμβάν ἔγινε ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου μέχρι 31 Αὐγούστου, ἀφαιροῦμε τὸν ἀριθμὸ 5508 ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ, πού δείχνει ἡ ἐπιγραφή (δηλ. ἀντὶ τοῦ 1453 ἔγραφαν: ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου 6961 (5508 + 1453 = 6961)· ἐὰν ὅμως τὸ συμβάν ἔγινε ἀπὸ 1 Σεπτεμβρίου μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου, τότε ἀπὸ τὸν ἀριθμὸ τῆς ἐπιγραφῆς ἀφαιροῦμε τὸ 5509. Οἱ Βυζαντινοὶ σπάνια χρησιμοποιοῦσαν τὴν «ἀπὸ Χριστοῦ γεννήσεως» χρονολόγησι, παρ' ὅλο πού τοῦτο τὸ ἡμερολόγιον (Διονυσιακόν) ἐπενοήθηκε μόλις τὸ 526 ἀπὸ τὸν Σκύθη μοναχὸ Διονύσιον τὸν Βραχύν.

Εἰς τοὺς ζζ ξ α, Ἰουλίῳ πρώτη: Ἐδῶ χρησιμοποιεῖται τὸ ἑλληνικὸ ἀλφάβητο γιὰ νὰ παρασταθῆ τὸ ἔτος ἀπὸ κτίσεως κόσμου: ζζ με κεφαλαία κάτω ἀριστερὰ = 7.000, ξ = 60, α' = 1 (δηλ. ζζα' = 7061 - 5508 = 1553 μ.Χ. ὅχι 1552, γιὰ τὸ συμβάν ἔγινε 1 Ἰουλίῳ ζζε = 7065 - 5508 = 1557).

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστοριογραφία· με ζωντανὴ περιγραφή ὁ Καμπούρογλου παραθέτει τὰ γεγονότα γύρω ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα τῆς ἐποχῆς τῆς Τουρκοκρατίας· ἡ διήγησι εἶναι αὐτοτελής γιὰ μεμονωμένο θέμα: Τὸ παιδομάζωμα. Παρουσιάζει ἀλήθεια, ἀμεροληψία, τοπικὸ καὶ χρονικὸ χρῶμα, παράγοντες πού εἶναι πολύτιμοι γιὰ μιὰ ἱστορικὴ διήγησι.

Δὲ θάταν μακριὰ ἀπ' τὴν ἀλήθεια, ἀν λέγαμε ὅτι γενικώτερα τὸ ἀνάγνωσμα τοῦτο ἔχει ἀπόκλισι πρὸς τὸ Χρονικόν. Ὁ Καμπούρογλου εἶναι ὁ ἱστοριογράφος τῆς Ἀττικῆς. Τὸ περισσότερον ἔργον του ἔχει ἱστοριοδιφικὸ χαρακτήρα. Ἱστοριοδίφης εἶναι ἐκεῖνος, πού ἐρευνᾷ στὰ διάφορα ἀρχεῖα τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα, τὰ φέρνει στὸ φῶς χωρὶς ὅμως καὶ νὰ συγγραφῆ μιὰ γενικώτερη ἱστορία, ἀλλὰ περιορίζεται σχεδὸν πάντα σὲ μιὰ περίοδο ἢ σὲ μερικὰ γεγονότα.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος του εἶναι ἀπλό· με φυσικὴ ἀπλότητα καὶ χωρὶς ἔντονα ἐκφραστικὰ μέσα ἐκθέτει τὰ γεγονότα.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ ἀπλὴ καθαρεύουσα· ὁ Καμπούρογλου ἔκανε τὴν ἐμφάνισί του στὰ Γράμματα μετὰ τὴ δημοτικὴ γλῶσσα, πρὶν ἀπ' τὸν Ψυχάρη, ἀλλὰ μετὰ τοῦτον, ἀφοῦ τὸ γλωσσικὸ ζήτημα πῆρε μεγάλες διαστάσεις, ὑποστήριξε μετὰ φανατισμὸ τὴν καθαρεύουσα.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Δημ. Γρ. Καμπούρογλου (1852 - 1942)· γεννήθηκε στὴν Ἀθήνα τὴ νύχτα, ποὺ ἔπεφτε, ἀπὸ θύελλα, μιὰ κολόνα τοῦ ναοῦ τοῦ «Ὀλυμπίου Διός», (1/14 - 10 - 1852) / «Τὴ μέρα ποὺ γεννήθηκε / γκρεμίστηκε ἡ κολόνα / στὴ θέσι της στηλώθηκες / θὰ φτάσεις τὸν αἰῶνα!», τοῦ ἔγραψε σὲ τηλεγράφημα ὁ Δροσίνης στὰ 1932, ποὺ ὁ Καμπούρογλου γιόρταζε τὰ 80 χρόνια του στὸν «Παρνασσό». Σπούδασε νομικὰ μετὰ παράλληλη ἀπασχόλησι στὴν ποίησι καὶ τὴ μουσικὴ. Γιὰ ἕνα διάστημα ἐργάστηκε σὰν δικηγόρος, σὰν ὑπάλληλος ὑπουργείου ἀλλὰ τὴ ζωὴ του ἀφιέρωσε στὴ λογοτεχνία καὶ τὴν ἱστορία. Τὸ 1927 ἔγινε Ἀκαδημαϊκός. Ἦταν ἀκούραστος σὲ ἀναδιφήσεις, σὲ περιπάτους (πρωτοπόρος τοῦ ἐκδρομισμού), παλαιὸς φυσιολάτρης, ποὺ ἀγάπησε τόσο τὴν Ἀθήνα καὶ ἀσχολήθηκε μετὰ αὐτὴ τόσο, ὥστε πῆρε τὸ ὄνομα Ἀθηναιογράφος. Τὰ ἐργά του εἶναι: **ἱστορικά:** «ἡ ἱστορία τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ Τουρκοκρατίας» τ. 3 (1889 - 1896), «σύγχρονος ἑλληνικὴ ἱστορία» (ἡ ἐκλογή τοῦ Βασ. Γεωργίου) (1905), «Παλαιαὶ Ἀθηναίαι», «Χαλκοκονδύλαι». **Λογοτεχνικά:** θεατρικά: «Εὐσυνειδησία καὶ ἀσυνειδησία» (κωμ.), «τὸ παιδομάζωμα», «στὴν ἰτιά ἀπὸ κάτω» κ.ἄ. . «ἡ φωνὴ τῆς καρδιάς μου» (ποιήματα), διηγήματα, μελέτες, ἀφηγήματα κ.λ.π., κ.λ.π. «Ἀναδρομῆς» (= ἐρευνητὴς τοῦ παρελθόντος)· εἶναι ἡ συλλογὴ τοῦ Καμπούρογλου, ποὺ εἶναι γιομάτη μετὰ ἱστορικὰ ἀφηγήματα, παραδόσεις, ἀρχαιολογικὲς μελέτες κ.ἄ. ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν Ἀττικὴ. Ὁ τίτλος εἶναι παρμένος ἀπὸ τὸ ἐπίθετο τοῦ Δημητρίου Ἀναδρομάρη, γιὰ τὸν ὁποῖο γράφει πατριαρχικὸ γράμμα (1614), ὅτι «θεῖφ ζήλω...» ἀνήγειρε μονὴν στὰ βῆθη τοῦ Πεντελικοῦ, καὶ ὁ ὁποῖος θὰ φορέσῃ τὸ μοναχικὸ ἔνδυμα μετὰ τὸ ὄνομα Δαβίδ.

26. Γιὰ τὸ παιδομάζωμα

Δημοτικὰ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 67)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ - ΙΣΤΟΡΙΚΑ: (βλέπε σελ. 131).

ΝΟΗΜΑ: α) Ὁ ἀνώνυμος τραγουδιστὴς (πρόκειται γιὰ γυναίκα μᾶλ-

λον), καταριέται τὸν Σουλτάνο γιὰ τὸ κακὸ ποὺ κάνει στὰ ἑλληνόπου-
λα: βαριὰ τὸν καταριέται γιατί καλεῖ τοὺς προύχοντες, τοὺς παπάδες καὶ
τοὺς ἀναγκάζει νὰ τοῦ παραδώσουν τὰ ἑλληνόπουλα. Ὁ ποιητής, ποὺ εἶ-
ναι κι αὐτὸς χτυπημένος ἀπ' τὸ μεγάλο τοῦτο κακὸ, τοῦ πήραν τὸ παι-
δὶ καὶ τὸν ἀδερφό του, μᾶς πληροφορεῖ ὅτι οἱ μάνες κλαῖνε τὰ παιδιά κι
οἱ ἀδερφὲς τ' ἀδέρφια: ὅσο γιὰ τὸν ἴδιο, δὲ θὰ πάψη σ' ὅλη του τὴ ζωὴ
νὰ κλαίη...

6) Ἀκόμα σπαρακτικώτερο τὸ δεύτερο δημοτικὸ τραγούδι. Ὁ ποι-
ητής ἀπευθύνεται στὸ σταυραῖτό, ποὺ πάει ψηλὰ καὶ γυρίζει παντοῦ,
καὶ τὸν ρωτᾷ, ἂν ἔχη νέα γιὰ τὰ παιδιά. Κι ὁ σταυραῖτός, ἄσφαλτος ἄγ-
γελιαφόρος, ἀπαντᾷ καὶ διηγεῖται, ὅτι εἶδε στὸν Τάταρη μὲ ἑννέα ἀδέρ-
φια μαζί καὶ πίσω τὴ μάνα, ποὺ τὸν παρακαλοῦσε νὰ τῆς δώση ἓνα, ὅ-
ποιο παιδί...

Σ η μ ε ἰ ω σ ι: Ἡ συνοχὴ καὶ τὸ αὐτὸ περιεχόμενο, ὅσο καὶ ἡ μικρὴ
ἔκταση τῶν δυὸ τούτων τραγουδιῶν θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ τὰ ἀναλύσουμε
ὡς ἓνα ἔργο.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «ἀνάθεμά σε... φέτο τὸν
ἀδερφό μου»· «Κατάρες στὸ Σουλτάνο γιὰ τὸ κακὸ ποὺ κάνει». Β' «ἄσπερ
σταυραῖτέ... ὅποιο θέλεις»· «τὸ παιδομάζωμα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤ.:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία : ἀνάθεμα, τὸ = ἀφορισμός, κατάρα· βασιλιάς, ὁ
= ὁ Σουλτάνος (ἐδῶ). Τρισανάθεμα, τὸ = μεγάλη κατάρα· τὸ τρίς (ἐ-
πίρ. ἀριθμ.) ἐπιτείνει τὴν ἔγνοια τοῦ ἀναθέματος· (πρβλ.: τρισκατάρα-
τος, τρισευτυχημένος, τρισευδαίμων, τρισάθλιος κ.ἄ.). κακόν, τὸ = (ἐδῶ)
τὸ παιδομάζωμα. Τραβᾶς = κουβαλεῖς, συγκαλεῖς, συναθροῖζεις· γέρον-
τες, οἱ = δημογέροντες, οἱ αἰρετοὶ ἄρχοντες τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν Τουρκο-
κρατία (Κοτζαμπάσηδες)· πρῶτοι, οἱ = προεστοί, προύχοντες· γενίτσα-
ρος, ὁ = στρατιώτης προερχόμενος ἀπὸ τὸ παιδομάζωμα· ἄλλαξε πίστι,
πατρίδα καὶ πολιεμᾶ μανιασμένα γιὰ χάρι τοῦ Σουλτάνου (γενί - τσερί =
νέος στρατός)· (βλ. περισσότερα σ. 131). καίγομαι = ἔχω μεγάλη λύ-
πη· πέρσι (καὶ πέρυσι) ἐπίρ. = κατὰ τὸν περασμένο χρόνο· γιόκας, ὁ
(θωπευτ.) = υἱός, γιός, ἀρσενικὸ τέκνο. Φέτος (φέτος, ἐφέτος) = (ἐ-
πίρ.) κατὰ τὸν τρέχοντα χρόνο ἐφέτος < ἐφ' ἔτος < ἐπ' ἔτος, κατὰ τὰ
ἐφ' ἡμέραν, ἐφ' ὅσον.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία : ἀνάθεμα, τὸ = σωρὸς λίθων, ποὺ στήνεται
στὸν τόπο ἐγκλήματος· πάνω στὸν σωρὸ τοῦτο καθένιας ποὺ περνᾷ ἀπ' ἐ-

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤ.: Γλωσσική έρμηνεία : μπίρμπιλος, ό = παιχιδιάρης' άντάμα (έπίρ.) = μαζί' άφέντης, ό = άρχοντας, κύριος, άφεντικό.

Πραγματικῶν έρμηνεία: σταυραϊτός, ό = είδος άετοῦ (βλ. σελ. ...)· Πετρίτης, ό = είδος γερακιού. Τάταρης, ό (και Τάρταρος) = ό Μογγόλος· ό λαός πού μιλά τήν τουρκικήν γλώσσα και κατοικεί τήν Ν. Ρωσίαν· οί άρχηγοί τοῦ λαοῦ αὐτοῦ κατήγοντο άπό τόν Τζεγγίς Χάν.

Ψυχολογική έρμηνεία: Συναισθήματα άγωνίας και άπογνώσεως πλημμυρίζουν τήν ψυχή τοῦ ποιητῆ, όταν άρχίζει τό μοιρολόγι ρωτῶντας τά πουλιά νά μάθῃ νέα για τά παιδιά... Ἡ ψυχή τοῦ άναγνώστη γεμίζει άπό συναισθήματα οίκτου και συμπαθείας για τά δρώντα πρόσωπα, ενώ άθελά του αισθάνεται ένα βαθύ μίσος νά τόν κυριεύῃ κατά τῶν βαρβάρων, πού ἤθελαν νά έξανδραποδίσουν και νά έρημώσουν τό έλληνικό γένος.

Καλλολογικά στοιχεΐα: επίθετα: άσπρε, μπίρμπιλε· έρώτησι: ό 2 στίχος· εικόνα: οί στίχοι 2 - 5· άποσιώπησι: όποιο θέλεις... Ἐπανάληψι: έννια, έννια· άφέντη, άφέντη.

Προσωποποίηση: οί στίχοι 1 - 3· Ἡ Δημ. ποιήσι συνηθίζει νά βάξῃ τά ζῶα ἢ και τά φυσικά όντα νά μιλοῦν, νά βλέπουν ἢ και νά βοηθοῦν τόν άνθρωπο, (π.χ. τρία πουλάκια κάθονται... ό άητός... ό ἥλιος, τó φεγγάρι. Τά θουνά πού μαλλώνουν. Τά δέντρα πού μαραίνονται, άφοῦ άκούσουν τó ανθρώπινο πόνο κ.λ.π.).

Νοήματα β' ένότ. : 1) «Τό παιδομάζωμα είναι έγκλημα και γενοκτονία». 2) Ὁ καημός τῆς μάνας είναι μεγάλος, σαν χάση τó παιδί τῆς.

Κεντρική ιδέα : «Ὁ φόρος τοῦ παιδομαζώματος ἦταν μεγάλος καημός για τούς Ἑλληνας». Ἡ Ἑλλάδα κατά τῆ διάρκεια τῆς Τουρκοκρατίας πολλές φορές έπλήρωσε με αίμα τῆ βάρβαρη κατοχή. Ἄλλά και κατά τόν άνταρτοπόλεμο τοῦ 1945 - 49 και πάλιν ἡ Ἑλλάδα έπλήρωσε βαρύτατο φόρο με τó παιδομάζωμα τῶν κομμουνιστοσυμμοριτῶν· και τότε πολλές χιλιάδες έλληνόπουλα φυγαδεύτηκαν στο κομμουνιστικό παραπέτασμα και άλλαξοπίστησαν για νά στραφοῦν κατά τῆς Ἑλλάδος. Ἡ Δημ. άλλα και ἡ προσωπική ποιήσι πολλά έχει γράψει για τόν άτιμωτικό και βάρβαρο τοῦτο φόρο. Τόση μεγάλη έντύπωση έκανε σ' όλο τόν πολιτισμένο κόσμο και τόσο πόνο ένωσαν οί Ἑλληνες, πού ἡ Δημ. ποιήσι έχει ζωγραφίσει με τά πιό μαῦρα χρώματα π.χ.:

Καλύτερα νὰ τὰ ἰδῶ στὸ στρῶμα νεκρωμένα
καλύτερα μὲ σάβανο πικρὸ νὰ τὰ τυλίξω,
ἢ νὰ τὰ ἴδω γενίτσαρους τὴν πίστι μας νὰ βρίζουν
καὶ σὰν ἐχθροί, χειρότεροι, νὰ σφάζουν τοὺς Ρωμαίους.
(Δημοστ.)

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ Δημοτικὴ.

ΜΕΤΡΟΝ: 1) Στὸ α' μοιρολόι τὸ μέτρο εἶναι: Ἰαμβικός 15σύλλαβος, παροξύτονος, ἀνομοιοκατάληκτος χωρὶς συνιζήσεις: εἶναι στίχος βαρῦς κι ἐπειδητικὸς, χωρὶς παιχινιδίσματα, ὅπως ἄλλωστε ἀρμόζει στὸ θλιβερό του περιεχόμενο. 2) Στὸ β' μοιρολόι τὸ μέτρο εἶναι: Τροχαῖος 12σύλλαβος, παροξύτονος, μὲ πολλές συνιζήσεις (σταυραῖτέ, τί ξιμαθες καράβια ἀρπατωμένα, ἐγγιὰ ἀδερφοῦλια ἀντάμα, δῶσ' μου ἕνα, ὅποιο). Ὁ 7ος στίχος θέλει προσοχή, γιατί γιὰ νὰ πετύχη γοργότητα, χρησιμοποιοῦν τὸν Ἰαμβό μὲ 13 συλλαβές.

ΤΟΜΕΣ: 1) Στὸ α' μοιρολόι ἡ τομὴ εἶναι σταθερὴ, δηλ. γίνεται πάντα ἐστὴν ἴδια θέσι τοῦ στίχου καὶ τὸν χωρίζει σὲ δυὸ ἡμιστίχια: τοῦτο, καὶ ἐπειδὴ πάντα γίνεται μετὰ τὸ τέλος τοῦ «ποδός», μπορεῖ νὰ κἀνῃ τὸ μοιρολόι μονότονο... Ἀλλὰ ἡ μονοτονία του αὐτῆ τοῦ προσδίδει περισσότερη ἀδρότητα, πιὸ πολὺ βαρύτητα.

2) Στὸ β' μοιρολόι ἡ τομὴ εἶναι κι ἐδῶ σταθερὴ, ἀλλὰ γίνεται ἐστὴν στίχου νὰ μὴν ἔχη ξέχωρο νόημα, ἀλλὰ νὰ χρησιμεύῃ γιὰ συμπλήρωμα τοῦ α'. Ὁ χωρισμὸς τοῦ στίχου σὲ δυὸ ἄνισα μέρη μπορεῖ νὰ μᾶς θυμίσει τὴ σκηνὴ τῶν μοιρολογιστρῶν: λένε κοφτὰ καὶ λιγόλογο 5 συλλαβές καὶ μετὰ προσθέτουν μακρόσυρτα, τραδῶντας καὶ τὰ λυμένα μαλλιὰ τους. ἢ τὰ μαντήλια τους, ἄλλες 7 συλλαβές ἐπεξηγηματικὲς τοῦ α' ἡμιστίχου. Προσοχή: Ὁ 7 στίχος, Ἰαμβικός, θέλει νὰ δείξῃ γοργότητα, ἐπικλησι, σφοδρότητα, παράκλησι, καλινροῦκὴ ὀρμὴ, γιὰ νὰ ἐπιτύχῃ ἡ μάνα τὴν προσοχὴ τοῦ Τάταρη... Ἐνῶ ὁ 8ος στίχος, τροχαῖος, δείχνει βραδύτητα, παράτασι παρακλήσεως, ξεψύχισμα τῆς μητρικῆς καρδιάς...

27. Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα

Διήγημα: Δ. Βουτυρᾶ

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 68)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Σὲ καιροὺς εἰρήνης, ἀλλὰ πρὸ πάντων πολέμου, ἡ ἑλλη-
νίδα μάνα ἔχει δείξει: ἕξοχο ἦθος καὶ ὑπέροχο φρόνημα, τέτοιο πού νὰ

μένη παράδειγμα ζηλευτό και «κτῆμα ἐς αἰετοῖς ἐπιγιγνομένοις». Στὴ μυθολογία, ἱστορία, λογοτεχνία, στὴν ἄλλη τέχνη, στὶς λαϊκὲς μας παραδόσεις — ἀλλὰ γιατί ὄχι καὶ στὴν καθημερινὴ πραγματικότητα; — ὑπάρχει στρατιὰ ἀπὸ τέτοιες μάνες, «ἐπίσημες καὶ ἄσημες, ἐπώνυμες καὶ ἀνώνυμες, ποὺ εὐρέθησαν σὲ σκληρὴ σύγκρουσι καθηκόντων, ἀλλ' ἔγιναν ὀλοκαυτώματα στὸ πιὸ μεγάλο κι ἄξιο ἀπ' αὐτά.

ΝΟΗΜΑ: Μιὰ νύχτα σὲ παραθαλάσσια ἐπαρχιακὴ πόλι ὁ συγγρ. ἀκούει τυχαία τὴν παρακάτω ἱστορία: Στὴν ἐποχὴ τῆς τουρκοκρατίας σ' αὐτὴ τὴν πόλι μιὰ ὀνομαστὴ οἰκογένεια πολεμιστῶν (τοῦ Γρίζα μὲ τὸ πολυάνθρωπο συγγενολοῖ του) ἀφανίζεται ὁ πατέρας σ' ἓνα πανηγύρι, οἱ δυὸ γιοὶ του ἀπὸ τοὺς Τούρκους — κι ἔτσι ἔχομε ἐκεῖ τὸ ξέσπασμα ἐνὸς ἄγριου πολέμου — (κι ὅλα αὐτὰ ἀφότου ἐχάθηκε τὸ 17χρονο παιδί τους). Μιὰ ἡμέρα στὸ χωριὸ καὶ στὴν καπετάνισσα Γρίζαινα, αὐτὴ εἶχε ἀπομείνει, φθάνει ὁ συγγενὴς τῆς καπετάν Ἀντώνακας, λέγοντάς της πῶς μέσα στοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους ποῦφερε ἓνας τοῦ μοιάζει νᾶναι ἀπὸ τὸ σοί τοῦ Γρίζα: καὶ τὴν παρακαλεῖ νὰ ἐξετάσῃ, κι ἂν εἶναι ὁ χαμένος δικός τους, τότε ὀφείλει νὰ τὴν συμμερισθῇ σὰ μᾶνα καὶ νὰ σεβασθῇ τὸ αἷμα του· θὰ τὸν φυγαδεύσῃ τὸν αἰχμάλωτο· τὸ μητρικὸ ἔνστικτο κάτι λέει στὴν Καπετάνισσα, ἀλλ' ὀργισμένη ἀρνεῖται ὅτι μπορεῖ νὰ συμβαίη κάτι τέτοιο. Ὅταν ὅμως στὴν ἐπιμονὴ τοῦ καπετάνιου ὑπεχώρησε καὶ πῆγε στὴ μάντρα τῶν αἰχμαλώτων, ἐκεῖ τὸν ἀνεγνώρισε (ὅπως κι αὐτὸς ἐκείνη), ἀλλ' ἡ τραγικὴ γυναίκα τὸν ἐλογάριασε Τούρκο. Ὁ Ἀντώνακας τότε, παρ' ὅτι κατάλαβε τὴν ἀλήθεια, μὲ λύπη του δὲν εἶχε παρὰ νὰ σκοτώσῃ... ὅλους τοὺς αἰχμαλώτους στὰ ξημερώματα. Ἡ μᾶνα πάνω στὸ δῶμα τῆς μὲ θρήνους καὶ μοιρολόγια ὀλονύχτια ἔζησε ὅλο τὸ μαρτύριο τῆς ἀναμονῆς τῆς ἐκτελέσεως του (μέσα σὲ σπαραξικάρδιες ἀναπολήσεις τῶν εὐτυχισμένων ἡμερῶν...). Κι ἀμέσως ὕστερα ἔσθησε καὶ κείνη ἀπὸ τὴ συγκίνησι. Ὅλοι ξέρουσι τὴν τραγικὴν τῆς ἱστορία, ἀλλὰ δὲν τὴν διηγούνται ἀπὸ φόβο ὅτι ἡ Γρίζαινα, πῶχει γίνῃ νυχοπούλι, θὰ φωνάζῃ πάνω στὶς στέγες τους...

Μιὰ σημεῖωσι πάνω στὸ νόημα: Μαλονότι ὁ συγγρ. δὲν ἔδωσε στὸ ἔργο του τὸ συγκεκριμένο τόπο καὶ χρόνον τῶν γεγονότων, ὅμως εἶναι περισσότερο ἀπὸ πιθανὸ ὅτι βρισκόμαστε στὴν Κρήτη καὶ μᾶλλον στὸ Ἡράκλειο στὸν καιρὸ τῆς Μεγάλης Κρητικῆς ἐπαναστάσεως 1866 - 69. Αὐτὸ φαίνεται ἀπὸ διάφορα ἐσωτερικὰ στοιχεῖα: Σκληρὸς πόλεμος, ἀνελέητος καὶ στοὺς αἰχμαλώτους, πολυπρόσωπο ἔνστικτο συγγενολοῖ, σπῆτι μὲ δῶμα ἀγνάντια στὴν ἄγρια θάλασσα, πυρκαϊὲς στοὺς ἐλαιῶνες, τὸ ὄνομα Ἀντώνακας ἐπιχωριάζει στὴν Κρήτη ὅπως π.χ. Σήφακας, Μανούσακας κ.λ.π. (Βέβαια ἴσως ἀντιπαρατηρήσῃ κάποιος· πῶς στοὺς διαλόγους δὲν ὑπάρχουν γλωσσικὰ κρητικὰ στοιχεῖα;).

ΕΝΟΤΗΤΕΣ καὶ ἐπιγραφὴ αὐτῶν: Τὸ ἔργο μπορεῖ νὰ χωρισθῇ σὲ 4 ὀρ-

γανικές ενότητες: α) μέχρι τὸ «στὸ μεγάλο δρόμο» (ὁ πρόλογος). Γίνε-
ται ἢ χρονικὴ τοποθέτησι τοῦ ἀναγνώσματος. β') μέχρι «σὲ κανένα αἰχμάλω-
τω» (Ἡ εἰσαγωγή). Ἡ τύχη τῆς οἰκογενείας Γρίζα. γ') μέχρι «τῆ
φωτιά τοῦ πόνου πὺδ βαθιά» (εἶναι τὸ μεγαλύτερο καὶ σημαντικώτερο
πρῶτο μὲ τὴν κυρίως ὑπόθεσι). Ἡ μάνα ἀναγνωρίζει τὸ παιδί της στὸ
πρόσωπο τοῦ τούρκου αἰχμαλώτου. δ') ὡς τὸ τέλος (σὺν ἐπίλογος). Ἐκ-
τέλεσι τοῦ αἰχμαλώτου καὶ θάνατος τῆς μάνας.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: πεζούλι (βλέπε σελ...). Ταράτσα = μπαλκόνι,
ἐξώστης (σκεπασμένος), δῶμα, ὑπερῶν < ἰταλ. *terrazza*.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Μεταμορφωμένη σὲ νυχτοπούλι (Λαογρα-
φία): Ἀπὸ τὴν ἐποχὴ πού οἱ Διόσκουροι ἔγιναν ἀστέρια καὶ ἡ Νιόβη
πέτρα μέχρι τὴν νεοελληνικὴν παραδόσει πού ἡ γριά μὲ τὰ προβατάκια
της, ἐπειδὴ ἐγέλασε τὸ Μάρτη, ἔγιναν κοτρώνια, πλῆθος καὶ πλῆθος με-
ταμορφῶσει ὑπάρχουν (ἀνθρώπων σὲ ζῶα καὶ φυτὰ ἢ σὲ ἀντικείμενα)
πού πλουτίζουν τὴν λαογραφία μας, ἀλλὰ καὶ τὴν λογοτεχνία μας καὶ τὴν
τέχνη μας — ὅπως φυσικά, ὄλων τῶν λαῶν. Καὶ τὸ κακὸ εἶναι πὺς σ' ὄ-
λες σχεδὸν τὴν μεταμορφῶσει ὑπάρχει μιὰ πολὺ λυπητερὴ ὑπόθεσι, μιὰ
σωστὴ τραγωδία. Σπάνια πολὺ σπάνια οἱ νέες μορφές χαίρονται (ὅπως
π.χ. ἡ μέλισσα πού εἶναι ἢ μεταμόρφωσι τῆς στοργικῆς θυγατέρας).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: (σ' ὄλες τὴν ἐνότητες): Πολλὰ δὲν ὑπάρχουν,
ὡστόσο ὅση ὀμορφιά τοῦ λείπει σὲ ἐξωτερικὸ «κόσμο» τὴν κερδίζει ἀπὸ
τὸν λιτὸ ρεαλισμὸ τοῦ καὶ τὴν ἐσωτερικὴν δραματικότητά τοῦ. Τὰ θαυ-
μαστικά, τὰ ἀποσιωπητικά, τὰ ἐρωτηματικά, οἱ κοντὲς φράσει δίνου
καὶ πάθος καὶ πιάνου τὴν ἀνάσα τοῦ ἀκροατοῦ καὶ ἀναγνώστου. «Καὶ τὰ
εὐράκια τὸν ξαναεἶπαν»: Προσωποποίησι καὶ μεταφορά. Ὑπάρχουν ζωη-
ρὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες πού τοῦ δίνου αὐτὴ τὴν παραστατικότητα
καὶ κινηματογραφικότητα, θὰ ἐλέγαμε: Ἡ ἔρημη πλατεῖα, ὁ σκοτεινὸς
δρόμος στὴν α' ἐνότη. Τὸ νυχτοπούλι πού μόνο του κράζει πάνω στὴν στέ-
γες, οἱ πυρκαϊὲς τοῦ πολέμου στὴν β' ἐνότη.

Ἡ σκηνὴ τῆς ἀνακοινώσεως ἀπὸ τὸν Ἀντώνακα στὴν τραγικὴ Γρί-
ζαίνα, ἢ σκηνὴ τοῦ συγκλονισμοῦ πού ἡ μάνα «ἐνώπιος ἐνωπίω» μὲ τὸν
αἰχμάλωτο νοιώθει ἀλάθευτα ὅτι εἶναι ὁ γιὸς της... στὴν γ' ἐνότη. καὶ ἢ
σκηνὴ μὲ τὴ νεκρὴ μάνα στὴν δ' ἐνότη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία : Μάν (ν)α (μεσαιων.) < αρχ. μάμηη (ίσως από άνομοίωσι των 2 μι σε νν) . τουφέκι, τὸ (μεσαιων. τουφέκιν) < τουρκ. **tüfek**. Ξεκλήρισμα < ξε (στερητ.) + κλήρος = άφανισμός οίκογενείας. σάι, τὸ = τὸ γένος < τουρκ. **Soy**. Κουνιάδος, = ὁ γυναικάδελφος < βενετ. **Cognado**. Στοιχεῖα πραγματικά δὲν ὑπάρχουν.

Νοήματα : Κακὸς ὁ πόλεμος καὶ φρικτὲς οἱ φωτιές του, ἀλλὰ σάν πρόκειται γιὰ τὴ λευτεριά αὐτὲς εἶναι... «φωτιές πλάστρες».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Ἄνιφι (βυζ. ἀνίφιν) —κατὰ τὸ ἀγγόνι, τὸ ἀδέρφι— < αρχ. ἀνεφίος = ἐξάδελφος. Ἐνώ τὸ σημερινὸ ἀνίφι στὰ αρχ. ἐλέγετο ἀνεφιαδοῦς = ὁ γιὸς τοῦ ἀνεφιοῦ. Σκουφος: (καὶ σκούφια) < ἰταλικ. **Scuffia**. Μουρλάθηκες: < μουρλὸς = τρελὸς (κατὰ Μ. Φιλήντα < μωρολόγος — ὅπως τὸ ἀρματολὸς < ἀρματολόγος—, κατὰ Γ. Χατζηδάκι < μωρὸς + λωλὸς κατὰ σύμφυρσι) . μάντρα, ἡ < αρχ. μάνδρα = τόπος περιφραγμένος γιὰ ζῶα (καὶ μαντρι = στάνη), ἀλλὰ καὶ γενικῶς, περίβολος κατοικίας ἢ καὶ αὐλείου χώρου. Κάγκελο, τὸ (καὶ κάγγελο) < λατιν. **cancellum**. Δῶμα, τὸ = ἡ ταράτσα, ἡ θεράντα, τὸ ὑπερώον.

Νοήματα : α) Τὸ τραγικότερο γιὰ μιὰ περήφανη καὶ τιμημένη μάνα εἶναι νὰ ἴδῃ τὸ γιὸ της ν' ἀλλάξῃ πίστι καὶ πατρίδα.

β) Μπροστὰ σὲ μιὰ ζωὴ ἄθλια καὶ καταφρονεμένη κάλλιο ὁ θάνατος.

γ) Ὑπάρχει καὶ ὁ ἠθικὸς θάνατος, ποῦ ὅταν κανεὶς τὸν ὑποστή, δὲν ἔχει τότε καμμιά ἀξία αὐτὸ ποῦ λέγομε ζωὴ (μὲ τὴ βιολογική της ἔννοια).

δ) Καὶ ὁ πιὸ τρομερὸς πολεμιστὴς ἀκούει τὴ φωνή· «τὸ αἷμα νερὸ δὲ γίνεται», ἔστω καὶ γιὰ τὸ μισητὸ προδότη.

ε) Ὑπάρχουν καὶ γιὰ τὸν ἔνοχο, τὸν «φταίχτη» στιγμὲς γιὰ αὐτὸ ἔλεγχο καὶ ἐξουθένωσι.

Νόημα γ' ἐνότητος α) Ὑπάρχουν ψυχικοὶ συγκλονισμοὶ ποῦ σκοτώνουν καὶ τίς πιὸ ἀτσαλένιες ὑπάρξεις.

β) Στὴν ψυχὴ τοῦ λαοῦ τὰ φρικτὰ καὶ ἀποτρόπαια γεγονότα γεννοῦν δεισιδαιμονίες.

ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΗ: Τὸ δ. ἔχει ἀριστουργηματικὴ πορεία. Στὴν πλο-

κή (δέσει) ἔχομε ἀρχή, ἐξέλιξη, ἄνοδο, ἀκμή, κορύφωσι μὲ κείνο τὸ σπαρταξικάρδιο τῆς γ' ἐνότ.: «Τί λές, καπετὰν Ἀντώναια;... παιδὶ δικό μου τοῦρκος; δὲ γίνεται!», πού εἶναι «ὁ τόνος τοῦ ὄλου», καὶ ἔπειτα ἀκολουθεῖ ἀβίαστα ἡ λύσι καὶ ἡ «καταστροφή» (ἀλήθεια, καταστροφή ἐδῶ ὄνομα καὶ πρᾶγμα...). Κι ἔχομε ὅπως ἀρχή ἔτσι τέλος —ἐννοοῦμε τὴν ἀρχή τῆς θ' ἐνότ.— (Αὐτὸ πού λέγεται στὴ λογοτεχνία «κύκλος»).

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὅποιος ἀρνιέται τὴν πατρίδα καὶ τὴν πίστι του, καταδικάζεται ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὴ μάνα του (ἐννοεῖται βέβαια ἀπὸ μιὰ μάνα πού ἔχει θάλει τόσο ψηλὰ τὸ χρέος καὶ τὴν τιμὴ).

ΠΕΡΙΛΗΨΙ ΤΟΥ ΟΛΟΥ: Μιὰ ἑλληνίδα μάνα χαροκαμένη ἀπὸ τὸν πόλεμο, ὅταν ἀνεγνώρισε τὸ χαμένο παιδί τῆς ἀλλόπιστο στὸ στρατόπεδο τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ἦταν στὸ χέρι τῆς νὰ σώσῃ τὴ ζωὴ του, προτίμησε νὰ τὸ δῆ νὰ τὸ ἐκτελοῦν σάν Τοῦρκο αἰχμάλωτο, πεθαίνοντας ταυτόχρονα κι αὐτὴ ἀπὸ μητρικὸ καημὸ, ἀλλὰ καὶ ντροπῇ.

ΓΛΩΣΣΑ: Εἶναι μιὰ καλοδουλεμένη δημ. πλούσια σὲ φραστικὲς ἀποχρώσεις. Δὲν λείπουν ὅμως τύποι τῆς καθαρευούσης, ὅπως π.χ. ὄρθωσε, ὁμοιότης, ἀνδρός, δῶμα κ.λ.π.

ΥΦΟΣ: Ζωηρό, παραστατικὸ καὶ ἀνεπιτήδευτο. Ὁ συγγραφεὺς μὲ πολλὴ φυσικότητα δὲ σκεπάζει καὶ δὲ «φιμώνει» τὸν κραδασμὸ τοῦ περιεχομένου, ἀλλ' ἀφήνει ὅλη τὴν τραγικότητα νὰ ξεχειλίσῃ καὶ ν' ἀνεβῆ σ' ἓνα δραματικὸ κρεσσέντο (κλιμάκωσι)...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ἡ μάνα: Κεντρικὴ ἥρωίδα πού γερμίζει ἀπ' ἄκρη σ' ἄκρη τὸ ἔργο μὲ τὸ ὑπέροχο ἦθος τῆς καὶ τὴν τραγικὴ τῆς θέσι. Ἐχοντας ἀναπτύξει ἓνα ἀγέρωχο φρόνημα μέσα στὴ φωτιά τοῦ πολέμου πνίγει τὸ μητρικὸ τῆς φίλτρο μπροστὰ στὴν ἔθνικὴ ὑπερηφάνεια καὶ τὴ χριστιανικὴ πίστι, τὴν οἰκογενειακὴ τιμὴ καὶ τὴ φυλετικὴ παράδοσι. Εἶναι ἡ στάσι μιᾶς νέας Σπαρτιάτισσας μπροστὰ σ' ἓνα νέο γιὸ Παιωνία!..

Καὶ τὸ θαυμάσιο, τὸ συγκλονιστικὸ εἶναι (ὡς τὸ εἶποῦμε ἀφύσικο γιὰ τὰ κοινὰ μέτρα) ὅτι δὲν εὐρέθη καθόλου σὲ δίλημμα: γιατί καὶ κείνο τὸ τρομερὸ ὀλονύκτιο μοιρολόι πάνω στὸ δῶμα δὲν ἦταν γιὰ τὸ παιὰν ἀπόφασι νὰ πάρῃ; ἀλλ' ἦταν πού ξανάλεξε τὰ παιδικὰ εὐτυχημένα χρόνια του, τότε πού τὸν ἐνανούριζε καὶ ἐκανάκευε γιὰ νὰ γίνῃ Διγενὴς ἀκρίτας.

Καπετὰν Ἀντώναια: Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξωμε ὅτι τραγικὸς ἥρωας ἐξ ἴσου σάν τὴ μάνα εἶναι κι ὁ συγγενὴς καπετάνιος. Γιατὶ ἀδιάλλακτος αὐτὸς ἐχθρὸς τοῦ τυράννου, σωστὸ «θεριδ» τοῦ πολέμου, πρέπει νὰ ἐπάλαιψε, πολὺ μέσα του μπροστὰ στὸ καθῆκον νὰ σκοτώσῃ τὸ μισητὸ προδότη καὶ στὴν ἀνθρώπινη φωνὴ τοῦ ἐλέ-

ους να χαρισθῆ στο νέο, τὸ συγγενῆ· πράγμα ἄλλωστε ποὺ θὰ ἦταν τὸ καλύτερο δῶρο του πρὸς τὴ μάνα του τὴν καπετάνισσα, ποὺ πόσο πρέπει νὰ τὴν ἐκτιμοῦσε!

Ὁ ἀϊχμάλωτος νέος: Βέβαια γι' αὐτόν, ποὺ εἶναι ἕνα πρόσωπο «βουδῶ» καὶ ἑτερόφωτο, πολὺ λίγα ξέρομε, ἀλλὰ περισσότε-
ρα ὑποφιαζόμαστε· γιατί καθὼς ὁ συγγρ. δὲν ἐφρόντισε καθόλου νὰ μᾶς
τὸν φωτίσῃ ἢ νὰ τοῦ ἔρῃ... «ἄλλοθι» ὡς εἶποῦμε, ἀμέσως καταλαβαίνομε
ὅτι δὲν ἦταν ὁ γενίτσαρος, ὅτι δὲν ἦταν «ὁ τρέσας» μετὰ τὴν ἀρχαία γνω-
στή μας ἔννοια, δὲν ἦταν ἔστω ὁ κατηχημένος ἀρνησιθρησκός. Ἦξερε τί
ἔκαμε καὶ τί κάνει· δὲν τοῦ πρέπει λοιπὸν οὔτε ὁ ἐλάχιστος οἰκτός καὶ συμ-
πόνια, ἀλλὰ «τίμημα» ...Θάνατος καὶ καταφρόνια.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ἦταν μιὰ πολὺ λυπητερὴ ἱστορία ποὺ μᾶς
σφίγγει τὴν καρδιά. Τὸ «ἐγὼ» τοῦ ἀναγνώστου δοκιμάζεται ἀπὸ ὅλη αὐ-
τὴ τὴ σειρά τῶν συναισθημάτων: Ἐκπληξι, ἀγωνία, λύπη, φρίκη, εὐ-
σπλαχνία, ταραχὴ, ἀπελπισία, οἰκτός, ντροπὴ, συντριβὴ, πόνος, σπαρα-
γμὸς... Σωστὴ τραγωδία, γιατί καὶ ἀναγνώρισι, «πρὸς δυστυχίαν» ζῆμω-
ῖ ἔχαμε καὶ δέσι καὶ λύσι καὶ κάθαρσι μετὰ τὸ θάνατο τῆς ἡρωίδας. Κι ὅμως
θὰ ἦταν παρερμηνεία τοῦ σκοποῦ τοῦ συγγραφέα, ἂν ἀφήναμε τὴν ψυχὴ
μας στὴν ἐξουσία τῶν ἐξουθενωτικῶν ἐπιδράσεων ποὺ ἀραδιάσαμε παρα-
πάνω. Γι' αὐτὸ ἐκεῖ, 5 - 6 γραμμὲς ψηλότερα, ποὺ ἀφήσαμε τὴν ἀλυσί-
δα μετὰ τὰ... ἀποσιωπητικὰ πρέπει νὰ προσθέσωμε τὸ συναίσθημα τῆς τι-
μῆς καὶ τὸ πατριωτικὸ συναίσθημα ποὺ ἀνθίζουσι καὶ τρανεύουσι μέσα μας.

ἌΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ἜΡΓΑ: Ἐφ' ὅσον εἶναι φανερό, ὅτι οἱ «ἄξονες» ποὺ ἀλ-
ληλοτέμνονταί καὶ ποὺ γύρω τους στρέφεται τοῦτο τὸ δ., εἶναι τοῦτα τὰ
τρία στοιχεῖα: Ἡ μάνα ποὺ θυσιάζει καὶ θυσιάζεται γιὰ τὸ παιδί της, ὁ
«ἐξωμότης» καὶ προδότης γιός, ἡ λαϊκὴ δοξασία γιὰ τὴ μεταμόρφωσι τρα-
γικῶν μανάδων, θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον ὁ μελετητής, μετὰ ἀφόρμησι τοῦ-
το τὸ δ., νὰ στραφῇ καὶ νὰ ἀναζητήσῃ μέσα στὶς λαϊκὰς δοξασίαι, ἀλλὰ
καὶ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία — καὶ βέβαια δὲν ἐννοοῦμε μόνον ἐλ-
ληνικὰ— παραδείγματα ἀντίστοιχα στὶς τρεῖς αὐτὲς περιπτώσεις.

Βέβαια εἶναι ἀπίθανο νὰ εἶναι συγκεντρωμένα καὶ τὰ 3 στοιχεῖα μα-
ζί, γι' αὐτὸ ἐννοοῦμε χωριστὰ αὐτὴ τὴν ἀνέυρεσι.

Εἶδος Λογοτεχνήματος: Εἶναι διήγημα πατριωτικὸ, ἀπὸ τὰ πιὸ
καλογραμμμένα τῆς λεγομένης «πατριωτικῆς» λογοτεχνίας, μετὰ ὅλα τὰ κλασ-
σικὰ στοιχεῖα τοῦ σωστοῦ δ. (βλέπε ἀμέσως κάτω).

Γενικά γιὰ τὸ Διήγημα: Εἶναι τὸ ἀφηγηματικὸ ἐκεῖνο εἶδος ποὺ
ἀπαραίτητα στοιχεῖα πρέπει νὰ ἔχῃ: τόπο, χρόνο, πλοκή, πρόσωπα καὶ

υπόθεσι με ἀρχή, μέσον, τέλος, πού νά εἶναι ἀληθοφανής (ἔχει ἀληθινή, γιατί τότε θά ἦταν ἱστορία). Ἄλλοι τὸ θέλουν ὄχι ξέχωρο εἶδος, ἀσχετο μετὰ τὴ διήγησι, ἀλλὰ μιὰ ἐξελιγμένη καὶ φτασμένη μορφή αὐτῆς. Πάντως, ἔπως καὶ νᾶχη, τὸ δ. εἶναι ἓνα δύσκολο εἶδος, γιατί μέσα στὴ συντομία του πρέπει νά ἐμφανίζη συγκεντρωμένα ὅλα τὰ παραπάνω γνωρίσματά του.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ Β. ἀνήκει στὴ Ν. Ἀθηναϊκὴ σχολή (τὴν Παλαμικὴ γενιά). Γιατί ὄχι μόνο στὴν ποίησι, ἀλλὰ καὶ στὴν πεζογραφία ἰσχύει αὐτὸ πού λέγομε «Ν. Ἀθηναϊκὴ Σχολή». Περίοδος εἶναι ἡ Ε' (1880 - 1920), ἀλλ' ὁ συγγραφέας μας δὲν ἀνήκει μόνο σ' αὐτή, ἀλλὰ περνάει καὶ στὴν ΣΤ' (τοῦ μεσοπολέμου).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Τὸ δ., καθὼς ἔχει ἀναδιήγησι (ὁ συγγραφέας ἀφηγεῖται ὅτι ἤκουσε ἀπὸ τὸ γερο - Φαληρᾶ), συναρπάζει καὶ ἀφήνει τὴ φαντασία τοῦ ἀναγνώστου νά προχωρήσῃ σὲ βάθος. Ἄλλο πάλι στοιχεῖο πού σοῦ ἀνεβάζει τὴν ἀγωνία καὶ δημιουργεῖ μυστήριον εἶναι, πού οὔτε συγκεκριμένο τόπο οὔτε χρόνο ἔχει, ἀλλ' εἶναι τόσο ἀκαθόριστοι καὶ θολοὶ αὐτοὶ οἱ δύο βασικοὶ ἄξονες, πού συνήθως δηλώνονται καθαρά σ' ἓνα διήγημα. Ἐπειτα ὅλα ἐδῶ μέσα «εἶναι τοῦ θανάτου» καὶ ὁ χάρος κάνει τόσο ἀνελέητο κούρσεμα...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγενήθη τὸ 1871 στὴν Πόλη, καταγόμενος ἀπὸ τὸ νησι Κέα (Τζιά) καὶ ἀπέθανε τὸ 1958 στὸν Πειραιᾶ. Ἔκαμε σπουδὲς μετὰ πολλὴν οἰκονομικὴ εὐχέρεια τῶν γονέων του, ἀλλὰ κατήντησε, ἀπὸ οἰκονομικὴ καταστροφὴ καὶ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του, νά κερδίζῃ τὴ ζωὴ σὰν ἐπιφυλλιδογράφος καὶ δημοσιογράφος. Ὑπῆρξε ἓνας παραγωγικώτατος πεζογράφος (διηγήματα, νουβέλλες, μυθιστορήματα) μετὰ περισσότερα ἀπὸ 400 ἔργα. Ἡ πέννα του ἔδωσε μετὰ ρεαλισμὸ καὶ φυσικότητα τοὺς δυστυχισμένους, κατατρεγμένους καὶ παραστρατημένους τῆς ζωῆς. Σχεδὸν ὅλα του τὰ ἔργα εἶναι ἠθογραφίαι τοῦ μικροαστικοῦ καὶ ἐργατικοῦ κόσμου τῆς πολιτείας καὶ μέσα τους βρίσκομε φανερὰ τὶς ἀπηχῆσεις τῆς ρωσικῆς λογοτεχνίας. Ἄλλωστε τὸν εἶπαν «Γκόρκυ τῆς Ἑλλάδος» (ὑπερβολὴ πού καταστὰ ἀφέλεια, πού ὀφείλεται ὁμως στὴν ἀγάπη καὶ τὸ θαυμασμὸ πού τοῦ εἶχε ἡ γενιά του.). Ὁ Γρ. Ξενοπούλου τὸ 1903 τὸν πρωτοφανέρωσε σὰν «ἀνατέλλον ἀστρον» τῆς λογοτεχνίας μας. Ἐτιμήθη μετὰ τὸ ἀριστεῖον γραμμάτων, μετὰ τὸ ἀριστεῖον τοῦ δήμου Πειραιῶς καὶ μετὰ τιμητικὴ σύνταξι τοῦ δήμου Ἀθηναίων.

Σπουδαιότερα ἔργα του θεωροῦνται τά: «Λαγκᾶς», «Παπᾶς εἰδωλολάτρης», «τὸ γκρέμισμα τῶν θεῶν», «μακριὰ ἀπὸ τὸν κόσμον», «ὁ θρῆνος τῶν βοδιῶν», «ὁ νέος Μωϋσῆς», «κάλπικοι πολιτισμοί». Ὅπωςδὴποτε ὁ Β. ἔχει σταθῆ γιὰ τὴν κριτικὴ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» θά ἐλέγαμε. Δύο ἀπὸ τοὺς κορυφαίους γραμματολόγους μας, ὁ Ἄρ. Καμπάνης καὶ ὁ

Κ. Δημαράς τὸν θεωροῦν πολὺ μέτριο, γράφοντας ἀντιστοίχως: «ἡ παραγωγή τοῦ Β. εἶναι γεμάτη ἀπὸ αὐτεπαναλήψεις, νευρασθενικὲς φαντασιώσεις, προχειρολογία καὶ κακῆς ποιότητος χιούμορ». «Προχειρότητα καὶ ἀδιαφορία γιὰ τὴν ἀρχιτεκτονιστὴ τῶν ἔργων του». Καὶ ὑπάρχουν καὶ οἱ περισσότεροι μελετητὲς τοῦ ποὺ τὸν βρίσκουν ἀφεγάδιαστο, «στυλίστα» μάλιστα. Ποιὸς ἔχει δίκιο; Νομίζομε ὅτι γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ ἡ ἀλήθεια βρίσκεται στὴ μέση... Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνωμε, ὁ Β. ὑπῆρξε ἀκάματος καὶ εὐσυνείδητος ἐργάτης τοῦ πεζοῦ λόγου, χωρὶς νὰ κάμη παραχωρήσεις στὸ «ἀγοραῖο γούστο», ἀλλὰ καὶ ἄνθρωπος εὐγενῆς, τίμιος καὶ ἀνθρωπιστής.

28. Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα

Ἰωάννης Δραγούμης

(Ἐναγνώστικόν ΟΕΔΒ σελ. 72)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: «ΠΑΡΕΛΘΟΥΣΑΝ ΤΕΤΑΡΤΗΝ 13 ΟΚΤ. ΗΜΕΤΕΡΩΝ ΕΥΡΕΘΕΝΤΩΝ ΕΝ ΧΩΡΙΩ: ΣΤΑΤΙΤΣΑ ΣΤΡΑΤΙΩΤΙΚΟΝ ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ ΠΕΡΙΕΚΥΚΛΩΣΕ ΣΤΑΤΙΤΣΑΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙ ΩΡΑΝ 5 Μ. Μ. ΗΡΕΑΤΟ ΠΥΡΟΣ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΗΜΕΤΕΡΩΝ. ΗΜΕΤΕΡΟΙ ΑΠΗΝΤΗΣΑΝ ΓΕΝΝΑΙΩΣ... ΑΠΕΦΑΣΙΣΑΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΩΣΙΝ ΕΞΟΔΟΝ. ΠΑΥΛΟΣ ΜΕΛΑΣ ΩΡΜΗΣΕ ΠΡΩΤΟΣ... ΣΦΑΙΡΑ ΤΟΥΡΚΙΚΗ ΠΑΛΗΣΑ ΑΥΤΟΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΟΣΦΥΑΚΗΝ ΧΩΡΑΝ ΕΤΡΑΥΜΑΤΙΣΕ ΘΑΝΑΣΙΜΩΣ... ΜΕΤΑ ΗΜΙΣΕΙΑΝ ΩΡΑΝ ΔΙΑΡΚΟΥΣΗΣ ΠΑΝΤΟΤΕ ΣΥΜΠΛΟΚΗΣ ΕΘΝΙΚΟΣ ΗΡΩΣ ΗΣΥΧΑΣΕ...». Αὐτὰ γράφει στὸ Ὑπουργεῖο Ἐξωτερικῶν τὸ τηλεγράφημα τοῦ προξένου Μοναστηρίου...

ΝΟΗΜΑ: Ἐκτὸς τὴν ταλαιπωρημένη μητέρα Ἑλλάδα σὰν ἰέρακες ἐκδικήσεως τακτικοὶ καὶ ἄτακτοι, Ἕλληνες στρατιῶτες καὶ ἀξιωματικοί, ὑψώθηκαν στὶς κορυφὲς τῶν Μακεδονικῶν βουνῶν καὶ μὲ τὴ μεγάλη Ἑλλάδα στὴν ψυχὴ τους στάθηκαν ἀκοίμητοι στὶς ἐπάλξεις τοῦ πεπρωμένου. Ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους μαχητὲς ποὺ ἄφησε τὴν ἡρεμία τῆς Ἀθήνας κι ἔτρεξε νὰ πολεμήσῃ τὸν ἀνορθόδοξο πόλεμο (κλεφτοπόλεμο) στὴ Μακεδονία ἦταν κι ὁ Π. Μελάς. Ἐκεῖ μὲ φλογερὰ λόγια ἔσπειρε τὴν ἐλπίδα καὶ τὸ θάρρος στὴν καρδιά τῶν παλληκαριῶν του καὶ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων ποῦχαν τρομοκρατηθῆ ἀπ' τὶς βιαιοπραγίαις Τούρκων καὶ Βουλγάρων κομιτατζήδων. Μετὰ ἀπὸ ἀντίξοες συνθήκες, ἀπὸ κούρασι, βροχή, πείνα, φτάνει σὲ χωριὰ τῆς Μακεδονίας καὶ σκορπᾷ τὸ φόβο στοὺς

Βουλγάρους. Συγκεντρώνει τούς Έλληνες, τούς ένθαρρύνει και όργανώνει τούς νέους για ένα άμείλικτο συνεχή πόλεμο κατά τών Κομιτατζήδων. Δίνει χρήματα και φάρμακα στους δημογέροντες, φλογίζει τίς καρδιές τους πού κουράστηκαν νά περιμένουν τή λευτεριά και τούς μιλεί για τήν πατρίδα και τή θρησκεία μέ λόγια γλυκά κι έλπιδοφόρα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ: Γλωσσική έρμηνεία: καμιά (φορά): άόριστη άνωμμία = κάποια. καπετάνιος, ό: βενετ. **Capetanio** < μεσν. λατιν. **Capitaneus** < μεσν. Έλλ. καπετάνος < κατ' έπάνω = μεσαιωνικό Διοικητικό αξίωμα (ναυτικών ή όπλαρχηγών). Άρχηγός τών καπετάνιων = άρχικαπιτάνιος ή «μπάς καπετάν» πού θεωρητικά κυβερνούσε όλη τή χώρα. μαμούνι, τό = (μεσν. μαμούνιν) έντομο, ζωύφιο. λημέρι, τό = κατοικία στό ύπαιθρο, καταφύγιο κλεφτών και άρματολών ή και ληστών (λημεριάζω, λημέριασμα άπό τό: όλη ήμέρα < όλημέρα < λημέρι). Κάπα, ή = καπότα, όλόμαλλο έπανωφόρι μέ κουκούλα, χωρίς μανίκια, έπενδύτης τών ξωμάχων.

Πραγματικών έρμηνεία: Παύλος Μελάς: Έγεννήθη στίς 29.3.1870 στή Μασσαλία τής Γαλλίας άπό Έλληνες γονείς, πατέρα Ήπειρώτη και μητέρα Κεφαλλονίτισσα. Ένωρίς ή οικογένειά του μεταφέρεται στήν Άθήνα, όπου υπήρχε μεγάλη άρχοντική φαμίλια τών Μελάδων. Θεός του ήταν ό Λέων Μελάς, πούγραψε τόν «Γεροστάθη». Τό 1886 μπήκε στή Σχολή Ευελπίδων. Τό 1891 βγήκε άξ) κός πυροβολικού. Τό 1900 γράφτηκε στό Σύλλογο τών ύπερασπιστών τής δουλωμένης Μακεδονίας. Τό 1904 (Φεβρ.) έσπευσε νά έρευνήση τίς προϋποθέσεις ένόπλου άγώνα στή Μακεδονία. Άπέτυχε και γύρισε στήν Άθήνα. Σέ λίγο ξαναφεύγει μέ ψευδώνυμο Πέτρος Δέδες και τό πρόσχημα τού ζωεμπόρου. Έπέτυχε στό σκόπό του. Γυρίζει στήν Άθήνα. Τόν Αύγουστο τού 1904 μέ νέο ψευδώνυμο Μίχης Ζέζας ξαναγυρίζει στή Μακεδονία και γίνεται άρχηγός 25 άνδρών. Οί Τούρκοι έμαθαν τήν παρουσία τού Π. Μελά και προσπαθούσαν νά τόν έξοντώσουν. Ωστόσο οί μαχηται τού Π. Μελά έφεραν μεγάλες σφαγές σέ βουλγάρους κομιτατζήδες, πού είχαν κατασφάξει πολλούς Έλληνες προκρίτους, δασκάλους και κληρικούς. Στίς 13 Όκτ. 1904 ό Μελάς προδόθηκε άπ' τόν Έλληνόφωνο Βούλγαρο Κομιτατζή Μητρο Βλάχο, ένώ δρισκόταν σ' ένα χωριό Στάτιτσα. 150 Τούρκοι έγοπλοι κύκλωσαν τόν Π. Μελά και τούς συντρόφους του. Ακολούθησε μεγάλη μάχη και έξοδος τών Έλλήνων. Ο Παύλος χτυπήθηκε στήν όσφυακή χώρα θανάσιμα. Παρακαλεί και προστάζει τούς συντρόφους του νά τού κόψουν τό κεφάλι για νά μη πέση στα χέρια τών Τούρκων!! Και πράγματι τά γενναία παλληκάρια έκοψαν τό κεφάλι τού ένδοξου άρχηγού και φεύγοντας τό έθαψαν στό

χωριό Πισοδέρι, στο παρεκκλήσι τῆς Ἁγ. Παρασκευῆς μπρὸς στὴν Ὠ-
ραία Πύλη. Τὸ σῶμα τοῦ ἀργότερα παρέδωσαν οἱ Τοῦρκοι στὸ Μητροπο-
λίτη τῆς Καστοριάς κι ἐκεῖνος τὸ ἔθαψε κοντὰ στὸ μητροπολιτικὸ γὰρ τῶν
Ταξιαρχῶν. Τὸ ἀρχαῖο ἑλληνικὸ ἔθιμο τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς τοῦ
νεκροῦ ἢ θανάσιμα τραυματισμένου ἀρχηγοῦ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὸν
Π. Μελά!! Πρόσταξε τὸν ὁδηγὸ = οἱ μακεδονομάχοι ἔπαιρναν ντόπιους
γιὰ νὰ τοὺς ὁδηγοῦν μέσα στοὺς ἄγνωστους τόπους· τοῦτο εἶναι παλιὰ συ-
νήθεια, ὅταν ἓνας στρατὸς ἐπρόκειτο νὰ περάσῃ ἄγνωστα ἐδάφη. (βλ. Ξεν.
Κύρ. Ἄν. III, 20 - 22). *δαδι τὸ = κομιτάτι (πελεκουδα) ξύλου πεύ-
κου, ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ προσάναμα. Κομιτατζής, ὁ (τουρκ. komita-
ci) = ἀντάρτης, μέλος ἀνταρτικῆς ἢ ἐπαναστατικῆς ὀργανώσεως. Κομι-
τατζήδες ἦταν ὀμάδες βουλγαρικές, ποὺ ἐλήστευαν κι ἐφόνευαν τοὺς Ἑλ-
ληνες, ποὺ ἦταν ὑποδουλωμένοι στὴν Τουρκία.*

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Παρ' ὅλο ποὺ εἶναι μικρὸ ἀπόσπασμα τὸ ἀνά-
γνωσμα τοῦτο μᾶς ἐπιτρέπει νὰ ἐντοπίσουμε τὰ συναισθήματα, ποὺ δια-
κατέχουν τὸν συγγραφέα· τὰ συναισθήματα συμπαθείας, σεβασμοῦ, ἐκτιμῆ-
σεως καθὼς καὶ πλῆθος ἠθικῶν συναισθημάτων πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴ
τοῦ ἀφηγητοῦ γιὰ τὴν προσωπικότητα τοῦ Π. Μελά καὶ γιὰ τοὺς συντρό-
φους του, ποὺ ἀγωνίστηκαν, παρὰ τίς ἀντίξοες συνθήκες, γιὰ νὰ ἐλευθε-
ρώσουν τὴ σκλάβα γῆ τῆς Μακεδονίας. Ἀντίθετα πολλὰ ἀντιπαθητικὰ
συναισθήματα νιώθει ὁ συγγραφέας, περιφρόνησι, φθόνο κ.ἄ., ἐναντίον
ἐκείνων, ποὺ ἀδιαφόρησαν ἢ ἀδιαφοροῦν μπρὸς σ' ἓνα τέτοιο βασικὸ κα-
θῆκον. Ὅλα αὐτὰ τὰ συναισθήματα ὁ συγγραφέας ἔχει τὴ δύναμι νὰ τὰ
μεταδίδῃ καὶ στὸν ἀναγνώστη ἢ τὸν ἀκροατὴ τοῦ παρόντος ἀποσπάσματος.
ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΜΟΣ Π. ΜΕΛΑ: Μέσα ἀπὸ τίς γραμμὲς τοῦ ἀναγνώσμα-
τος αὐτοῦ ξεχωρίζει ἀνάγλυφα ἓνας τέλειος χαρακτήρας, ὁ χαρακτήρας
τοῦ Π.Μ. Εἶναι χαρακτήρας ποὺ πρέπει νὰ τὸν μιμηθῇ κάθε ἑλληνόπουλο.
Καλὸς πατέρας καὶ σύζυγος, ποὺ δείχνει μεγάλη ἀφοσίωσι στὴν οἰκογέ-
νειά του (βλ. καὶ βιβλίο «Π. ΜΕΛΑΣ», Ἀθ. 1964, ποὺ ἔχει ἐκδώσει ἡ
γυναῖκα του Ναταλία). Ἀγωνιστὴς μὲ ὑψηλὰ καὶ μεγάλα ἰδανικὰ καὶ αἰ-
θέρειους στόχους. Καλὸς, ἀγαθός, φιλοπροσήγορος πρὸς ὅλους ἐκείνους,
ποὺ συναναστρέφεται. Ὁ «καλὸς κάγαθός» Ἑλληνας.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Μ ε τ α φ ο ρ έ ς: (λόγια) ζεστά καὶ φωτεινά·
(ἢ πείνα) δουλεύει· νὰ πέσουν (στὰ χέρια)· στὴ ράχη (βουνοῦ)· μολύβι
(οἱ κάπες)· γλυκὰ (μιλεῖ). Ἐπίθετα: ζεστά, φωτεινά, φοδερὸ, θεοσκό-
τεινα, πυκνά, ἀπάτητα, κακότυχα, φρικτὴ κ.ἄ. Ἀσύνδετα: κι ὅλο περνοῦ-
σαν... ρεματιές, λαγκάδια· περπατοῦν, κοιμοῦνται, σηκώνονται· ποὺ δὲ

δέρνει... φαρμακίωνει' μὰ χαμήλωναν... νὰ μὴν ἀκολουθήσουν' Πολυσύν-
δετα: δάση καὶ λαγκάδια... κατήφορος φοβερός' φωμί καὶ γάλα καὶ κρέ-
ας' ἀπὸ χωριὸ σέ... κακοὺς Βουλγάρους. Παρομοιώσεις: φωμί σὰ λάσπη'
τοὺς φιλοῦν σὰν σωτήρες. Κλιμακωτό: Ἐνθουσιάζστηκαν, πολλοὶ δάκρυ-
σαν καὶ ἔλοι φώναξαν «ζήτω!». Εἰρωνεία: ...μὲ ἐρωτᾷ μήπως θέλει ἀκό-
μη ὀλίγον ἄλας τὸ φαγητόν μου.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ὀργανωτικὴ καὶ ἐθνικὴ ὄρασι τοῦ Π.Μ. στὴν κα-
τεχομένη Μακεδονία κατὰ τὴν τελευταία, πρὸ τοῦ θανάτου, ἀφίξι του στὴ
Μακεδονία.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρό.

ΓΛΩΣΣΑ: Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ ἑμαλὴ.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ἀπόσπασμα τοῦτο ἀνήκει στὴν ἱστορικὴ περιγραφή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἰωάννης Δραγούμης (1878 - 1920). Γενήθηκε καὶ
πέθανε στὴν Ἀθήνα. Ἦταν ἀγωνιστὴς καὶ λόγιος· σπούδασε Νομικὰ καὶ
ὑπηρέτησε σὰν ἐθελοντὴς στὸν πόλεμο τοῦ 1897. Τὸ 1902 μπήκε στὸν
διπλωματικὸ κλάδο, σὰν ὑποπρόξενος στὸ Μοναστήρι, στὴν Ἀν. Μακε-
δονία, Ἀν. Ρωμυλία καὶ Θράκη ὡς τὸ 1907. Ὁ Π. Μελάς ἦταν σύζυγος
τῆς ἀδελφῆς του. Συνεργάστηκε μαζί του στενὰ κι ἀναδείχτηκε μέγας
ἀπόστολος τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνα. Στὴ συνέχεια ἀσχολήθηκε μὲ τὴν
πολιτικὴ ἀλλὰ καὶ τὴν πνευματικὴ κίνησι. Προσπάθησε μὲ κάθε τρόπο
νὰ δώση θάρρος στὸν Ἑλληνικὸ λαό, ὕστερα ἀπ' τὸ γονάτισμα τοῦ 1897,
καὶ νὰ τὸν ὀδηγήσῃ μαζί μὲ τοὺς ἄλλους πατριῶτες, πολιτικούς καὶ λο-
γίους, στὸ περὶ φανὸ ξέσπασμα τοῦ 1912 - 13.

Τὸ 1912, δεκανέας, ὕψωσε τὴ γαλανόλευκὴ στὴ Θεσσαλονίκη! Ὁ
Δραγούμης δὲν μπορεῖ νὰ χαρακτηρισθῇ σὰν δόκιμος λογοτέχνης, ἀλλὰ
οἱ ἀγῶνες του τόσο γιὰ τὴν ἐπικράτησι τοῦ δημοτικισμοῦ ὅσο καὶ γιὰ
τοὺς ἐθνικούς του ἀγῶνες μποροῦν νὰ τὸν θάβουν βαθιὰ στὴν ψυχὴ μας
σὰν ἕνα ἀγωνιστὴ, πατριώτη καὶ λόγιο. Ἔργα του: «Μαρτύρων καὶ ἡ-
ρώων αἶμα» (1907). «Σαμοθράκη» (1908), «ὄσοι ζωντανοὶ» (1911),
«Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς» (1914), «τὸ σταμάτημα», (1918). (βλ. καὶ πε-
ρισσότερα: Π. Νικοδήμου: «Ἑλληνες Λογοτέχνες».

29. Παῦλος Μελάς

Κωστή Παλαμᾶ

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 77)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: (Βλέπε σελ. ...) «Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα».

ΝΟΗΜΑ: Ὁλος ὁ λαὸς τὸν θρηνεῖ. Τὸ χορτάρι ἄς εἶναι πάντα χλωρὸ στὸ μέρος, ποὺ σκοτώθηκε τὸ παλληκάρι, ὁ Παῦλος Μελάς. Ὁ αἰώνιος ὕπνος τοῦ ἄς εἶναι πανάλαφρος καὶ τὰ πουλιὰ τῆς ἀνοιξέως ἄς τὰ ἀκούει σὰν γλυκόλογα τοῦ σπιτιοῦ του. Καὶ τὰ τρεχούμενα, τὰ κρεμάμενα νερὰ τοῦ χειμῶνα, οἱ καταρράκτες ἄς τὰ ἀκούει σὰν τῆ βοῇ τοῦ πολέμου. Ὁ Μελάς ἔγειρε ἐκεῖ, σκοτώθηκε καὶ ἡ πλατεία γῆ καθαγιαστικὴ με τὸν θάνατό του, ὑπερυψώθηκε κι ἦρθε πρὸ κοντὰ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Τὸ ποίημα τοῦτο χωρίζεται σὲ 2 ἐνότητες: Α' στίχ. 1 - 6, «Παλλαϊκὸς θρῆνος γιὰ τὸν θάνατο τοῦ Μελά» εὐχὲς τοῦ ποιητοῦ γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατὸν εὐχάριστη μετὰ θάνατο ζωῆ», Β' στίχ. 7 - 10, «ὁ θάνατος τοῦ Μελά καθάγιασε τὴν Μακεδονία καὶ τὴ φέρνει πρὸ κοντὰ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: χλωρός, ἡ, ὁ = πράσινος, τρυφερὸς (χλωρός < χλοερὸς < χλόη). χορτάρι, τὸ = χορτ - ἄριον, ὑποκ. τοῦ χόρτος, μικρὸ φυτό, ποῦδες· βόλι, τὸ = [μεσν. βόλιον, ὑποκ. βόλος (βῶλος) = μικρὴ σφαιρικὴ μᾶζα ὕλης] σφαῖρα τουφεκιοῦ, πιστολιοῦ, κανονιοῦ· (μτφ.) τὰ ἐφόδια τῆς ζωῆς. Παλληκάρι, τὸ = (μεσν. παλληκάριον = σωματοφύλακας, ὑποκ. τοῦ πάλλη) γενναῖος, ἔφηβος σφριγγηλὸς (καὶ παλληκάρι).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: = Παῦλος Μελά (βλέπε σελ. ...). στὸν τόπο ποὺ σὲ πλάγιασε... = ὁ Μελάς σκοτώθηκε στίς 13.10.1904 στὸ χωριὸ Στάτιτσα τῆς Δ. Μακεδονίας, κοντὰ στὴν Καστοριά. (βλ. περισσότερα σελ. ...). Βόλι, τὸ = γιὰ πολεμικοὺς σκοποὺς ἢ πυρίτιδα ἄρχισε νὰ χρησιμοποιεῖται κατὰ τὸ τέλος τῶν μέσων χρόνων. Τὸ 13 αἰ. μ.Χ. οἱ Εὐρωπαῖοι χρησιμοποίησαν τὴν πυρίτιδα γιὰ νὰ ἐκσφενδονίσουν βλήματα (τηλεβόλο, βομπάρδα). Ἀργότερα φτειάχουν τὰ «πυροβόλα τῆς σειρός». Τέλος 16 αἰ. μέγα μέρος τῶν μεγάλων στρατῶν τῆς Εὐρώπης ἐφωδιά-

στηκαν με «πυροβόλα χειρὸς» κι ἔτσι τὸ ἵππικὸ ἔπαψε νὰ ἔχη τὴν κυρία δύναμι σὲ μιὰ συμπλοκή. Τοῦ Ἀπρίλη τὰ πουλιά: τὸν Ἀπρίλη, δεῦτερο μῆνα τῆς Ἀνοιξέως, τὰ πουλιά λαλοῦν τὰ καλύτερά τους λαλήματα. Τοῦ σπιτιοῦ σου: ὁ Π. Μελάς καὶ σὰν γιὸς μιᾶς μεγάλης ἀρχοντικῆς οἰκογένειας καὶ σὰν ἀρχηγὸς τῆς δικῆς του οἰκογένειας, ἔζησε μέσα σ' ἓνα ἤρεμο κι ἀγαπημένο περιβάλλον, ποῦ δὲν τὸ χάρηκε, ἀλλοίμονο, ἀφοῦ σκοτώθηκε νέος...

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Ὁ ποιητὴς αἰσθάνεται τὸ μέγα κενό, ποῦ ἀνοίχτηκε στὴν ψυχὴ του καὶ στὴ ψυχὴ τοῦ λαοῦ μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Μελά. Αἰσθάνεται μεγάλη λύπη γιὰ τοῦτον τὸν θάνατο. Μιὰ βαθειὰ συμπάθεια τὸν πλημμυρίζει καὶ κατορθώνει νὰ τὴν μεταδώσῃ καὶ σὲ μᾶς μετὰ τόση δύναμι, ποῦ μᾶς φέρνει δάκρυα στὰ μάτια μετὰ αὐτὸ τὸ λακωνικὸ ἐπίγραμμα, μετὰ αὐτὸ τὸ ἔλεγχο.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Σύνθετα: πανάλαφρος, καταρράχτες, ἀστραπόβροντα. Ἐπίθετα: χλωρό, πανάλαφρος, πανάλαφρος, σκληροῦ. Μεταφορές: πλάγιασε, ὕπνος, σκληροῦ, ἀστραπόβροντα, κράχτες. Παρομοιώσεις: σὰν τοῦ σπιτιοῦ σου, σὰν τουφεκιοῦ, σὰν κράχτες. Παρηχρήσεις: στοὺς 1, 2, 3 στίχους τὸλ. στοὺς 5 καὶ 6 τὸ ρ φέρνει ἰδιάζουσα βαρύτητα. Εἰκόνες: στοὺς 1, 2, 5 καὶ 6.

Νοήματα : 1) ὁ λαὸς πάντα θρηνεῖ ἀλλὰ καὶ τιμᾷ τοὺς ἥρωες. 2) Πολ-λὲς εὐχὲς καὶ μακαρισμοὶ ἀκολουθοῦν ἓνα νεκρό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: σβεῖς -> σθήνω -> σθέννυμαι = χάνεσαι, ξε-ψυχᾷς.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: ἀπόμακρη γῆ: ἡ Μακεδονία ἦταν ἀπόμα-κρη, μακρυνή γιὰ τὴν Ἑλλάδα, γιατί μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμο τοῦ 1897 ἡ Ἑλλάδα εἶχε ἐξαντληθῆ. Οἱ Τούρκοι προσεπάθουν με κάθε θυσία νὰ κρατήσουν στὴ δουλεία τὴ Μακεδονικὴ γῆ. Παράλληλα εἶχαν ἐπιτρέψει στοὺς Βουλγάρους κομιτατζῆδες νὰ ἐρημίωνουν, νὰ καίουν καὶ νὰ σφάζουν ὅ,τι ἦταν Ἑλληνικό. Ὁ Μ. Ὀμωσ μετὰ τὴν ὀργάνωσι ἐθελοντῶν, μετὰ τοὺς ἀγῶνες του καὶ μετὰ τὴ θυσία του ἀναζωογόνησε τὴν κρυφὴ φλόγα, ποῦ ἔ-καιγε στὴν ψυχὴ τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας. Γέρνεις - σβεῖς = γιὰ τὸ θάνατό του (βλέπε σελ...). Σὰν πιὸ κοντά: ὁ ποιητὴς ἀποδεικνύεται βαθὺς γνώστης τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων. Βλέ-πει τὴν ὀρμὴ τὴν ἀκάθεκτη τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ποῦ ὀρμᾷ στὶς 5.10.

1912 στὸ πλευρὸ τῶν Βαλκανικῶν συμμάχων του, κατὰ τῆς Τουρκίας. Στις 7 - 9 Ὀκτ. ἔσπασε τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, 19 - 20 Ὀκτωβρ. νικᾷ τὸν Τουρκικὸ στρατὸ στὰ Ἑλη τῶν Γιαννιτσῶν καὶ στις 26.10.1912, στὴ γιορτὴ τοῦ Ἁγ. Δημήτρη, καταλαμβάνει τὴ Θεσσαλονίκη. Ἀπὸ τὴν νικηφόρα αὐτὴ καὶ ἔνδοξο πορεία ὁ Παλαμᾶς ἐμπνέεται καὶ φτειάχνει τὴ συλλογὴ του «Πολιτεία καὶ Μοναξιά» καὶ τὴν τυπώνει στὰ 1912, μέσα στις νικηφόρες ἰαχές καὶ στις κωδωνοκρουσίες τῆς νίκης. Μὲ τὴ συλλογὴ αὐτὴ ἐπισφραγίζει τὴν νίκη τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων, ποὺ εἶχε δραματισθῆ καὶ προφητέψει μὲ μία ἄλλη συλλογὴ «Φλογέρα τοῦ Βασιλιᾶ», ποὺ εἶχε ἐκδώσει τὸ 1910 καὶ ποὺ «κηρύττει τὴν ἀνάγκη ἐπιστροφῆς εἰς τὸ ἡρωϊκὸν πνεῦμα καὶ ἀπηχεῖ τὸ φρόνημα τῆς γενεᾶς, ἣ ὁποία μετὰ δύο ἔτη, τὸ 1912, ἐξώρμησε γιὰ τὰ ἐπικά κατορθώματα τῶν Βαλκανικῶν Πολέμων».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία: Στὴ 6' ἐνότητα ὁ ποιητὴς τιμᾷ καὶ καθαγιαίνει τὴ στιγμή τοῦ θανάτου τοῦ Μ., ἣ ὁποία συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωσι τῶν ἑλληνικῶν ἐδαφῶν μετὰ 8 χρόνια. Συναισθήματα χαρᾶς καὶ ἐθνικῆς φιλοτιμίας αἰσθάνεται, γιὰ τὴ μεγάλη τοῦ Μ. θυσία ἔφερε τὴ νίκη. Μὲ τὸ τελευταῖο αὐτὸ 4στιχο ὁ ποιητὴς ἀνυψώνει τὸν μεγάλο νεκρὸ σὲ μεγάλα ὕψη, ὅπου ἀπ' ἐκεῖ ἀκτινοβολεῖ καὶ σκορπᾷ φῶς σὲ σκιάδους ἀδελφούς.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : ἐπίθετα: πλατιά, ἀπόμακρη, ἱερή. Σύνθετα: μεταφορά: 6 βεῖς.

Νοήματα β ἐνότητος : Ὁ θάνατος τῶν ἡρώων γίνεται ἡ ἀρχὴ τῆς νίκης.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ὁ ἡρωϊκὸς θάνατος τοῦ Μελά συνετέλεσε στὴν ἀπελευθέρωσι τῆς Μακεδονίας.

ΥΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι ὑψηλόν· μὲ ὑψηλὸν ὕφος ἐκφράζονται ἰδέες μεγάλες, ὑπογραμμίζονται θέματα αἰώνια καὶ κοσμοϊστορικά.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ, μιὰ δημοτικὴ κρουστὴ καὶ μεστωμένη. Ὁ Παλαμᾶς πίστεψε πὼς τὰ δημοτικὰ τραγούδια δὲν ἦταν ἔνα ἀπόκτημα ἀλλὰ ἔνα δημιουργήμα τοῦ Ἑλλ. λαοῦ. Ἐνωρὶς ὁ ὑποστηρικτὴς καὶ διαφεντευτὴς τῆς Δημ. Γλώσσης.

Ὅπως ἔνωρὶς ἔγινε ὁ ποιητὴς, ποὺ σφυρηλάτησε ἐντατικὰ τὴν ἐθνικὴ ποίησι. Ἐθνικὴ γλῶσσα καὶ ἐθνικὴ ποίησι ἦταν οἱ δύο μεγάλες φροντίδες τοῦ Παλ. σ' ὄλο τὸ ἔργο του... «Εἶμαι ὁ ποιητὴς τοῦ καιροῦ μου καὶ τοῦ γένους μου» εἶχε πεῖ ὁ Παλαμᾶς. Ὁ Παλαμᾶς ἔκανε ἀγῶνες γιὰ τὴν

«Εθνική γλώσσα και τή συγχρονισμένη παιδεία και τὸ ἰδανικό του ἦταν νὰ δῆ τὰ ἐλληνόπουλα ἀπελευθερωμένα, ἀπὸ τὴ σκλαβιά τοῦ λογιωτατισμοῦ, πὺ ἐδινε ξηρή, ἀγονη γραμματικὴ παιδεία καὶ τυραννοῦσε τὴ νεολαία μὲ τὴ μηχανικὴ ἀπομνημόνευση...».

ΜΕΤΡΟ: Ἔχει ἰαμβικὸ 15σύλλ. μέτρο, παροξύτονο, καταληκτικὸ στοὺς στίχους 1, 2, 5, 6, 7, 9 καὶ ἀκατάληκτο, ὀξύτονο στοὺς στίχ. 3, 4, 8, 10. Οἱ στίχοι 3 καὶ 4 εἶναι 14σύλλ. ἐνῶ ὁ 8 στ. εἶναι 6σύλλ. καὶ ὁ 10 4σύλλ.

ΟΜΟΙΟΚΑΤΑΛΗΞΙΑ: Οἱ στίχ. 1 - 6 ἔχουν ζευγαρωτὴ ὁμοιοκαταληξία, ἐνῶ οἱ στίχ. 7 - 10 πλεχτῆ.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ ποίημα τοῦτο εἶναι ἕνα λυρικὸ ἐλεγεῖο. Εἶναι κρᾶμα ἐπικῶν καὶ λυρικῶν στοιχείων. Ἐλεγεῖο σημαίνει ἕνα πένθιμο, θρηνητικὸ ἐπικολυρικὸ τραγούδι· καὶ ἐδῶ τὸ ποίημα τοῦτο ἔχει ἐπιπλέον τὴν ἐπιγραμματικὴ μορφή.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε σελ. ...

30. Ἡ Σουλιωτοπούλα

Γιάννη Βλαχογιάννη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 77)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἔχουν μείνει θρυλικὸι ὄχι μόνο στὸ πανελλήνιο, ἀλλὰ καὶ στὸν ἄλλο κόσμον οἱ ἀτομικοὶ ἥρωισμοὶ καὶ οἱ ὁμαδικὲς θυσίαι τῶν Σουλιωτῶν, αὐτῆς τῆς ἀδάμαστης καὶ ἀνυπόταχτης ἡπειρωτικῆς γενιᾶς, στὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἀλλὰ Σουλιώτισσες, αὐτὲς πὺ ξεπέρασαν τὲς ἀρχαῖες Σπαρτιάτισσες, πρόκειται νὰ θυμηθοῦμε τώρα. Σουλιώτισσες στὸ χορὸ τοῦ Ζαλόγγου, στοῦ Δημουλά τὸν πύργον μὲ τὴ Δέσπω, Σουλιώτισσες ἢ Μόσχω Τζαβέλαινα, ἢ Λένω Μπότσαρη, ἢ Χαΐδω, ἢ Δράκαινα καὶ τόσες ἄλλες ἀνώνυμες. Ἔτσι στὴ στρατιὰ τῶν ἀγνώστων σὲ μᾶς ἠρωτῶν ἔρχεται νὰ προστεθῆ καὶ μιὰ ἄλλη, ἢ Λάμπη· ἔτσι σέετα ἢ Λάμπη μᾶς φτάνει αὐτό· τίποτε ἄλλο.

ΝΟΗΜΑ: Στὴ μικρὴ αὐτὴ διήγησι, πὺ εἶναι μιὰ σκηνὴ μιᾶς μάχης, (ἀπὸ τὲς τόσες πὺ ἔδωσαν οἱ Σουλιῶτες πρὸς τὸν Τύραννον), ὁ Βλ. μᾶς δίνει μιὰ πολὺ ζωντανὴ καὶ συγκινητικὴ εἰκόνα τοῦ ἠρωϊκοῦ θανάτου μιᾶς Σουλιωτοπούλας. Ἡ Λάμπη πηγαίνει στὸν ἀδελφὸ τῆς Νάση ψωμί, πὺ

άσταμάτητα έπολεμούσε στο μετερίζι του. Για να μη μείνη έρημο τὸ «πόστο» κάθεται αὐτὴ ἐκεῖ καὶ συνεχίζει τὸν πόλεμο (ξέρει ἄλλωστε αὐτὴ τόσο καλὰ τὴν τέχνη τούτη), ὥσπου νὰ φάη ὁ ἄδερφός της παρέκει. Τούρκικο ὅμως βόλι τὴ βρίσκει κατάστηθα, ἀλλὰ σὰ νὰ μὴν ἔγινε τίποτε συνεχίζει ὡσότου ἐγύρισε ὁ ἄδερφός της, ὅποτε ἐκείνη ἐπήγε παράμερα κι ἔπεσε ἀθόρυβα νεκρὴ!...

Πολλοὶ τὸ χωρίζουν σὲ ἐνότητες, ἀλλ' εἶναι ἄσκοπο καὶ μᾶλλον βλαβερὸ, γιατί εἶναι σὰ νὰ κόβουν τὴ δωρική κολώνα σὲ κομμάτια γιὰ νὰ τὴν ἰδοῦν καλύτερα.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : λαγκάδι, τό = ρεματιὰ, φαράγγι < τὸ λάγκος (βυζ.) = κοιάδα. Κατὰ Φ. Κουκουλὲ < λακκάδιον (ὑποκορ. τοῦ λάγκος). Κατὰ Μ. Φιλίγγα < λάγκος + ἄγκος = χαράδρα. Κατ' ἄλλους ἀπὸ τὸ ἀρχ. σλαβ. lang. Παλικάρι: (καὶ παλληκάρι), ὑποκορ. τοῦ ἀρχ. Πάλλαξ (Πάλληξ) = νεανίας. ἄχαρος: = ἄκοιμπος, δυσάρεστος, ἀξιολύπητος, κακόμοιρος, συμπαθής. ἀγλύκαντος: = πικρός, δυστυχημένος. ἀνθρακιά, ἦ: = σωρὸς ἀπὸ ἀναμιμμένα κάρβουνα μετὰ τὸ σήσιμο τῆς φλόγας. Καπνισμένος: = μπαρουτοκαπνισμένος.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Σούλι - Σουλιῶτες: Περιοχὴ καὶ ὁμάδα χωριῶν τῆς Ἡπείρου, πού βρίσκεται Α. τοῦ Θεσπρωτικοῦ κόλπου, 35 χιλ. ὄμ. ἀπ' αὐτόν, ἀνάμεσα στὰ βουνὰ Μούργκα, Ταβροῦχο, Τρούλλια τῆς ὁροσειρᾶς τοῦ Τομάρου (Ὀλύτσικα). Στὴν περιοχὴ, πού εἶχε φυσικὴ ὀχύρωσι, εὑρίσκαν καταφύγιο οἱ ἠπειρωῆτες, ὅταν ἔφθαναν στὸν τόπο τους ξένοι κατακτητές. Σ' αὐτὰ λοιπὸν τὰ κατσάβραχα τὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας ἔδρασε μιὰ πολεμιόχαρη καὶ ἀνυπόταχτη ἐλληνικὴ φυλὴ, πού δημιουργώντας μιὰ ἰδιόρρυθμη «σχολὴ πολέμου» κατέπληξε τὸν κόσμο. Ἦσαν «οἱ ἰππότες τοῦ πολέμου» ὅπως τοὺς εἶπαν. Τὸ πρῶτο χωριό, πού πῆρε τὸ ὄνομα Σούλι (τὸ Κακοςούλι), ἐκτίσθη στὸ 16ο αἰῶνα ἀπὸ λίγες ἠπειρωτικὲς οἰκογένειες. Ἀργότερα ἔγιναν καὶ τὰ ἄλλα 3 χωριά. Κιάφα, Ἀβαρῖκος, Σαμιονίθα (αὐτὰ ἀπέχουν μισὴ ὥρα τὸ ἓνα ἀπὸ τὸ ἄλλο).

Σὲ τρίωρη ἀπόστασι Β. τοῦ Σουλίου μέσα σὲ βαθειὰ λεκάνη εἶναι τὰ Σουλιτοχώρια: Γκλαβίτσα, Τσαγκάρι, Κουκλί, Κρίστιανη (πού ὅλα μαζί λέγονται Σκάντσα). Ἔτσι ἔχομε μιὰ συστάδα ἀπὸ 8 χωριά πού ἀργότερα τελικὰ ἔγιναν 11. Ἡ ὅλη περιοχὴ, ἦταν καὶ εἶναι ἀνυδρὴ καὶ ἄγονη. Μόνον ὁ Ἀβαρῖκος ἔχει πηγές, τὰ ἄλλα χωριά ὑδρεύοντο ἀπὸ πηγὰδια, πού πολλὰ σώζονται καὶ σήμερα. Οἱ Σουλιῶτες ἦσαν μιὰ συμπολιτεία μὲ ἰδιόρρυθμο τρόπο αὐτοδιοικήσεως (ἐχωρίζοντο σὲ φάρες ὅπως οἱ Μανιάτες). Στὸ Σούλι, κατὰ τὸ Χρ. Περραιβό, διέμεναν 450 οἰκογένειες μοιρασμένες σὲ φάρες (πατριές), μὲ σπουδαιότερες τούς: Τζαβελαί-

ους, Μποτσαραίους, Κουτσοδικαίους, Μπουσμπαίους, Φωτομαραίους, Σεχαίους, Καλογεραίους, Κασκαραίους, Καραμαναίους, Ζαρμπαίους. Στή Σαμονίβα 50 οικογένειες στις φάρες Δαγκλαίους, Μπεκαίους. Στήν Κιάφα 90 οικογένειες στις φάρες Ζερβαίους, Φωταίους, Νικαίους, Πανταζαίους. Στόν Άβαρικό 60 οικογένειες σέ 3 φάρες.

Πολλοί Τουρκοί πασαδες ήθελήσαν νά κυριεύσουν τό Σούλι, μά δέ μπόρεσαν. Άλλ' οί τρομεροί αγώνες, πού εδóδεσαν τούς Σουλιώτες στά πέρατα τής οίκουμένης, ήσαν εκείνοι εναντίον του θηριώδους Άλη πασα. Στίς δύο πρώτες έκστρατείες του, 1792 και 1800, απέτυχε κι έπαθε μεγάλη πανωλεθρία, θα απέτυγχανε δέ και στήν τρίτη (1802), πού ήταν ή πιό φοβερή σύγκρουσι, αν νεώτεροι Έφιάλτες, ο Π. Γούσης κι ο Καρανίκας, δέν ώδηγοΰσαν τούς Τουρκαλθανούς από τά μυστικά μονοπάτια... (δλέπε και οποιαδήποτε ιστορία τής Γ' και ΣΤ' τάξεως).

Καλλολογικά στοιχεία : Λείπουν βέβαια απ' εδω οί έξωτερικές «χτυπητές» όμορφίες (ήλλεγε κανείς ότι ο συγγραφέας μας διάζεται για να τονίση τό δυνατό του νόημα, πού του καίει τά σπλάχνα, προτου τό σκεπάσουν τά λόγια). Ο φυσικώτατος όμως και έκφραστικώτατος διάλογος αρκει για να του δώση μιάν άξεθύμαστη γοητεία και συναρπαστικότητα. Οί άποσιωπήσεις έπιτρέπουν στή φαντασία μας έλεύθερα να συμπληρώση. Π.χ. «Δέ μπορώ, καημένη, να παρατήσω τό τουφέκι...». Επίσης «και σου κρατώ τον τόπο σου...». Άλλ' εκείνο πού δίνει τον ξεχωριστό τόνο εδω μέσα είναι οί κοντές και πυκνές φράσεις. Έτσι σε 29 γραμμές —κι αυτές μισές!—, πού υπάρχουν εδω, έμετρήσαμε 30 προτάσεις!..

Κεντρική ιδέα : Οί Σουλιώτισσες, στα μεγάλα εκείνα χρόνια των θρυλικών αγώνων τής πατρίδας των, δέν έχουν τίποτε να ζηλέφουν τούς άνδρες τους στον ήρωισμό και την αυτοθυσία.

ΑΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Έκείνοι πού έχουν συνειδητοποιήσει τό νόημα τής μεγάλης θυσίας τους ξέρουν να πεθαίνουν βουδά και άδιαμαρτύρητα.

β) «θαυμάζω τις γυναίκες μας και στ' όνομά τους μνέγω (όρκίζομαι).

γ) «Δέν τους θαράινει ο πόλεμος, άλλ' έγινε πνοή τους' κι έμπόδισμα δέν είναι στες κορασιές να τραγουδούν και στα παιδιά να παίζουν».

δ) «Αμίλητες κι άστέναχτες, δίχως να ρίξουν δάκρυ». (Τά β, γ, δ στίχοι από τούς «Έλευθέρους πολιορκημένους» του Σολωμού).

ΓΛΩΣΣΑ: Η δημοτική πεντακάθαρη και μεστή, όπως την ακούμε να βγαίνει από τό στόμα του λαού.

ΥΦΟΣ: Άπλό, φυσικό, αρρενωπό, αλλά προ πάντων λιτό' κάτω δε από

τῆ «δωρικότητά» του ὑπολανθάνει ἕνας πηγαῖος λυρισμός· ἡ δραματικότητά του ὅμως δὲν κρύβεται, ἀλλ' εἶναι διάχυτη.

Ψυχολογικὴ ἔρμηνεία: Αὐτὲς οἱ λιγοστὲς γραμμὲς ἔχουν τόση ἀλήθεια καὶ γνησιότητα καὶ δημιουργοῦν μέσα μας σειρὰ συναισθημάτων καὶ στοχαστικῶν ἀναπολήσεων: Μέσα σὲ τούτη τὴν πολεμικὴ ὄρα φαντάζεται κανεῖς παιδικὲς εὐτυχημένες στιγμὲς αὐτῶν τῶν δύο νέων σ' ἐκεῖνο τὸ «στοιχειωμένο» βράχο τοῦ Σουλιοῦ. Στὸ τέλος ἡ θλιψίμαχος γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης, ἐνῶ πάει νὰ μᾶς ρίξει σὲ θρῆνο καὶ συντριβή, ὅμως δὲ γίνεται κάτι τέτοιο, γιατί μᾶς συνεπαίρνει ὁ θαυμασμός καὶ ἡ ἐθνικὴ περηφάνεια γιὰ τὸ ψυχικὸ μεγαλεῖο τῆς νέας. Καὶ κάτι περισσότερο· ἡ ψυχὴ μας δὲ χωράει τοῦτο τὸ ὑπέροχο ποῦ ἔγινε· ἐδῶ θυμόμαστε τὸ σολωμικὸ στίχο· «κι ὁ οὐρανὸς καμάρωνε κι ἡ γῆ χειροκροτοῦσε...».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ἀλήθεια πῶς πρόλαβε ὁ συγγραφέας σὲ τούτες τὲς λιγοστὲς γραμμὲς νὰ μᾶς δώσῃ αὐτὲς τὲς θαυμαστὲς μορφὲς τῶν δύο ἀδελφῶν! Πόση σεμνότητα, εὐψυχία καὶ αὐταπάρνησι! Πῶς θυμᾶται κανεῖς ἐδῶ τούτους τοὺς δυνατοὺς καθαφικὸς στίχους· «Σὰν ἔτοιμοι ἀπὸ καιρὸ, σὰ θαρραλέοι» καὶ «ἔταν θὰ θέλουν οἱ Ἕλληνες νὰ καυχηθοῦν, τέτοιους βγάζει τὸ ἔθνος μας θὰ λένε!». Ἡ κόρη πῆρε τὸ ἦθος καὶ τὸ ἀγέρωχο φρόνημα τῶν ἡρωϊδῶν τῆς γενιᾶς της. Μὲ τί φυσικότητα περνάει ἀπὸ τὴ σκάφη τοῦ σπιτιοῦ στὸ πολεμικὸ ταμπούρι καὶ ἀπὸ τὴν ἀπλὴ ζωὴ στὸν πῖθι τιμημένο θάνατο! Ἀμίλητη δέχεται τὸ πικρὸ βόλι, ξέρει γιατί πεθαίνει· φεύγει πάνω στὴν ἀνοιξί της βέβαιη ὅτι «χαμένοι τέτοιοι θάνατοι δὲν πᾶνε...». Ὁ νέος εἶναι ἀπ' ἐκεῖνα τὰ «στοιχεῖα», ποῦ ἐγέννησαν κεῖνοι οἱ αἵματοδομημένοι βράχοι· ἐθήτευσε κι αὐτὸς τόσο μικρὸς σ' αὐτὴ τὴ σχολὴ «τῶν ἵπποτων τοῦ πολέμου». Ὅπως ἐκαμάρωνε τὴν ἀδερφή του, ὅταν τῆς ἔδινε τὸ τουφέκι του καὶ τὴν πολεμίστρα του, εἶναι σίγουρο ὅτι περισσότερο τὴν ἐκαμάρωνε σὰν τὴν εἶδε ἐκεῖ στοὺς θάμινους πεθαμένη...

ἌΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Τὸ «σχετικὰ» ἐδῶ τὸ θέλομε στὲς μορφές: α) ἄλλα λογοτεχνήματα γιὰ τὸ Σούλι καὶ τοὺς Σουλιῶτες: Τὸ κινηματογραφικὸ τοῦ Γρ. Γρηγορίου «Σουλιῶτες», οἱ Σουλιῶτες» (ἱστορικὸ μυθιστόρημα) τοῦ Μ. Περάνθη, «Σουλιῶτες καὶ Λιάπηδες» (ἱστορία) τοῦ Χρ. Χριστοβασιλῆ, «ὁ Γερσοσυλιώτης» (τὸ ἀμέσως ἐπόμενο τοῦ ἀναγνωστικοῦ μᾶς) ἐπίσης τοῦ Βλαχ., «ὁ καπετὰν καλόγερος» (διήγημα) Χρ. Χριστοβασιλῆ ('Αναγν. Α' τάξ. σελ. 25), «ὁ καλόγερος Σαμουήλ» ποίημα Ἄρ. Βαλαωρίτη, «τῆς Δέσπως» δημοτικὸ ('Αναγν. Β' τάξ. σελ. 94), «τῆς Λένως Μπότσαρη» δημοτικὸ (τοῦ Ἄναγνωστικοῦ μᾶς), «Σουλιώτικα» δημοτικὸ ('Αναγν. Ε' τάξ. σελ. 123).

6) να ανατρέξει κανείς από περιέργεια και φιλομάθεια και να αναζητήσει ήρωϊσμούς έλληγίδων γυναικῶν σημαντικῶν και ἀσημάντων, ἀπὸ τὰ βάθη τῆς ἀρχαιότητος μέχρι σήμερα.

γ) Βιβλιογραφία σχετική με τὸ Σούλι (δηλαδὴ ἓνα μέρος τῆς). Χριστοφ. Περραιβοῦ «ἱστορία τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας» (Ἀθήνα 1875), Rouqueville «Yoyage» (Ταξίδια) (Παρίσι 1826), Ἰθάν. Πετρίδου «περὶ τῆς ὀνομασίας τοῦ Σουλίου» (Περιοδ. Πανδώρα Γ. ΙΗ' σελ. 265 - 271), Σπ. Ἀραβαντινοῦ «ἱστορία τοῦ Ἀλῆ πασᾶ» (1895), Δ. Σάρρου «Γράμματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Σουλίου καὶ τῆς Πάργας» (Ἡπειρωτικὰ Χρονικὰ Τ.Α' 1926). «Μνήμη Σουλίου» τοῦ συνδέσμου «Οἱ φίλοι τοῦ Σουλίου».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝ.: Εἶναι μιὰ ἱστορικὴ διήγησι σύντομη καὶ περιεκτικὴ σὲ ρυθμὸ πεζοτράγουδο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ συγγραφέας μας ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν πεζογράφων τῆς παλαιμικῆς σχολῆς. Τὸ ἔργο ἀνήκει στὴν Ε' περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας (1880 - 1920).

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΙΗΓΗΣΙ: Διήγησι εἶναι ἡ ἀπλούστερη μορφή τοῦ πεζοῦ λόγου. Εἶναι μιὰ ἔκθεσι γεγονότων πραγματικῆ ἢ πλαστῆ (ἢ καὶ μικτῆ), ποὺ σκοπὸ ἔχει νὰ τέρψη ἢ νὰ διδάξη.

Εἶδη δειγματοειδῆ: α) ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον: Μυθική, ἱστορικὴ, πολεμικὴ, ἐρωτικὴ, ἀπὸ τὸ βίον τῶν ζώων, τὸ ἀνέκδοτο, ἡ παράδοσι, ἡ παραβολή, ὁ μῦθος, ὁ θρύλος, τὸ παραμῦθι κ.λ.π.

β) ὡς πρὸς τὸν τρόπον: Σοβαρὴ, εὐθυμῆ, ἀστεία, σατιρικὴ. γ) ὡς πρὸς τὸ σκοπὸν: διδακτικὴ, ἠθοπλαστικὴ, ψυχαγωγικὴ, προπαγανδιστικὴ κ.λ.π. Πάντως παρὰ τὴν ἀπλότητα, τὴν ἀπλοϊκότητά τῆς θὰ ἐλέγαμε καλύτερα, ἢ δ. ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον ὕλικόν, τὴν ἀρχικὴ «φόρμα» γιὰ νὰ πλαστοῦν ἀξιολογώτερα εἶδη π.χ. διήγημα, νουβέλλα κ.λ.π.

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Κλείνοντάς το δὲ μένομε μετὰ τὴν ἐντύπωσιν ὅτι εἶναι ἓνα ἀπλὸν πεζογράφημα, ἀλλὰ νοιώθομε ἓνα σωστὸν πεζοτράγουδο. Κι ἂν ἔχομε συνηθίσει νὰ βλέπωμε στὴν κριτικὴ μερικῶν ἔργων «μεγαλοσχήμεων» τὸν τριπλὸν χαρακτηρισμὸν: ἐπικό, λυρικό, δραματικό, αὐτὴ ἢ ἀπλὴ διήγησι ὑποστηρίζομε ὅτι ἔχει αὐτὰ τὰ τρία στοιχεῖα σὲ τόσην ὅσιν καὶ σὲ τέτοιον συνδυασμὸν, ὅσο δὲν τὰ ἔχουν ἄλλα κλασσικὰ ἀναγνώσματα τῆς νεοελληνικῆς μας γραμματείας. Ἔχαμε καλὰ ὁ συγγραφέας μας ποὺ τὸ ἐσταμάτησε ἐκεῖ ποὺ τὸ ἐσταμάτησε, γιὰτὶ ἀλλοιωτικά θὰ συνέχιζε μετὰ ἀντρίκιους λυγμούς...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἀπὸ πατέρα ρουμελιώτη καὶ μητέρα σουλιώτισσα ἐγενήθη τὸ 1867 στὴ Ναύπακτο καὶ ἀπέθανε τὸ 1945 στὴν Ἀθήνα. Ἐ-

σπούδασε φιλολογία στο Πανεπιστήμιο των Ἀθηνῶν καὶ ἤδη ἀπὸ τὰ ἐφηβικά του χρόνια ἠσχολήθη μὲ τὴν ποίησι, τὴ δημοσιογραφία καὶ τὴν οἰκοδιδασκαλία.

Θρεμμένος μὲ τὸ ἥρωϊκὸ πνεῦμα τοῦ 1821 καὶ κατ' ἐξοχὴν τοῦ Σουλίου, μὲ τὸ ὁποῖο τὸν συνέδεαν ἄλλωστε δεσμοὶ αἵματος, ἐμόχθησε ὁλοζῶς ν' ἀναστήσει μέσα ἀπὸ τὶς πηγές καὶ τὰ κείμενα τὴ μεγάλη κι ἀνεπανάληπτη ἐκείνη ἐποχὴ, μὲ ἱστορικές μελέτες, ἀρχαιακές ἐρευνες καὶ ἐκδόσεις ἀπομνημονευμάτων, ἀλλὰ καὶ μὲ τὸ προσωπικὸ του πεζογραφικὸ ἔργο. Σπάνια δημιουργὸς (τουλάχιστον στὴ νεοελληνικὴ γραμματεία) ἔταξε τὴ ζωὴ του μὲ τόση πίστι καὶ συνέπεια σ' ἓνα τόσο ἅγιο σκοπὸ. Πολλὰ ἀπ' τὰ διηγήματά του τὰ ὑπέγραφε μὲ τὸ Φ. ψευδώνυμο Γιάννος Ἐπαχτίτης. Εἶναι ὁ θεμελιωτὴς κι ὁ κατ' ἐξοχὴν δημιουργὸς τῶν γενικῶν ἀρχείων τοῦ κράτους, τῶν ὁποίων 30 ὁλόκληρα χρόνια ἦταν διευθυντὴς. Ἀλλὰ καὶ σὰν ἄνθρωπος ὁ Βλ. ἦταν ἀγνὸς καὶ τίμιος, γιατί κάτω ἀπὸ τὸ διαρκῶς θυμωμένο καὶ ἐριστικὸ παρουσιαστικὸ του ὑπῆρχε ἓνας ἀγαθότατος ἄνθρωπος, ἓνας γνήσιος καὶ καλοσυνάτος ρουμελιώτης. Τὸν εἶπαν «ὁ λεβεντόψυχος καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ἀνθρώπων τοῦ '21».

Τέτοια φλογερὴ ἰδιοσυγκρασία ἦταν φυσικὸ ν' ἀκολουθήσει μὲ ἐνθουσιασμὸ τὸ γλωσσικὸ κίνημα τοῦ Ψυχόρη καὶ νὰ γίνῃ ἀπὸ τοὺς πρώτους σηματοφόρους του, γράφοντας σὲ μιὰ πολὺ ἀρρενωπὴ καὶ ἐκφραστικὴ δημοτικὴ.

Τὸ συγγραφικὸ του ἔργο:

α) Συλλογὲς διηγημάτων: «Ἱστορίες», «ὁ πετεινός», «γύροι τῆς ἀνέμης», «λόγοι καὶ ἀντίλογοι», «ἔρμος κόσμος», «τοῦ χάρου χαλασμός», «τὰ παλληκάρια τὰ παλιά», «μεγάλια χρόνια». Ὅλα αὐτὰ εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ «τὸ μεγάλο ἀγῶνα» καὶ τὰ περισσότερα εἶναι σὰν πεζοτράγουδα.

β) Ἱστοριοδιφικὲς ἐρευνες: «Ἀθηναϊκὸν ἀρχεῖον», «Χιακὸν ἀρχεῖον», «ἡ βιογραφία τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη», «ἀρχεῖον τοῦ στρατηγοῦ Μακρυγιάννη», «Ἀπομνημονεύματα Σπυρομήλιου», «στρατιωτικὰ ἐνθυμήματα Γ. Κασομούλη», «Κλέφτες τοῦ Μωριά». Συνέθεσε λοιπὸν ὁ Βλ. «τὴν πεζὴ ραψωδία τοῦ '21» ὅπως εἶπαν. Μὰ καὶ τίποτε ἄλλο νὰ μὴν ἔκανε, πρέπει νὰ ὀνομασθῇ «ἄξιος τῆς πατρίδας» καὶ μόνον ποὺ ἐξέδωσε τὰ ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη ἀπὸ τὰ χαρτιά, ποὺ ἀσφαλῶς θὰ ἔλυωναν μέσα σ' ἓνα σκουπιδοτενεκέ... ὁ Κ. Δημαρᾶς γράφει: «ἡ πολύπλευρη προσωπικότητά του, οἱ ἀρετὲς τοῦ ὕφους του, ἡ μαχητικὴ του διάθεσι θὰ ἐλκύουν πάντοτε τὴν προσοχὴ μας». Ὅπως καὶ νὰ τὸ κάνουμε ὁ Βλ. εἶναι μορφή ποὺ βγαίνει κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὴ σάρκα τῶν ἀγωνιστῶν ἐκείνων, ἔτσι πού, ἀφοῦ δὲν τὸ ἐπέτρεψαν οἱ χρονικὲς συνθήκες γιὰ νὰ γίνῃ «πρηκτῆρ ἔργων» τοῦ 21, ἐγίνε «ρητῆρ λόγων» γιὰ τὰ μεγάλα ἐκείνα χρόνια.

31. 'Ο Γεροσουλιώτης

Γ. Βλαχογιάννη

[*Αναγνωστικόν ΟΕΔΒ σελ. 78]

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Οί Σουλιώτες δυο φορές ήρθαν στην ανάγκη να εγκαταλείψουν τὸ Σούλι τους: τὴν πρώτη στὰ 1803, τότε πού παρεσπόνδησε ὁ Ἄλῆς καὶ ὅσοι ἐγλύτωσαν κατέφυγαν σὰν πρόσφυγες στὴν Κέρκυρα. Τὴ δεύτερη στὰ 1822, ὕστερα ἀπὸ τὴ συνθήκη πού ἔκαμαν μὲ τὸν πολιορκητὴ τους Ὁμέρ Βρυώνη κι ἔφυγαν οἰκογενειακῶς οἱ περισσότεροὶ στὴν Κεφαλλονιά καὶ στὴν Κέρκυρα (ἐκεῖ καὶ ὁ ἄμαχος πληθυσμός). Οἱ πολεμιστὲς ὅμως κατόπιν ἐπέστρεψαν στὴν ἐπαναστατημένη Ἑλλάδα καὶ ἐβοήθησαν πολὺ στὸν ἱερὸ ἀγῶνα (π.χ. οἱ Μποτσαραῖοι στὸ Μεσολόγγι). Ἔνας λοιπὸν ἀπ' αὐτοὺς τοῦ ὅ' ἐκπατρισμοῦ εἶναι καὶ ὁ ἥρωάς μας.

ΝΟΗΜΑ: Ἕνας γερο Σουλιώτης χρόνια ζῆ μακριὰ ἀπ' τὴν πατρίδα του, πρόσφυγας στὴν Κέρκυρα: ζῆ ὅμως μὲ μιὰ σκέψι, νὰ γυρίση πίσω σ' ἐκεῖνα τὰ βράχια του. Ὁ πόθος του αὐτὸς καθημερινὰ θεριεύει καὶ τὸν κατατρώει, ὥσπου μιὰ νυχτιὰ ἀρματωμένος πέρασε ἀντίκρου μ' ἕνα ψαροκάϊκο. Ζούσε σ' ἕνα κόσμο δικό του, σὲ μιὰ «παράκρουσι», ἦταν κάτι σὰν ὑπνοβασία. Μπαίνει στὸ ἔρημο Σούλι, χαιρετάει γνωστοὺς καὶ γείτονες (δηλαδὴ τοῦ φαίνεται ὅτι τοὺς βλέπει). Φθάνει στὴν αὐλὴ τοῦ σπιτιοῦ του καὶ θρῖσκει τὸ γέρικο πουρνάρι καὶ τὸ πηγάδι (αὐτὰ ἦσαν στὴν πραγματικότητα). Μπαίνει στὸ σπιτικό του, ὅπου τώρα «ψίλωσε» ὁ νοῦς του γιὰ καλὰ, γιὰτὶ τοῦ φαίνεται ὅτι δίπλα στὸ τζάκι πού καίει τὸν καλοῦν σὲ στρωμένο τραπέζι. Μπαίνουν ὅμως τρεῖς Ἄρβανίτες, οἱ νέοι νοικοκυραῖοι. Τότε καταλαβαίνει τί τοῦ συμβαίνει στ' ἀλήθεια, στηλώνεται ἐπιθετικός, τοὺς βρίζει, ἀλλὰ προτοῦ ξεσπαθῶσει πέφτει νεκρὸς (*Ἄραγε τὸν ἐσκότωσαν; ἢ ἔπεσε ὀρθόκορμος ἀπὸ τὴ δυνατὴ συγκίνησι;) — αὐτὰ βέβαια εἶναι σκέψεις τοῦ ἀναγνώστου—.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) «Ὁ Γεροσουλιώτης... ἄγριος πόλεμο». Ὁ πόθος τοῦ ἐκπατρισμένου γεροκαπετάνιου νὰ γυρίση στὸ Σούλι του.

β) «κάποτε... ἔπεσε νεκρὸς». Γυρίζει στὸ Σ. χωρὶς νὰ ἔχη ἀπόλυτη αἴσθησι τῆς πραγματικότητος καὶ στὸ σπίτι του τὸν ἐσκότωσαν (;) οἱ Ἄρβανίτες.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ α' ενότ.: Γλωσσική έρμηνεία : Ἄγναντεύω < έπιρρ. άγνάγια < ταϊνάγια < τά ένάγια. Κατ' άλλους από τó έκνάγια < έκ - έναγια.

Πραγματικῶν έρμηνεία : Κορφοί = ή Κέρκυρα. Ἐπό τó κορυφή (ξεν. Corfu). Βλέπε και τó πεζογράφημα «Κέρκυρα».

Καλολογικά στοιχεΐα : (βλέπε και σελ...). Κι έδῶ ó τόσο άγάπητός στο συγγραφέα έκφραστικός τρόπος τῶν μικρῶν και πυκνῶν προτάσεων, πού τόν φέρνει τόσο κοντά στη γνησιότητα και άμεσότητα της λαϊκής όμιλίας. Ἐπανωτή ή χρῆσι τοῦ έπιθέτου (αὐτό γίνεται και στις 2 ενότητες). Κάθε ουσιαστικό έχει σχεδόν δύο προσδιορ. με έπιθετο. Στην 5η γραμμή έχομε παρήχησι τοῦ λ. Ἐπίσης παρατηρούμε τά σχήματα : «τὸς ξέρασε τó κύμα» μεταφορά, και «ó πόθος έχει άγριο πόλεμο» προσωποποίηση.

ΝΟΗΜΑΤΑ : α) ó πόθος για τή λατρεμένη πατρίδα σου είναι σαράκι και σέ τρώει.

β) Κανένας φιλόξενος τόπος δέ μετριάξει τόν πόνο για τήν πάτριά γη, όταν αυτή έχη γίνει πιά ιδέα και σύμβολο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ β' ενότ.:

Γλωσσική έρμηνεία : Βλοσυρός, ó φοβίζων με τó βλέμμα, ó κατσούφης. Ἐθώρητος = άθεατος, άπαρατήρητος, κρυφός. Χάσκω = ανοίγω πολύ τó στόμα. μισόπνοος = με μισή πνοή, ó χωρίς δυνάμεις. γεροπρίναρος = μεγάλης ήλικίας πουρνάρι. Παραγώνι, τó = ή έστία, τó τζάκι. Παραδαριμός, ó = κούρασι, ταλαιπωρία, φοβερή περιπέτεια, συμφορά.

Πραγματικῶν έρμηνεία : Σούλι - Σουλιώτες: Βλέπε τó «Σουλιωτοπούλα». Ἐρβανίτες: πολεμόχαρη φυλή τῶν τουρκαλθανῶν, πού τόσο ενεργό ρόλο έπαιξε ενάντια τῶν άγωνιζομένων Ἐλλήνων. Ἐλλά και πρὸς τούς όποιους τόσες φορές είχαν κάνει τίμιες διαπραγματεύσεις και συμφωνίες (ήσαν κι αὐτοί «ίππότες τοῦ πολέμου», περίφημη έμεινε ή «μπέσα» τρως). Διακρίνονται στους Λιάπηδες, Τσάμηδες, Τόσκηδες.

Καλολογικά στοιχεΐα : Ἐπάρχουν αρκετές αναφωνήσεις, άποσιωπήσεις, πού δίνουν πάθος και δραματικότητα. Στην 14η γραμμή από τó τέλος έχομε παρήχησι τοῦ τρ. Ἐπάρχει τó σχ. της μεταφοράς «χάσκουν οι ούρες», «ó γεροπρίναρος». Και οι παραμοιώσεις: «σά θεριό όλονήστικο», «σά σκιάχτρο». Ἐλλά τó πιό ενδιαφέρον και αισθητικό στοιχείο είναι οι

ζωντανές εικόνες (πού τò κάνουν άλλωστε τόσο κινηματογραφικό, γιατί τò έργο παρουσιάζει ποικιλία τοπίου και σκηνών).

α) εκεί πού κτυπάει τὰ στήθια του ανάμεσα στήν τρομαγμένη φαμίλια του, β) ή περιπλάνησί του έξω από τò Σούλι, γ) τò έρηνωμένο Σούλι, ό γεροπρίναρος και τò ξηροπήγαδο (και λίγο "Όμηρο θυμόμαστε εδώ, καθώς μᾶς έρχεται στό νοῦ «ό φηγός» —ή Βελανιδιά— εκεί στό ζερβοπόρτι τῆς Τροίας, πού ήταν για τούς Τρῶες πρόσφυγες σύμβολο ἀναφορᾶς και νοσταλγίας ἀργότερα, όταν εκούρσεψαν τò κάστρο τους οί Ἄχαιοί), δ) έπειτα ή σκηνή τῆς «παραισθήσεως» στή θαλπωρή του σπιτιοῦ του και ε) τέλος ή σκηνή ή φοβερή, πού ήρθε «εἰς ἑαυτόν», σκυλοβρίζει τούς Ἄρβανίτες και πέφτει νεκρός. Μιὰ π α ρ α τ ῆ ρ σ ι: Τήν τελευταία σειρά «κι ὡς νά τραβήξει τò σπαθί του... νεκρός», οί περισσότεροι έρμηνευτές τήν ἀποδίδουν ότι τόν έπυροβόλησαν οί Ἄρβανίτες, ότι δηλαδή πῆγε «σκοτωτός». Θά ήταν όμως πιό σωστό —μιὰ και τò κείμενο τò επιτρέπει— και πιό ψυχολογημένο μέ τήν κατάστασι του γερο καπετάνιου νά πέφτη έτσι ἀπό συγκίνησι, μόλις ήρθε στά συγκαλά του, στή θέα τῶν μισητῶν ἐχθρῶν (βλέπε και νόημα).

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) "Όποιος ήρωϊκά έζησε γυρεύει και ένα ήρωϊκότερο θάνατο. β) Εὔγε στήν πατρίδα εκείνη, πού δένει ἐπάνω της μέ τόση λατρεία τὰ παιδιά της! Και εὔγε στους ἀνθρώπους εκείνους, πού ἀγαποῦν τήν πατρίδα τους μέ πραγματικό έρωτικό πάθος!

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Βλέπε τò «Σουλιωτοπούλα». Ἄλλ' αὐτò ἀπό ἀπλή διήγησι πᾶσι νά γίνει διήγημα, γιατί και τόπο και χρόνο ἔχει και κάποια πλοκή.

ΓΦΟΣ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

ΓΛΩΣΣΑ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

Ψυχολογική έρμηνεία: Ἀπό τήν ἀρχή ὄχι ἀπλῶς ἔχει κερδίσει τή συμπάθειά μας τοῦτος ό γερόλυκος του Σουλιού, ἀλλά και μέ κοιμμένη τήν ἀνάσα τόν παρακολουθοῦμε κοντά κοντά σ' αὐτόν τόν παραδαρμό του. Και εκεί πού πᾶει νά μᾶς κατακυριεύση ή συμπόνια κι ό οἶκτος για τοῦτο «τò ἀπομεινάρι τò θαυμαστό τῆς έρμιᾶς και του μεγαλείου» (για νά θυμηθοῦμε έναν έξοχο σολωμικό στίχο) στό τέλος, ὄντας μάρτυρες του ήρωϊκοῦ του θανάτου, νοιώθουμε θαυμασμό και ἔκστασι μπροστά σέ τοῦτο τò «στοιχειό» πού έπεσε... Ἦταν ή εὐθανασία; ἄμποτε κι ἄλλοι ἐκπατρισιμένοι νᾶχουν ἢ νᾶχαν τέτοιο τέλος...

Κεντρική ιδέα : Για τούς Σουλιῶτες ζωή χωρίς τήν πατρίδα τους ήταν ἀσήκωτο μαρτύριο κι ό θάνατος μακριά ἀπ' αὐτή μεγάλο δυστύχημα.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Αὐτός ὁ γερο δράκος εἶναι ἀντιπροσωπευτικός τύπος Σουλιώτη, ἀπ' ἐκείνους πού «ἔφαγαν» τή ζωή τους στήν ὑπηρεσία τῆς πατρίδας καί τῆς λευτεριάς. Χωρίς αὐτές τίς δυό λατρεῖες του ἡ ζωή τοῦ «εἶναι σάν ξένη καί φορτική», καί τή σέρνει ἀδάσταχτο μαρτύριο. Ξέρο-
με θέβαια παραδείγματα πολλὰ γιά τήν πατριδολατρία τῶν Ἑλλήνων καί γιά τὸ «νόστο» πού φλογίζει τίς ψυχές τους (τοῦ Ὀδυσσεά εἶναι τὸ πιὸ ἀντιπροσωπευτικό). Ἄλλ' ἐδῶ ἔχομε κάτι πιὸ μεγάλο, πιὸ συνταρακτι-
κό. Γιατί πῶς νὰ τὸ εἰποῦμε; Ἐδῶ εἶναι μιὰ «ψύχωση», ὁ ἄνθρωπος «τρέλ-
λάθηκε» κυριολεκτικά γιά νὰ φιλήσῃ τὸ χῶμα τῆς πατρίδας του. Κι ἔπε-
σε μ' ὀλόρθη τήν ψυχή, ἔτσι λεβέντικα κι ἀντρίκια, ὅπως ἀσφαλῶς θὰ σωριάστηκε ἀργότερα ἀπ' ἀστροπελέκι ὁ γκαρδιακός του φίλος, ὁ φουν-
τωτός γεροπρίναρος τῆς αὐλῆς του...

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε «Σουλιωτοπούλα».

32. Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη

Δημοτικό

(Ἐναγωστικόν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 80)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στίς 12 Δεκέμβρη 1803 ἦταν μιὰ μεγάλη καί τραγική ὥρα γιά τοὺς Σουλιῶτες. Ὁ Ἄλῆς, παρὰ τὴ συμφωνία τους νὰ φύγουν ἔν-
οπλοι ὅπου θέλουν, τοὺς ἐπετέθη ἄνανδρα. Ἔτσι ὁ Κίτσοσ Μπότσαρης,
ἕστερα ἀπὸ φοβερὲς περιπέτειες, ὠχυρώθη μὲ 1147 νομάτους σὲ ἀπόκρη-
μνο μοναστήρι τῶν Ἀγράφων. Τὸ μοναστήρι τὸ πῆρε ὁ Ἄλῆς ἕστερα ἀπὸ
4 μῆνες καί μὲ προδοσία. Ἐκεῖ πολεμᾷ γενναῖα κοντὰ στὸν ἀδερφό της
Γιαννάκη, πού σκοτώνεται ὅμως, ἡ 15χρονη Λένω, ἡ κόρη τοῦ Κίτσου
Μπότσαρη. Ἀφοῦ ἐγλύτωσε αὐτὴ ἡ καταπληκτικὴ κορασίδα, καταφεύ-
γει στὸ θεῖο της Νίκζα, πού συγκρούεται ἀπελπισμένα μὲ τοὺς Τούρκους
στοὺς γκρεμούς τοῦ Ἀχελώου, καί ἐξακολουθεῖ νὰ μάχεται. Καί τώρα
ποιὰ θὰ εἶναι ἡ τύχη τῆς θρυλικῆς ἀμαζόνας μας;

ΝΟΗΜΑ: Ὅλες τίς γυναῖκες τῶν Σουλιωτῶν καπετανίων, μετὰ τὴν πα-
ρασπονδία τοῦ Ἄλῆ (βλέπε καί «εἰσαγωγικά»), τίς ὀδηγοῦν οἱ Τούρκοι
μέσω Ἄρτας στὰ Γιάννινα. Μόνο ἡ Λένω, ἡ 15χρονη κόρη τοῦ Μπότσα-
ρη (τοῦ Κίτσου), δὲν εἶναι ἀνάμεσα στὴ θλιβερὴ πομπή: αὐτὴ δὲν τὴν ἔ-
πιασαν, ἀλλ' ἀρματωμένη πῆρε τὰ βουνά. Ἐκλεκτὸ ἀπόσπασμα Τούρ-
κων τὴν κυνηγáει καί τῆς ζητεῖ νὰ παραδοθῇ καί θὰ σώσῃ τὴ ζωὴ της.
Ἄλλ' αὐτὴ ἀτρόμητη κι ἀγέρωχη προβάλλει τὴ γενιά της, τοὺς ἐμπαίζει!

καί τούς περιφρονεί καί τονίζει ὅτι δὲν πρόκειται νὰ παραδοθῆ στὰ χέρια τους.

Συμπλήρωμα: Ἡ παράδοσι συνεχίζεται: Ἀφοῦ ἡ Λένω εἶχε σκοτώσει πολλοὺς ἐχθρούς, γιὰ νὰ μὴ πιαστῆ αἰχμάλωτη, ἔπεσε στὸ ποτάμι κι ἐπνίγη, ἐνῶ μαζί της πνίγονται καί ἄρκετοὶ διώκτες της.

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Γλιτώνω = σώζω καὶ σώζομαι, διαφεύγω < γλιστρῶ < ἐκλιστρῶ (κατὰ Ἄδ. Κοραΐ). Κατὰ Γ. Χατζιδάκι < γλύω < ἐκλύω. Ἀλλὰ καὶ γλυτώνω (κατὰ Μ. Φιλήντα) < θλυτώνω < εὐλυτῶ. (ἔπως γλέπω - βλέπω). Λένω: εἶναι ἡ Λενιώ, ἡ Ἑλένη. Παλιοζαγάρι: ζαγάρι, ὑποκορ. τοῦ ζαγάριον < Ἀραβ. **Sakar** = κυνηγιάρικο σκυλί. μαλαματένιος = ἀπὸ μάλαμα (χρυσάφι). ἄρματα = ὄπλα (ἀπὸ τὸ ρ. αἴρω = σηκώνω καὶ φέρω). Ἐνῶ ἄρμα = ὄχημα. (Γιὰ τὰ γλωσσικὰ ἐλέπε καὶπραγματικά).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Καπετάνισσα: Σύζυγος τοῦ καπετάνιου καὶ σπανιότερα ἀδερφή του. Κακοςούλι: δύστιχο, βασανισμένο, κακοπαθημένο Σούλι.

Κουμπούρι: (καὶ κουμπούρα) = πιστόλι, περίστροφο < Τουρκ. **ku-bur**. Ἀλλὰ κατὰ Φ. Κουκουλέ ἑλλην. λέξι = θήκη πιστολιοῦ (ἀπὸ τὸ κουμπωτὸ περιστήθιο). σισανές: (ἀπὸ τὴν περσικὴ λέξι «σεσανές» = 6 κάννες) = μονόκαννο ἐμπροσθογεμὲς ὄπλο τοῦ 18ου αἰῶνα, τελειοποίησι τοῦ καριοφιλιού· ἦταν ἐξωτερικὰ ραβδωτὸ μὲ ἐξαγωνικὴ κάννη.

Τζοχαντάρης: (λέξ. τουρκ. πληθ. -ρηδες καὶ -ραῖοι) = διαλεχτὸς τοῦρκος σωματοφύλακας. Μπαλάσκα = φυσιογιοθήκη (ἀπὸ τὸ ἰταλ. **bal-lia** = βλήμα, σφαῖρα).

Μπότσαρης: Μιὰ ἀπὸ τὶς δυὸ ξακουστὲς φάρες τοῦ Σουλίου (Μποτσα-ραῖοι - Τζαβελαῖοι), ποὺ εἶχαν καὶ τὸν ἀνταγωνισμό, ἀλλὰ καὶ τὸ συναγωνισμό στ' ἄρματα καὶ στὰ «κοινὰ» τοῦ Σουλίου. Ἐξοχώτεροι γόνοι τους ἦσαν οἱ: Κίτσος Μπότσαρης (ὁ πατέρας τῆς ἡρωίδας μας), ἔξοχος ἀγωνιστής, στὰ 1806 ἐδολοφονήθη ἀπὸ τὸν Ἄλῆ (βλ. καὶ «εἰσαγ.») μὲ μπαμπασιά. "Ἐνα δημοτικὸ ἀναφερόμενο στὸ θάνατό του λέει: «στὸ στρώμα ποὺ κοιμότανε μὲ μπέσα τὸν σκοτώσαν». Ἐπίσης εἶναι πατέρας τοῦ Μ. Μπότσαρη καὶ ἀδελφὸς τοῦ Νότη. Μάρκος Μπότσαρης: ὁ τόσο γνωστὸς μας, ὁ ἐπιφανέστερος θλαστὸς τους· ἴσως ἡ εὐγενικώτερη καὶ ἱπποτικώτερη μορφή τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 21. Νότης Μπότσαρης: Θεῖος βέβαια τοῦ Μάρκου, ἓνας ἀπὸ τοὺς τρεῖς ἀρχηγοὺς τῆς ἐξόδου τοῦ Μεσολογγίου. Κώστας Μπότσαρης: Πιὸ πολὺ γνωστὸς ἀπὸ τὶς ἀντιζηλίες του μὲ τὸν Καραϊσκάκη γύρω ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι: (δὲν ἦταν πάντως ἀγνὸς καὶ «καθαρός» ἀγωνιστής).

Καλλολογικά στοιχεία: Κατ' ἀρχήν τούτο τὸ «διαμαντάκι» μπορεῖ νὰ τὸ εἶπῃ κανεὶς σωστὸ «καλειδοσκοπιο» ὄλων σχεδὸν τῶν ἐσωτερικῶν καὶ ἐξωτερικῶν (αὐτὰ μᾶς ἐνδιαφέρουν τώρα) γνωρισμάτων τῆς δ. ποιήσεως. Γιατὶ καὶ πυκνότητα καὶ λιτότητα καὶ ἑλλειπτικότητα καὶ συντομία καὶ ζωντανὸς διάλογος ὑπάρχει. Εἰδικώτερα παρατηροῦμε: Τὸ σχῆμα τῆς ἐπαναλήψεως «σκλαβώθηκαν... σκλαβώθηκαν» (2ος στίχος), «δίπλα... δίπλα» (στίχ. 5ος), «πέντε... πέντε» (στίχ. 8ος). Ἐπειτα εἶναι οἱ ζωντανές καὶ τόσο παραστατικὲς εἰκόνες: σχεδὸν κάθε στίχος καὶ εἰκόνα..

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ἑλληνίδα ἡρώιδα ἔχει ἀδούλωτο τὸ φρόνημα, καὶ μπροστὰ στὴ σκλαβιά καὶ τὴν ταπείνωσι προτιμᾷ τὴν αὐτοκαταστροφὴν, σώζοντας ἔτσι τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴν ἀνεξαρτησία της (οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι).

ἌΛΛΑ ΝΟΗΜΑΤΑ: («παράγωγα» τοῦ κεντρικοῦ). α) Ὁ διασυρισμὸς καὶ ἡ ἀτίμωσι ἦσαν γιὰ τὴν πραγματικὴ ἑλληνίδα ἀνεκαθεν καταστάσεις ἀσυμβίβαστες στὸ χαρακτήρα της. (Ἐδῶ θυμούμασθε τοὺς φόβους τῆς τρωαδίτισσας Ἀνδρομάχης). β) Τὸ ἦθος καὶ τὸ φρόνημα τοῦ ἀνθρώπου σφυρηλατεῖται ὑψηλὸ καὶ θαυμαστό, ὅταν γεννιέται ἀπὸ τὴ συναίσθησι τῆς καταγωγῆς καὶ τῆς ἀξίας του (οἱ 2 τελευταῖοι στίχοι).

ΓΛΩΣΣΑ: Καθαρὴ δημοτικὴ, κρουστὴ καὶ πλούσια σὲ φραστικὲς ἀποχρώσεις. Οἱ λέξεις ἀνόθευτες, κατ' εὐθείαν ἐγαλμμένες ἀπὸ τὸ λαϊκὸ γλωσσικὸ χρυσορυχεῖο.

ΜΕΤΡΟ: Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι ἀνομοιοκατάληκτοι (ὅπως εἶναι σχεδὸν ὅλα τὰ δ. τραγούδια). Ἐδῶ ὁ 15σύλλαβος (μὲ τομὴ στὴν 8η συλλαβὴ) εἶναι ἄψογος, χωρὶς χασμωδίες καὶ συνζήτησεις, μὲ λυγεράδα καὶ πλαστικότητα.

ΥΦΟΣ: Φυσικὸ, ἀπέριττο, ὀρμητικὸ καὶ μεγάλοπρεπο, λιτὸ καὶ ἐπιγραμματικὸ, ἀλλὰ καὶ παραστατικώτατο. Μιὰ δυνατὴ ἐπικὴ πνοὴ διαπερνᾷ αὐτοὺς τοὺς στίχους, πάνω ἀπὸ ἓνα λυρικὸ ποτάμι, ποὺ μόλις διαφαίνεται.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Στὴν ἀρχὴ ἦταν ὁ πόνος καὶ τὸ θουδὸ μοιρολόι μας γιὰ τὴ θλιθερὴ πομπὴ τῶν σκλάβων ἑλληνίδων μας. Ἔστερα ὁμως ἦρθε ἡ τρομερὴ αὐτὴ κοπελλούδα νὰ μᾶς τὰ ἀναστήσει ὅλα μέσα μᾶς καὶ νὰ μᾶς μεταγγίσει ἀπὸ τὸ αὐτοσυναίσθημα καὶ τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς ποὺ τὴν πλημμυρίζουν. Τὸ θηλυκὸ τούτο ζαρκάδι τοῦ Σουλιοῦ μᾶς ἐθύμισε καὶ μᾶς ἔπεισε ὅτι τὴν ἱερότητα καὶ μοναδικότητα τοῦ ἀνθρώπου δὲ μποροῦν νὰ τὴ βλάψουν καὶ νὰ τὴ μολύνουν μερικὰ «παλιοζάγαρα», ποὺ εἶναι τούτη τὴν ὥρα ἐφήμερα καὶ τυχαῖα ὄργανα τῆς ὠμῆς καὶ τυφλῆς βίας...

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Αυτή ή νεαρή άρχοντοπούλα, τὸ βλαστάρι αὐτὸ ἀπὸ τῆ μεγάλης γενιά, εἶναι ὁ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος τῆς ἡρωϊκῆς Σουλιώτισσας (μέσα τῆς συνυπάρχει κι ἡ Τζαβέλαινα κι ἡ Δέσπω κι ἡ Βαγγελῆ καὶ τὸ Ζάλογγο), ἀλλὰ καὶ γενικώτερα τῆς πραγματικῆς ἑλληνίδας. Γιατὶ πῶς νὰ τὸ κάνουμε; "Ἄν θέλωμε νὰ εἶμαστε δίκαιοι καὶ ἀντικειμενικοί, πρέπει νὰ δοῦμε τὶς ἀρχαῖες Σπαρτιάτισσες νὰ ὠχριοῦν μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸ «ἀφύσικο» παιδί. Καὶ ἀναρωτιέται ὁ καθεὶς μὲ δέος: «μὰ πότε ἐπρόφθασαν μέσα σ' αὐτοὺς τοὺς 15 Μαΐους ν' ἀνταμωθοῦν τόσες υπερήφανες ἀρνήσεις;». Γιατὶ ἐκεῖνο τὸ τόσο λακωνικὸ «καὶ ζωντανὴ δὲν πιάνομαι» ἔχει μέσα του καὶ τὸ «μολὼν λαβέ» τοῦ Λεωνίδα καὶ τὴν ἀξιόπρεπη ἀπάντησι τοῦ Παλαιολόγου στὸν Τούρκο, ἀλλὰ καὶ τὸ κάθε μεγάλο «Ὅχι», πού ἐφώναξε καὶ θὰ φωνάξῃ ἡ Ἑλλάδα κατὰμουτρα σὲ κάθε βία καὶ Τυραννία...

ἌΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ: Βλέπε «ἡ Σουλιωτοπούλα».

ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΠΑΡΟΡΜΗΣΙ: Τὸ παραστατικώτατο καὶ τραγικώτατο τοῦτο ἐπεισόδιο μπορεῖ νὰ δώσῃ υπέροχες δημιουργίες καὶ ἀνασυνθέσεις. Π.χ. στὸ ζωγράφο δυνατὲς σκηνές, μὲ κορυφαία ἐκεῖνη πού ἡ κόρη συμπλέκεται μὲ τοὺς Τουρκαλάδες στὸ ποτάμι (εἶναι γνωστὸ ἀπὸ παρὰ ῥάδοσι πού συμπληρώνει τὸ τραγούδι). Γιὰ τὸν ἄνθρωπο τῆς 7ῆ τέχνης ὑπάρχει πρόσφορη πρώτη ὕλη γιὰ ἓνα μικρὸ ἀριστοῦργημα — τὸ «μικρὸ» ἔδω μὲ τὴν ποσοτικὴ του ἔννοια. (Γιατὶ καὶ χρῶμα καὶ κίνησι καὶ δρᾶσι ὑπάρχει). Ἄλλὰ τονίζομε ὅτι καὶ δυνατὴ ὄπερα μπορεῖ νὰ γίνη. (Ἄληθεια πῶς δὲν τὸ εἶδαν οἱ μουσικοσυνθέτες! Γιατὶ τί εἶναι τέλος πάντων π.χ. ἡ ὑπόθεσι τῆς «Ἄντας» μπροστὰ σὲ τούτῃ τῇ συγκλονιστικῇ ἡρωϊκῇ νεανικῇ μορφῇ;). Μὰ καὶ υπέροχο χοροδράμα μπορεῖ νὰ γίνη. Φαντασθῆτε τοῦτο τὸ κοριτσίστικο «ἐλάφι» ἀνάμεσα στοὺς κτηνώδεις Τζοχανταραῖους - χορευτὲς, πού τελικὰ δὲ θὰ μπορέσουν νὰ βάλουν ἐπάνω του βέβηλο χέρι!..

ΕἶΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Δημοτικὸ ἱστορικὸ τραγούδι (δηλαδὴ ἀπ' ἐκεῖνα τὰ δημοτικά, πού μποροῦμε νὰ τὰ τοποθετήσουμε σὲ τόπο καὶ χρόνο, γιατί ἀναφέρονται σὲ ἐξακριβωμένα ἱστορικὰ γεγονότα).

ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Εἶναι γενικὴ παραδοχὴ ὅτι σχεδὸν ὅλα, τουλάχιστον τὰ γνήσια, εἰ. τραγούδια ἀνήκουν στὴν τρίτη περίοδο τῆς λογοτεχνίας μας (1650 - 1821).

ΓΕΝΙΚΗ ΛΕΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἦταν λοιπὸν ἓνα μικρὸ ἱστορικὸ δημοτικὸ, ἀλλ' ἂν τοῦ πιάσῃ κανεὶς βαθύτερα τὸ σφυγμὸ, εἶναι ἓνας νικητῆριος ὕμνος καὶ ἓνα δοξαστικὸ τροπάρι στὴν καταπιεσμένη, «αὐτόνομη» ἄμω,

άνθρωπινη ψυχή, πού καταξιώνει τήν ύπαρξί της μέ μιιά υπέροχη αὐτοθυσία.

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗ ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΠΟΙΗΣΗ: Εἶναι ἡ ποίησι, πού δὲν ἔχει γνωστό καί ἐπώνυμο τὸ δημιουργό της, γιατί ἀπλούστατα εἶναι ὁ ἀνώνυμος λαός. Βέβαια ἀρχικά ἕνας ἦταν ὁ συνθέτης κι ὕστερα ἐπεμβαίνουν οἱ πολλοί, πού μέ τις προσθαφαιρέσεις τους δίνουν τήν τελική μορφή. "Ἔτσι ἔχομε τις διάφορες παραλλαγές ἐνός δημο. τραγουδιοῦ. "Ὅλοι οἱ λαοὶ ἔχουν τή δημοτική τους ποίησι, ἀλλ' ἡ ἑλληνική, κατὰ γενική ὁμολογία, εἶναι ἡ πλουσιώτερη καί ὠραιότερη. (Καλλιτέχνες σάν τὸ Γερμανὸ Γκαίτε ἔμειναν ἐκθαμβοὶ μπροστά της).

ΒΑΣΙΚΑ ΧΑΡΑΚΤΗΡΙΣΤΙΚΑ ΤΗΣ: α) Π ε ρ ι ε χ ο μ έ ν ο υ: "Ἐκφρασις τῆς λαϊκῆς ψυχῆς μέ γνησιότητα καί χωρὶς νοθεύσεις, φυσικότητα, ἀπλότητα, ζωντάνια, φυσιολατρικὸ στοιχεῖο, ἀγάπη τῆς ζωῆς καί ἀποστροφή τοῦ θανάτου, ἀλλὰ καί ἀξιόπρεπη ἀντιμετώπισί του.

β) Μ ο ρ φ ῆ ς: Συντομία, λιτότητα, ἐλλειπτικότητα, δημοτικὴ γλῶσσα, ἰαμβικός 15σύλλαβος ἀνομοιοκατάληκτος ὁ στίχος του.

Ε ἶ δ η α ὐ τ ῆ ς: "Ἐχουν ἐπιχειρηθῆ ἀρκετὲς διαιρέσεις σὲ εἶδη της, ἀλλ' ἡ πιὸ ἀντιπροσωπευτικὴ καί παραδεκτὴ εἶναι τοῦ δικοῦ μας τοῦ Ν. Πολίτου: "Ἀκριτικά, ἱστορικά (αὐτὰ εἶναι τὰ μόνα πού μπορούμε νὰ χρονολογήσουμε: τέτοιο εἶναι καί τὸ παρόν), κλέφτικα (τὰ ὠραιότερα), τῆς ξενιτειᾶς, τῆς ἀγάπης, τοῦ γάμου, τὰ νανουρίσματα, τὰ ἐργατικά, τὰ περιγελαστικά, τὰ γνωμολογικά, τὰ μοιρολόγια, οἱ παραλογές (ἢ μπαλλάντες ἢ διηγηματικά). Αὐτὴ ἡ τελευταία κατηγορία περιέχει πραγματικὰ ἀριστουργήματα στὴν παγκόσμια λογοτεχνία.

Σ υ λ λ ο γ έ ς δ. τ ρ α γ ο υ δ ι ῶ ν: Βασικὲς καί γενικὲς εἶναι: τοῦ Γάλλου Φωριέλ, τοῦ Ρώσου Πάσσωβ, τοῦ δικοῦ μας Νικ. Πολίτου (ἴσως ἡ σημαντικώτερη), τοῦ Ἰταλοῦ Θωμαζέο, τοῦ Γερμανοῦ Κίντ, τοῦ "Ἁγι Θέρου, τοῦ Δ. Πετροπούλου, τοῦ Πετρούνια. Ὑπάρχουν καί σχολικὲς: τοῦ Ἀραβαντινοῦ, τοῦ Μανούσου, τοῦ Λελέκου.

ΜΕΡΙΚΑ ΓΙΑ ΤΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ: Αὐτὰ ἔχουν θέμα γεγονότα ἱστορικά ἢ πρόσωπα. Π.χ. πολιορκίες, ἀλώσεις, καταστροφὲς πόλεων καί κάστρων, αἰχμαλωσίες, νίκες ἢ ἤττες κ.λ.π.! Σὰν παλιότερα παραδίδονται τὰ: Τὸ κούρσοσ τῆς Ἀνδριανούπολης, τὰ σχετικὰ μέ τήν ἄλωσι τῆς Πόλης, τῆς Ἁγία - Σοφιάς, τῆς Τραπεζούντας, τὰ σχετικὰ μέ τὸν Κ. Παλαιολόγο, τῆς Πάργας. Τὰ πιὸ πολλὰ ἀναφέρονται σὲ γεγονότα ἀπὸ τὸ 1453 ὡς τὸ 1821, ἀλλὰ καί στοὺς κατοπινοὺς ἀγῶνες τοῦ γένους μας

(Κρήτη, Βαλκανικοί πόλεμοι κ.λ.π.). Τὰ ιστορικά θέβαια ὑστεροῦν σέ λογοτεχνική ἀξία ἀπὸ τὰ κλέφτικα π.χ. καὶ τὶς παραλογές, ἀλλ' εἶναι πολὺ σπουδαῖα ἐνίοτε σὰν ἱστορικές μαρτυρίες.

33. Ὁ Ἐκδικητής

Ἄνδρ. Καρκαβίτσα

(Ἄναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 80)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸ 1897 ἔγιναν σφαγές τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ Χανιά· καὶ οἱ Κρήτες ξεδίπλωσαν καὶ πάλι τὴ σημαία τῆς ἐπανάστασης. Στὴν Ἑλλάδα παρατηρήθηκε μεγάλη συγκίνηση καὶ ὁ πρωθυπουργὸς Δεληγιάννης ἀπεφάσισε νὰ κάνῃ ἐπέμβασι. Ἔστειλε τὸν συνταγματάρχην Βάσσον μὲ στρατὸ νὰ καταλάβῃ τὴν Κρήτη. Οἱ Μ. Δυνάμεις ὁμῶς ἔκαναν ἀποκλεισμὸ στὴν Κρήτη. Στις 5.4.1897 ἡ Τουρκία ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Ἑλλάδος. Καὶ ὁ ἀγῶνας ἦταν ἄνισος καὶ ἡ Ἑλλάδα ἔχασε στρατιωτικὰ καὶ διπλωματικὰ. Καὶ μεγάλη ψυχικὴ κατάπτωση κατέλαβε τὸ γένος τῶν Ἑλλήνων. Ὅλοι τότε οἱ ἄνθρωποι τῶν Γραμμῶν πᾶσχιζαν νὰ ἀνορθώσουν τὸ πεσμένο ἠθικὸ τῶν Ἑλλήνων. Καὶ αὐτὴ ἡ προσπάθεια εἶχε τοὺς καρπούς της. Τὸ 1898 ἡ Κρήτη ἐκηρύχθη αὐτόνομος μὲ προστάτιδες τὶς Μ. Δυνάμεις. Τὸ 1904 - 1908 γίνεται ὁ Μακεδονικὸς ἀγῶνας. Τὸ 1909 ἡ ἐπανάστασι στὸ Γουδί καὶ τὸ 1912 - 13 τὸ Ἑλληνικὸ γένος συσπειρωμένο μὲ πολλὰ νίκες ξαναπαίρνει τὰ ἐδάφη, ποὺ τοῦ ἀνήκουν. Ὁ Ἄνδρ. Καρκαβίτσας προσπαθεῖ καὶ αὐτὸς μὲ τοῦτο τὸ διήγημά του «Ὁ Ἐκδικητής» νὰ βοηθήσῃ στὴν Ἑθνικὴ προκοπὴ καὶ στὴν ἐθνικὴ ἐξύψωσι.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ὑποναύκληρος κάποιου καραβιοῦ καθισμένος ἀνάμεσα σ' ἀμόρφωτους ναυτικούς κάνει ἐθνικὴ διαπαιδαγώγησι· τοὺς ὑπογραμμίζει ὅτι οἱ Ἕλληνες εἶναι ἀντρεπωμένοι καὶ ἄξιοι γιὰ μεγάλες νίκες, ὅσο κι ἂν ἔρχονται ἀνάποδα τὰ πράγματα. Ὁ ὑποναύκληρος, σὲ στιγμὲς ἠθικῆς καὶ ἐθνικῆς καταπτώσεως τοῦ γένους, ντυμένος, θὰ λέγαμε, μὲ τὴν ρητορικὴν τήβεννον προσπαθεῖ νὰ ἐξυψώσῃ τὸ πεσμένο ἐθνικὸ φρόνημα τῶν συντρόφων του... Τοὺς ὑπενθυμίζει τὴ μεγάλη ἀποστολὴ τῶν Ἑλλήνων. Τὸν κοσμοσωτήριο ρόλο, ποὺ ἔπαιξαν καὶ ποὺ χρόνοι «δίσεχτοι» μᾶς κατέβασαν πολὺ χαμηλά. Τοὺς ὑπογραμμίζει ὅτι ἀπ' τὴν Ἀνατολὴ

θά ξανάρθη ή λευτεριά. Έκεί, πού στά βάθη τής Έρακλειάς, είναι βυθισμένη ή "Άγια Τράπεζα τής Άγ. Σοφιάς περιμένει τήν ώρα και τή στιγμή γιά νά ξεσηκωθή τò Έλληνικό γένος και νά ξαναπάρη όσα του άνηκαν. Και θάρθη εκείνος ό καιρός, πού ή Έλλάδα θά ξαναγίνη μεγάλη!..

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Είμαστε άντρες... του Γένους μας» «ή κοσμοσωτήρια άποστολή των Έλλήνων, οι δεσμοί μας με τήν Άνατολή». Β' «Τήν άπαρτη πόλη... παιδιού της» «Άηστείες, φόνοι, κατάτρεγμα των Έλλήνων από τους Λατίνους». Γ' «Και από τότε είναι... τους θρύλους του» «Όραματισμοί γιά τήν ανακατάληψη τής Βασιλεύουσας».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία : Κουτσουρεύω = κόβω τις άκρες, περικόβω, μικραίνω μιá προσότητα ή ένα μέγεθος. Ζεματίζω (ζεματώ) = περικύνω με βραστό ύγρò (λάδι, νερό κ.ά.) από τò άρχ. ζέω = θράζω, μετγν. ζέμα. Βρούχημα < βρύχημα < βρυχιέμαι < βρυχώμαι: ό βρυχηθμός. Ριπιτί, τò (ρίπτω, ριπή) = άνωμαλία έντερικών λειτουργιών. Σκαρί, τò (μεσν. σκαρίον < έσχάριον < ύποκ. του άρχ. έσχάρα) = ιδιοσυγκρασία. Κουραφέξαλα, τά = άνόητα λόγια (κουφόξυλα < κουφόξυλα). Ρούφουλας, ό = ρουφήχτρα, δίνη νερού (ρουφώ, ρουφήχτρα) ή άπότομο στριφογύρισμα του άνέμου (άνεμοστρόβιλος). Βερέμης, ό = φθισικός (Τουρκ. *verem*).

Πραγματική έρμηνεία : ύπονύκληρος, ό (ύπό - ναύς - κληρος) = βαθμός των ναυτικών. Σιδερόξυλο, τò (σιδηρόξυλον) = είναι γένος τροπικών φυτών. Τò ξύλο των δένδρων τούτων, πού είναι πολύ σκληρό, λέγεται σιδερόξυλο. Έρακλειά, ή = πόλι παραθαλάσσια στην προποντίδα, ή άρχ. Πέρινθος. Διγενής, ό = (βλέπε «Παραδόσεις γιά τò Διγενή»). Σιλωάμ κολυμβήθρα, ή = πηγή και δεξαμενή κοντά στην Έρουσαλήμ. "Άγια Τράπεζα = (βλέπε σελ...).

Καλλολογικά στοιχεία : Σύνθετα: σιδερόξυλο, κακοκυβέρνητο, παντοδύναμο, πονόματο, ματόφυλλα. Έπίθετα: στραβό, παντοδύναμο, λαμπρός, άδασίλευτος, ένθική, κατασκότεινος, άχόρταγος, τρισάγιο. Μεταφορές: μαθήσης, ξεριζώσης, σκουντουφλιασμένες, φορτωμένες (δάκρυα), θειά (τά κύματα), δέρνει (τή στεριά), τήν τρώει, τήν ξεσχίζει, τήν πετσοκόβει, νά τά κάμη τά πάντα θάλασσα, κολυμβήθρα Σιλωάμ. Άσύνθετα: όσο κι άν τò κουτσουρέφης... τά κλαδιά. "Όσο κι άν του φαλιδίσης... τά δόντια. "Όπου κι άν γυρίσης... γραμμένο. Θάλασσα φουρτουνιασμένη... δάκρυα.

Τὸ νερὸ δέρνει... ἄκουα. Προσωποποίησης: λύσσα καὶ χολή μᾶς πολειμᾶ.
Συνεκδοχή = παντοδύναμο χέρι (τοῦ Δημιουργοῦ) ἀντι ὁ Δημιουργός.
Παρήχησι: τοῦ θ στὴν 5 καὶ 6 γραμμῇ. Κλιμακωτὸ = στὴ 8 καὶ 9 γραμμῇ.
Τὸ αὐτὸ σχῆμα στὴ 10 καὶ 11 γραμμῇ.

Νοήματα α ἐνότητας: 1. Οἱ Ἕλληνες εἶναι γεννημένοι γιὰ νὰ εἶναι μεγάλοι.

2. Οἱ παραδόσεις κρατοῦν γνήσια τὴν Ἑλληνικὴ Φυλὴ.

3. Ἡ Ἀγ. Τράπεζα τῆς Ἀγ. Σοφίας εἶναι τὸ προσκυνητᾶρι τοῦ Ἑθνους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: κουρσεύω < λατ. **cursus** + κατάλ. -εύω = λεηλατῶ, Κουρσάρος, ὁ (< ἰταλ. **corsaro** < λατ. **curs - arius** < λατ. **cursor** = ἐπιδρομῇ) = πειρατής. **Εἰπάζω** καὶ **ξυπάζω** < μεσν. ἐκ - συσπάζω < ἀρχ. ἐκσυσπῶμαι (ἐσφαλμ. τὸ ἐξ - ἰππάζομαι) = ξαφνιάζω, κομπάζω. **Θηκάρι**, τὸ καὶ φηκάρι (< μεσν. φηκάρι < θηκ - ἄριον < θήκη) = θήκη μαχαιριοῦ, σπαθιοῦ, σφεντόνα, ἡ (σφενδόνη) = ἡ καμάρα, ὅ,τι ἔχει σχῆμα τόξου. **Καρίνα**, ἡ (λατ. **carina**) = ἡ τρόπιδα, τὸ κατώτατο μέρος τοῦ σκελετοῦ τοῦ πλοίου.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Δάνδολος, ὁ = Δόγης Βενετὸς ὁ γέρος Ἑρρίκο Ντάντολο, ἀρχηγὸς τῆς Α' Σταυροφορίας, ποὺ κατέλαβε τὴν Κων) λιτὸ 1204. Ὅ,τι ἀφορᾷ στὴν Βενετία, «τὴ Γαληνοτάτῃ Δημοκρατίᾳ», τὸ Δάνδολο, τὴ Δ' Σταυροφορία, τὴν πτῶσι τῆς Κων) πόλεως στοὺς Φράγκους, τὸν Θ. Λάσκαρι, τὸν Ἰγνοκέντιο τὸν Γ' κ.λ.π. βλ. Ἱστορία Μέσων χρόνων, Ἑλ. Βουραζέλη, σελ. 204 καὶ ἰδιαίτερα στὸ περιοδικό: **ΙΣΤΟΡΙΑ** παπύρου τ. 45, σελ. 80, 94, τ. 37, σελ. 110 καὶ τ. 7, σελ. 52. **Γαλέρα**, ἡ (ἰταλ. **galera** < λατ. **galer**) = εἶδος παλαιοῦ κωπηλάτου πολεμικοῦ πλοίου. **Σιών**, ἡ = ἡ Ἱερουσαλήμ (ἐδῶ ἡ Κων/πολις). **Σιών** = ἡλιόλουστος.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: ἀπαρτη, τρισάγιο, ἐνδοξη, ἀδέσποτοι, ἀψύ, ἀβρά, βασιλικά, θαυμαστά, ἀταίριαστα, λιμνογέννητη, ἀδαπάνητο, ἀδασίλευτη, περίχαρη, χρυσόγλυπτη, ἀνεμοπόδαρα, ἀκράτητον, τρισθάρβαρη, ἀρπακτικά, πάναγνη, μονάκριβου κ.ἄ. **Σύνθετα:** ποδοπατοῦν, ποδοκυλοῦνε, μοιρολογᾶ, λιμνογέννητη, χρυσόγλυπτη, πορφυρογέννητοι, χρυσόπορτες, ἀνεμοπόδαρα, τρισθάρβαρη, πάναγνη, μονάκριβου. **Παρομοιώσεις:** σὰν τὸ ἀψύ πουλάρι. σὰν ξιπασμένη καὶ ἄμυαλη τσιγγάνα. ὅπως ἡ ἀ-

μαρτία φεύγει τὸ Σταυρό. Ὅπως μάνας μάτι. Μεταφορές: φαρμακωμένης ὄρας βασιλιάς. ἀβασίλευτος δόξα. Ἄσύνδετα: Γκρεμίζουν ἐκκλησιές... ἀριστουργήματα. Καὶ σφάζουν... Κλινάρια. στήνει στους πύργους της... τῆ Γέννηση. Προσωποποιήσεις: στενάζει ἡ βασιλεύουσα. μοιρολογᾷ ἡ Σιών μας. Ἡ Βενετιά περίχαρη, στολίζεται καὶ καμαρώνει. Εἰκόνας: σὺν τῷ ἀφύ πουλάρι... ποδοκυλοῦνε στέμματα θαυμαστά. Γαλέρες φεύγουν καὶ γαλέρες ἔρχονται.

Νοήματα β ἐνότητος 1. Οἱ ἀπολίτιστοι τριγυρίζουν γύρω ἀπ' τὸν πολιτισμό, ὅπως οἱ νυχτοπεταλοῦδες γύρω ἀπ' τὸ φῶς!

2. Οἱ Λατῖνοι ἦταν οἱ πρῶτοι καὶ πῶς ἐπικίνδunami ἐχθροὶ τοῦ Βυζαντίου.

3. Ἡ πρώτη μεγάλη ληστεία τῆς Κων) πόλεως ἐγίνε ἀπὸ τοὺς Φράγκους.

4. Οἱ παραδόσεις θρέφουν τὶς καινούργιες γενιές καὶ διατηροῦν τῆ φυλῆ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: χρίσμα, τὸ (χρίω) = τὸ ἅγιο μύρο. μιναρές, ὁ (τουρκ. *minare*, ἀραβ. *minara*) = ὕψηλός καὶ λεπτός κυλινδροειδῆς πύργος μὲ ἐξώστη τοῦ μωαμεθανικοῦ τεμένους. Τζαμί, τὸ (τουρκ. *camî*) = μουσουλμανικὸς ναός. Τρόπαιον, τὸ < τροπή < τρέπω) = σύμβολο νίκης, θρίαμβος. ἀράθυμος - η - ο (ἀ στερ. + ράθυμος: ρά (ῥᾶον) + θυμός) = εὐδέξαπτος, ἀνυπόμονος. Φαρούδισσα, ἡ = παραθαλασσία (ἐπίθ. ταπεινωτικό).

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Χρυσόπορτα, ἡ = πύλη τῆς βυζαντινῆς Κωνσταντινουπόλεως (χρυσῆ πύλη) ΝΔ, ἀπὸ τὴν ὁποία ἔμπαιναν θριαμβευτικὰ οἱ βυζαντινοὶ αὐτοκράτορες πὺς γύριζαν νικητές. Πορφυρογέννητος -η -ο = τὸ βασιλόπουλο, πὺς γεννιόταν, ἐνῶ ὁ πατέρας του ἦταν βασιλιάς (ἄχ: διάδοχος). Γῆ Ἐπαγγελίας, ἡ = ἡ Παλαιστίνη. Φέρεται μὲ διάφορα ὀνόματα: Γῆ Ἐβραίων, γῆ Ἰούδα, γῆ Ἰσραήλ, γῆ Ἀγία, γῆ Ἰεχωῦδᾶ (θεοῦ), γῆ Ἐπαγγελίας (= γιὰτὶ ὁ θεὸς ὑπεσχέθη αὐτὴν σὺν κληρονομίᾳ στοὺς ἀπογόνους τοῦ Ἀβραάμ (Γεν. 13, 15). Μαρμαρᾶ (θάλασσα) = ὀνομασία τῆς Προποντίδος, πὺς πῆρε τὸ ὄνομά της ἀπ' τὴν πόλι τῆς Προκοννήσου Μαρμαρᾶ. Ἡ Προποντίδα (θάλασσα τοῦ Μαρμαρᾶ) εὐρίσκεται ἀνάμεσα Ἐλλησπόντου καὶ Βοσπόρου.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐπίθετα: κατάργυρος, ἐθνική, ἀράθυμα, ἄρβαρο, φλογερά, σκοτεινές, ἀκλόνητη. Σύνθετα: κατάργυρος, δισκοπότη-

ρο, ἀπολύτρωση, Ἀγιατράπεζα, πορφυρογέννητον. Παρομοίωσι: ὅπως θγαί-
νει ἡ σωτηρία. Μεταφορές: καιρὸς διαμάντι, νὰ πιάσῃ τὴ στεριά, θὰ μυ-
ρώσῃ τοὺς δούλους, πρὶν τὴ μαράνη, φλογερὰ μάτια, ἀκλόνητη πίστη κ.ἄ.
πολυσύδετα: Μῦρο ἀνεβαίνει... καὶ κάθεται. Καὶ θὰ μείνη... τῆς Οἴκου-
μένης. Προσωποποίηση: = βούλεται (ἢ Ἀγ. Τράπεζα). Συνεκδοχή: θάρ-
θαρο ποδάρι (ἀντὶ Τοῦρκος).

Νοήματα γ ἐνότητος : 1. Ἡ χαραυγὴ τοῦ γένους θὰ προέλθῃ ἀπὸ τὴν
Κων) πολί. 2. Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θάναι.

Κεντρικὴ ιδέα : « Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς, πάλι δικὰ μας θάναι ».

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Ἐνα πλῆθος συναισθημάτων κατέχει τὸν λο-
γοτέχνη, ποὺ ὡς γνωστόν, πρωτοστάτησε γιὰ νὰ ἀνυψώσῃ τὸ καταπεσμέ-
νο ἔθνικὸ φρόνημα τῶν Ἑλλήνων μετὰ τὸν ἀτυχή πόλεμο τοῦ 1897. Εἶναι
ἓνα διήγημα γιομάτο πατριωτισμῶ, ἔθνικῆ ὑπερηφάνεια, ὄνειρα καὶ προ-
φητικὰ λόγια. Συναισθήματα θαυμασμοῦ καὶ ἀνωτερότητος νιώθει ὁ Καρ-
καβίτσας καὶ τὰ μεταδίδει καὶ σὲ μᾶς μὲ τέτοιον πειστικὸ τρόπο, ποὺ αἰ-
σθανόμαστε κι ἐμεῖς ἓνα ρίγος καὶ μιὰ ἀνατριχίλα νὰ διαπερνᾷ ὅλο μας
τὸ κορμί.

ΥΦΟΣ : Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρὸ. Ἔχει πλοῦτο καὶ ποικιλία ἐκφράσεων,
χωρὶς καὶ νὰ εἶναι παραφορτωμένο.

ΓΛΩΣΣΑ : Γλῶσσα εἶναι ἡ δημοτικὴ. Μιὰ δημοτικὴ, ποὺ μόνον ὁ Καρκα-
βίτσας ἤξερε νὰ γράφῃ. Μιὰ δημοτικὴ ρέουσα « μεστή » ποὺ προέρχεται
ἀπὸ τὸν λαό. Ὁ Καρκαβίτσας ἦταν πρωτοπόρος τοῦ δημοτικισμοῦ. Μπο-
ρεῖ τὰ πρῶτα του διηγήματα νὰ ἔγραψε στὴν καθαρεύουσα, ὅπως ἄλλω-
τε καὶ τόσοι ἄλλοι διηγηματογράφοι, ἀλλὰ γρήγορα βρῆκε τὸν δρόμο του
στὴ δημοτικὴ γλῶσσα καὶ μᾶς ἔδωσε θαυμαστὰ δημιουργήματα σ' αὐτὴ,
ποὺ γιὰ πολλοὺς ἄλλους ἦταν καὶ εἶναι πρότυπα. « Ὁ Καρκαβίτσας εἶναι
γνώστης τῆς ζωηρότητος, ποὺ ἔχει ὁ λόγος τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου.
Γι' αὐτὸ τὸ ἔργο του θγαίνει δλόθερμο ἀπ' τὸν κόρφο τῆς ζωῆς καὶ τῆς
φύσης. Εἶναι προσωπογράφος καὶ τοπογράφος ὁ Καρκαβίτσας ».

ΕΙΔΟΣ : Τὸ διήγημα τοῦτο ἀνήκει στὰ θαλασσινὰ διηγήματα, ὅπως ἐξ
ἄλλου καὶ τὰ ἄλλα διηγήματα τῆς συλλογῆς « Λόγια τῆς πλώρης ». Εἶναι
ὅμως ἐμποτισμένο μὲ ἔθνικὸν παλμό, ἀφοῦ τὸ κεντρικὸ του νόημα κινεῖ-
ται γύρω ἀπὸ ὅσα εἶχε κι ἔχασε ἡ Ἑλληνικὴ φυλὴ. Τὸ διήγημα γιὰ τὸν
Καρκαβίτσα ἦταν « τὸ μέσον κι ὁ τρόπος ποὺ διέθετε γιὰ νὰ στηλιτεύσῃ
ἄσχημες πλευρές, νὰ βοηθήσῃ κι αὐτὸς στὴν ἔθνικὴ προκοπή, νὰ συμβᾶ-

λη στην ήθικη ανάνηψη». «Τὰ Λόγια τῆς πλώρης», τὸ μικρὸ αὐτὸ ἐπιχρῶμα ἀριστοῦργημα, εἶναι οἱ ἀδρότερες σελίδες, ποὺ ἐγράφηκαν γύρω ἀπὸ τὴ σκληρὴ πάλη, μὲ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο». Τὸ διήγημα τοῦτο, ἔνα ἀπὸ τὰ 20 τῆς συλλογῆς, ἔχει πρόλογο (τὴν α' ἐνότ.), διήγησι (τὴν β' ἐν.) καὶ τὴ λύσι, (γ' ἐνότ.), στὴν ὁποία ἀποκορυφώνεται τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀκροατοῦ. Ὁ Καρκαβίτσας, ἱστορικὸς μὰ καὶ προφήτης, «ἀδιαφορῶντας γιὰ τὴ διηγηματικὴ μορφή τοῦ πονήματός του, διερμηνεύει τοὺς πόντους τοῦ Ἔθνους καὶ ἀναστηλώνει τὴν πίστη στὴ Μεγάλῃ Ἰδέα. Πρῶτη δημοσίευσή στὰ 1897 στὸ «Μακεδον. ἡμερολόγιον». Ἡ βασικὴ ιδέα στηριγμένη πάνω στὸ θρύλο τῆς Ἁγίας Τράπεζας τῆς Ἁγίας Σοφίᾶς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἀνδρέας Καρκαβίτσας γενήθηκε (1865 - 1922) στὰ Λεχαινὰ τῆς Ἠλείας καὶ πέθανε στὸ Μαρούσι. Σπούδασε Ἱατρικὴ καὶ κατετάγη στὸ στρατό, ὅπου ἔφθασε μέχρι τὸ βαθμὸ τοῦ ἀρχιάτρου. Τὴν γνωριμία του μὲ τὴ ζωὴ τῆς Ἑλλην. ἐπαρχίας ἐξασφάλισε μὲ τὶς συχνὲς μεταθέσεις του σὰν στρατ. ἰατρός. Ἐνωρὶς ἄρχισε νὰ δημοσιεύῃ ἐργασίες του φιλολογικὲς σὲ ἐφημερίδες καὶ περιοδικά. Ἔργα του: «Διηγήματα» 1892, «Λυγερὴ» 1896, «Λόγια τῆς πλώρης» 1899, «Παλιὲς ἀγάπες», «Ζητιάνος», «Ἀρχαιολόγος». (Βλέπε περισσότερα εἰς Π. Νικολοῦ, Νεοέλληνες Λογοτέχνες).

34. Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του

Ποίημά: Ἄριστ Βαλαωρίτου

(Σελὶς 83 Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Στὸν ἑλληνικὸ λαὸ εἶναι βαθειὰ ριζωμένη ἡ πίστι ὅτι τὰ ὄπλα τῶν ξεχωριστῶν καὶ τῶν μεγάλων, ἔχουν γίνεῖ ἕνα μαζὶ τους, εἶναι ψυχὴ τῆς ψυχῆς τους καὶ σάρκα ἀπὸ τὴ σάρκα τους. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ στίχοι ποὺ τὸ κλεφτόπουλο λέει λόγια ἀγάπης καὶ λατρείας στ' ἄρματα του· «καὶ τοῦ ντουφεκιοῦ του λέει, γιὰ σου, Κίτσο μου λεβέντη! Ντουφέκι μου περήφανο, σπαθὶ μαλαματένιο, μὰ χαρὰ ἴσους τὸ καημένο. Πόσες φορὲς μὲ γλύτωσες ἀπ' τῶν ἐχθρῶν τὰ χέρια!». Ἄλλ' αὐτὴ ἡ πεποίθησι ἦταν πανάρχαια· θυμίζετε π.χ. γύρω ἀπὸ τοὺς σκοτωμένους ἡμῆρικους ἥρωες τί μακελεῖδ' ἐγένετο γιὰ νὰ μὴ πέσουν τὰ ὄπλα τους στὰ

χέρια τῶν ἐχθρῶν. Μιά τέτοια συγκλονιστική, ἀλλόκοτη θά ἐλέγαμε, σχέση: ἀνθρώπου ἀγωνιστοῦ μέ τὸ γουφέκι του θά δοῦμε τώρα.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ γερο - κλέφτης καταλαβαίνει τὸ τέλος του κι ἐπιθυμεῖ νὰ τοῦ στρώσουν χλωρὸ μνήμα οἱ σύντροφοί του, γιὰ νὰ βλαστήση ἀπ' ἐκεῖ δέντρο ποῦ θά ἐξακολουθῆ νὰ τοὺς εὐεργετῆ. Θέλει νὰ τοὺς δώση τὴν εὐχή του, ἀλλὰ δὲν τοῦ ταιριάζουν κλάματα. Ἐπίσης παραγγέλλει στὸ νιότερο παλληκάρι του μέ τὸ καριοφίλι (τὸ δικό του) νὰ ρίξη γιὰ νὰ μάθῃ ὅλο τὸ φυσικό του περιβάλλον τοῦτο τὸ θάνατο. Μακάρι ὅμως τ' ἀγέρι νὰ μὴ τὸ διαλαλήσῃ στὸν Ὀλυμπο καὶ στὸν Πίνδο (ἐκεῖ ποῦ προφανῶς ἄλλοτε λημέριαζε), ποῦ θά συνταραχθοῦν καὶ θά μαραθοῦν ἀπὸ τὸ πένθος. Τὸ παλληκάρι ἐκτελεῖ τὶς ἐντολές: διαλαλεῖ τὸ μαντάτο μέ τρεῖς κραυγές καὶ τρεῖς τουφεκιές. Καὶ τότε γίνεται τοῦτο τὸ «σημαδιακό». Τὸ καριοφίλι μουγκρίζει σὰ λαβωμένο θεριὸ (γιὰ τοῦτο τὸ χαμό), τσακίζεται, πετάει, γκρεμίζεται καὶ χάνεται, μὰ ἡ δοῆ του ἀνταμώνεται μέ τὴν ψυχὴ τοῦ καπετάνιου στὰ σύννεφα, ποῦ ἔφυγε εὐτυχισμένος.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

α) «Ἐγέρασα... τὴν εὐχὴ μου». Ὁ καπετάνιος νοιώθοντας ὅτι ἦρθαν τὰ στερνά του δίνει στὰ παλληκάρια του ψύχραμιος κουράγιο καὶ ὀρμητικότητες γιὰ τὸ μνήμα του.

β) «Κι ἔνα ἀπὸ σὰς... δοῆ του». Στερνή του ἐπιθυμία ὁ νιότερος νὰ ρίξη ἀποχαιρετιστήριες τουφεκιές μέ τὸ δικό του καριοφίλι.

γ) «Ἐτρεξε τὸ κλεφτόπουλο... πάνε». Ἐγίνε ἡ θέλησί του καὶ τὸ ὄπλο του συντριμμένο... ἐπέταξε μέ τὴν ψυχὴ τοῦ πεθαμένου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: Μωρὸς (μωρέ, βρέ): προσφώνησι λεβέντικη, ποῦ δὲν ἔχει καμμιὰ σχέση (νοηματικὴ βέβαια) μέ τὸ μωρός = ἀνόητος. Ἐστρέφεψ' (ε): Τοῦ ρ. στρεφεύω — προφανῶς εἶναι τὸ ἀναγραμματισμένο στερφεύω = εἶμαι στέρφος, στεῖρος, ξερός. Ἀλλὰ σωστότερη εἶναι ἡ γραφή: ἐστέρεψε (τοῦ ρ. στερεύω). λαβωματιά: < λαβώνω = πληγώνω.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Κλέφτης: εἶναι τόσο πασίγνωστο τὸ ἀντιστασιακὸ αὐτὸ σῶμα τῶν Ἑλλήνων στὴν Τουρκοκρατία, μέ τὸ ἀδούλωτο φρόνημα καὶ τὰ ἱπποτικὰ ἦθη. Εἶναι αὐτοὶ ποῦ ἀπετέλεσαν τὸν ἐκλεκτὸ πυρῆνα τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ '21. (Βλέπε περισσότερα σὲ κάθε ἱστορία). Ὁ γερο - Δῆμος: Ἀλήθεια ποιὸς εἶναι αὐτὸς ὁ γερο - Δῆμος;

Κατ' ἄλλους δὲν εἶναι ἕνας, συγκεκριμένος, ἀλλ' ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος πολλῶν καπεταναίων. Ἀλλοὶ ὅμως ὑποστηρίζουν ὅτι εἶναι ὁ Δῆμος Τσέλιος ἀπὸ τὸν Ἀστακὸ τῆς Ἀκαρνανίας: πορτραῖτο του ὑπάρχει καὶ

δειχνεται στην πινακοθήκη ήρώων του δημαρχείου - μουσείου στο Μεσολόγγι. μήλα = τὰ κυπαρισσόμηλα, πού μέ τὸ ἀφέψημά τους ἐπλεναν τίς πληγές.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Στὸ ποίημα αὐτὸ τοῦ Βαλαωρ. — ὅπως ἄλλωστε καὶ σ' ὅλα τὰ ἔμμετρα δημιουργήματά του — ὑπάρχει ὀργανιστικὴ φαντασία, ὑψηλὲς καὶ συναρπαστικὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνες, ρομαντικὸ ξεχειλίσμα, ὑπερβολὲς καὶ ὑπερφυσικὸ στοιχεῖο. Ἔτσι παρατηροῦμε ἀπανωτὰ σχήματα: Συχνὰ ἀσύνδετα, ἐπαναλήψεις καὶ ἀναδιπλώσεις: «Θέλω νὰ πάω νὰ κοιμηθῶ», «σταθεῖτε... σταθεῖτε». Μεταφορὲς ἐξαιρέτες: «Ἐστέρεψ' ἢ καρδιά μου», «δρύση τὸ αἷμα τὸ ἄχυσα» (ἐδῶ εἶναι μᾶλλον ὑπερβολή), «ἔφαγ' ἢ φλόγα τ' ἄριματα». Ἀφθονα τὰ συνώνυμα καὶ τὰ ὅμοια: «χλωρὸ - ὀροσερό, τριγύρω - σιμά μου».

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἐκεῖνος πού ἔχει ἀγωνισθῆ τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸ, ἀντιμετωπίζει γαλήνια τὸ θάνατο, γιατί ἔχει πιά συμφιλιωθῆ μαζί του. β) Ἐξ ἄλλου ἔχει τὴ βεβαιότητα ὅτι ἡ ἱστορία του δὲ θὰ παύσῃ μέ τὸ θάνατό του, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθῆ νὰ παραδειγματίζει καὶ νὰ ἐμπνέη καὶ πέρα ἀπὸ τὸν τάφο.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Σκούζω = φωνάζω δυνατὰ, ὀδύρομαι < ἀρχ. σκούζομαι. Βαργαμήσουν τοῦ ρ. βαργαμῶ < βαρυγγωμῶ < βαρυγνωμῶ = στενοχωροῦμαι, ἀγανακτῶ.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία : Καριοφίλι, τὸ = χιλιστραγουδημένο ὄπλο τοῦ '21, μακρὸ ἐμπροσθογεμές.

Ἡ πιθανώτερη ὀνομασία του ἀπὸ τὸ ἰταλικὸ ἐργαστάσιο κατασκευῆς «Kario Fili» = Κάρολος - υἱοί. Ἄλλὰ κατὰ σύμπτωσι ὁ ἴδιος ὁ Βαλαωρίτης ὑποστηρίζει ἄλλοῦ τὴ γραφὴ καρυοφύλλι, τὸ μικρὸ φυτό, πού ἐξ ἄλλου ἦταν συνήθως σχεδιασμένο πάνω στὸ ὄπλο αὐτό. Στοιχεῖα: (βλέπε καὶ ποίημα «Δικέφαλος»). Ἐδῶ ὅμως προφανῶς πρόκειται γιὰ τὰ θεμελιῶνὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως, τὸν ἀέρα, τὸ νερό, τὸ χῶμα.

Καλολογικὰ στοιχεῖα : Τί αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι καὶ συναρπαστικὸτητα δίνει ὁ ὁμορφος συνδυασμὸς ἀσυνδέτου καὶ πολυσυνδέτου! «Θ' ἀναστενάξ' ... οἱ λόγγοι». Καὶ πάλι ἀναδιπλωσι «τρέχα... τρέχα». Πολλὲς οἱ προσωποποιήσεις καὶ ἐμφυχώσεις, σχεδὸν σὲ κάθε στίχο· «Τὸ ἀγεράκι θὰ ξεψυχήσει... φτερά του». Ἀπανωτὰ τὰ συνώνυμα καὶ ὅμοια: «ἀναστενάξῃ - βογκήξῃ, βαργαμήσουν - θολώσουν, ξεψυχήσει - σθηστή». Ἄλλὰ κι οἱ πα-

ρηχθήσεις συμφώνων αναδίνουν μιὰ ταιριαστή, άγρια και πονεμένη μουσική. Π.χ. στο στίχο «Θ' άναστενάξ'... βράχος». Τά σκληρά συμπλέγματα γκ, ξ δίνουν τόσο σπαραχτικό τόνο! Άλλά και τί άνθρωπιά ύπάρχει στον ευφημισμό του «κοιμηθώ - πεθαίνω, ύπνος - θάνατος»!

ΝΟΗΜΑΤΑ: Είναι θαυειά ριζωμένη ή πίστι στο λαό ότι και το φυσικό περιβάλλον δε μένει άμέτοχο στο θρήγο για το θάνατο των έκλεκτών.

ΕΠΙΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: Άξο < άξιο. μουγκρίζει (και μουγγρίζει): Βυζαντ. λέξι.

Καλλολογικά στοιχεία: Έδώ σχεδόν οι περισσότεροι στίχοι είναι ένα συναρπαστικό ασύνδετο, με κατακλειδα έκείνο το «άδερφικά άγκαλιάζονται, χάνονται, σθηώνται, πάνε», (πού είναι μαζί και κλιμακωτό σχήμα). Οι παρομοιώσεις: «σά ζαρκάδι, σά θεριό». Οι προσωποποιήσεις: «το καρσιφιλι μουγγρίζει, έχει σωθικά, σέρνεται λαβωμένο». Και μιá συνεκδοχή: «ρίξε το τουφεκι», αντί: ρίξε τουφεκιά. Και στο τέλος έχομε τήν άποθέωσι του ύπερφυσικού, το συναπάντημα τής βοής με τήν ψυχή του πεθαμένου...

ΝΟΗΜΑΤΑ: "Όταν πραγματοποιούνται επιθυμίες μελλοθανάτων, όπως δήποτε αυτό είναι μιá ανακούφισι και μιá δικαίωσι γι' αυτούς που μένουν και για κείνους που φεύγουν: είναι και τούτο, ως είπουμε, μιá κάποια εδ-θανασία.

Κεντρική ιδέα: Τόσο άκατάλυτος ήταν ο δεσμός του άγωνιστού του '21 με τ' άρματα του, πού δεν ήταν δυνατή ή ύπαρξι του ένός χωρίς το άλλο. Γενικιώτερες σκέψεις πάνω στο Κ. νόημα. Για τον άνθρωπο, ιδίως αυτόν πού ζή μέσα στη φύσι, τά παλιά του άγαπημένα πράγματα, πού τάξησε σε χαρές και σε λύπες και τον έπροστάτευσαν, έχουν ψυχή και διάρκεια, είναι έρωτες δυνατοί, είναι γκαρδιακοί φίλοι, σωστά σταυραδέρφια, έτσι πού ο άφανισμός του ένός νά φέρη και το χαμό του άλλου.

ΓΛΩΣΣΑ: Δημοτική τόσο πλούσια σε φραστικές άποχρώσεις, μεστή, ήχηρή, πολυαντίλαλη. Έδώ μέσα όλα τά μέρη του λόγου «λειτουργούν» τόσο άρμονικά, γιατί είναι καλοθαλμένα και ζυγισμένα. Τά ουσιαστικά λιγοστά, τά επίθετα λίγα, πολύ λίγα. Τά ρ. δίνουν και παίρνουν εδώ μέσα: πρέπει νά δηλωθή κίνησι και δράσι.

ΜΕΤΡΟ: Στίχοι ιαμβικοί 15σύλλαβοι παροξύτονοι άνομοιοκατάληκτοι. Είναι σφιχτοδεμένοι και λυγεροί, με πολύ λίγες χασμωδίες και συνιζήσεις.

ΓΥΦΟΣ: Όρμητικό γοργό, συναρπαστικό: δε λείπει όμως ένας ρητορισμός

και στόμφορ. Ἄλλ' εὐτυχῶρ ἡ ἐπιγραμματικότητα και ὁ γνήσια δραματικὸρ του τόνορ δὲν τὸ ἀφήνουρ νὰ γίνῃ κραυγαλέο και ἀφύρικο.

Ψυχολογική ἔρμηνεία : Ἀφου συμπάσχουρ και τὰ ἄψυχα μπροστὰ σὲ τοῦτο τὸν μεγάλο, εἶναι φυσικὸ νὰ νοιώθουμει και μεῖρ δέορ και πόνορ, ἀλλὰ τέτοιον ὅπωρ στὸ θάνατο τῶν γενναίωρ, καθὼρ ἀποκαλυπτόμεθα, σὰν πέφτουρ κανονίερ μπροστὰ σὲ ἐνδοξο τύμβο. Περισσότερο καμκρώνουμει παρὰ λυπούμασθε. Ὁ γερο - δράκορ αὐτόρ, ὁ κατὰστικτορ ἀπὸ τῖρ λαθωματαίερ, εἶναι σὰ νὰ πορεύεται σὲ γιορτάει και νὰ μᾶρ παρηγορῇ· «Θαρσεῖτε, ἐγὼ νενίκηκα τὸν κόσμορ». Μέσα μαρ θρῖσκουρ θέσει συναισθήματα υγείαρ, ψυχικῆρ ρώμηρ και ἀνατάσeweρ. Ὅλα ὄρθια και ἀντρίκια, ὅπωρ δλόρθῃ και στητῇ εἶναι ἡ ψυχῇ τοῦ γέρορ, ὅπωρ τὸ κυπαρίσει και ὁ πλάτανορ...

ΛΕΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ ΣΤΙΧΟΙ: Οἱ περισσότεροί στιχοί του ἔχουρ καταντῆσει παροιμιώδειρ στὸ στόμα τοῦ λαοῦ ἢ σωστότερα, ὁ ποιητῆρ τοῦρ ἔδανείσθη ἀπὸ τῇ λαϊκῇ φρασεολογία και τοῦρ διεμόρφωσε τέτοιουρ.

α) «Ἐγέρασα, μωρὲρ παιδιά»: Νὰ σπαραγιμόρ «ἐκ θαθέωρ», πὸ δὲν πρόκειται νὰ ἐκλείψη ποτέ!

β) «Βρῦση τὸ αἶμα τὸ ἔχουσα, σταλαματιὰ δὲ μένει». Γι' ἀνθρώπουρ πὸ εἶναι διάτρητοί ἀπὸ τὰ τραύματα τοῦ πολέμου, και αὐτὰ εἶναι τὰ παράσημά τουρ!..

γ) «Ποιόρ ξέρει ἀπὸ τὸ μνημα μου τί δέντρο θὰ φυτρώση». Ἀλήθεια, ἡ πιὸ σπαραξικάρδια ἐπιθυμία και συνάμα συμπαθητικῇ... ματαιοδοξία, ἀν μποροῦμει νὰ εἰποῦμει.

δ) «Ἐφαγ' ἡ φλόγα τ' ἄρματα, οἱ χρονοί τῇν ἀντρεία μου». περιτετεύει τὸ σχόλιο.

ε) «Τ' ἀντρειωμένορ ὁ θάνατορ δίνει ζωῇ στη νιότη». Ἐ μὰ αὐτὸ ἔδω εἶναι «ὁ τόνορ τοῦ ἔλου». Ἐμβόλημα τῶν νεωτέρωρ, πὸ θέλουρ νὰ παρδειγματίζωρται ἀπὸ ἡρωικά και ἰδανικά πρότυπα.

στ) «Ὁ γερο - Δῆμορ πέθανε, ὁ γερο - Δῆμορ πάει». Τούτῃ ἡ ἔξοχη ἐπωδὸρ (τὸ ρεφραίν), πὸ μᾶρ κάνει νὰ τῇ συμπληρώουμει με τὸν παλαμικὸ στιχο· «σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ σὰν τοῦ Εὐαγγελισμοῦ τὸν ἅγιο κρῖνο, σηκῶστε τὸν πόνο σας ψηλὰ και ὁ Διγενῆρ δὲ θέλει θρῆγο...».

ΕΙΔΩρ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟρ: Εἶναι ἔνα ἐπικολυρικὸ τραγοῦδι, πὸ ἔχει ὅμωρ και μερίδιο ἀπὸ τῇ δοξαστικῇ ὠδή, τὸ ἐλεγεῖο και τὸ μοιρολόι. Ἡ τεχνοτροπία και ἡ διάθεσί του εἶναι ρομαντικῇ.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟρ: Ὁ Βαλαωρίτῃρ (βλ. και βιογραφικά) δὲν ἀνῆκει σὲ μιὰ συγκεκριμένη σχολῇ. Εἶναι ἡ Δ' περίοδορ (1821 - 1880),

γική του ευχέρεια. Ὁ ρομαντισμός του ὁμως δὲν εἶναι ἀπαισιόδοξος καὶ «κλαφιάρης». Ὑστερα ἀπὸ τόση ἔντονη ζωὴ καὶ τέτοιες συγκινήσεις ἔσπασε ἡ φλογερὴ καρδιά του πάνω στὴν ὠριμότητά του.

Τὸ ἔργο του: α) Ποιήματα: «Στιχοурγήματα», «Μνημόσυνα», «Κυρὰ Φροσύνη», «Θανάσης Διάκος», «Ἀστραπόγιανος», «ὁ Φωτεινός» (τὸ καλύτερό του, ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὴ Φραγκοκρατία, μολοῦντί εἶναι μισοτελειωμένο). Τὰ περισσότερα τὰ συνέθεσε στὸ ἐρημητήριό του, στὸν πατρογονικό του πύργο στὸ ἀπέναντι νησάκι Μαδουρή.

β) Ἐπίσης ὑπάρχουν πολλές ἐπιστολές του, ἐνδεικτικὲς τοῦ ὑπερόχου ἤθους του, καὶ «οἱ πρόλογοι» στὰ ἔργα του, σωστὸ κήρυγμα ὑγιούς πατριδολατρίας καὶ ἐγκώμιο τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Ὁ Βαλαωρίτης εἶναι ὁ σύνδεσμος ἀνάμεσα στὴν ἐπτανησιακὴ σχολὴ καὶ τὸ ρομαντισμὸ τῆς Ἀ' Ἀθηναϊκῆς σχολῆς. Ἄλλὰ δὲν ἐστάθη σ' αὐτοὺς τοὺς δυὸ χώρους, ποιητικὴ του ἀτμόσφαιρα εἶναι ἡ Ρούμελη καὶ ἡ Ἀκαρνανία τῆς φουστανέλλας!.. Ὁ Κ. Παλαμᾶς ἔγραψε: «οἱ λυρικές ὄρες τοῦ Β. δὲν εἶναι οἱ καλύτερες. Εἶναι ποιητῆς ὄχι τοῦ «ἐγώ», ἀλλὰ τοῦ «ἐμεῖς». Εἶναι «ἐθνικός». Καὶ ὁ γραμματολόγος μας Κ. Δημαρᾶς: «ὁ σταθερὸς προσανατολισμὸς τοῦ ποιητοῦ μας στὰ πατριωτικὰ θέματα τὸν ἀπέτρεψε ἀπὸ τὸν κούφιο πενθισμὸ τῶν συγχρόνων Ἀθηναίων. Μιὰ θέλησι ὑγείας καὶ δύναμης κι ἓνας τόνος ἥρωικὸς διατρέχει τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημιουργίας του». Κι ὁ Ν. Σημηριώτης ἐγκωμιάζει κάπου ἔτσι τὸν ἐθνικὸ μας βάρδο καὶ ραψωδὸ: «Ὁμως σοῦ χάρισε ἡ παναρχαία ἡ Μοῖρα ἀντίς γιὰ καριοφίλι σου τὴ λύρα, νὰ ὑμνήσεις τοὺς αἰτοῦς τοῦ εἰκοσιένου».

35. Ἡ Ἁγία Σοφία

Ἄλεξ. Μωραϊτίδης

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 85)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: 1) Σημαίνει ὁ θεός, σημαίνει ἡ γῆς, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κ' ἡ ἅγια Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι...». Δημοτικὸ.

2. «Θέαμα... τοῖς μὲν ὀρώσιν ὑπερφυές, τοῖς δὲ ἀκούουσι παντελῶς ἀπιστον ...φωτὶ καὶ ἡλίου μαρμαρυγαῖς ὑπερφυῶς πλήθει. Φαίης ἂν οὐκ ἔξωθεν καταλάμπεσθαι ἡλίφ τὸν χῶρον ἀλλὰ τὴν αἴγλην ἐν αὐτῷ φύεσθαι. Τσαύτη τις φωτὸς περιουσία ἐς τοῦτο δὴ τὸ ἱερὸν περιέχεται» (Προκόπιος Κτίσμ. I, 1, 27).

3. Ὅταν ὁ βασιλεὺς στὴν πόλη ἀποφάσισε νὰ χτίσῃ τὴν Ἁγ. Σοφία,

καλείς τεχνίτης δὲν μπόρεσε νὰ τοῦ παρουσιάσῃ σχέδιο, πὺ νὰ τοῦ ἀρέσει. Μία φορὰ πὺ ὁ βασιλιάς θρῖσκόταν στὴ λειτουργία καὶ ἔπαιρνε τὸ ἀντίδωρο ἀπ' τὸ χέρι τοῦ Πατριάρχῃ, ἔπεσε τὸ ἀντίδωρο χάμω. Τὸ πῆρε μιὰ μέλισσα καὶ χάθηκε. Ὁ βασιλιάς ἔδωσε διαταγή νὰ τρυγήσουν τίς κυφέλες οἱ μελισσοκόμοι. Μέσα σὲ μιὰ κυφέλη τοῦ πρωτομάστορα ἀντὶ γιὰ κερήθρα βρέθηκε μιὰ πανώρια ἐκκλησιά!.. Στὴν ἅγια τράπεζά της ἦταν ἀκουμπισμένο τὸ ἀντίδωρο. Ὁ πρωτομάστορας παρουσίασε τὴν ἐκκλησιά στὸν βασιλέα καὶ ἴδια μ' αὐτὴν ἔκαμαν τὴν Ἀγ. Σοφία! (Παράδοσι, διασκευή).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Μωραϊτίδης περιγράφει τὴν Ἀγία Σοφία, ὅπως τὴν εἶδε. Ἡ περιγραφή του εἶναι διεξοδική μὲ ζωηρότητα καὶ χρωματισμό. Τὴν εἶδε! Μᾶς λέγει, βαρεῖα καὶ σιωπηλή τὴν εἶδε νὰ κατέχη τὴν πλαγιά τοῦ πρώτου λόφου τῆς Κων)πόλεως. Ἀφοῦ μᾶς περιγράφῃ μὲ σχολαστικότητα φωτογραφικὴ τὸν ἐξωτερικὸ περίβολο, ἀφοῦ συγκινημένος ἀπ' τὸτητα παρελθὸν τῆς Ἀγ. Σοφίας θρηνήσῃ γιὰ τὸ κατάντημα τοῦ «νανουρίσματος δουλείας», εἰσέρχεται στὸν α' νάρθηκα. Περιγράφει τίς θύρες, τοὺς νάρθηκες, τοὺς τοίχους καὶ εἰσέρχεται στὸν «κυρίως ναό», ὅπου ἀφήνει τὴν ψυχὴ του νὰ μᾶς συγκινήσῃ. Μᾶς συγκινεῖ μὲ τὰ συναισθήματα, πὺ τὸν πλημμυρίζουν, καθὼς ἀτενίζει τὸ αἰώνιο μεγαλεῖο τοῦ θαύματος τῆς ἀρχιτεκτονικῆς καὶ τῆς γλυπτικῆς, πὺ ἀτενίζει, ὡς καὶ μὲ τίς προσωπικὲς του σκέψεις, πὺ κάνει, γύρω ἀπ' αὐτὸ τὸ αἰώνιο χάσμα τῆς Χριστιανοσύνης. Χαίρεται τὸ πλούσιο φῶς πὺ πλημμυρίζει τὸν ναό. Καὶ θρηνεῖ, πὺ βλέπει τούρκικα συμπληρώματα μέσα στὸ ἀγλαίσμα τῶν αἰώνων. Ἡ καρδιά του κινδυνεύει νὰ σπάσῃ... Δὲν ἀντέχει νὰ βλέπῃ βαρβαρικὰ καμῶματα μέσα στὴ θεία ἔκστασι. Καὶ βγαίνει... Κάθετα ἔξω στὸν δροσερὸ περίβολο καί, ἀφαιρούμενος γιὰ ὥρα πολλή, ἀναπολεῖ «τὴν πορφυρογέννητον τοῦ σεμνοῦ οἰκοδομήματος ἱστορίαν...».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Οἱ ἐνότητες εἶναι σαφῶς χωρισμένες στὸ βιβλίο: Α' «Εἶδον τὸν ἅγιον... αὐτοκρατορίας»· «περιγραφή τοῦ ἐξωτερικοῦ χώρου καὶ κτηρίου». Β' «Εἰσερχόμενος διὰ τριῶν ... Ἐξέρχεται»· «περιγραφή τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ κτηρίου». Γ' «Μ' ἀρέσει ἔξω... ἱστορία»· «Ἀναπολώντας τὰ παλιά». Ἡ α' ἐνότης μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν πρόλογος, ἢ β' σὰν τὸ θέμα καὶ ἢ γ' σὰν ἕνας θλιβερὸς ἐπίλογος.

Σημείωσι: Ἐπειδὴ ὁ Μωραϊτίδης δὲν ἔχει λογοτεχνικὴ σκοπιμότητα μὲ τοῦτο τὸ δημιουργημά του, θὰ κάνωμε συνολικὴ θεώρησι τοῦ ὅλου ἔργου.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: κυχλιδόφρακτος, ος, ον = ὁ περιφραγμένος μὲ κυχλίδωμα, περίφραγμα ἀπὸ ξύλινες ἢ σιδηρένιες ράβδους. Κερδαλέ-

φρων = ὁ δολιόβουλος, ὁ σκεπτόμενος ἐπικερδῶς, πανοῦργος. Μουσεΐω-
 σις, ἡ (μουσιῶ, μουσιῶσις, μουσιῶμα) = ψηφοθέτησι, ζωγράφησι με ψη-
 φίδες, «μωσαϊκό», ψηφιδωτό. Μετάρσιος -α -ον (μεταρσιῶ -ῶ) = ὑψω-
 μένος, μετεωριζόμενος. Χιδάς, ἡ = χηθάς (χηθάδα ἢ ἀχηθάδα) = κόγ-
 χη τοίχου, κοίλωμα καμαρωτὸν ἐντὸς τοῦ τοίχου (ὅπως ἡ κόγχη τοῦ θή-
 ματος) (ἄ - χηθάδα < χημάδα < χήμη (= χαραμάδα, χηθάδα). Χο-
 ρεΐα, ἡ = ομάδα προσώπων ποῦ ἀποτελοῦν σύνολο. Φάσμα, τὸ = δράμα.
 Δεσποτικόν, τὸ = ὁ θρόνος τοῦ ἐπισκόπου στὴν ἐκκλησία. Ἄμβων, ὁ =
 τὸ θῆμα τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐνωτίζομαι = ἀκούω με προσοχῆν. Τεμλέον
 (τέμπλον), τὸ (**templum**) = εἰκονοστάσι. Φρικιάσις, ἡ = ρίγος, ἀνα-
 τριχίλα, παιχνιδισμα. ἀνάπασις, ἡ = κούνημα, σπαρτάρισμα. Ὁρθομαρ-
 μάρωσις, ἡ = ἐπένδυσι τοῦ τοίχου με πλάκες μαρμάρου. Μιναρές, ὁ (τουρ.
Minare, ἀραβ. **Minara**) = ὑψηλὸς καὶ λεπτὸς κυλινδροειδῆς πύργος με
 ἐξώστη τοῦ μωαμεθανικοῦ τεμένους. Ἀφαιροῦμαι = παθαίνω ἀφηρημάδα,
 δὲν προσέχω. Ἀναπολῶ = ἀναλογίζομαι, ἐνθυμοῦμαι.

Πραγματικῶν ἐρμηνεΐα: Ἁγία Σοφία = πρὶν χτίσις ὁ Ἰουστινιανὸς
 τὸ ἀγλαΐσμα τῆς Χριστιανοσύνης, εἶχαν χτίσει ἄλλοι αὐτοκράτορες ναὸν
 τῆς τοῦ θεοῦ Σοφίας ἢ Ἁγίας Σοφίας. Ὁ Μ. Κων) νος ἔχτισε τὸν πρῶτον
 ναὸν τῆς Ἁγ. Σοφ. κοντὰ στὸ Παλάτι. Τὸ 404 ἐκάη ἀπὸ τὸν λαόν, γιὰ τὴν
 ἐξορία τοῦ Χρυσοστόμου, καὶ τὸ 415 ὁ Θεοδόσιος Β' τὴν ἐπανίδρυσε, γιὰ
 νὰ πυρποληθῆ καὶ πάλιν ἀπὸ τὸν ὄχλο στὴ στάσι τοῦ Νίκα (532). Ὁ Ἰ-
 ουστινιανὸς ἀνέθεσε στὸν Ἀνθέμιον Τραλλιανὸν καὶ Ἰσιδωρον τὸν Μιλή-
 σιον, ἀρχιτέκτονες, τὴν ἴδρυσιν νέου μεγαλοπρεπεστέρου ναοῦ. Ἡ Ἁγ.
 Σοφία εἶναι ὀρθογώνιο οἰκοδόμημα 93 μ. μῆκος, 70 μ. πλάτος. Ἡ ἴδρυσι
 ἔγινε σὲ 5 χρόνια, 10 μῆνες καὶ δούλεψαν 1000 ἐργάτες. Τὸν Δεκέμβριον
 τοῦ 537 ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια. Βλ. περισσότερα: Κ. Ἀμάντου: Ἱστορία τοῦ
 Βυζαντινοῦ Κράτους, Ο.Ε.Δ.Β., 1963, τ. Α., σ. 196 καὶ Ἐ. Βουραζέλη:
 Ἱστορία τῶν μέσων χρόνων Ο.Ε.Δ.Β., 1966, σελ. 76). Αἰθέριος μέγας θό-
 λος: Πολλοὶ ἐπισκέπτες, ἐπιστήμονες καὶ εἰδικοί ἔχουν θαυμάσει τὸν πε-
 ρίφημο τροῦλλο τῆς Ἁγ. Σοφίας. Ὁ Τροῦλλος ὑψώνεται πάνω σὲ τετρά-
 γωνο, ποῦ σχηματίζουν 4 μεγάλοι κτιστοὶ στυλοί, οἱ πεσσοί, ποῦ συνδέον-
 ται με τόξα μεγάλα. Ὁ τροῦλλος ἔχει διάμετρο 33 μ. κι ἓνα πλῆθος πα-
 ραθύρων, ποῦ κάνουν τὸν τροῦλλο νὰ φαίνεται ὅτι εἶναι μετέωρος. Περι-
 σσότερα βλ. Γ. Σωτηρίου: Χριστιανικὴ καὶ Βυζαντινὴ ἀρχαιολογία, τ. Α.,
 σ. 355, 348 - 358. Ἁγία Τράπεζα: εἶναι τὸ σπουδαιότερο μέρος τῆς λα-
 τρείας, ὅπου γίνεται ἡ «ἀναίμακτος θυσία». (Εἶναι ὁ θρόνος τοῦ θεοῦ (Ἀ-
 ποκάλ. δ' 2 - 3, ἡ ἢ τράπεζα τοῦ Κυρίου, ὅπου συνεχῶς παραμένει θυσια-

ξόμενος για τή σωτηρία τοῦ κόσμου. Βλ. Γ. Σωτηρίου ἑ.ἀ. σ. 180 κ.ἑ. Χερουβείμ, τὸ = (ἄκλ. ξ. λ.) = ἄγγελος στήν ὑπηρεσία τοῦ Θεοῦ. Κοράνιον, τὸ (τουρκ. **Koran**, ἀραβ. **Kuran** = ἀνάγνωσμα) = ἱερὸ βιβλίον τῶν Μωαμεθανῶν. Ἀπεξεσμένα αὐτῶν πρόσωπα = Οἱ Τοῦρκοι μὲ μισαλλοδοξία «ἀπέξεον» τὰ πρόσωπα τῶν Χριστ. τοιχογραφιῶν ἢ μὲ τὸ ξίφος «ἔβγαλαν» τὰ μάτια τῶν προσωπογραφιῶν ἢ «ἐπέχρισον» μὲ σοῦδα ἢ ἀσδέστη ὄλο τὸ ἔσωτερικὸν τῆς ἐκκλησίας. Τὸ ἐπίχρισμα τοῦτο ἐφημερόσθη πολὺ στήν Ἁγία Σοφία, ἀλλὰ οἱ Ἀρχαιολόγοι ἀργότερα τὸ ἀφήρσαν καὶ ἀπεκάλυψαν σπουδαῖα ἔργα ζωγραφικῆς ἢ ψηφιδογραφίας.

Ψυχολογικὴ ἐρμηνεία : Ὁ Μωραϊτίδης αἰσθάνεται νὰ πλημμυρίζουν τὴν ψυχὴν του ἕνα πλῆθος ἀπὸ συναισθήματα ἔθνικὰ, θρησκευτικὰ, ἀλλὰ καὶ ἀντιπαθητικὰ γιὰ τὸν κατακτητὴν (φθόνος, μίσος), ἠθικὰ (ἀγανάκτησις, αἰδώς, μελαγχολία) τοῦ λυγίζοντος τὸ ψυχικὸ φρόνημα. Τὰ καλαισθητικὰ πάλι συναισθήματα τοῦ λογοτέχνη εἶναι πολὺ ἐκδηλὰ καὶ ἐμφανῆ σὲ κάθε γραμμῇ τοῦ κειμένου τόσο, ποῦ κάνει καὶ τὸν ἀναγνώστη νὰ αἰσθάνεται μιὰ ψυχικὴ εὐαρέστησι, εὐφορία, ἀνακούφισι, τέρψι, αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι, χαρά. Ὁ Μωρ. συγκινημένος ἀπ' τὸ κατάντημα τοῦ σκλαδωμένου ναοῦ φεύγει ἔξω γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ ἀναπολήσῃ τὸ ἀρχαῖο μεγαλεῖο. Μᾶς θυμίζει τὸν μεγάλον ἱστορικὸν Θουκυδίδην, ποῦ τὸ 403 π.Χ., μετὰ τὴν ἐπιστροφήν του στήν ἡττημένη Ἀθήνα (Πελοπον. πόλεμ.) ἀναγκάζεται, κυνηγημένος ἀπ' τὴν βαρεῖαν πίκρα, ποῦ τὸν κατέλαβε ἀπὸ τὸ κατάντημα τῆς Ἀθήνας, νὰ φύγῃ μακριὰ καὶ νὰ γράψῃ τὸ περίφημον «Ἐπιτάφιο τοῦ Περικλέους», τὸ αἰθέριον ἐκεῖνο δημοῦργημα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Μεταφορές: βαρὺς, γλυκύπικρον, φακός, συστέλλεται (ἢ ψυχὴ), βαρυτάτη (ἢ μισέληνος), καρφώνεσαι, παναρμόνιον (σῶμα), παγώνει (τὸ δλέμμα), συθλίβεται (ἢ καρδιά), δροσίζων (τὴν ψυχὴν), σοβαροῦς (μιναρέδες), πορφυρογέννητον (ἱστορίαν). Παρομοιώσεις: ὡς νεκρικὸν μνημα, ὡς δαντελλόπλεκτα, ὡς φαντάσματα, ὡς ἐν οὐρανῷ, ὡς ἀπὸ ρεῦμα ἀέρος, ὡς νεκρικὰς κυπαρίσσους. Ἀσύνδετα: βαρὺς, σιωπηλός... περιηγητῶν. Ὅποῖον θάμβος... ἔκστασις! Ὁ νοῦς ἰλιγγιά... συστέλλεται. Καρφώνεται... φοβεῖται. Ἀκούεις θόμβον... θριάμβων. Ἡ θέσις τῶν χορῶν... ἀμῶνος. Μετωνυμία: Πορφυρογέννητον ἱστορίαν τοῦ οἰκοδομήματος (ἀντὶ) ἱστορίαν τοῦ πορφυρογεννήτου οἰκοδομήματος. Ἐπιθέτα: βαρὺς, σιωπηλός, κιγκλιδοφράκτου, ποικιλομόρφων, κερδαλεόφρων, λειοτάτων, γλυκύπικρον, θολόμορφος, αἰθερίας, διαχρῆστος, τοξοειδεῖς, δαντελλόπλεκτα, παναρμόνιον, ἀπεξεσμένα, χρυσοσκαλισμένον, μουσειωμέ-

νας, σιωπηλούς, πορφυρογέννητον κ.ά. Σύνθετα: κιγκλιδοφράκτου, γλυκύπικρον, θολόμορφος, παμμέγιστον, έπακκουμβά (άκουμβῶ < λατ. **ac-Cumbo** και άκουμβῶ), δαντελλόπλεκτα, ούρανοπρεπής, χρυσοπράσινα, χρυσοσκαλισμένον κ.ά.

Κεντρική ιδέα : Ἡ Ἁγ. Σοφία εἶναι ὁ ἀρραγής δεσμός τῆς ἐλληνικῆς καὶ χριστιανικῆς ψυχῆς. Εἶναι τὸ αἰώνια νανούρισμα τῶν ἀπανταχοῦ Χριστιανῶν. Ἡ αἰωνία κολυμβήθρα.

ΓΦΟΣ: Τὸ ὕφος εἶναι γλαφυρὸ καὶ περίτεχνο. Χρησιμοποιεῖ διαλεγμένες λέξεις κι ἐκφράσεις καλοδουλεμένες με ὑψηλὰ νοήματα.

ΓΛΩΣΣΑ: Ἡ γλῶσσα εἶναι καθαρεύουσα. Μιά καθαρεύουσα ιδιότυπη καὶ ἄριστα δουλεμένη.

ΕΙΔΟΣ: Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφή καὶ ἰδιαίτερα στὴν ἔκφρασι (ἐκφρασι εἶναι ἡ περιγραφή τοπίων, εἰκότων, ἀγαλμάτων, ἀγγειογραφιῶν κτιρίων, ποῦ ἔχει σκοπὸ τὴν ἀνάπτυξι τοῦ καλαισθητικοῦ συναισθήματος τοῦ ἀναγνώστου. Στὴν Βυζαντινὴ περίοδο ἔγραφαν ποιήματα με περιγραφές ἔργων τέχνης καὶ πεζὰ ἔργα, στὰ ὅποια ὀφείλουμε τίς περιγραφές καὶ τίς πληροφορίες γύρω ἀπὸ ἔργα ἀπολεσθέντα). Ὁ Μωρ. με τὰ πολλὰ καλολογικὰ στοιχεῖα, ποῦ στολιζει τὰ ἔργα του, με τὴν ἰδιάζουσα μουσικότητα καὶ τὸν ρυθμὸ του, καταφέρει νὰ μᾶς συγκινήσει καὶ νὰ μᾶς δώσει πλήρη αἰσθητικὴ ἀπόλαυσι.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ὁ Ἄλεξ. Μωραϊτίδης (1851 - 1929) γεννήθηκε στὴ Σκιαθο, ὅπου καὶ πέθανε. Σπούδασε φιλολογία καὶ δίδαξε σὲ γυμνάσια τῶν Ἀθηνῶν. Ἀσχολήθηκε με τὴν δημοσιογραφία καὶ με τὴν διηγηματογραφία. Ἦταν σύγχρονος κι ἐξάδελφος τοῦ Ἄλ. Παπαδιαμάντη. Στὰ ἔργα του παρουσιάζει ἔντονη τὴ ζωὴ τοῦ νησιοῦ του, μικρὲς ἢ μεγάλες μορφές τῆς ἐκκλησίας ἢ γεγονότα τῆς καθημερινῆς ζωῆς· εἶναι περισσότερο ἠθογράφος. Ἐγραψε ταξιδιωτικὲς ἐντυπώσεις «Μὲ τοῦ βορριᾶ τὰ κύματα». Ἐγραψε σὲ γλῶσσα καθαρεύουσα. Δὲν μπόρεσε ὅμως «νὰ ἀξιοποιήσει λογοτεχνικὰ τίς ἐμπνεύσεις καὶ τὴν ἐμπειρία του». Δὲν κατάρθωσε νὰ φτάσει σὲ λυρικὸ παλμὸ τὸν ἐξάδελφό του Παπαδιαμάντη. Λίγο πρὶν πεθάνη, καὶ μετὰ τὸν θάνατο τῆς γυναίκας του, φόρεσε τὸ μοναχικὸ μανδύα με τὸ ὄνομα Ἀνδρόνικος. Τὰ κύρια χαρακτηριστικὰ τῆς προσφορᾶς του εἶναι ἡ ἐντιμότης κι ἡ ἀξιοπρέπεια, ἡ μεθόδευσι κι ἡ ἀρραγῆς πίστι στὴ θρησκεία τοῦ Χριστοῦ, τὴν ὀρθόδοξη, κι ἡ ἀγάπη του σὲ κάθε τι τὸ Ἑλληνικὸ. Ὅπωςδὴποτε ὅμως εἶναι γυμνὸς ἀπὸ ἐσωτερικὲς ἀνησυχίες καὶ προβληματισμούς. Ἔργα του: «Δημ. Πολιορκητής», (μυθιστ.), «Βάρδας Καλλέργης» (1875) (δρᾶμα), «Τιμο-

λέων», «Ἡ ἄλωσις τῆς Κων)πόλεως», Διηγήματα σὲ 5 τόμους κ.ἄ.. Ἡ προτομή του εἶναι κοντὰ στὴν προτομή τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ «ἄλλου παράλληλου», στὴ Σκιάθο.

36. Ἡ Καμπάνα

Διήγημα Ἰ. Κονδυλάκη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 87)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Γνωστὸ εἶναι ὅτι ἀπὸ τὸ 1669, πού οἱ Τούρκοι ὑπέταξαν τὴ μεγαλόνησο κατεχομένη ἀπὸ τοὺς Βενετούς, ὡς τὰ 1912, πού τελικὰ ἐλεύθερη πιά ἐπέτυχε τὴν ἔνωσί της μὲ τὴ μητέρα πατρίδα, ὁ ἀδάμαστος καὶ ἀδούλωτος κρητικὸς λαὸς ἔκαμε πολλὰς ἐπαναστάσεις — πού τις ἐπλήρωσε μὲ ἄφθονο αἷμα καὶ θυσίες—. Στὰ 1692, 1770 (μὲ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ ἥρωα Δασκαλογιάννη), 1821, 1841, 1858, 1860, 1863 1866 - 69 (μὲ τὸ περίφημο ὄλοκαύτωμα τοῦ Ἀρκαδίου). Στὰ 1878 ἔχομε μιὰ ἀποφασιστικὴ ἐξέγερσι (σ' αὐτὴν ἀνήκει καὶ τὸ ἐπεισόδιο τοῦ διηγήματος αὐτοῦ), μὲ τὴν ὁποία ἐπέτυχαν τὴν ὑπογραφή «τοῦ χάρτου τῆς Χαλέπας» (τοὺς ἔδινε μιὰ κάποια διοικητικὴ αὐτονομία). Οἱ Τούρκοι ὁμως, ὅπως συνήθως, κατεπάτησαν αὐτὰ τὰ προνόμια κι ἔτσι στὰ 1897 ἔχομε νέα ἐξέγερσι, ὅποτε οἱ μεγάλες δυνάμεις «τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν ποιούμεναι» παρεμβαίνουν καὶ τὸ μαρτυρικὸ νησί ἀποκτᾷ ἡγεμονία μὲ πρῶτο ἀρμοστή τὸν πρίγκιπα τῆς Ἑλλάδος Γεώργιο.

ΝΟΗΜΑ: Ἡ Κρητικὴ οἰκογένεια Παπαδογιάννη εἶχε νὰ ξεκαθαρίσῃ παλιούς λογαριασμοὺς μὲ τὴν οἰκογένεια τοῦ Τούρκου Φεζομουσταφᾶ (ἐκρατοῦσε ἀπὸ γενιτσάρους πού εἶχαν σκοτώσει Παπαδογιανναίους στὸν καιρὸ τοῦ '21). Μέρα μὲ τὴ μέρα καὶ χρόνο μὲ τὸ χρόνο τὸ μῖσος τους ἐμεγάλωνε καὶ καθὼς ἦσαν γείτονες στὰ χωράφια κάποια μέρα ὁ Π. ἔδειρε ἀνελέητα τὸ Φ. γιὰ τὸ πότισμα. Ζῆ ὁμως ὁ Π. καλλιεργώντας τὴν περίεργη ἐκδίκησί του, νὰ χτυπήσῃ στὴ γειτονιά τοῦ Τούρκου ἀγὰ χαρμόσυνα χριστιανικὴ καμπάνα, καθὼς τὸν ἔχει ἀπειλητικὰ - προφητικὰ προειδοποιήσει. Ἀλήθεια πάντα μιὰ καμπάνα εἶναι στὸ κέντρο τῆς ζωῆς του! Γιὰ χτύπημα σιδερένιου σήμαντρου παρ' ὀλίγο ἢ μισητὴ φάρα νὰ σκοτώσῃ τὸν πατέρα του τὸν παπὰ κάποτε· γιὰ τὴν καμπάνα πού ἐπὶ τέλους ἔφεραν στὸν Ἅγιον Γεώργιον στὰ 1857 ἔκλαψε ἀπὸ χαρὰ. Καὶ τὸ πρᾶγμα θὰ ἔχη συνέχεια... Βρισκόμαστε στὰ 1878, ἀμέσως ἔπειτα ἀπὸ

τῆ νικηφόρα ἑλληνικὴ ἐξέγερσι, καὶ οἱ Ῥωμιοὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἀνεπτερωμένο ἠθικὸ τοὺς ἔχουν πάρει καὶ ἐπίσημα διάφορα προνόμια καὶ διευκολύνσεις, ἔτσι ποὺ προκαλοῦν συχνὰ τοὺς ὀυνάστες Τούρκους. Μέσα λοιπὸν σ' αὐτὸ τὸ «κλίμα» μπαίνει ἀρματωμένος ὁ Παπαδογιάννης στὸν τούρκικο καφενὲ καὶ σὲ λογομαχία μὲ τὸν ἀντίπαλό του τὸν ἐμπαιζει καὶ τὸν ἀπειλεῖ, καθὼς καὶ τοὺς Τούρκους του, οἱ ὁποῖοι ὀργίζονται, ἀλλὰ τρέμουν, γιὰτὶ ἐξ ἄλλου ὁ Παπ. ἔχει τονώσει καὶ τὸ θάρρος τῶν συχωριανῶν του. Ἔτσι μιὰ Κυριακὴ τοὺς παρακινεῖ, ὄλοι ὀμαδικὰ νὰ πάνε νὰ γκρεμίσουν τὸ σπιτί τῆς χανούμισσας καὶ τὸ στάβλο ποὺ ἦσαν πάνω στὸ παλιὸ ἐκκλησάκι τῆς Παναγίας. Καὶ ἀφοῦ ἡ Τούρκισσα νοικοκυρὰ δὲν ἠθέλησε, δασκαλεμένη, νὰ τοὺς τὸ παραχωρήσει, τότε αὐτοὶ μὲ μανία κατεδάφισαν τὸ κτίσμα καὶ σὲ λίγες μέρες ἦταν ἔτοιμη ἡ λευκὴ ἐκκλησία. Ἄλλὰ καὶ τὴν τόσο ποθητὴ καμπάνα ἔφερε ὁ Παπαδ., ἡ ὁποία χαρμόσυνα ἐλαλοῦσε τρεῖς ἡμέρες. Δηλαδὴ τὸ τάμα τῶν δακρυσμένων χρόνων ἔγινε. Ἄλλὰ μόνο αὐτό; μὰ καὶ ἡ πιὸ θριαμβευτικὴ ἐκδίκησι; γιὰτὶ τί ἔγινε τὴν 4ῃ μέρα; Ἄπλοῦστατα, ἡ κηδεῖα τοῦ Φεζομουσταφᾶ, ποὺ πῆγε «σκαστός»...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

Ἡ δομὴ τοῦ ἐπιτρέπει τὸ χωρίσμα στὶς ἐξῆς ἐνότ.: α) «ἡ ἐπανάστασις... ἔφταξε». Στὴν ὑπόδουλη Κρήτη τὰ πράγματα ἔχουν ἀρκετὰ βελτιωθῆ γιὰ τοὺς Ἑλληνας. β) «ὁ πατέρας... ἀφτί σου κοντά». Ἀναδρομὴ στὴν παλιὰ ἔχθρα, ποὺ χωρίζει τίς οἰκογένειες τῶν δύο πρωταγωνιστῶν μας, (τοῦ Κρητικοῦ καὶ τοῦ Τούρκου ἀγᾶ). γ) «Ὁ Παπαδογιάννης... ἀπὸ τὸ κακό του». Οἱ Κρητικοὶ χτίζουν ἐκκλησάκι, στήνουν τὴν καμπάνα τοὺς καὶ παίρνουν ἐκδίκησι μὲ τὸ θάνατο τοῦ ἀγᾶ.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία: ζαμάνι, τὸ = καιρὸς (τουρκ. zaman). Ἡ σκᾶση = τὸ σκᾶσιμο, ὁ καημὸς. Μαλώνω = φιλονικῶ, πολεμῶ < μαλιὰ = φιλονικία, τσακωμὸς. Κατὰ Γ. Χατζιδ. < ὀμαλώνω (ὀμαλὸς) = διορθῶνω σιάζω τὸ παιδί μὲ ἐπιπλήξεις. Σῶχωρο, τὸ = ὁ μεταξὺ χῶρος, τὰ σύνορα. Καὶ οἱ ἰδιωματισμοί: Ἐπά = ἐδῶ (συγκεκριμ. τύπος τοῦ ἐπάνω). Κόθγει = κόθει. Ἴντα = τί, ποιὰ < τ' Ἴντα < τί εἶναι τά; Τά = αὐτά. Δηλαδὴ ἔχομε στὴν κρητικὴ διάλεκτο πολὺ συνηθισμένη τὴν ἀντωνυμιακὴ χρῆσι τοῦ ἄρθρου, ὅπως ἀκριθῶς καὶ στὸν Ὀμηρο. ἴν) εὐκολα: Ἄξιοπαρητήρητη ἐδῶ ἢ τόσο μεγάλη ἀφαίρεσι τῶν φθόγγων (δηλαδὴ τὸ ρ. εἶναι κατέληξε στὸ... ἴν). Κατέχω = ξέρω. Μπλιό = πλέον, πιὰ. Ὄντέν = ὅταν. Τὸ λοιπὸς = τὸ λοιπόν. Βλοσυρὸς = μὲ ἀγριωπὸ βλέμμα. Ὄσφύς, ἡ = ἡ μέση. (βλέπε καί: ὀσφυϊκοὶ σπόνδυλοι). Ἡ γιῶρα = ἡ ὄρα. Ἐφταξε = ἔφτασε.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Ἄγας = πολιτικός ἢ στρατιωτικός βαθμοῦχος στήν Τουρκία (τουρκ. aga), τοπάρχης, σατράπης, ζῶν, ζῶν μέ ἀνέσεις. Στά 66: Βλέπε «εἰσαγωγικά». Ἄλλάχ = ὁ θεός τῶν Μουσουλμάνων. Ἄπό τὸ ἑβραϊκ. Ἐλωάχ = φοβερὸς ἢ ἀπό τὸ ἀραβ. Ἐλλέχ = ὁ μέγιστος. Κατ' ἄλλους ἀπό τὸ Ἄλ (ὁ) + Ἄλάχ = ὁ προσκυνοῦμενος.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ρωμαϊκὴ μαχαίρα: Μποροῦμε νὰ τὸ πάρωμε καὶ σὰ συνεκδοχὴ (= ἔνοπλοι ρωμιοί), ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀπαραίτητο νὰ εἶναι καὶ σχῆμα. Τὸ πρόσωπο εἶχε συννεφωθῆ: μεταφορά. Ὁμίλει ὁ θρασυμὸς τῆς ψυχῆς του: Προσωποποίησι καὶ μεταφορά. Ἄλλ' ἐδῶ τὸ καλύτερο στολίδι εἶναι ὁ ἔξοχος καὶ φυσικὸς διάλογος. Ἐπίσης ἡ σκηνὴ στὸν τούρκικο καφενὲ μέ τοὺς δύο πρωταγωνιστές, τὸν τουρκαλὰ ἀγὰ καὶ τὸν προκλητικὸ κρητικὸ.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ σκλαβωμένοι κρητικοὶ εἶχαν τέτοια ἀπαράδεκτη μεταχείρισι ἀπὸ τοὺς κατακτητὲς Τούρκους, πὺ ζοῦσαν μέ τ' ὄνειρο τῆς ἐκδικήσεως. β) Οἱ Τούρκοι ἀφεντάδες ἔχουν τόσο συνηθίσει στήν ἐπιβολὴ καὶ στήν... κατάχρησι ἐξουσίας, ἔτσι πὺ δὲ μποροῦν νὰ διανοηθοῦν ὅτι «ἔχουν οἱ καιροὶ ἀλλάματα».

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: Κύρης (κύριος) = ὁ πατέρας, ἐδὰ = τώρα, (χρον.), ἐδῶ (τοπικ.). εἶναι κι αὐτὸ κρητικὸς ἰδιωματισμὸς. Πισσοκόκκαλος = αὐτὸς πὺ ἔχει πίσσα στὰ κόκκαλα, ὁ ἁμαρτωλὸς.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία: Μεχμέτ Ἄλῆς: ὁ δραστήριος καὶ ὀργανωτικὸς χεβίδης (σατράπης, ἡγεμόνας) τῆς Αἰγύπτου. Ἄλβανὸς τὴν καταγωγὴ, ἐγεννήθη στήν Καβάλα· στήν Αἴγυπτο εἶχε πολεμήσει ἐνάντια στὸ Ναπολέοντα. Στά 1824 ὁ σουλτάνος Μαχμουτ ἀδυνατώντας νὰ καταπνίξῃ τὴν ἑλληνικὴ ἐπανάστασι πὺ ἐζήτησε τὴ σύμπραξι του (ἐκστρατεία τοῦ θετοῦ γιοῦ του Ἰβραήμ), ἐπειδὴ διέθετε ἰσχυρὸ στόλο καὶ τακτικὸ στρατό. Γιὰ τὴν πολύτιμη αὐτὴ συμβολὴ ὁ σουλτάνος μέ συμφωνία τοῦ παρεχώρησε τὴν Κύπρο καὶ τὴν Κρήτη. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ Μεχμέτ ἔδωσε στοὺς Κρητικὸς ἀρκετὰ προνόμια καὶ περιώρισε τίς αὐθαιρεσίες τῶν Τούρκων, μέ ἀποτέλεσμα οἱ Ἕλληνες νὰ γίνουν ἐπιθετικοὶ καὶ νὰ προκαλοῦν τοὺς κατακτητὲς. Μουσταφὰς πασάς: προφανῶς δὲν πρόκειται γιὰ τὸ Μ. Γκιριτλή, πὺ κατέπνιξε τὴ θρυλικὴ ἀντίστασι στὴ μονὴ τοῦ Ἀρκαδίου τὸ 1869, γιατί «ὁ Παπαδογιάννης τὰ ἐγνώριζε ὅλα αὐτὰ (γιὰ τὸ Μουσταφὰ τοῦ κειμένου μας) πρὸ τοῦ 1857». Συνεπῶς θὰ πρόκειται γιὰ ἄλ-

λο (ἐξ ἄλλου ἢ Τουρκία εἰσάγει... δεκάδες τέτοια πρόσωπα καὶ ὀνόματα...)· Μουσταφὰ πασὰ στὴν Κρήτη μεταξὺ τῶν 1830 - 1857.

Σήμαντρο: Βλέπε ποίημα «Ἐσπερινός»... ζαμπίτης = Τούρκος ἀστυνόμος. Γιανίτσαρος (γενίτσαρος): Βλέπε «Παιδομάζωμα».

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Πάλι ἔχομε ζωηρὸ διάλογο καὶ τίς τόσο παραστατικὲς σκηνές μὲ τὸ μαχαίρωμα τοῦ παπαῦ καὶ κείνη μὲ τὸν ἄγριο ξυλοδαρμὸ στὸ πότισμα.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσικὴ ἔρμηνεία: στάβλος, (καὶ κακῶς: σταῦλος), γιατί εἶναι ἀπὸ τὸ λατιν. **Stabulum** = χώρος ὅπου στέκονται τὰ ζῶα. ζόρι = βία < τουρκ. **zor**. κατηφής = θλιμμένος, κατσούφης < κατά + φάος (φῶς) μὲ τὰ μάτια κατεβασμένα. Κατ' ἄλλους < κατά + ἀφή (ἄπτω) = συνάπτω πρὸς τὰ κάτω. Ἐξομώσαντες (ἐξ + ὄμνυμι) = ἀρνησίθρησκος. Χάλι, τὸ = κατάντια, κακὴ κατάστασι. Εἶναι ἡ τουρκ. λέξι **hal**.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία: Ἐπανάστασις 1878: Βλέπε «εἰσαγωγικά». Χανούμισσα: < τουρκ. **Hanum** = κυρία. Τζαμί: < τουρκ. **camî** = μουσουλμανικὸ τέμενος (προφανῶς, μὲ ἀναδιπλασιασμὸ τοῦ τόνου, ἀπ' ἐδῶ προέρχεται ἡ λέξι τζάμι (ὕαλοπίνακας).

Νόημα β' ἐνότητος: Ἡ ἀνατολίτικη νοοτροπία καὶ ἀντίληψι καὶ τὸ γενναῖο καὶ ἀδούλωτο φρόνημα δὲ μποροῦν νὰ κάμουν ποτὲ ἀνεκτὴ συν-ὑπαρξῆ.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Σ' ὄλο τὸ ἀνάγνωσμα λιγοστὰ τὰ ἐπίθετα τὴν πρώτη θέσι τὴν ἔχουν τὰ οὐσιαστικά καὶ τὰ ρήματα, γιατί αὐτὸ ἀπαιτεῖ ὁ ρεαλισμὸς τοῦ ἔργου. Ἐδῶ δεσπόζει ἡ ὀρμητικὴ σκηνὴ τῆς κατεδαφίσεως τοῦ τούρκικου κτίσματος - μιάσματος.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ἡ ἀνθρωπιὰ ποὺ ὑπάρχει ἔμφυτη στὸν Ἕλληνα δὲν τὸν ἀφήνει καὶ στὴν πιὸ λυσσασμένη ἐκδίκησί του νὰ εἶναι ἀπάνθρωπος καί, νὰ ἀνταποδίδῃ ὡμὰ τὸ «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ...».

Π ε ρ ῖ λ η ψ ι τ ο ὕ ὀ λ ο υ: Στὰ 1878 σ' ἓνα χωριὸ τῆς Κρήτης, ἓνας σωστὸς ἄνδρας μὲ ὑπερήφανο φρόνημα καὶ μὲ συνείδησι τῆς ὑπεροχῆς του (διερμηνεύοντας ἄλλωστε ἐπάξια τὰ αἰσθήματα καὶ τίς δι-αθέσεις καὶ τῶν ἄλλων συχρικριανῶν του, μὰ καὶ ὀλοκλήρου τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ) ἀπέναντι στοὺς φριχτοὺς Τούρκους κατακτητῆς, ἔζησε θρέφοντας

Ένα όνειρο, να «γδικιωθή» και να ρεξιλέψη τον τύραννο, πράγμα που τελικά έπέτυχε.

ΚΕΝΤΡΙΚΗ ΙΔΕΑ: 'Ο δυνάστης, ό ύβριστής και «έπηρμένος» έρχεται ή ώρα που γκρεμίζεται, και τό δίκιο με την ήθική τάξι επανέρχονται.

ΓΛΩΣΣΑ: Είμαι ή γοητευτική καθαρεύουσα του Κονδυλάκη, με άρκετους ιδιωτισμούς κρητικούς στα διαλογικά μέρη.

ΥΦΟΣ: 'Απλό, φυσικό, παραστατικό' ό Κονδ. είναι γεννημένος άπολαυστικός άφηγητής, πραγματικός «στυλίστας», και ξέρει να συναρπάξη.

Ψυχολογική έρμηνεία: 'Από τις πρώτες γραμμές του τούτο τό άφήγημα μάς κερδίζει δλόψυχα και μάς κάνει να δοκιμάζουμε τά ίδια συναισθήματα με τον ήρώά μας. 'Έτσι περνούμε μαζί του από τή ντροπή και τήν άπογοήτευσι για τήν μεταχείρισι του δυνάστη, μαζί του όμως τροχίζουμε και τό πείσμα μας και τή θέλησί μας γι' άνάστασι, μαζί του καταστρώνουμε τό σχέδιο τής εκδικήσεως. Και κείνη τήν Κυριακή του θριάμβου, που σί Κρητίκαροι του Παπαδογιάννη με τό όπλο στο ένα χέρι και τήν τσάπα στο άλλο κατεδαφίζουν με τήν όρμή τής καταιγίδας τό βέηλο τούρκικο κτίσμα και όρθώνουν εκεί πάνω τήν δλόλευκη εκκλησιά τής Παναγιάς, ζοϋμε κι έμεις εκεί κοντά αυτό τό παραλήρημα, έτσι που έχομε —έστω για λίγο, έστω σά σέ όνειρο— τή συναισθησι ότι από παντού από τά σκλαβωμένα «άγιάσματά» μας ό χριστιανικός σταυρός γκρεμίζεται με πάταγο τό μισοφέγγαρο, και φουσκώνει μέσα μας ή ευχή του ποιητού Λ. Μαβίλη «στο βυθό να γκρεμιστή ή Τουρκιά, τ' άνίερο τέρας!».

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Παπαδογιάννης: Είμαι ό αντιπροσωπευτικός τύπος του Κρητικού' άτίθασος, φιλελεύθερος, ακατάβλητος, πραγματικός ιδεολόγος. 'Όπλα του όχι μόνο ή πιστόλα και ή μαχαίρα του, αλλά και τό χωρατό του και ή άστραφτερή έξυπνάδα του. Προσηλωμένος στην πίστι των πατέρων του και στα έθνικά του ιδανικά, πιστεύει στη λευτεριά του γένους του, με τή συνείδησι τής ύπεροχής άπέναντι στον ανατολίτη κυρίαρχο. Γνωρίζει καλά πως αντιπροσωπεύει ένα λαό που ξέρει: «τί είχε, τί έχασε, τί θέλει, τί του πρέπει». Τό κίνητρό του δέν είναι στενό, προσωπικό, άλλ' εντός του ήγει τό θούριο τής πολυθασανισμένης, άλλ' άθάνατης φυλής του: «πότε θα κάνει ξαστεριά...».

'Ο Μουσταφά άγάς είναι ό αφέντης, που έμαθε και συντηρείται από τό άσθεστο μίσος για τό ραγιά και τις άδικοπραξίες. Κοντόθωρος και στενοκέφαλος δέ θέλει, ή καλύτερα δέ μπορεί, να καταλάβη «των καιρών τά αλλάματα». Και καθώς δέ μπορεί να διανοηθή κλν ότι ή έξουσία του «ζε-

πέφτει», σκάζει κυριολεκτικά από τὰ σκοτεινά του πάθη καὶ τὴ μισαλλοδοξία του.

Ἀλήθεια θέλομε δὲ θέλομε τοῦτος ὁ καλοζωισμένος ἀνατολίτης μᾶς θυμίζει τὸν ἀγὰ τῆς Λυκόδρουσης· στὸ «Χριστὸς ξανασταυρώνεται» τοῦ Καζαντζάκη. Ἀλλὰ καὶ ὁ Παπαδογιάννης κάπως τὸν «Καπετὰν Μιχάλη» του, μάλιστα ἐκεῖ πού μπαίνει μὲ τὴ φοράδα του στὸν τούρκικο καφενὲ καὶ προκαλεῖ τὸ Νουρῆ - Μπεη... Ἀλλ' ἄς εἰποῦμε καὶ δυὸ λόγια γιὰ τὴ μεγάλη, τὴν παράξενη... πρωταγωνίστρια τοῦ ἔργου μας, τὴν καμπάνα. Ἀπ' τὴν πρώτη γραμμὴ ὡς τὴν τελευταία κυριαρχεῖ ἡ καμπάνα, πρέπει ὅπωςδήποτε σ' αὐτὴ νὰ δοῦμε συμβολικὰ συγκεντρωμένα ὅλους τοὺς πόθους, τὶς λαχτάρεις καὶ τὰ ὄνειρα τοῦ τραγικοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ τὸ φόβητρο τοῦ δυνάστη γιὰ τὶς φανερὲς μὰ καὶ λαθάνουσες δυνάμεις πού υπάρχουν στὸ «ραγιά», καὶ πού ἐνωμένες θὰ τὸν συντρίψουν...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἓνα διήγημα μὲ ἱστορικὸ πυρήνα (ἀνήκει στὸν κύκλο τῶν λεγομένων «πατριωτικῶν») καὶ ἔντονο τὸ ἠθογραφικὸ στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ὁ συγγραφέας μας ἐντάσσεται στοὺς πεζογράφους τῆς νέας ἀθηναϊκῆς σχολῆς καὶ στὴν Ε' περίοδο (1880 - 1920).

ΓΕΝΙΚΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΗΘΟΓΡΑΦΙΑ: Στὸ τέλος τοῦ 18ου αἰώνα, ἐκεῖ γύρω στὰ 1880, κάτω ἀπὸ τὴν ἐπίδρασι τῶν λαογραφικῶν μελετῶν τοῦ Ν. Πολίτου καὶ τῶν ὁπαδῶν του, γίνεται μιὰ σημαντικὴ στροφή στὴν πεζογραφία μας. Παρατηρεῖται ἀπομάκρυνσι ἀπὸ τὰ ἡρωϊκὰ θέματα κι ἔχομε προτίμησι καὶ ἐνδιαφέρον στὴν καθημερινὴ ζωὴ, κυρίως δὲ τῆς ἐπαρχίας καὶ τῆς ὑπαίθρου. Αὐτὰ τὰ πεζογραφήματα ὠνομάσθησαν ἠθογραφίες, μὲ πρώτη «τὸν Παπα - Νάρκισσο» τοῦ Δ. Βικέλα. Ὁ Κ. Δημαρᾶς σημειώνει: «Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἠθογραφίας εἶναι ἡ ἀγάπη τῆς λεπτομέρειας, ἡ τάσι γιὰ τὴν περιγραφή, ἡ ἔλλειψη σύνθεσης καὶ ἡ ἔλλειψη ψυχογραφίας». Ἔχει λεχθῆ, ἴσως μὲ κάποια ὀσφι ὑπερβολῆς, ὅτι σχεδὸν ὅλη ἡ ἑλληνικὴ πεζογραφία εἶναι ἠθογραφίες. Διακρίνουν ὅμως τὶς κατώτερες (α' βαθμίδα), πού εἶναι ἀπλὲς περιγραφές, τὶς μεσαῖες (ὅπως εἶναι τὰ περισσότερα ἔργα τοῦ Καρκαβίτσα π.χ.), καὶ στὶς ἀνώτερες (πού ἀφήνουν θὰ ἐλέγαμε τὴ μία διάστασι τῆς ἀπλῆς ἠθογραφίας καὶ προχώρουν σὲ βάθος, ὅπως π.χ. τὰ ἀξιολογώτερα πεζὰ τοῦ Παπαδιαμάντη, τοῦ Μυριβήλη).

ΓΕΝΙΚΗ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΙ: Ἦταν ἓνα ἀνάγνωσμα μὲ πολλὴ ἀλήθεια, φυσικότητα καὶ ἀμεσότητα· γιατί εὐκολα κανεὶς διακρίνει μερικὰ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα τοῦ Κονδ. π.χ. γνωρίζομε ὅτι σ' αὐτὴ τὴν ἐξέγερσι τοῦ

1877 - 78 ο συγγραφέας 16 χρονών, μαθητής, άρπαξε όπλο κι έτρεξε για τόν ξεσπλασμιό τής Κρήτης του.

Έπειτα ή έντεχνη πλοκή του μάς κερδίζει άμέσως τó ενδιαφέρον, καθώς τά γεγονότα ξετυλίγονται στον ίδιο τόπο σέ χρονικό βάθος όμως, πρò τού 21 μέχρι τó 1878, πού έχομε τήν κεντρική ύπόθεση. Γενικά τούτο τó διήγημα είναι από κάθε άποψη άρτιο και άντιπροσωπευτικό τής τέχνης και τού ύφους τού Κονδυλάκη.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Έγενήθη στó Βιάννο τής Κρήτης τó 1861, όπου και άπέθανε τó 1920. Έδω έχομε ένα έξοχο ταλέντο τών νεοελληνικών γραμμάτων, αλλά και έναν άγνό και άδολο άνθρωπο (άδικημένο όμως κι άγνωμένο ως τó θάνατό του. Η περίπτωση του θυμίζει κάπως τόν Παπαδιαμάντη. Είναι ή μοίρα πολλών ταλαντούχων τού πνεύματος έδω στον τόπο μας...). Ό Κονδ. ήταν μορφή άγωνιστική: Τουλάχιστον αυτό δείχνει ή διαδοχική σειρά «τών έπιτηδευμάτων» πού αλλάζει. Έτσι τόν βλέπομε γραμματέα δικαστηρίου, δάσκαλο, δημοσιογράφο, πεζογράφο, χρονογράφο, επαναστάτη... Γιατί στα 1877, όταν έξέσπασε επαναστατικό κίνημα στην Κρήτη, άφησε τες σπουδές του κι έτρεξε έθελοντής. Ό συγγραφέας μας υπήρξε πηγαίο ταλέντο πεζογράφου: είναι πραγματικός «στυλίστας» κι έγραψε σέ γλώσσα καθαρεύουσα (μιά προσωπική όμως, χαριτωμένη και άνετη), στó τέλος δέ έδωσε και δείγματα ώραίας δημοτικής.

Σ υ γ γ ρ α φ ι κ ό έ ρ γ ο: Έδωσε έξοχες ήθογραφίες τού κρητικού λαού, αλλά και ψυχογραφίες, γεμάτες χιούμορ, πνεύμα και καλαισθησία: «Όταν ήμουν δάσκαλος», «πρώτη αγάπη», «ó Πατούχας» (έξοχη νουβέλλα, τó άριστούργημά του). Έπίσης έδωσε συμπληρωματικά «τήν ιστορία τών Κρητικών επαναστάσεων» τού Ζαμπελίου.

6) Μεταφράσεις: Μετέφρασε γαλλικά μυθιστορήματα και τόν άρχαίο Λουκιανό, μέ τόν όποίο έχει άλλωστε πολλές όμοιότητες (πνεύμα-τα όξύτατα, καυστικά, κριτικά, χαριτωμένα).

γ) Χ ρ ο ν ο γ ρ ά φ η μ α: Ό Κονδ. θεωρείται, μαζί μέ τó Νιρβάνα, ó πατέρας τού ελληνικού χρονογραφήματος. Έτσι από τες στήλες τού «Έμπρòς» μέ τó ψευδώνυμο Διαβάτης επί 20 όλόκληρα χρόνια έφαίδρωνε και έδίδασε τούς φανατικούς άναγνώστες του. (Βλέπε και τó «ή γέννησι τού Σωτήρος»). Ό γραμματολόγος μας Άρ. Καμπάνης γράφει: «καθημερινό μάθημα πολιτισμού, άρετής και εύθυκρισίας χαρακτηρίζει τó χρονογράφημα τού Κονδ. ó Νιρβάνας». Βλέπε και «έπισκόπησι νεοελληνικής λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 259.

37. Κρήτη

Ποίημα: Π. Νιβάνα

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 92)

ΝΟΗΜΑ: Στὸ τετράστιχο αὐτό, ποὺ εἶναι ἕνα πραγματικὸ ἐπίγραμμα, ὁ ποιητὴς —καθὼς ἀγναντεύει γοητευμένος ἕνα ἡλιοβασίλεμα στὸν Ψηλορείτη— κάνει ἕνα λακωνικώτατο καὶ περιεκτικώτατο χαιρετισμὸ στὴν Κρήτη. Τοῦ φαίνεται ὅτι τὰ χρυσομένα σύγνεφα τοῦ ἡλιοβασιλέματος εἶναι στέμμα στὴν κεφαλὴ τῆς Κρήτης καὶ τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ, αὐτὸ τὸ πορφυρὸ χρῶμα τῆς δύσεως, σμίγεται καὶ γίνεται ἕνα μὲ τὸ χυμένο αἷμα τῶν ἡρωϊκῶν παιδιῶν τῆς Κρήτης.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὠραία καὶ πολύχρωμη δημοτικὴ, ποὺ μᾶς δίνει τὸ μέτρο τῶν ἐκφραστικῶν δυνατοτήτων τοῦ ποιητοῦ μας.

ΜΕΤΡΟ: Ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι, μὲ ὁμοιοκαταληξία πλεκτὴ (αβαβ).

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Κι ὅμως αὐτὸ τὸ ἐλαχιστότατο στιχοῦργημα τίς ἔχει τίς ὁμορφιές, τόσο πυκνοστοιβαγμένες, ποὺ θυμίζει τὸ μικρότατο φι-αλίδιο μὲ τὸ πυκνὸ ἀξεθύμαστο ἄρωμα, ποὺ ἂν τυχὸν καὶ σπάσει μισχο-μυρίζει ὁ κόσμος... «Τὰ σύγνεφα - χρυσὸ στέμμα»: Μεταφορὰ, ἀλλὰ καὶ παρομοίωσι καὶ εἰκόνα. «Τὸ αἷμα τοῦ οὐρανοῦ»: Μεταφορὰ, ἀλλὰ καὶ παρομοίωσι καὶ εἰκόνα.

Ψηλορείτης (Ἰδη): Τὸ ψηλότερο βουνὸ τοῦ νησιοῦ μὲ 2456 μ. ὕψος, ποὺ κατέχει τὸ κέντρο του καὶ τὸ χωρίζει στὸ βόρειο καὶ στὸ νότιο. Ἀλήθεια, νὰ ὑπάρχη πιὸ βαρυφορτωμένο ἀπὸ τὸ θρύλο καὶ τὴν ἱστορία καὶ χιλιοτραγουδισμένο βουνὸ (μὲ ἐξαίρεσι τὸν Ὀλυμπο), ἀπὸ τὰ θάβη τοῦ μύθου μέχρι σήμερα ποὺ ἤχουσι ἐκεῖ τὰ «ριζίτικα» τραγούδια!

Αἰτιολογία τοῦ ποιήματος: Βέβαια ἦταν μιὰ φευγαλέα ποιητικὴ ἀστραφιά· σχεδὸν δὲν προλάβουμε νὰ γευθοῦμε τίποτε. Κι ὅμως· «ἐξ ὄνυχος τὸν λέοντα...». Ὁ ποιητὴς ἀπὸ σεβασμὸ ἢ δέος μπροστὰ στὴ δόξα καὶ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Κρήτης δὲν ἠθέλησε νὰ μακρηγορήσῃ· εἶπε δυὸ με-στὰ λόγια, ποὺ ὅμως ἅμα τὰ ξεδιπλώσαμε θὰ δίνουν καὶ τὸ ἔπος γιὰ τοὺς

ήρωϊκούς, τούς τιτάνιους αγώνες, και τὸ λυρισμὸ γιὰ τὴν ὁμορφιὰ τῆς Κρήτης, ἀλλὰ και τὸ δρᾶμα γιὰ τὴν αἱματοδοαιμένη πορεία της!..

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια γιὰ τὴν Κρήτη, τὴ μία και τὴν ἀσύγκριτη ἀπὸ κάθε ἄποψι, ἔχουν γραφῆ τόσα κείμενα και τραγοῦδια, ὅσα και οἱ ἀλογάριστοι ἥρωισμοὶ τῶν παιδιῶν της και οἱ ἀτέλειωτες ὁμορφάδες της! Ἄλλ' ἐδῶ θὰ παραθέσωμε ἀπλῶς μερικὸς προχείρους τίτλους ποιημάτων, ποὺ ἀναφέρονται σ' αὐτῆ: «Ἡ Κρήτη», «Πλήρωμα τοῦ χρόνου», τοῦ Α. Μαβίλη. «Ὁ ἔρκος» τοῦ Γ. Μαρχοῦ, «Ὁ Κρητικὸς» τοῦ Σολωμοῦ, «Ἡ Κρήτη» τοῦ Παλαμᾶ.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Πέτρου Ἀποστολίδη ποῦ, καταγόμενος ἀπὸ τὴ Σκόπελο, ἐγεννήθη τὸ 1866 στὴ Μαριανούπολι τῆς Ρωσίας κι ἀπέθανε στὸν Πειραιᾶ τὸ 1937. Ὑπηρετήσε στὸ πολεμικὸ ναυτικὸ κι ἔφθασε μέχρι γενικὸς ἀρχίατρος. Ἀπὸ πολὺ νέος ἔδειξε τὸ λογοτεχνικὸ του τάλαντο και τὴ δημοσιογραφικὴ του κλίσι. Πολύπλευρος και παραγωγικὸς συγγραφέας, ἐνημερωμένος πλατεῖα πάνω στὰ εὐρωπαϊκὰ ρεύματα.

Στὰ 1923 παίρνει τὸ ἀριστεῖο γραμμάτων και τεχνῶν και τὸ 1928 ἀκαδημαϊκός. Προώθησε και ἀνέδειξε ἀρκετοὺς νέους λογοτέχνες. Ἡ γλῶσσα του ξεκίνησε ἀπὸ μιὰ αὐστηρὴ καθαρεύουσα, ἐπέρασε στὴ μικτὴ και κατέληξε σὲ μιὰ ὠραία δημοτικὴ. Στὰ γραπτὰ του εἶναι ὀλοφάνερη ἡ προσπάθειά του γιὰ νὰ πετύχη τὴν τελειότητα. Εἶναι ἕνας «στυλίστας», ποὺ ἀκόμη και τὸ πεζογραφικὸ του ἔργο τὸ πλημμυρίζει ἕνας πλούσιος λυρισμὸς. Ἀνήκει στὴν Παλαμικὴ σχολή, ἀλλ' εἰδικώτερα αὐτόν, καθὼς και τοὺς: Κ. Χρηστομάνο, Πλ. Ροδοκανάκη, Ἀπ. Μελαχροινό, Ζαχ. Παπαντωνίου, τοὺς τοποθετοῦν, λόγῳ τοῦ κομποῦ, ἐπιμελημένου μέχρι τὴν ἐπιτήδευσι ὕφους, στὴν ὁμάδα τῶν «ὠραιολόγων».

Συγγραφικὸ ἔργο: α) Ποιήματα: «Δάφναι», «πηγὴ λαλέουσα». β) Μυθιστορήματα: «Ἐγκλημα στὸ Ψυχικὸ», «Ἀγριολούλουδο», «Τὸ συναξάρι τοῦ παπα - Παρθένη (αὐτὸ εἶναι διήγημα). γ) Φιλοσοφικοὶ και κριτικοὶ στοχασμοί: «Τὸ βιβλίο τοῦ κυρ Ἀσόφου», «ὀμιλίες μὲ τὸν ἑαυτό μου», «λόγοι και ἀντίλογοι», «ἡ φιλοσοφία τοῦ Νίτσε». δ) Θεατρικά: «Ὁ ἀρχιτέκτων Μάρθας», «Μαρία ἡ Πενταγιώτισσα». ε) Ἄλλ' ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἔκαμε τόσο δημοφιλῆ εἶναι τὸ χρονογράφημα. Τὸν εἶπαν δάσκαλο και τελειωτὴ τοῦ εἴδους (βλέπε και πεζογράφημα «ἡ γέννησι τοῦ Σωτήρος»). Ἔδωσε πάνω ἀπὸ 10.000 χρονογραφήματα (κυρίως στὴν «Ἐστία»).

Ἡ σάτιρά του εὐπρόσδεκτη ἄνετη, και πολιτισμένη. «Ἰσορροπία γλωσσικὴ, νοηματικὴ και συναισθηματικὴ, καθὼς και μελετημένη ἀρμονία ἀπλώνονται σ' ὀλόκληρο τὸ ἔργο του» γράφει ὁ Π. Νικόδημος. Και ὁ κριτικὸς τῆς λογοτεχνίας μας Ἄρ. Καμπάνης: «σ' ὀλο του τὸ ἔργο ὕ-

πάρχει ποιητική διάθεσι, χωρίς όμως πλούσιο υπόστρωμα προσωπικῶν ἀναμνήσεων». Βλέπε καὶ «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 360.

38. Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις

Ἐπιστολὴ Ἀδ. Κοραῆ

(Ἀναγνωστικὸν Ο,Ε.Δ.Β. σελ. 92)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἐπιστολὴ εἶναι τὸ γραπτὸ ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο ἔρχονται σὲ ἐπαφὴ δύο (ἢ περισσότεροι ἄνθρωποι), ποὺ θρῖσκονται μακριά. Οἱ ἀρχές της εἶναι βαθιὰ στήν ἀρχ. Ἑλλ. ποίησι. (Ἰλιάδα Ζ' στ. 169 - 170 «καὶ μέσα εἰς κλειστὸν πίνακα τοῦ ἔδωκε σημεῖα, / ποὺ χάραξε κακόδουλα μὲ νόημα θανάτου, / τοῦ πενθεροῦ του νὰ δειχθοῦν διὰ νὰ τὸν ἀφανίσῃ...» μετφρ. Ι. Πολυλά). Συνεχίζεται στήν Ἑλλ. Πιεζογραφία, στὴ Λατινικὴ, στὴ Βυζαντινὴ καὶ σήμερα, κάπως περιωρισμένα. Ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ μπορεῖ νὰ διαφανῇ ἡ μόρφωσι καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ ἐπιστολογράφου, ὁ χαρακτήρας του καὶ γενικὰ ἡ ὄλη του ψυχὴ. Γι' αὐτὸ χρειάζεται μεγάλῃ προσοχὴ νὰ καταβάλλῃ ὁ ἐπιστολογράφος. Γνωστοὶ ἐπιστολογράφοι: Πλάτων, Ἰσοκράτης, Δημ. Φαληρέας, Κικέρων, Γρηγόριος Ναζιανζηνός, Ἀπ. Παῦλος, 21 ἐπιστ. τῶν Ἀποστόλων κ.ἄ. (βλ. περισσότερα: Π. Νικοδήμου: Μ. 45 σελ. 19).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Κοραῆς γράφει ἐπιστολὴ στὸν πρωτοψάλτη τῆς Σμύρνης Δημ. Λῶτον, στὶς 11.6.1786. Ἀρχικὰ ἐξηγεῖ τοὺς λόγους, γιατί θὰ περὶ-αυτολογῆσῃ σ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ του καὶ στὴ συνέχεια ἐκθέτει τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ὁποίους εἶναι χαρούμενος. "Ἐδῶσε τὴ μάχη τοῦ διδακτ. διπλώματος μπρὸς στοὺς καθηγητές του καὶ σὲ πολλοὺς ἄλλους σοφοὺς. "Ὅλοι τὸν ἐπήνεσαν καὶ τὸν ἐχαροποίησαν, ἀλλὰ ἔχει μιὰ πίκρα ποὺ δὲ ζοῦν οἱ γονεῖς του νὰ τὸν καμαρώσουν. Στὴ συνέχεια ἐξιστορεῖ στὸ φίλο του τὰ δεινὰ, στὰ ὁποῖα τὸν ἔχει ρίξει ἡ φτώχεια, ἀλλὰ παρ' ὅλα αὐτὰ δοξάζει τὸν θεὸ γιὰ τὶς πολλὰς εὐεργεσίας ἀνθρώπων καὶ θεοῦ.

ΕΝΟΤΗΤΕΣ - ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΤΟΥΤΩΝ: Α' «Καιρὸς παντί... ταπεινόφρων». «Καιρὸς παντὶ πράγματι» ἢ ἐνότης αὐτὴ μπορεῖ νὰ θεωρηθῇ σὰν πρόλογος. Β' «ἀδελφέ μου... ὁ πρωτοψάλτης τῆς Σμύρνης» «Οἱ διδακτορι-

κές εξετάσεις και οι οικονομ. δυσχέρειες του Κοραή στη Γαλλία» ή ενό-
της αυτή είναι το θέμα. Γ' «Ναί, αδελφέ μου... ευεργεσίας του θεού;».
«Αναγνώρισις των ευεργεσιών» ή ενότης αυτή, πού φαίνεται σαν επίλο-
γος δύναται να θεωρηθῆ και σαν συνέχεια τῆς Β.

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ:

Γλωσσική ἔρμηνεία : νὰ σὲ γράψω, μὲ ἔκαναν, ἀφ' ὅ,τι: ιδιωτισμοὶ
τοῦ Κοραῆ ἀντί: νὰ σοῦ γράψω, μοῦ ἔκαναν, ἀπὸ ὅ,τι...

Γλωσσικὰ Κοραῆ: Ὁ Κοραῆς, προκειμένου νὰ οδηγήσῃ τὸ γλωσσικὸ ζή-
τημα σὲ καλὸ δρόμο, ἐπίστεψε ὅτι ἡ γραπτὴ γλῶσσα πρέπει νὰ στηριχθῆ
στὴ γλῶσσα τοῦ λαοῦ, πού ὀφείλει ὅμως νὰ ἀντικαταστήσῃ τὰ δάνειά της
ἀπὸ τίς ξένες γλῶσσες μὲ γλωσσικὰ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ τὸν πλοῦτο τῆς
ἀρχαίας. Τὴν λύσι αὐτὴ ὑποστήριξε και τὸ πρῶτο ἀξιόλογο νεοελλ. περι-
οδικὸ «Λόγιος Ἑρμῆς, πού ἐξέδιδαν (1811 - 1821) στὴ Βιέννη οἱ: Ἄνθ.
Γαζῆς, Νεόφυτος Βάμβας, Θεόκλητος Φαρμακίδης κ.ἄ. Ὁ Κοραῆς εἶναι
ὁ ὑπέρμαχος τῆς «μέσης ὁδοῦ» προκειμένου νὰ ἑμαλύνῃ τὴν δεξύτητα τοῦ
γλωσσ. ζητήματος. Ὁ Κοραῆς ἔρριξε τὸν σπόρο γιὰ μιὰ γόνιμη γλωσσικὴ
μεταρρύθμισι και ὁ σπόρος αὐτὸς ἐβλάστησε, ἔστω και ἄργα. Καὶ ὁ Κορα-
ῆς ἔμεινε μιὰ φωτεινὴ διάνοια μὲ δυνατὴ θέλησι, πού θὰ χρειάζονταν ἐ-
κατοντάδες σελίδες γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ παρασταθῆ. Ἄριστον, τὸ = τὸ
μεσημερινὸ φαγητό. (ἀκράτιστα, τὸ = πρωινὸ ρόφημα). Ὀφάριον, τὸ
(μεσν. ψάρι (ν) < ὀφάριον ὑποκ. τοῦ ὄψον = προσφάγι) = τὸ ψάρι. Ὁ-
μοθυμαδὸν (ἐπίρρ.) = ὁμοφώνως. Διασκεδάζω (διασκεδάννυμι) = δια-
σκορπίζω.

Πραγματικῶν ἔρμηνεία : Μονπέλλιον, τό: π. τῆς Γαλλίας Μονπελλιέ.
Πρωτοψάλτης, ὁ = πρῶτος ψάλτης τῆς ἐκκλησίας, ὁ ἐπικεφαλῆς τῆς
χορωδίας. Θέσις, ἡ = διατριβὴ γιὰ διδακτορικὸ δίπλωμα. Ὁ πτυχιούχος
τοῦ Πανεπιστημίου μπορεῖ νὰ ἀυξήσῃ τοὺς τίτλους του μὲ τὴν λήψι τοῦ
διδακτ. διπλώματος. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ δουλέψῃ πάνω σὲ μιὰ πρωτότυπη
μελέτη, νὰ τὴν ὑποβάλλῃ στὴ Σχολή. Θὰ ἀκολουθήσῃ κρίσι τῆς ἐργασίας
αὐτῆς ἀπὸ πολλοὺς ἐπιστήμονες και ἂν κριθῆ ἱκανοποιητικὴ, τότε παίρνει
τὸ τίτλο τοῦ διδακτ. διπλώματος. Ἰπποκράτης ὁ Κῶος: ἀρχαῖος Ἑλλη-
νας ἰατρός (460 - 377 π.Χ.) τοῦ ὁποίου οἱ θεωρίες και οἱ θεραπευτικὲς
μέθοδοι γιὰ τὴν ἐποχὴ του ἐθεωροῦντο θαυματουργικὲς και σήμερα θεω-
ροῦνται ἀξιοθαύμαστες. (βλ. περιόδ. ΙΣΤΟΡΙΑ παπύρου τ. 6, σελ. 8 και
τ. 52 σελ. 88 κ.ἑ.). Ἐπαμεινώνδας, ὁ = Θηβαῖος στρατηγός (βλ. ἱστο-
ρία Ἀρχαία, Ο.Ε.Δ.Β. 1972, σελ. 227 κ.ἑ.) γρόσι, τὸ (ἰταλ. *grosso* <

μεσν. (**denarius grossus**) = τουρκικό νόμισμα. Μάχη Λεύκτρων (371 π.Χ.). (βλ. Ιστορία Ἀρχαία Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 228).

Ψυχολογική ἔρμηνεία : Ὁ Κοραῆς γιὰ τὶς διδακτορικές του ἐξετάσεις εἶναι γεμᾶτος ἀπὸ συναισθήματα χαρᾶς, ἐνθουσιασμοῦ ἀλλὰ καὶ λύπης, ἀφοῦ οἱ γονεῖς του δὲ ζοῦν γιὰ νὰ χαροῦν καὶ ἢ φτώχεια τόσο πολὺ τὸν καταδιώκει, ποῦ δὲν ἔχει τὰ μέσα νὰ μορφωθῇ.

ΝΟΗΜΑΤΑ : 1. καιρὸς παντὶ πράγματι (κάθε πρᾶγμα στὸν καιρὸ του).

2. Ὅστις ἐν καιρῷ τοῦ καυχᾶσθαι ταπεινοφρονεῖ, ὑποκρίνεται ταπεινοφροσύνην, δὲν εἶναι ἀληθῶς ταπεινόφρων.

3. Ἡ παρουσία τῶν γονέων μας τὴν ἡμέρα τοῦ θριάμβου μᾶς γεμίζει ἀνέκφραστη χαρά.

4. Ἡ ἐπιμονή κι ἡ ὑπομονή κατακτοῦν τὰ πάντα.

5. «Ἡ εὐγνωμοσύνη εἶναι τὸ ἄσμα τῶν ἀγγέλων».

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ ἐπιμονή κι ἡ ὑπομονή κατακτοῦν τὰ πάντα. Ὁ Κοραῆς ἦταν πράγματι ἐπίμονος κι ὑπομονετικὸς κι ἐπέτυχε τόσα στὴν Ἰατρικὴ ἀλλὰ κυρίως στὴ φιλολογία, ὠφέλησε τόσο τὸ σκλάβο γένος, ὥστε δίκαια νὰ ὀνομασθῇ Διδάσκαλος τοῦ Γένους κι ἄς μὴν ἐδίδαξε ποτὲ σὲ σχολεῖο.

ΥΦΟΣ : Τὸ ὕφος εἶναι ἀνεπιτήδευτο, ἀπλὸ καὶ σοβαρό· καὶ τὰ πιὸ ὑψηλὰ νοήματα περιβάλλονται μὲ τὴ χάρι τῆς φυσικῆς ἀπλότητος.

ΓΛΩΣΣΑ : Ὁ Κοραῆς χρησιμοποιεῖ μιὰ ἰδιάζουσα γλῶσσα μεταξὺ ἀρχαίας καὶ δημοτικῆς (βλ. γλωσσικὰ ἄνω).

ΕΙΔΟΣ : Τὸ κείμενο τοῦτο ἀνήκει στὴν ἐπιστολή. (βλ. εἰσαγωγικὰ καὶ περισσότερα στὴ μετάφρ. Ξενοφ. Κύρου ἀνάβασι, III Μ. 45, σελ. 19 τοῦ ἐκδ. οἴκου Π. Νικοδήμου). Παλαιότερα ἡ ἐπιστολή θρυσκόταν σὲ ἀκμὴ, ἀλλὰ σήμερα μὲ τὰ μέσα ἐνημερώσεως τηλέφωνα, τηλέγραφος κ.ἄ. παρακμάζει.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ : Ἀδαμάντιος Κοραῆς (1748 - 1833)· γεννήθηκε στὴ Σμύρνη, ἀλλ' ἡ καταγωγή του ἦταν ἀπὸ τὴ Χίο, ἀπὸ ἀρχοντικὴ γενεά, ποῦ ἔτρεφε ἀγάπη γιὰ τὰ γράμματα. Ὁ Κοραῆς εἶχε ἔμφυτη κλίσι πρὸς τὰ γράμματα. Τὸν ἐβοήθησε καὶ τὸ οἰκογενειακό του περιβάλλον κι ἐσπούδασε ἰατρικὴ, φιλολογία καὶ δέκα (!) γλῶσσες. Τόση ἦταν ἡ ἀφοσίωσί του στὴ μελέτη καὶ στὴν ἔρευνα, ποῦ ἔγραψε: «δι' ἐμὲ δὲν ἔμεινε πλέον ἄλλη ἡδονὴ παρὰ ἡ ἡδονὴ τῆς σπουδῆς». Τὸ 1771 βρέθηκε στὸ Ἀμστερνταμ τῆς Ὁλλανδίας γιὰ νὰ βοηθήσῃ τὸν πατέρα του στὶς ἐμπορικές του ἐργασίες. Ἐκεῖ γνωρίστηκε μὲ σοφοὺς καὶ καλλιτέχνες. Πα-

ράλληλα με τὸ ἐμπόριον ἢ παιδεία τὸν ἀπασχολοῦσε πολὺ. Τὸ 1778 ἐπιστρέφει στὴν κατεστραμμένη ἀπὸ πυρκαϊὰ Σμύρνη κι ἐμελαγχόλησε ἀπ' τὴν εἰκόνα ποὺ εἶδε, τόσο ὥστε ἔφυγε ἀμέσως γιὰ τὸ Μονπελλιὲ τῆς Γαλλίας. Τὸ 1788 - 1833 βρίσκεται στὸ Παρίσι. Ἔχει κατορθώσει νὰ ἐπιβληθῆ στους εὐρωπαϊκοὺς κύκλους Ἐπιστήμης καὶ Γραμμάτων. Ἐκεῖ θὰ γνωρίσῃ τὴν Γαλλικὴ Ἐπανάστασι καὶ θὰ ὀραματισθῆ μιὰ ἐπανάστασι γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι τοῦ γένους. Γράφει συνέχεια καὶ μεταφράζει ἀρχαίους Ἑλληνες συγγραφεῖς. Θέλει νὰ μορφώσῃ τὸ δοῦλο γένος γιὰ νὰ μπορέσῃ ἐκεῖνο νὰ ἀποτινάξῃ τὸν ζυγὸν τῆς δουλείας. Σειρὰ ἀπὸ 66 τόμους βιβλίων ἐδημοσίευσε, ποὺ γαλούχησαν τὸ Ἑλληνικὸ γένος καὶ τὸ ὠδήγησαν στὴν Ἐπανάστασι, ποὺ τὸν βρῆκε 73 χρόνων. Εἶχε τὴν ἐπιθυμία νὰ συμμετάσχῃ σ' αὐτήν, ἀν καὶ τὴν ἐνόμιζε πρόωρη. Πέθανε μετὰ τὴ λέξι «Πατρίς». Ἑλληνες καὶ ξένοι παρακολούθησαν τὴν κηδεῖα του. Τὰ ὀστά του 8.4.1877 μεταφέρθηκαν στὴν Ἀθήνα στὸ Α' Νεκροταφεῖο. Στις 11.5.1875 ὁ μαρμάρινος ἀνδριάς του στήθηκε στὰ προπύλαια τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου γιὰ νὰ θυμίζῃ: «Ἐπειτα τί ἄλλο δύναμη νὰ σοῦ εἶπω πλειότερον παρὰ παιδείαν, παιδείαν καὶ πάλιν καὶ πολλάκις παιδείαν; Μόνη ἢ παιδεία ἔχει νὰ θεραπεύσῃ τὰς κοινὰς τοῦ ταλαιπώρου Γένους ἡμῶν δυστυχίας» (ἐπιστ. πρὸς Μ. Τομπάζην). Τὸ διήγημά του «Παπατρέχας» θεωρεῖται τὸ πρῶτο γνήσιο νεοελληνικὸ διήγημα. Ὁ Κ. συνδύσκει «τὴ σοφία τοῦ μεγάλου ἐπιστήμονα, τὴ λογοτεχνικὴ τέχνη καὶ τὸ εὐφυὲς καὶ χαριτολόγο πνεῦμα».

39. Ἡ πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς

Διήγημα: Χριστοβασίλη Χρ.

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 94)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ μοῖρα τῶν Ἑλλήνων εἶναι νὰ ἀγωνίζωνται πάντοτε γιὰ ἀλυτρώτους ἀδελφούς. (Σήμερα ἢ σκέψι μας καὶ ἡ ψυχὴ μας σὰν ἔθνος εἶναι δοσμένη στὴν Κύπρο καὶ τῇ Β. Ἠπειρο). Ἄλλ' ὑπῆρξαν καὶ καιροὶ ποὺ οἱ ἀγῶνες μας γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσι ἑλληνικῶν χώρων εἶχαν τὸ χαρακτῆρα πραγματικοῦ ἱεροῦ πολέμου, ἦταν μιὰ τιτανομαχία περὶ ὑπάρξεως. Βέβαια στὰ μεγάλα κι ἐνδοξα χρόνια τοῦ 1912 -13 ἡ Ἑλλάδα μετὰ ἐμπνευσμένη καὶ μονιασμένη ἡγεσία ὠρμούσε γιὰ νὰ ξεσκλαβώσῃ ὅλα τὰ παιδιὰ τῆς. Ἀλλὰ καὶ πιὸ μπροστά, στὰ 1897, ἡ πατρίδα μας, μετὰ ἀσφυκτικὰ τῆς σύνορα... τῆς Μελοῦνας στὴ Θεσσαλία καὶ τοῦ... Ἀράχθου

στην Ήπειρο, μέσα σ' ένα εθνικό συναγερμό επιχειρεί να δώσει ελευθερία στις προαιώνιες εστίες της. Από ένα λοιπόν τέτοιο «κλίμα» είναι εμπνευσμένο το πεζογράφημά μας.

ΝΟΗΜΑ: Σ' ένα ήπειρώτικο χωριό, που τώχουν έγκαταλείπει οί Τούρκοι όπισθοχωρώντας, οί χωρικοί τή νύχτα τής αναστάσεως βγαίνουν από τήν έκκλησιά τους χαρούμενοι, γιατί με τή μεγάλη γιορτή περιμένουν ώρα τήν ώρα τή λευτεριά τους. Ακολουθούν με τάξι τήν τρανή φαμίλια του γερο - Λιόλιου, του προεστού τους και λόγω τού λόγου βεβαιώνονται πώς οί Τούρκοι φεύγουν νικημένοι άπ' τους δικούς μας: στήν "Αρτα, στα Πέντε Πηγάδια και σ' άλλες καίριες τοποθεσίες. Τότε ό γερο - προεστός κυριολεκτικά έκτός έαυτού από τή χαρά του ζητάει ένα τουφέκι για να χαιρετήσει τή λευτεριά που φθάνει (που να βρεθούν όμως που δέν έχουν αφήσει τίποτε οί Τούρκοι;). 'Ωστόσο ή γρια - Τόλιαινα, ύστερα από δισταγμούς, για τού έκλεκτό άρνι που θα τής έδινε για άντάλλαγμα, τού δίνει τού τουφέκι τού μακαρίτη της.

Ό γέρος μας με τήν πυρπολούμενη νεανική καρδιά και διάθεσι πλειοδοτεί... "Όχι μόνο ένα άρνι προσφέρει, άλλ' ό πιστικός του έφερε όλόκληρο κοπάδι και τού έμοίρασε στους χωριανούς του που δέν είχαν. 'Εν τώ μεταξύ όλο τού χωριό σ' ένα παραλήρημα ένθουσιασμού γιορτάζει τού πιό χαρμόσυνο πάσχα του άντάμα με τή λευτεριά του. 'Ωστόσο ό γερο - Λιόλιος, με τού «Χριστός άνέστη, αδέρφια, καλώς μάς ήλθ' ή λευτεριά», έτράβηξε τή σκανδάλη, τού χωριό έτραντάχτη, άλλ' ό προεστός μας έπεσε νεκρός. «Τόν είχε σκοτώσει ή χαρά».

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ: Μπορούμε να τού χωρίσωμε σε 3 όργανικά κομμάτια: α) «'Ετελείωνε ή έκκλησία... πατρίδας» (δηλαδή οί 16 πρώτες γραμμές): Γιορτάζει ένα χωριό τήν άνάστασι, άλλά και τή λευτεριά του που έρχεται. β) «Ό παπás ξαναμπήκε... επάνω στή θράκα»: Φθάνουν αληθινές ειδήσεις ότι ενίκησαν οί "Ελληνες και οί χωριάτες με πρώτο τόν προεστό τους παραληρούν από χαρά. γ) «Όταν ό γερο - προεστός... ή χαρά»: Έρριξε χαιρετιστήρια τουφεκιά ό γέρος, άλλά τόν έσκότωσε ή χαρά.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Πραγματικων έρμηνεία: Τού γεφύρι τής Ηλάκας: ήταν κοντά στή Δωδώνη. Λούρος: Ποτάμι τής Ήπείρου που πηγάζει από τόν Τόμαρο και τή Μανωλιάσα και χύνεται στόν Άμβρακικό κόλπο: έχει γραφικές όχθες και στις πηγές του σήμερα ύπάρχει έκτροφείο πέστροφας. Πέντε Πηγάδια: Στενωπός Β.Δ. τής Φιλιπιάδας, πλησίον τού Σουλίου. Τόπος που 3 τούλάχιστον φορές συγκρούονται οί "Ελληνες με τόν ίδιο κατακτητή, τόν

Τούρκοι: Τὸν Ἰούλιο τοῦ 1822 ὁ Ἄλ. Μαυροκορδάτος εἶχε στείλει ἐκεῖ μέρος στρατοῦ γιὰ νὰ βοήθησῃ τοὺς πολιορκουμένους Σουλιῶτες, ἀλλὰ, μετὰ τὴν αἱματηρὴ ἤττα μας στὸ Πέτα, αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα ἐπέστρεψε ἄπρακτο καὶ πανικόβλητο στὸ Μεσολόγγι. Στὰ 1897 11 - 12 Ἀπριλίου ἔγινε ἐδῶ νικηφόρα σύγκρουσι ἐνὸς ἑλληνικοῦ τάγματος πρὸς 4 τούρκικα, (ἐδῶ ἀναφέρεται καὶ τὸ ἀνάγνωσμά μας).

Ἄλλὰ καὶ στὰ 1912 22 - 25 Ὀκτώβρη ἔχομε σ' αὐτὸ τὸ «στοιχειωμένο» πιά μέρος ἑλληνικὴ νίκη.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Ἐδῶ δὲν ὑπάρχουν ἐκτὸς ἀπὸ μιὰ μεταφορὰ: «ἡ χαρὰ ζωγραφιζόταν...».

ΝΟΗΜΑΤΑ: Πολλὲς φορές ὁ Ἕλληνας ἔχει συνεορτάσει τὸ Πάσχα τοῦ μὲ τὴν ἐθνικὴ τοῦ ἀνάστασι.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ: Γλωσσικὴ ἔρμηνεῖα: Φαμίλια (καὶ φαμελιά) = οἰκογένεια < λατιν. **familia**. Πλάτωμα, τὸ = ἀνοιγμια, ἐκτεταμένος χώρος. ἀφουγκράζομαι = ἀκούω μὲ προσοχὴ < ἀπρο-ἀξομαι. Ψὲς = χθὲς βράδυ < ἀρχ. ἠψὲ (ᾧψιμος) = ἀργὰ (κατὰ τὸ: χθὲς). Φυσέκι, τὸ = φυσίγγιο. Θράκα, ἡ = τὰ ἀναμμένα κάρβουνα μετὰ τὸ σβήσιμο τῆς φλόγας. Ζουρλόχορτο = τὸ χορταρικὸ πού ζουρλαίνει (τρε-λαίνει). Λιανοπαῖδι, τὸ = τὸ μικροπαῖδι. Καὶ οἱ ἰδιωματισμοί: θαυμα-χτός = θαυμαστός. Ἔμασαν = ἐμάζευσαν.

Πραγματικῶν ἔρμηνεῖα: Πατερίτσα, ἡ = ποιμαντορικὴ ράβδος τῶν ἀρχιερέων, δεκανίκι, βοηθητικὸ γερόντων καὶ χωλῶν, ἀλλὰ καὶ σύμβολο ἡγετικοῦ ἀξιώματος. Ὑποκορ. τοῦ πατέρα < πατερὸ < πάτος = δοκάρι τοῦ πατώματος. Προεστός (ἀρχ. προεστῶς μετοχ. πρκ. τοῦ ρ. προϊστα-μαι) = ὁ ἀρχηγός, ὁ πρόκριτος, ὁ κοινοτικὸς ἄρχοντας. σερτάρι (συρτάρι < σύρω) = τὸ κριάρι ἢ ὁ τράγος (τὸ γκεσέμι) πού ὀδηγεῖ τὸ κοπάδι. Τσάμηδες: μιὰ ἀπὸ τίς φυλὲς τῆς Ἀρβανιτιᾶς. (Βλ. καὶ τὸ «Ὁ Γεροσουλιώτης»). Γκράς = ὀπισθογεμὲς ὄπλο, ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἐφευρέτου **Gras**. Βελωνι-τό, τὸ = ὄπλο πού ὁ ἐπικρουστήρας του εἶχε μικρὴ κρουστικὴ βελόνη. Τζουμέρκα, τὰ = βουνὸ ἀνάμεσα στὴ Ν. Ἠπειρο καὶ Θεσσαλία (τὰ Ἀθαμανικά). Περιστερί (ὁ Λάκμος) = βουνὸ ψηλὸ ἀνατ. τῶν Ἰωαννίνων. Ἄρτας γεφύρι: τὸ τόσο θρυλικὸ καὶ «στοιχειωμένο» γεφύρι. Λέλοδα (τὸ Θεσπρωτικὸ), κωμόπολι τῆς ἐπαρχίας Νικοπόλεως κοντὰ στὴν Πρέβεζα. ἀντίχριστος = ὁ Τούρκος. Κανέττα, ἡ = ὀρεινὸς αὐχένος στὴν εἰ-σοδο τῆς κοιλάδας τῶν Ἰωαννίνων. Κίτσος Μπότσαρης: Γιὸς τοῦ ὀπλαρ-χηγοῦ τοῦ '21 Κ. Μπότσαρη καὶ ἀνεψιὸς τοῦ Μάρκου, ὑποστράτηγος τοῦ

πεζικού (1841 - 1915), που στά 1897 τόν θρίσκομε ταγματάρχη ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Κώστας Σέχος: ἀπό τήν ξακουστή σουλιώτικη φάρα τῶν Σεχαίων γιῶς τοῦ Γιώργου Σέχου, ἐγγονός τοῦ Γιαννάκη Σέχου καί ἀνιψιός τῆς θρυλικῆς Χαϊδέως. Ἦταν «ἀντρακλας», σωστός γίγαντας, ἐφθασε μέχρι ὑποστράτηγος καί στά 1897 ταγματάρχης διακριθείς στίς παραπάνω συγκρούσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων. Καλαμιάς: ποτάμι τῆς Ἡπείρου, πηγάζει ἀπό τὸ Δελιδνάκι, περνάει πολλοὺς ὄρεινους ὄγκους καί χύνεται πρὸ πάνω ἀπὸ τήν Ἡγουμενίτσα (ὁ Θύαμις).

Καλολογικά στοιχεῖα : Τὸ πεζογράφημα ἔχει τόσο ἐντονο τὸ ἠθογραφικό, λαογραφικό καί πατριωτικό στοιχείο, γιὰ τὰ ὁποῖα χρειάζεται ἐκφραστικότητα καί κίνησι. Βλέπομε τίς παρομοιώσεις: «σὰ σερτάρη», «σὰν τὸν αὐγερινό», τὴ μεταφορά: «ἔχει φάει τὸ ζουρλόχορτο», τὴν ὑπερβολή: «δύο μποροῦν νὰ κρεμαστοῦν στά μουστάκια του». Τὰ ἐπίθετα εἶναι ἁμορφα καί ταιριαστά. Ἐπίσης τὰ σύνθετα. π.χ. κορφοβούνη, μοσχομυρουδιά, λιανοπαίδι, στριφογύριζαν. Ἄλλ' ἐκεῖνο πού δίνει τὸ ἰδιαίτερο χρῶμα ἐδῶ μέσα εἶναι οἱ διάλογοι, οἱ φυσικώτατοι καί παραστατικώτατοι διάλογοι: μὰ καί οἱ εἰκόνες εἶναι πολὺ δυνατές, ἔτσι πού κάνουν τὸ ἔργο παλλόμενο καί τοῦ δίνουν τόση κινηματογραφικότητα. Ἄλλὰ καί οἱ ἀποφθεγματικές φράσεις δὲ μποροῦσαν νὰ λείψουν ἀπ' αὐτὸ τὸ ζωντανὸ ἠθογράφημα. Π.χ. «Δυὸ Τούρκους... ἀπὸ τὰ μουστάκια του», «ἢ πασχαλιὰ θέλει ἀρνιά... τουφέκια», «ὁ κόσμος ἔχει φάει τὸ ζουρλόχαρτο».

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Ἡ οἰκογένεια ἢ ἐλληνική, ἢ πολυπρόσωπη μὲ τὴν πατριαρχική συγκρότησί της, ἐβοήθησε ἀποτελεσματικὰ στὸ νὰ ἐπιζήση ἢ φυλὴ μας στὴν πολύχρονη σκλαβιά της. β) ὁ ἐλληνικὸς λαός, ὅπως ξέρεи σύσσωμος καί ἀδελφωμένος νὰ κερδίζη τὴ λευτεριά του, ἔτσι καί ἔξαλλα καί τρελὰ τὴν πανηγυρίζει.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ γ' ἐνόητος:

Γλωσσικὴ ἐρμηνεία : Κουτὸς = ἄμυαλος < κοττὸς = πετεινός. λακ-(κ)ίζω = φεύγω γρήγορα — καί γλακίζω (βλέπε καί τὸ δημοτικὸ: «στὸ γλάκιο ἔπιανε πουλιά»). Λάγιος (βλέπε λαγός) = μαυριδερός. ψυχικὸ = ἐλεημοσύνη. Ὀργιά (τὸ ἀρχ. ὀργυιά) = τὸ μῆκος τῶν ἀπλωμένων χειρῶν, ἐκ τοῦ ὀρέγω. Καί οἱ ἰδιωματισμοί: ἀρή = μωρὴ, δίν' ε = δίνεις.

Πραγματικῶν ἐρμηνεία: Πιστικὸς (ἀπὸ τὸ πιστός) = μισθωτὸς τσοπάνης, ὁ παραγιός τοῦ τσοπάνη. διαλαλητής (τελάλης): παλιότερα σὲ κάθε χωριό, ἀλλὰ καί στίς πόλεις, ὑπῆρχε ἓνας ὑπάλληλος (μᾶς θυμίζει

κάπως τὸν ἀρχαῖο κήρυκα), πὺ ἀνεκοίνωνε τὶς διαταγὰς καὶ τὶς θελήσεις τῶν ἀρχόντων. Ἄλλὰ γενικῶς σ' ὄλο τὸ ἔργο ὑπάρχει ἀρκετὴ λαογραφία: π.χ. ἡ ἱεραρχικὴ ἔξοδος καὶ πορεία ἀπὸ τὴν ἐκκλησία.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα : Κι ἐδῶ παρατηροῦμε ὁμορφα αἰσθητικὰ «μέσα»: «Σὰν ἐλάφι», «σὰν αὐγερινός», «σὰ δυνατὸς βοριάς: παρομοιώσεις. Καὶ πάλι ἔξοχος διάλογος μεστὸς καὶ ἀληθινός. Κι ἐδῶ λαϊκὲς φράσεις: «.. μὴ δὲν πάρη φωτιά καὶ ντροπιαστῶ», «ὄρ' ἀδέρφια, Χριστὸς ἀνέστη!» Καὶ πάλι δυνατές, «ἀπὸ φυσικοῦ», σκηνές, μὲ συγκλονιστικώτερη ἐκείνη πὺ ἐτουφέκισε ὁ γέρος μὲ τὸ «καλῶς μᾶς ἦλθ' ἡ λευτεριά!» κι ἔπεσε νεκρός.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) ὁ Ἕλληνας πὺ ἔχει κάνει μέσα στοὺς αἰῶνες σύνθημά του τὸ «τὴν ἐλευθερίαν ἐλοίμην ἂν ἀνθ' ὧν ἔχω καὶ ἄλλων πολλαπλασίω» (τοῦ Ξενοφῶντος), πῶς εἶναι δυνατὸν νὰ μὴ σκορπίζη ὀλοπρόθυμος καὶ τὰ οἰκονομικὰ του ἀγαθὰ γι' αὐτήν; β) Τὸ νὰ πεθαίνης στὴ μάχη γιὰ τὴν ἐλευθερία εἶναι ὑπέροχο, τὸ νὰ πεθαίνης ὁμοῦς ἐπίσης (ἐκτὸς βέβαια ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες σου γι' αὐτή), ἀπὸ συγκίνησι γιὰ τὸν ἐρχομὸ της εἶναι ὑπεροχώτερο, εἶναι εὐνοια τῆς τύχης.

Κεντρικὴ ἰδέα : Τὸ νὰ περάση ὁ βαθεῖα φιλελεύθερος ἄνθρωπος ἀπὸ τὴ σκλαδιὰ στὴν ἐλευθερία εἶναι γεγονός τόσο συνταρακτικὸ, πὺ ἡ συγκίνησί του καὶ τὸ θάνατο φέρνει ἀκόμη.

Μιά παρατήρησι: Ὑποστηρίζεται ἀπὸ τοὺς περισσοτέρους καὶ ἔχει γραφῆ ὅτι χρονικὰ τὸ ἔργο τοποθετεῖται στὰ 1912 - 13. Νομίζομε πῶς αὐτοὶ πὺ ὑποστηρίζουν τοῦτο... ἔπεσαν στὴν παγίδα, διότι οἱ ἀπελευθερωτικοὶ πόλεμοι τοῦ 1912 - 13 (καὶ ἐν προκειμένῳ στὴν Ἡπειρο) εἶναι οἱ πέρα γιὰ πέρα νικηφόροι, εἶναι ὁ θρύλος. Μὰ ἐσωτερικὰ στοιχεῖα τοῦ διηγήματος καταρρίπτουν ἀμέσως αὐτό. Π.χ. γίνεται λόγος γιὰ νικηφόρες συγκρούσεις στὴ Ν. Ἡπειρο (περιοχὴ Ἄρτας κ.λ.π.) ἐπάνω στὸ Πάσχα. Μὰ τὸν Ἀπρίλιο ἢ τὸ Μάιο (Πάσχα) 1913 εἶχε παύσει —μὲ θριαμβοὺς βέβαια καὶ Μπιζάνια κ.λ.π.— ὁ ἐλληνοτουρκικὸς πόλεμος στὴν Ἡπειρο. Ἐξ ἄλλου εἶναι γνωστὸ πῶς ὁ Κίτσος Μπότσαρης πὺ ἀναφέρεται τροπαιοῦχος σ' αὐτὴ τὴν τοποθεσίαν (βλέπε καὶ πραγματικὰ β ἐνότητος), στὰ 1912 δὲ μετέχει στοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς πολέμους (δὲν εἶναι πιά «ἐν ἐνεργείᾳ»). Βέβαια ὁ πόλεμος αὐτὸς τοῦ 1897 εἶναι ὁ γνωστὸς «ἀτυχής» πὺ ἡ Ἑλλάδα ἀνέτοιμη ἐκινδύνευσε νὰ δεχθῆ τοὺς Τούρκους στὴν Ἀθήνα (ἤδη, εἶχαν προελάσει μέχρι τὴ Λαμία). Ὅσο γιὰ τὰ θριαμβευτικὰ γεγονότα τοῦ διηγήματός μας, πὺ ἀνήκουν, ὅπως ἀπεδείχθη, σ' αὐτὸ τὸν ὀλέθριο πόλεμο γιὰ μᾶς, ἀπλούστατα τοπικὴ ἀπήχησι εἶχαν καὶ

ἀλλοίμονο οἱ πολυπάθοι ἠπειρώτες μας ἐδιάσθησαν νὰ χαροῦν... Ἡ λευτεριά δὲν ἦρθε τώρα, ἀλλὰ στὰ 1913...

ΓΛΩΣΣΑ: Στρωτὴ δημοτικὴ, πλούσια σὲ ἐκφραστικὴ δύναμι. Στους διαλόγους ὑπάρχουν ἀρκετοὶ ἰδιωματισμοὶ (Βλέπε γλωσσικά θ' καὶ γ' ἐνότητ.).

ΥΦΟΣ: Ἀπλό, φυσικό, περιγραφικό, παραστατικό καὶ συναρπαστικό· ὑπάρχουν ζεστοὶ τόνοι καὶ πολὺς ρεαλισμός.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ὁ προεστὸς γερο - Λιόλιος, ὁ ἥρωας μας, εἶναι ἓνας πραγματικὸς «ἀφεντάνθρωπος» καλοκάγαθος, αὐθόρμητος καὶ πολὺ συναισθηματικός. Εἶναι ἀπ' ἐκείνους τοὺς φλογεροὺς πατριώτες, πού ὁ Βαλαωρίτης τοὺς θέλει στὰ ποιήματά του «νὰ κρῦβουν γιὰ σὲ πατρίδα μου στὰ σπλάχνα χαλασμό!». Αὐτὸς ὁ μπροσταρόκριος («σερτάρι» τοῦ κοπαδιοῦ τὸν θέλει τὸ διήγημά μας) εἶναι κεφαλὴ σὲ μιὰ πραγματικὰ πατρι-αρχικὴ οἰκογένεια. Σωστός οἶκος... Ἰακώβ ἢ φαμίλια του, ἀπὸ παιδιὰ νύφες κι ἀγγόνια. Εἶχε καὶ τὸ προβάδισμα καὶ τὴν ὑπόληψι καὶ τὰ ἀγαθά. Τοῦλειπε ὅμως ἢ λευτεριά. Κι ὅταν ἢ καρδιά του ἀνοιξε γιὰ νὰ δεχθῆ τὸ μεγάλο μήνυμά της, δὲν ἄντεξε στὴν εὐτυχία, ἔσπασε καὶ ἔπεσε ἢ δρῦς... Βέβαια οὔτε πού εἶχαμε φαντασθῆ τὸ χαμό του. Μᾶς ἀρκοῦσε ἢ σφαγὴ τῶν ἀρνιῶν του, πού ἐχάριζε στους χωριανούς του γιὰ τὴ γενικὴ χαρά, καὶ πρὸ πάντων ἐκεῖνο τὸ ἐκλεκτὸ πού ἔδινε στὴ γριά - Τόλαινα. Δὲν ἐπεριμέναμε, αὐτὴ τὴ μεγάλη ὥρα, νὰ μᾶς φύγη αὐτὸ τὸ «στοιχεῖο» τοῦ χωριοῦ. Καὶ ὅμως ἦταν ὁ θάνατος ὁ ὠραῖος! Ἦταν ἢ εὐθανασία! Γιατὶ πόσοι καὶ πόσοι τρανοὶ καὶ σπουδαῖοι ἄνθρωποι ὀλοζωῆς «ταμένοι τῆς λευτεριάς» δὲ μπόρεσαν νὰ τὴ χαιρετήσουν, ἐνῶ αὐτὸς πρόλαβε «κι ἔρριξε στὸ πιστρόφι της...!».

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Εἶναι ἓνα πατριωτικὸ - θρησκευτικὸ διήγημα μὲ ἔντονο τὸ ἠθογραφικὸ καὶ λαογραφικὸ στοιχεῖο.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ἀνήκει στὴν Παλαμικὴ Σχολὴ καὶ στὸν κύκλο τῶν πεζογράφων καὶ πιὸ εἰδικὰ στὴν ομάδα τῶν ἠπειρωτῶν (ἐδῶ καὶ ὁ Κ. Κρυστάλλης). Περίοδος εἶναι ἢ Ε' (1880 - 1920), ἢ πιὸ γόνιμη καὶ περιεκτικὴ τῆς νεοελληνικῆς μας λογοτεχνίας.

ΓΕΝΙΚΗ ΑΕΙΟΛΟΓΗΣΙ: Τὸ πεζογράφημά μας ἔχει τὸ γνῶρισμα τοῦ καλοχτισμένου διηγήματος. Ὑπάρχουν ἐδῶ σὲ τόσο ἐπιτυχημένο συνδυασμὸ οἱ κλασσικὲς ἐνότητες τοῦ τόπου, χρόνου καὶ τῆς ὑποθέσεως. Ὑπάρχει θαυμαστὴ συνοχὴ καὶ δραματικὴ ἐξέλιξι γύρω ἀπὸ τὸ γεγονὸς τοῦ ἐθνικοῦ λυτρωμοῦ καὶ τῆς μοίρας τοῦ ἥρωα τοῦ διηγήματος. Ἐπειτα ἢ ζεστασιὰ

και τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀναγνώσματος ὀφείλονται καὶ στὸ ὅτι ἔλα ξετυλίγονται σὲ μιὰ νύχτα μέσα στὸ ἠπειρωτικὸ τοπίο, πού κι αὐτὸ συγχαίρει καὶ συμπάσχει. Ἄλλὰ καὶ αὐτοβιογραφικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουν ἐδῶ ἔλα αὐτὰ ὁ συγγραφέας μας, πού ὡς γνωστὸν δὲν ἦταν μόνον «ρητὴρ λόγων», ἀλλὰ πρὸ πάντων «πρηκτὴρ ἔργων», τὰ ἔζησε πρῶτα. Π.χ. ξέρομε ὅτι ὁ Χρ. Χριστοδασίλης ἐπολέμησε στὴ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδίων.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Ἐγεννήθη τὸ 1862 στὸ Σούλι καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1937. Ἐσπούδασε στὴν Κων(η)πολι καὶ στὴ Σμύρνη. Ἀπὸ ἔφηβος στὸ Γιάννινα ἀρχίζει ἐθνικοπατριωτικὴ δράσι καὶ καταδιώκεται ἀπὸ τὶς τουρκικὲς ἀρχές. Τρεῖς φορές τὸν συνέλαβαν καὶ τρεῖς φορές κατῶρθωσε νὰ διαφύγη (Ἔτσι «παράλληλο βίον» ἔχει τὸν Κρυστάλλη, πού ἐξ ἄλλου τοῦ μοιάζει καὶ στὴν πατριδολατρία καὶ στὴ γησιότητα καὶ στίς πηγές τῶν ἐμπνεύσεων του). Ἄλλὰ καὶ στὴν Ἀθήνα, ὅπου ἐγκατεστάθη ἀπὸ τὸ 1855, συνεχίζει ὁ φλογερὸς αὐτὸς πατριώτης καὶ ἀγωνιστὴς τὴ διπλή του ἐθνικὴ δράσι, μὲ τὴν πένα (μαχητικὸς δημοσιογράφος) καὶ τὸ ὄπλο. Ἐθελοντὴς σὲ πολλοὺς ἐθνικοαπελευθερωτικοὺς ἀγῶνες, καὶ κυρίως στὸν ἀτυχῆ πόλεμο, τοῦ 1897, καὶ ἀργότερα στὸ μακεδονικὸ ἀγῶνα καὶ στοὺς βαλκανικοὺς πολέμους 1912 - 13.

Βουλευτὴς στὰ 1926 καὶ 1935 καὶ τὸ 1936 γιὰ τὴ σπουδαία του δράσι τοῦ ἀπενεμήθη ὁ χρυσοῦς σταυρὸς τοῦ Γεωργίου Α'. Γράφει σὲ γνήσια δημοτικὴ καὶ τὰ ἔργα του εἶναι ἐμπνευσμένα ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ φύσι καὶ ἱστορία. Ὁ χώρος πού κινεῖται εἶναι ἡ ἠθογραφία, ἡ ἀπλή, τοῦ α' βαθμοῦ ὅπως τὴν εἶπαν, (βλέπε καὶ Διήγημα «ἡ καμπάνια») μὲ ἄφθονο τὸ λαογραφικὸ στοιχεῖο.

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργο: α) ποιήματα: «στ' ἀδέρφια μας», «ὁ μαρμαρωμένος βασιλιάς», «ὁ Μάρκος Μπότσαρης». β) Διηγήματα: «τῆς στάνης», «τῆς ξενιτεῖας», «Θεσσαλικά», «τοῦ βουνοῦ καὶ τοῦ κάμπου», «ὁ Κατσαντώνης».

γ) Θεατρικά: «Γιὰ τὴν τιμή», «ἀγῶνες τοῦ Σουλίου» «Κυρα - Φροσύνη», «Χριστὸς καὶ Μωχαμέτης», «Παιδομάζωμα». δ) Ἐπίσης ἄρθρα καὶ ἀνταποκρίσεις, ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ μελετήματα. Βέβαια ἡ κριτικὴ βλέπει στὸ συγγραφέα μας ἀπλοϊκότητες καὶ στενότητα θεμάτων καὶ προσπάθεια πού δὲν ξεπερνάει τὰ τοπικὰ του ὄρια. Ὁ Χρ. ὅμως δὲν ἐφιλοδόγησε ἢ ἔστω δὲν κατῶρθωσε τίποτε περισσότερο ἀπὸ τοῦ νὰ γνωρίσωμε, νὰ προστατεύσωμε καὶ νὰ ἀγαπήσωμε τὴν πατρίδα μας. Τοῦ ἔφθανε αὐτὸς ὁ ἅγιος σκοπὸς του. Εἶναι ἕνας τίμιος καὶ εὐγενικὸς ἄνθρωπος, ἕνας μεγάλος πατριώτης. Ὁ Π. Νικόδημος γράφει: «τὸ ἔργο του ἔχει λαϊκὸ ἀνθρωπισμὸ, ἀπροσποίητη ἀλήθεια καὶ θερμὸ συναισθηματισμὸ». Βλέπε περισσότερα: «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» Π. Νικοδήμου σελ. 259.

40. Στὰ Γιάννενα

Ποίημα: Στ. Δάφνη

(*Αναγνωστικόν ΟΕΔΒ σελ. 100)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ περίοδος τῶν ἀπελευθερωτικῶν πολέμων 1912 - 13 ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς κορυφαῖες καὶ πολυσήμενες τοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἔτσι ἀπὸ τὸν Ὀκτώβριο 1912, πού ἀρχίζει ὁ «γὺν ὑπὲρ πάντων ἀγῶν» μέχρι 21 Φεβρουαρίου, πού ἔπεσαν τὰ Γιάννενα, ὁ ἑλληνικὸς κόσμος, ἐλεύθεροι καὶ δοῦλοι, ζῆ σ' ἓνα ἔθνικὸ παραλήρημα καὶ τότε δόκιμοι ποιητές, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνώνυμος λαὸς μας ἐτραγουδῆσε σὰν τὰ «ἐπήραμε τὰ Γιάννενα, μάτια πολλὰ τὸ λένε καὶ τραγουδοῦν καὶ κλαῖνε». Ἔτσι κι ὁ ποιητὴς μας μέσα σ' αὐτὴ τὴν κοσμογονία ἔνοιωσε τὴν ἀνάγκη ἀπλά, ἀλλ' αὐθόρμητα καὶ πηγαῖα νὰ ἐκφρασθῆ κι αὐτός.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς συνεπαρμένος ἀπὸ τὴν εἶδησι ὅτι ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς (Ὀκτώβριος 1912) ἀρχίζει τὴν πολιορκία τῶν Ἰωαννίνων, φαντάζεται πὼς ἓνα πουλὶ ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι γλυκολαλεῖ ν' ἀνοίξουν πέρασμα στὴ λευτεριά πού ὀδεύει ἀνθοστόλιστη. Στὴ συνέχεια λέει ὅτι οἱ σικλάβοι Ἕλληνες συγκλονίζονται ἀπ' αὐτὸ τὸ μαντάτο καὶ ἐτοιμάζονται μὲ λαχτάρια (αἰῶνες συντηροῦσαν αὐτὸ τὸ ὑπέροχο ὄνειρο) νὰ γιορτάσουν τὴν ἀνάστασί τους, καὶ τελειώνει πάλι μὲ τὴ φύσι· ἀφοῦ τὸ φθινόπωρο εἶναι ἐκεῖνο πού στρώνει τὸ χαλί τῆς ὑποδοχῆς.

ΜΕΤΡΟ: Οἱ στίχοι εἶναι ἰαμβικοὶ 15σύλλαβοι παροξύτονοι μὲ ὁμοιοκαταληξία ζευγαρωτὴ (ααββ). Μόνο οἱ 2 πρῶτοι στίχοι τῆς α' στροφῆς εἶναι 14σύλλαβοι δξύτονοι χασματικοί, γιατί τοὺς λείπει μιὰ συλλαβὴ νὰ γίνουν 15σύλλαβοι.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Τὸ στιχουργηματάκι αὐτὸ παίρνει διαστάσεις καὶ χρῶμα ἀπὸ τίς δυνατὲς προσωποποιήσεις: Τὸ πουλὶ πού κελαδεῖ «μ' ἀνθρώπινη ὁμιλία» (αὐτὸ εἶναι πολυσύχναστο στὴ δημοτικὴ μας ποίησι), ἡ λευτεριά ἔρχεται σὰν κυρά, τὸ φθινόπωρο στρώνει χαλί. Τὸ δλόχρυσο χαλί: Εἶναι μεταφορά. Ὁ τελευταῖος στίχος τοῦ ποιήματος τόσο μελωδικός, γιατί ἔχει τὴν παρήχησι τῶν ὑγρῶν λ, ρ (στρώνει, δλόχρυσο, χαλί, στερνά, φύλλα).

Κεντρική ιδέα: "Όχι μόνον οί άνθρωποι, αλλά και ή φύσι γίνεται χαρμόσυνο προάγγελος τής λευτεριάς πού έρχεται για τὰ Γιάννενα.

Μερικά ιστορικά στοιχεία για τὰ Γιάννενα: 'Αλήθεια μετά τήν 'Αθήνα, Κων) πολι, Θεσ) νίκη, τὰ Γιάννενα πρέπει νά έχουν τή σειρά τους μέσα στα έλληνικά κέντρα. «Πατρίδα τής όμορφιάς και τής ιστορίας και του πολιτισμού», όπως θάλεγε ό ποιητής μας Κ. Ουράνης. 'Αλήθεια πόση και ποιά ιστορία έχει περάσει πάνω από τούτο τό «στοιχειωμένο και σημαδιακό» τόπο! Πρώτη παρουσία σημειώνεται τό 552 μ.Χ., όταν ό 'Ιουστινιανός έγκατέστησε έδω τούς πρόσφυγες τής αρχαίας Εύροιάς από τό Θεσπρωτικό, πού είχαν καταστρέψει οί Γότθοι, του Τωτίλα και 'εδρυσε τή Ν. Εύροια. 'Η όνομασία 'Ιωάννινα από τούς 'Ιωαννίτες άσκητές στο μοναστήρι του Προδρόμου (στήν καρδιά του πολισίματος). Και νά μερικοί ιστορικοί σταθμοί σημαντικοί: Στο 13ο αιώνα άκμάζει έδω τό δεσποτάτο τής 'Ηπείρου, στή συνέχεια οί παλαιολόγοι αυτοκράτορες δίνουν οικονομικά προνόμια, στο 14ο αιώνα στυγνή τυραννία από τούς Σέρβους, στα 1430 ό Μουράτ Β' κυριεύει τήν πόλι, στους αιώνες τής σλαβιάς άρκετά άπελευθερωτικά κινήματα όργανώνονται και πραγματοποιούνται έδω, με σημαντικώτερο τό του Διονυσίου Σκυλόσοφου (1611). 'Επίσης, τότε στή μακραιώνη δουλεία, πού «όλες οί πλάστρες οί φωτιές σήσστηκαν μέσ τή χώρα», τὰ Γιάννενα άκμάζουν οικονομικά και πολιτιστικά («τὰ Γιάννενα πρώτα στ' άρματα, στα γρόσια και στα γράμματα»). Σπουδαίοι δάσκαλοι του γένους αναδεικνύονται, όνομαστές σχολές άκμάζουν και όταν κάνωμε λόγο για «έλληνικό διαφωτισμό», σ' αυτή τή θαυμαστή πόλι συντηρείται και αναπτύσσεται αυτός. Στο τέλος του 18ου αιώνα και άρχές του 19ου μιλάμε πιά για τὰ μαρτυρικά, αλλά και τὰ τόσο γνωστά στον εύρωπαϊκό χώρο, Γιάννενα του 'Αλή πασά... Κι όταν μετά τό 21 έχομε τό έλληνικό βασίλειο, δέν είναι τὰ Γιάννενα (αυτός ό «στοιχειωμένος» χώρος τής Δωδώνης και των πρώτων 'Ελλήνων, των Σελλών!) άκόμη... «έλληνικά». 'Αλλ' «έσσεται 'ημιαρ» και στις 21 Φεβρουαρίου 1913 οί προαιώνιοι πόθοι έπήραν σάρκα και όσθα: «δέν είναι πλέον φέματα, δέν είναι πλέον πλάνη, πώς πέσανε τὰ Γιάννενα, τό φοβερό Μπιζάνι...».

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Παραθέτομε έδω πρόχειρα μερικά ποιήματα αναφερόμενα στήν ιστορική πόλι, ιδιαίτερα του 1912 - 13: «Γιάννενα» (πολύ ώραίο και περιεκτικό) του Νικ. Σημηριώτη, τούς δημοτικούς στίχους: «σ' όλο του τον κόσμο ξαστεριά, σ' όλο τον κόσμο ήλιος: και στα καημένα Γιάννινα μαύρο πηχτό σκοτάδι», επίσης τό «Δέν είναι πλέον φέματα, δέν είναι πλέον πλάνη, πώς έπεσαν τὰ Γιάννινα, τό φοβερό Μπιζάνι... Κι ό στρατός μας πίνει νερό από τή λίμνη...». Και τό έξοχο «είναι

τὸ Κάστρο ἄπαρτο κι ἡ λίμνη στοιχειωμένη», «ὁ γιὸς τοῦ Ρήγα πολεμᾶ νὰ τὸ ξεθεμελιώσῃ» (ὁ βασιλιάς Κωνσταντῖνος τὸ κάστρο τῶν Ἰωαννίνων).

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ - ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ: Ἔνα ἀπλὸ στιχοῦργημα, πού ὅμως ἐμφανίζει σὲ «μικρογραφία» τὰ γνωρίσματα ἐκείνα πού τὸ κάνουν ἐπικολυρικό: ὁ ποιητὴς ἀνήκει στὴν παλαμικὴ σχολὴ καὶ στὴν Ε΄ περίοδο τῶν νεοελληνικῶν μας γραμμάτων (1880 - 1920)

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Φιλολογικὸ ψευδώνυμο τοῦ Θρασυβούλου Ζωῖοπούλου, πού ἐγεννήθη στὸ Ἄργος τὸ 1882 καὶ ἀπέθανε στὴν Ἀθήνα τὸ 1947. Ἔσπούδασε μαθηματικὰ καὶ ἐχρημάτισε καθηγητὴς σὲ διάφορα γυμνάσια. Διετέλεσε καὶ τμηματάρχης στὴν ἐθνικὴ βιβλιοθήκη. Ἀπὸ κωρὶς κατέγινε στὴ λογοτεχνία καὶ δημοσιογραφία. Ὅπως οἱ περισσότεροὶ τῆς ἐποχῆς του, στὴν ἀρχὴ γράφει σὲ καθαρεύουσα κι ὕστερα καταλήγει στὴ δημοτικὴ. Ἐκαλλιέργησε πολλὰ εἶδη τοῦ λόγου: ποίησι, διήγημα, χρονογράφημα, ταξιδιωτικὰ, φιλολογικὴ κριτικὴ καὶ δοκίμιο, ἱστορικὴ μελέτη, συνεργαζόμενος σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἑφημερίδες.

Συγγραφικὸ τοῦ ἔργου:

α) Ποιητικὲς συλλογές: «Ὁ ἀνθισμένος δρόμος», «τὸ ἀνοιχτὸ παράθυρο».

β) Θεατρικά: «τὸ πατρικὸ σπίτι», «τὸ ἀγριογούρουνο (πού ἐβραβεύθησαν), «τὸ τραγούδι τῆς καρδιάς», «στὸ πηγάδι», «τῆς φυλακῆς», «ὁ τυχερός», «ὁ Δὸν Ζουὰν στὸ χωριό», «στὴν πόρτα τοῦ μοναστηριοῦ» (μουσικὴ ὀπερέττα).

Πάντως τὸ ὠραιότερο ποίημα τοῦ Δάφνη εἶναι τὸ δυσεῦρετο (δεδομένου ὅτι δὲν ἔχομε ἀκόμη συστηματικὴ ἔκδοσι τῶν ἔργων του) «ὁ θάνατος τοῦ θεατρίνου». Εἶναι ποιητὴς τῶν χαμηλῶν τόνων, δὲν ἀπομακρύνεται ἀπὸ τὴν παράδοσι καὶ τοὺς κανόνες τῆς. Διακρίνεται γιὰ λεπτότητα καὶ εὐγένεια συναισθημάτων καὶ θυμίζει πολὺ Πολέμη καὶ Δροσίνη. Τρυφερὸς στὴν ἀρχή, γίνεται μὲ τὸν καιρὸ στοχαστικώτερος, γιὰτὶ τὸν ἔχει ἐπηρεάσει ἡ ποιήτρια Αἰμιλία Δάφνη, ἡ γυναίκα του. Ὁ Ἄρ. Καμπάνης γράφει: «βρίσκει συχνὰ τόνους αἰσθηματικούς καὶ ἐγκάρδιους, πρὸ πάντων ὅταν τραγουδᾷ τὴν ὁμορφιά τῆς οἰκιακῆς ζωῆς».

Βλέπε καὶ Π. Νικοδήμου «ἐπισκόπησι νεοελληνικῆς λογοτεχνίας» σελ. 346.

41. Ἡ Καταπολιανή

Ἀθηνᾶς Ταρσοῦλη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 100)

ΝΟΗΜΑ: Ἡ Καταπολιανή, ἐκκλησία τοῦ 4ου μ.Χ. αἰ., ἀφιερωμένη στὴν κοίμησι τῆς Θεοτόκου, γιορτάζει ἐπιβλητικὰ στὶς 15 Αὐγούστου. Ἡ συγγραφεὺς περιγράφει ἐδῶ τὴν παράδοσι τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐκκλησίας. Ἡ Ἀγ. Ἑλένη δηλ., μητέρα τοῦ Μ. Κων)νου, καθὼς πήγαινε στὴν Παλαιστίνη νὰ βρῆ τὸν Τίμιον Σταυρό, ἀναγκάστηκε ἀπὸ μεγάλη φουρτούνα νὰ καταφύγῃ στὴν Πάφο. Ἐκεῖ προσευχήθηκε, σ' ἓνα ἐκκλησάκι, στὴν Παναγία καὶ ἔταξε, ἂν βρῆ τὸν Σταυρό νὰ γυρίσῃ καὶ νὰ χτίσῃ μιὰ ἐκκλησία μεγαλόπρεπη στὴ χάρι τῆς. Ἡ Ἀγ. Ἑλένη γύρισε στὴν Κων)λι, ἀφοῦ βρῆκε τὸν Σταυρό, κι εἶπε στὸ γυιό τῆς τὸ τάξιμο. Δὲν μπόρεσε ὅμως νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ γιατί πέθανε· ὁ γιός τῆς πραγματοποίησε τὸ τάξιμό τῆς. Ξακουστοὶ τεχνίτες ἀπὸ τὴν Πόλι ἔφθασαν στὸ νησί κι ἄρχισαν δουλειά, μπρὸς στὰ ἐκπληκτὰ μάτια τῶν κατοίκων. Ὁ ναὸς τέλειωσε στὰ χρόνια τοῦ Ἰουστινιανοῦ (527 - 565 μ.Χ.). Τὸ μαρμάρينو διάκοσμο ἐβοήθησε τὸ παριανὸ μάρμαρο, ποὺ τόσον ἐστόλισε τὴν Ἐκκλησίαν, ὥστε νὰ θεωρῆται «θαῦμα ἰδέσθαι». Πολλοὶ ἄρχοντες ἀπ' τὸ Βυζάντιο ἔφταναν στὸ ἤσυχο λιμανάκι τῆς Παροικιάς, γιὰ νὰ θαυμάσουν τὸν ναό.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ:

Γλωσσικὴ ἑρμηνεία: ἄλμπουρα, τὰ (γενετ. *alboro* < *arboro*) = τὸ κατάρτι, ὁ ἰστός τοῦ πλοίου. δρόμων, ὁ = ἰστιοφόρο πολεμικὸ πλοῖο, κορβέτα, φρεγάδα. ξωτικός, ἡ - ὸ (ἐξωτικός) = ὁ ἀπὸ ξένη χώρα, ἀσυνήθης, ἀλλόκοτος, ἔκτακτος.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Καταπολιανή ἢ ἑκατονταπολιανή (ἑκατὸν πύλαι) ὅπως λέγουν ἔχει 100 πύλες, αἱ 99 φανερὲς καὶ ἡ ἑκατοστὴ εἶναι κλειστὴ καὶ κρυφὴ. Θὰ ἀνοίξῃ ὅταν ἡ Κων)πολι γίνῃ ἐλληνικὴ. Γιὰ τίς 100 πύλες ὠνομάσθη καὶ ἑκατονταπολιανή ἢ καταπολιανή. Λέγουν ὅτι χτίσθηκε τὸ 326 μ.Χ. ἀπὸ τὴν Ἀγ. Ἑλένη. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι χτίσθηκε τὸν 4 μ.Χ. αἰ. ἀπὸ τὸν Μ. Κων)νο. Εἶναι τὸ πιὸ ἐντυπωσιακὸ καὶ τὸ πιὸ ἀρχαῖο μνημεῖο τῆς χριστιανοσύνης στὴν Ἑλλάδα. Ἔχει σχῆμα

σταυρού και στη διασταύρωσι των σκελών ύψώνεται ήμισφαιρικός τρούλλος, πού στηρίζεται σέ 4 μεγάλους πεσσούς. Στο έσωτερικό έχει διπλή σειρά κιόνων. Έχουν συγχωνευθῆ σ' αὐτήν τρία παρεκκλήσια και σ' ένα κελλι στεγάζεται τό Βυζαντινό Μουσείο τῆς Πάρου. Τῆνος, ἡ = νησί τοῦ Αἰγαίου μέ τήν περίφημη ἐκκλησία τῆς Μεγαλόχαρης. Μεγαλόχαρη, ἡ = ἐπίθετο τῆς Παναγίας. Οἱ ὀνομασίες και τὰ ἐπίθετα πού δόθηκαν κατά καιρούς στήν Παναγία εἶναι ἕνα πλῆθος, πού ἀποδεικνύει τόν ἀνώτερο ψυχικό και πνευματικό περιεχόμενο τοῦ λαοῦ μας: Ἁγιοπρωτος, Ἀκάθιστος, ἀμόλυντος, γλυκοφιλοῦσα, γοργοεπήκοος, δέσποινα, ἐλαιούσα, ἐπίσκεψις, ἡλιόκαλος, παιμμακάριστος, πάναγνος, πανάμωμος, παντάνασσα, παρηγορήτρια, περίδλεπτος, πλατυτέρα, πολύχαρη, μεγαλόχαρη κλπ. κλπ. Ὁ Παλαμᾶς (φλογέρα τοῦ βασιλιᾶ) ἔχει πολλά ἐπίθετα στήν Παναγία, πού τὰ λέει ὁ Β. Βουλγαροκτόνος, καθὼς ἀνεβαίνει στήν Ἀκρόπολι, πού εἶχε χτισθῆ ὁ ναός τῆς Παναγίας τῆς Ἀθηνιώτισσας: «...Γιάτρισσα, πονολύτρα, παραμυθία, ὀδηγήτρια, τριχεροῦσα, Ἀθηναία, Ρωμαία...». κ.ἄ. Πάρος, ἡ = νησί ἀπό τὰ ὠραιότερα τοῦ Αἰγαίου. Εἶναι εὐφορο νησί, μέ χιλιάδες ἐλαιόδεντρα και ὀπωροφόρα. Παράγει κρασί, σῦκα κλπ. Τὰ βουνά του κλείνουν μέσα στά σπλάγχνα τους τό παριανό (πάριο) μάρμαρο περίφημο γιά τήν λευκότητά του και τοὺς λεπτοὺς κόκκους του. Μέ τό μάρμαρο τοῦτο ἐγιναν πολυτελεῖ ἀγάλματα, πού στόλισαν τὰ σπουδαιότερα ἱερά τοῦ Ἀρχαίου κόσμου (Πάριο μάρμαρο χρησιμοποίησαν και στό ναό τοῦ Σολομῶντος. Ἡ Πάρος κατακτῆθηκε ἀπό τοὺς Ἀρκάδες (μέ ἀρχηγό τόν Πάρο), μετά τήν κατάκτησι τῶν Κρητῶν. Ἡ ζωῆ στήν Πάρο εἶναι ἐκδηλη σέ ὄλες τίς περιόδους τῆς προϊστορίας και ἱστορίας, ἀπό τῆς Μινωϊκῆς μέχρι και σήμερα και σ' ὄλους τοὺς τομεῖς τῆς Ἑλληνικῆς ζωῆς (γράμματα, τέχνες, οἰκονομία κ.ἄ.).

Παροιμία, ἡ = πρωτεύουσα τῆς Πάρου. Δικέφαλος, ὁ = (6λ. σ.). Ἱουστινιανός, ὁ = βυζαντινὸς αὐτοκράτορας (527 - 565 μ.Χ.). Μηχανικός: τήν Καταπολιανῆ ἔχτισε, κατά τήν παράδοσι, ὁ μαθητῆς τοῦ πρωτομάστορα τῆς Ἀγ. Σοφίας Ἰγνάτιος. Ὁ δάσκαλος σάν τέλειωσεν ὁ ναός, πῆγε νά τόν ἴδῃ, ἀλλά ἐφθόνησε τόν μαθητή του γιά τήν τελειότητα τοῦ ἔργου κι ἔβαλε ἐπίβουλα σχέδια στό μυαλό του. Τόν ἀνέβασε στό ψηλότερο μέρος τῆς ὀροφῆς τάχα γιά νά τοῦ δείξῃ κάποιον ἐλάττωμα τοῦ χτισίματος. Κι ἐνῶ ὁ μαθητῆς προσπαθοῦσε, κρεμασμένος πρὸς τὰ ἔξω, γιά νά ἴδῃ τήν ἀτέλεια, ὁ δάσκαλος τόν ἔσπρωξε στό κεγό. Ὁ μαθητῆς πρόφθασε και τόν ἔπιασε ἀπ' τὰ ἐνδύματα. Κι ἔτσι ἔπεσαν κι οἱ δύο... Ἡ παράδοσι αὐτῆ θέλει νά ἐρμηγεύσῃ τήν ὁμοιότητα, πού παρουσιάζει ἡ Καταπολιανῆ μέ τοὺς ναοὺς τῆς Κων) πόλεως (Ἀγ. Σοφία και Ἀγ. Ἀπο-

στόλους). Πολλές φορές ἀρχιτέκτονες ἀπὸ τὴν πρωτεύουσα μετέφεραν τὰ σχέδιά τους καὶ στὴν ἐπαρχία. Καὶ γι' ἄλλες ἐκκλησίες ὑπάρχει μιὰ τέτοια ἢ σχετικὴ παράδοσι. Σκόπας, ὁ = ἦταν γλύπτης ἀπὸ τὴν Πάρο. Ἐδούλεψε σὲ πολλὰ μέρη τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Μικρασιατικῆς Ἑλλάδος. ἤκμασε τὸν 4 π.Χ. αἰ. Ἀκέφαλη ἄπτερος Νίκη τοῦ Σκόπα εὐρίσκεται σήμερα στὴν Πάρο. Ἀφροδίτη τῆς Μήλου, ἡ = Ἄγαλμα τοῦ παριστᾶ τὴν Ἀφροδίτη. Εἶναι ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἔργα τῆς ἀρχαιότητος. Ὁ γλύπτης δὲν εἶναι γνωστός, ἀν καὶ πολλοὶ ὑποστηρίζουν πὼς εἶναι τοῦ Σκόπα. Δὲν εἶναι γνωστὸ τί κρατοῦσε στὰ χέρια ἡ θεά. Ἡ ἐπεξεργασία τοῦ μαρμάρου εἶναι ἀσύγκριτη. Τὸ δὲ πρόσωπο τῆς θεᾶς ἔχει θεῖο μεγαλεῖο καὶ ἐξαιρετὴ χάρι. Βρέθηκε στὴ Μήλο τὸ 1820. Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους = (ὅλ. σελ. ...). Ὁρθομαρμάρωσι, = ἐπένδουσι τοῦ τοίχου μὲ πλάκες μαρμάρου. Μάστορης, ὁ < μαῖστωρ < λατ. **Magister**.

Κεντρικὴ ἰδέα : Ἡ Καταπολιανή, ἡ ἐκκλησία τῆς Πάρου.

ΓΛΩΣΣΑ : Ἡ γλῶσσα εἶναι δημοτικὴ χωρὶς ἀκρότητες.

ΕΙΔΟΣ : Τὸ λογοτέχνημα τοῦτο ἀνήκει στὴν περιγραφὴ. Μιὰ περιγραφὴ χωρὶς ἐπιστημονικὴ προσπάθεια, χωρὶς ἰδιαιτέρες λεπτομέρειες. Περιγραφὴ γενικὴ καὶ ἐκλαϊκωμένη, ποὺ δείχνει ὅτι προσπάθεια τῆς συγγραφέως εἶναι νὰ παρουσιάσῃ στὸν πολὺ κόσμον, ἔτσι ἀπλᾶ, στὰ πεταχτά, θὰ λέγαμε, τὴν ἱστορίαν καὶ σὲ γενικὰ γραμμὰς τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῆς σπουδαιότερας ἐκκλησίας τοῦ κυρίως ἑλληνικοῦ χώρου, τῆς ἑκατονταφυλιανῆς.

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ : Ἀθηνᾶ Ταρσοῦλη. Γεννήθηκε στὰ 1887 στὴν Ἀθήνα. Σπούδασε ζωγραφικὴν στὴν Ἀθήνα καὶ στὸ Παρίσι, ὅπου καὶ διακρίθηκε σὲ διάφορες ἐκθέσεις ζωγραφικῆς. Ἐνωρὶς, ἐμπνευσμένη ἀπ' τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐκδηλώσεις τοῦ λαϊκοῦ βίου, ἀσχολήθηκε μὲ λογοτεχνία.

ΕΡΓΑ : Πεζά: «Παλῆν Ἀθήνα», «Μαντῶ Μαυρογένους», «Κάστρα καὶ Πολιτεῖες τοῦ Μωριά», «Ἑλληνικὲς φορεσιές», «Ἑλληνίδες ποιήτριες», «Ἄσπρα νησιά», «Δωδεκάνησος», «Κύπρος». Ποιητικά: «Στὰ βρόχια τῆς ἀγάπης», «Σπίτι καὶ τέφρες».

42. Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας

Σπύρου Μελά

(Ἀναγνωστικὸν ΟΕΔΒ σελ. 103)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Ἡ τόσο πολυσυζητημένη Φιλικὴ Ἑταιρεία ἰδρύθη τὸ 1814 στὴν Ὁδησσὸ τῆς Ρωσίας ἀπὸ ἀπλοὺς καὶ φιλογενεῖς πατριῶτες: Νικ. Σκουφᾶ, Ἀθαν. Τσακάλωφ, Ἐμμ. Εἰάνθο, Παναγ. Ἀναγνωστόπουλο. Σκοπὸ εἶχε, μὲ πολλὴ μυστικότητα, ἀσφάλεια καὶ μεθοδικότητα, νὰ ὀργανώσῃ ὅλες τὶς δυνάμεις τοῦ δουλεύοντος γένους μὲ στόχο τὴν ἀποτίναξι τῆς τουρκικῆς τυραννίας. Ἔτσι σ' ὅλη τὴ βαλκανικὴ μὲ καταπληκτικὴ γρηγοράδα ξαπλώνεται αὐτὴ ἡ ἑταιρεία καὶ στὰ μέλη της καταλέγονται ἐξοχότητες καὶ διασημότητες, ἀλλὰ καὶ ἀνώνυμοι ραγιάδες. Πῶς μπορούσε λοιπὸν ἀπ' αὐτὸ τὸ μέγα κάλεσμα νὰ λείψῃ ὁ φυσικὸς ἀρχηγός, ὁ τραγὸς μύστης τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐλευθερίας; Δὲ μένει παρὰ νὰ γνωρίσωμε τὰ περιστατικὰ ποὺ ἔκαμαν, ὥστε ὁ Κολοκοτρώνης νὰ «συναντηθῆ» μὲ τὴ μεγάλη στιγμὴ.

ΠΕΡΙΛΗΠΤΙΚΗ ΑΠΟΔΟΣΙ ΤΟΥ ΝΟΗΜΑΤΟΣ: Ὁ Κολοκοτρώνης, αὐτοεξόριστος στὴ Ζάκυνθο (1806 - 1821) καὶ περιμένοντας τὴ μεγάλη ἡμέρα τοῦ ξεσηκωμοῦ, περιφρονεῖ τὶς δελεαστικὰς προτάσεις τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἔτσι στὰ 1818 ὁ ἀπόστολος τῆς φιλικῆς Πάγκαλος σταλμένος ἀπὸ τὸν Ἀναγνωσταρᾶ τὸν κατηχεῖ καὶ τὸν ὀρκίζει, αὐτὸν τὸν πατέοιμο, ποὺ ἐλαχταροῦσε χρόνια τούτῃ τὴ μεγάλη ὥρα. Ὁ ὄρκος ἐδόθη στὸ ἐκκλησάκι Ἀη Γιώργης τῆς οἰκογενείας τῶν Λατίνων, περιβάλλον τόσο οἰκεῖο καὶ ἀγαπητὸ στὸ «Γέρο». Ἀπὸ τότε ὁ Κολοκοτρώνης νοιώθει πολὺ «ἀλλαγμένος», χαίρεται τὴν εὐθύνη του, ἀλλὰ καὶ ἀνυπομονεῖ γιὰ τὴν ὑλοποίησι τοῦ ὄρκου του...

ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΕΠΙΓΡΑΦΗ ΑΥΤΩΝ:

Ἡ πλοκὴ του μᾶς ὑποχρεώνει νὰ τὸ χωρίσωμε σὲ 3 τμήματα: α) «Ὁ Ἀλῆ πασᾶς... τοῦ 1818». Ὁ βασανιστικὸς πόθος τοῦ ξεκινημένου Κολοκοτρώνη νὰ γυρίσῃ στὸ Μωριά. β) «Ὁ Ἀναγνωσταρᾶς... γιὰ τὴν Ἑλλάδα». Ὁ γέρος ἐνθουσιάζεται καὶ συγκλονίζεται, ὅταν νοιώθῃ τὶς διαθέσεις καὶ τὴν προσπάθεια τοῦ κατηχητοῦ του.

γ) «τράβηξαν κάτω... ἤσυχος πιά». Ὁ Κολοκοτρώνης μέσα σὲ ὑποβλητική ἀτμόσφαιρα δίνει τὸν ὄρκο τοῦ φιλικῆς συνειδητοποιώντας τὴ μεγάλη του ἀποστολή.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Α' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική ἑρμηνεία : σεφέρι, τὸ = ταξίδι, πόλεμος, στρατὸς < τουρκ. *sefer*. Ψιλὴ = λεπτή, ἀπογυμνωμένη. ἀλάργα = μακριά < ἰταλ. *alla larga* = στ' ἀνοιχτὸ πέλαγος γάζα, ἡ = ἀραιό, διάφανο ὕφασμα ἀπὸ μετὰξι ἢ καὶ λιγὸ, λεπτὸ στρώμα (πιθανὸν ἀρχικὰ νὰ ἦταν προϊόν τῆς πόλεως Γάζας τῆς Παλαιστίνης). ντέρτι, τὸ = καημὸς, λύπη, πόνος < τουρκ. *dert*.

Πραγματικῶν ἑρμηνεία : Ὁ θρυλικὸς «γέρος τοῦ Μοριά», ἡ ἐξοχότερη ἡγετική μορφή τοῦ '21. Ἐγεννήθη τὸ 1770 στὸ Ραμοβούνη τῆς Μεσσηνίας (οἱ γονεῖς του ἀπὸ τὸ Λεοντάρι τῆς Ἀρκαδίας). Ὅταν ἐσκοτώθη ὁ πατέρας του, ὁ ξακουστὸς Κων) νος Κολοκοτρώνης, ὁ ἥρωάς μας 16 χρόνων ἔγινε ἀρματολὸς κάτω ἀπὸ τὸν περίφημο Ζαχαριά. Ἀπ' ἐκεῖνη τὴν ὥρα ἀρχίζει ἡ καταπληκτική, ἡ «μυθιστορηματικὴ δρᾶσι του. Ἐδῶ τῶρα δὲν πρόκειται νὰ κάνουμε λόγο γιὰ «τὰ ἔργα καὶ ἡμέρας» τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ περιοριζόμαστε νὰ τονίσουμε ὅτι γιὰ τοῦτον ἰσχύει τῶν Λατίνων «NULLA DIES SINE PERICULO» = οὐδὲ μία ἡμέρα (ἡμεῖς θὰ ἐλέγαμε... οὐδὲν λεπτόν) ἄνευ κινδύνου, καὶ νὰ παραπέμφουμε στὰ τόσα πού ἔχουν γραφῆ γιὰ τὸν ἄνδρα, ἰδιαίτερα δὲ στὸν Κ. Παπαρρηγόπουλο Τ. 6ος σελ. 51 ἔκδοσις Ἐλευθερουδάκη, στὸν Διον. Κόκκινο («Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις»), σ' ὄλους τοὺς τόμους του καὶ σχεδόν... σ' ὄλες τίς σελίδες του, στὰ «ἀπομνημονεῦματά» του (Διήγησις περὶ τῶν συμβάντων τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς), στὸ δίτομο ἔργο τοῦ Σπ. Μελλά «Ὁ Γέρος τοῦ Μοριά». Ὁ Κολοκοτρώνης ἦταν ἕνας φωτεινὸς νοῦς, ἕνας γεννημένος λαϊκὸς ἡγέτης, πού εἶχε τὸ χάρισμα νὰ μεταδίδῃ στοὺς συναγωνιστὰς του τὴν πίστι του γιὰ τὸ λυτρωμὸ τοῦ γένους. Φιλικὴ εἰσαγγελία: (Βλέπε καὶ στὰ «εἰσαγωγικά»). Αὐτὴ, στὴν ἀρχὴ τουλάχιστον, ἦταν ἀκέφαλη, γι' αὐτὸ ἄφηγε πολὺ μυστήριο καὶ ἔλξι στοὺς κατηχουμένους, ἀφοῦ πίσω ἀπὸ «τὴν ὑπερτάτην ἀρχὴν» τῆς ἐβλεπαν τὴν κραταιὰ Ρωσία. Ὑπάρχει ἕνα πολὺ ἀπόρρητο συνωμοτικὸ τυπικὸ μὲ βαθμοὺς μυσσεως (βλάμηδες, συστημένοι, ποιμένες, ἱερεῖς, ἀφιερωμένοι).

Ἄλλῃ πασᾶς: (1744 - 1822). Ὁ Τεπελενλῆς, ὁ θηριώδης γιὸς τοῦ Χάμκως, τύραννος τῆς Ἡπείρου. Δόλιος καὶ παράσπονδος καὶ αἰμοβόρος (τόσο γνωστὸς ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες του μὲ τὸ Σούλι), ἀλλὰ καὶ τόσο εὐστρο-

φος και διπλωμάτης. Περισσότερα για τὸ τρομερὸ αὐτὸ «γέννημα» τοῦ τέλους τοῦ 18ου και τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰώνα βλέπει κανεὶς σὲ ὅποια-δήποτε σχετικὴ ἱστορία. Ἐδῶ μᾶς ἐνδιαφέρει ὁ παραδόξως, βοηθητικὸς ρόλος του στὴν ἑλληνικὴ ὑπόθεσι, γιατί ἀπησχόλησε τόσο τίς σουλτανικὲς δυνάμεις ἐναντίον του. Ἐπίσης ἡ αὐτὴ του στὰ Γιάννενα ἦταν ἓνα πραγματικὸ «σεμινάριο» στρατιωτικὸ γιὰ πολλοὺς ἀπὸ τοὺς ὀνομαστοὺς ὀπλαρχηγούς μας (Διάκος, Ἀνδρουτσος, Καραϊσκάκης).

Ζάκυθος: Γιὰ τοῦτο τὸν ἑλληνικὸ χῶρο, «τὸ ἄνθος τῆς ἀνατολῆς», ἰσχύει ἀκριβῶς ὅτι εἶπε ὁ ποιητὴς γιὰ τὴν Κύπρου: «πολλοὺς ἀφέντες ἄλλαξες, δὲν ἄλλαξε καρδιά». Βέβαια Τούρκου ποδάρι δὲν τὴν «πάτησε», ἀλλὰ στὴν περίοδο τῶν νέων χρόνων και μέχρι τὴν ἑνωσί της μὲ τὴν Ἑλλάδα (1864) ἔχομε κυριαρχία ἀπὸ Βενετούς, Γάλλους, Ἀγγλους, Ρώσους: και τὸ νησί ἔχει γίνεи πραγματικὸ θέατρο πολιτικῶν και διπλωματικῶν ζυμώσεων και συνάμα καταφύγιο γιὰ πολλοὺς Ἑλληνας ἀγωνιστὲς τοῦ '21 και γιὰ τὸν ἄμαχο πληθυσμό.

Κολίνο: Ὁ μικρότερος γιὸς τοῦ Κολοκοτρῶνη. Εἶχε ἐπίσης τὸ Γενναῖο, ἀγωνιστὴ σὲ πολλὲς μάχες τοῦ ἀγῶνα: ἐπὶ πρωθυπουργίας του ἔγινε ἡ ἔξωσι τοῦ Ὄθωγος (1862). Τὸν Πάνο, γαμπρὸ τῆς Μπουμπουλίνας στὴν κόρη της Ἑλένη. Καὶ αὐτὸς πρωταγωνιστὴς σὲ πολλὲς συγκρούσεις. Εἶναι τελικὰ τὸ τραγικὸ θῦμα τοῦ α' ἐμφυλίου πολέμου μεταξὺ πολιτικῶν και στρατιωτικῶν. Ἰούλιο 1823 ἔξω ἀπὸ τὴν Τριπολιτσά ἔπεσε ἀπὸ ἑλληνικὴ σφαῖρα...

Μάθος Οἰκονόμου: Διανοούμενος Ἡπειρώτης γραμματικὸς τοῦ Ἀλῆ, σωστὸ «σημεῖον ἀντιλεγόμενον» γιὰ τοὺς μελετητὲς, ἀν ὑπῆρξε δηλαδὴ προδότης ἢ πολῦτιμος γιὰ τὸ γένος μὲ τὴν ἐπιρροή ποὺ εἶχε στὸν Τύρανο.

Καλλολογικὰ στοιχεῖα: Προτοῦ ἀραδιάσωμε τὰ συγκεκριμένα καλαισθητικὰ στοιχεῖα, τονίζομε ὅτι ἐδῶ ἔχομε τὴν ἐξαιρετικὴν περίπτωσι ποὺ μορφή και περιεχόμενο εἶναι σὲ ἔξοχη ἰσορροπία, γιατί ζεστοὶ τόνοι και πραγματικὰ στολίδια δημιουργοῦν μιὰ ταιριαστὴ «περιρρέουσα ἀτιμῶσφαιρα», γιὰ νὰ κινηθοῦν μέσα της δυνατὲς ἰδέες και ὑψηλὲς συγκινήσεις. Ζωντανὸς πόθος: μεταφορά. Ψιλὴ γάζα πάχνης: ἐξαίρετη ζωγραφιά. ἀσάλευτη πίστι, ἀστραφτε ἢ λευτεριά: μεταφορές.

ΝΟΗΜΑΤΑ: α) Οἱ μεγάλοι πατριῶτες οἱ ταμῆνοι σὲ ἰδανικὰ δὲ δελεάζονται ἀπὸ εὐνοίες και ἀξιώματα. β) Οἱ γνήσιοι ἠγέτες ἀδημονοῦν γιὰ τὴν ὥρα τῆς δράσεως, ἀλλ' ἔχουν ἀσάλευτη πίστι στὸ σκοπό τους.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Β' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: χαμπέρι, τὸ (καὶ χαμπάρι) = ἡ εἶδησι < τουρ.
Haber (καὶ ρ. χαμπαρίζω = ἐννοῶ). Τράβηξε (τραβῶ) = προχωρῶ,
σέρνω < ταυρῶ (θυζ. < ταῦρος = σύρω τὸν ταῦρον.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Ἀναγνωστὰρ ἄς Παναγ: (Γεν-
ναῖος ὄπλαρχηγὸς καὶ ἀγνὸς ἀγωνιστὴς τοῦ '21. Πιστὸς φίλος καὶ ὁμοϊ-
δεάτης τοῦ Κολοκοτρώνη. Στὴν Κέρκυρα ταγματάρχης στοὺς Ρώσους καὶ
ὕστερα θερμὸς προπαγανδιστὴς τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Ἔπεσε σὰν ὑ-
πουργὸς τοῦ πολέμου 26 Ἀπριλίου 1825 στὴν ἀτυχὴ σύγκρουσι τῆς Σφα-
κτηρίας.

Πάγκαλος (Γεώργιος): Ἕλληνας ταγματάρχης στὸ ρω-
σικὸ στρατό, φλογερὸς ἀπόστολος τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ
τὸν Κολοκοτρώνη καὶ ἄλλους ἐπιφανεῖς ἐμύησε. Ὁ ἴδιος εἶναι ποὺ ἐσχη-
μάτισε «λεγεῖνα ἠπειρωτῶν - Σουλιωτῶν καὶ Πελοποννησίων» ἀπὸ δύο
χιλιάδες τυφεκιστές.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Συνηθισμένο φάρμακον, φῶς ἄστραψε μέσα του,
ζωντανὸς δρόμος: μεταφορῆς. «Ἐγώ, ἡ οἰκογένειά μου... ὅ,τι ἔχω»: Ὁ-
μορφὴ ἀσύνδετη κλιμάκωσι.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Βιὸς, οἰκογένεια, ζωὴ ὅλα γιὰ τὴν Ἑλλάδα: αὐτὴ πρέπει
νὰ εἶναι ἡ θέσι τοῦ ἐμπνευσμένου ἡγέτη.

ΕΠΕΞΕΡΓΑΣΙΑ Γ' ΕΝΟΤΗΤΟΣ:

Γλωσσική έρμηνεία: σκεθρωμένο (καὶ σκευρωμένο) = ζαρωμένο,
φαγωμένο < σκευρίον (= κασέλα) < σκευάριον. καταναυτικὴ = συγ-
κινητικὴ < κατὰ + νύσσω = τρυπῶ (νυστέρι, νύξις). Ραγιαῖς = ὑπό-
δουλος < τουρκ. **raga**. ἀναφιλητό, τὸ = κλάμα μὲ λυγμούς. Ἴσως ἀπὸ
τὸ ἀρχ. ἀναφλύω = ἀνακοχλάζω μὲ ἀνάπτυξι ἐνὸς ι). Κατῶι, τὸ = ὑ-
πόγειο, ἀποθήκη < κατῶγι < κατῶγαιον. σέλα, ἡ (καὶ σέλλα) < λατ.
sedla < **sedeo** = κάθομαι, ἐδράζομαι.

Πραγματικῶν έρμηνεία: Μπόχαλη, ἡ: Ὁραῖο πρόαστειο τῆς Ζακύν-
θου, 2 χιλιάμ. ἀπὸ τὴν πόλι, κοντὰ στὸ φρούριο ἀπ' ἐδῶ ἡ θέα πανορα-
ματικὴ. Ἄ η Γεώργη τῶν Λατίων: Ἀρκετὰ καὶ ἐν-
διαφέροντα ὅσα ὑπάρχουν στὸ κείμενο. Τὸ ἐκκλησάκι αὐτὸ εἶναι 800 μ.
ἔξω ἀπὸ τὴν πόλι πρὸς τὸ φρούριο. Στὸν περίβολό του εἶναι θαμμένα τὰ
ὄστα τοῦ μεγάλου Ζακυνθίου ποιητοῦ Α. Κάλβου.

Ἄνθιμος Ἀργυρόπουλος: Ἄρκετὰ ὅσα λέγονται στὸ κείμενο.

Καλολογικὰ στοιχεῖα: «Ἄπὸ καρυδιές... πρασινάδα»: ἀσύνδετο, ἀλλὰ καὶ ὁμορφὴ εἰκόνα τῆς ἐλληνικῆς χλωρίδας... «κορμιά δὲν ὑπάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε»: Ὑπερβολή, ἀλλὰ καὶ μεταφορὰ στὸ «λειτουργᾶνε». «Ὅλα τὰ μαῦρα κοπάδια... τῆς μεγάλης τρικυμίας»: 4 § 6 αὐτὸ τὸ πυκνὸ χωρίο πρῶτα πρέπει νὰ διακρίνη κανεὶς τὴν πολυσύνθετη εἰκόνα ἢ καλύτερα «τὸ δράμα» τῶν ραγιάδων, ποὺ ξεσηκώνονται καὶ ὀρκίζονται μαζί του, καὶ ὕστερα νὰ παρατηρήσῃ: Φτερουγίζουν οἱ ἀντίλαλοι: προσωποποιήσι. σὰν πουλιά: παρομοίωσι. σὲ συναγεμνὸ τὰ σύννεφα τῆς τρικυμίας: μεταφορὰ καὶ εἰκόνα.

ΝΟΗΜΑΤΑ: Ἡ συνειδητοποίησι τῆς μεγάλης ἀποστολῆς γαμίζει τὸν πρωταγωνιστὴ μὲ τὸ γλυκὸ μαρτύριο τῆς δημιουργικῆς ἀνησυχίας.

Κεντρικὴ ἰδέα: Ὁ ὠριμασμένος πιὰ Κολοκοτρώνης, μὲ τὸν ὄρκο τοῦ Φιλικοῦ, συνειδητοποιεῖ λυτρωτικὰ τὸν ἄγιο σκοπὸ του καὶ τὸ μεγάλο «πεπρωμένο» του.

ΓΛΩΣΣΑ: Μιὰ καλοδουλεμένη δημοτικὴ μὲ ἀσυνήθιστη ἐκφραστικὴ δύναμι, ἱκανὴ νὰ δίνη ὅλες τίς λεκτικὲς ἀποχρώσεις. Αὐτὸ εἶναι γλωσσικὸ ὄργανο! Τοῦ δυνατοῦ πεζογράφου μας «τὸ καλάμι» ἴσως στήν πιὸ εὐτυχισμένη του ὥρα.

ΥΦΟΣ: Γλαφυρό, σφιχτοδεμένο, συναρπαστικὸ, ὑποβλητικὸ, μὲ δραματικὸ «χρεσσέντο» (κλιμάκωσι). Ἡ παρατακτικὴ καὶ συνάμα βραχυπερίοδη μορφὴ τοῦ λόγου κάνει τὸν ἀναγνώστη ἢ ἀκροατὴ κυριολεκτικὰ αἰχμάλωτο, ποὺ νὰ μὴ μπορῇ, ἀλλὰ καὶ νὰ μὴ... θέλῃ «νὰ πάρῃ ἀνάσα».

ΑΞΙΟΜΝΗΜΟΝΕΥΤΕΣ ΦΡΑΣΕΙΣ: α) «Βλέπω τὴ θάλασσα πλατιά καὶ τὸ Μοριάν ἀλάργα». Ἄλήθεια, ἀπὸ τότε ποὺ ἔγινε δημοτικὸς στίχος τούτῃ ἢ πονεμένη νοσταλγία τοῦ Ἑλληνα Ὀδυσσεά, πόσες φορές τὸν εἶπαν καὶ θὰ τὸν εἶποῦν ξενιτεμένοι Μωραῖτες, σημαντικοὶ καὶ ἀνώνυμοι!!

β) «φῶς ἀστραφε μέσα του»: Μᾶς θυμίζει τὸ σολωμικὸ «ἀστραφε φῶς καὶ γνώρισε ὁ νιὸς τὸν ἑαυτὸ του».

γ) «Ἔβαλε τὸ πλατύ, μεγάλο χέρι του ὁ λευτερωτὴς τῶν ραγιάδων». Ὁ λαός, ποὺ περιμένει πάντοτε πολλὰ ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς του, ἔτσι πάντοτε θέλει τὸ χέρι τους...

δ) «Κορμιά δὲν ὑπάρχουν, ψυχὲς λειτουργᾶνε»: Ὑπέροχη φράσι ποὺ

πρέπει να λέγεται σε στιγμές μοναδικές, σε μυσταγωγίες που το πνεύμα και η ψυχή έχουν... λυώσει τη σάρκα...

Ψυχολογική έρμηνεία: Είναι τέτοια ή τέχνη του συγγραφέα που μάς κάνει άμέσως να κοινωνήσουμε από το μεγαλείο της ταπεινότητας του ήρωά μας. Γιατί πώς να το κάνουμε; Έδω δέν πρόκειται για τή συνθησιμένη συναισθηματική κλίμακα, που όφείλει να διακατέχει τόν αναγνώστη: άνυπομονησία, άγωνία, συγκίνηση, θαυμασμός, έθνική ύπερηφάνεια. Έδω γίνεται κάτι θαυμαστότερο και συνταρακτικότερο. Μάς πυρπολεί κυριολεκτικά ή άκτινοβολία τής μεγάλης, τής αυτόνομης ψυχής και μάς γίνεται ένα μάθημα ύψηλου πατριωτισμού και ήθικου φρονηματισμού.

ΧΑΡΑΚΤΗΡΕΣ: Ο Κολοκοτρώνης παρουσιάζει έδω όλα εκείνα τά γνωρίσματα που τόν καταξιώνουν σαν ώλοκληρωμένο άνθρωπο και άληθινό άρχηγό και όδηγητή φυλών: Εύλαβικός χριστιανός, γνήσιος οικογενειάρχης, άνθρωπος με βιώματα και στέρεες ρίζες στη γή του, έτσι που να σου δίνει σιγουριά και έγγύηση που είναι μπροστάρης. Είναι ό φλογερός πατριώτης που κουβαλάει έντός του τό θραυμα του λυτρωμού του γένους και που «σαν έτοιμος από καιρό, σά θαρραλέος (κατά τόν καθαφικό στίχο) περιμένει με λαχτάρα «τό πλήρωμα του χρόνου». Κι όταν ήρθε ή έπίσημη ώρα, τότε έπηρε στους ώμους του τή μεγάλη ευθύνη. Ο Σολωμός γράφει κάπου: «Άστραφε φώς και γνώρισε ό νιός τόν έαυτό του» και μεϊς έδω με τό Μελά λέγομε: «φώς άστραφε μέσα του» κι έγνώρισε ό... γέρος τόν έαυτό του...

ΕΙΔΟΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΗΜΑΤΟΣ: Τό πεζογράφημα αυτό είναι μιá ιστορική διήγησι, (που όμως έχει τά στοιχεία του τόπου, του χρόνου, τής ύποθέσεως σε τέτοιο έπιτυχημένο συνδυασμό, ώστε να τή λογαριάζωμε αυτοτελώς σαν ένα θαυμάσιο διήγημα), άπόσπασμα παρμένο από τή δίτομη μυθιστορηματική βιογραφία (ή βιογραφική μονογραφία) «ό γέρος του Μοριά» του συγγραφέα μας.

Μερικá για τή μυθιστορηματική βιογραφία: Έτσι λέγεται ή βιογραφία, όταν δέν περιορίζεται αυστηρά στα συγκεκριμένα στοιχεία γύρω από τόν βιογραφούμενο, άλλ' ό συνθέτης κινείται άρκετά έλεύθερα δίνοντας τή δομή του μυθιστορήματος. Τό είδος αυτό έχει πολύ γενικευθή και θεωρείται σήμερα πολύ χρήσιμο και «μοντέρνο» ανάγνωσμα.

Άναφέρομε ένδεικτικά από διεθνική άποψι δύο κορυφαίους, δασκάλους του. Π.χ. τόν Γάλλο Άντρέ Μωρουά («Φλέμμικ») και Γερμανό Έμ.

Λούντβιχ «Ναπολέον». Στόν ἑλληνικό χῶρο ἐκαλλιέργησαν τὸ εἶδος μὲ ἐπιτυχία οἱ: Σπ. Μελάς (ὁ γέρος τοῦ Μωριά, Κ. Κανάρης, ματωμένα ράσα), ὁ Δημ. Φωτιάδης (Γ. Καραϊσκάκης), ὁ Μιχ. Περάνθης. (Ὁ Κοσμοκαλόγερος — Παπαδιαμάντης, ὁ ἁμαρτωλὸς — Καθάφης, ὁ τσέλιγγας — Κ. Κρυστάλλης).

ΓΕΝΙΚΗ ΕΝΤΥΠΩΣΙ: Ἦταν μιὰ τερπνὴ ἀφήγησι μὲ λογοτεχνικὲς ἀρετές, πὺ μᾶς ἔφερε τόσο κοντὰ στόν πρῶτο πολέμαρχο τοῦ '21 καὶ ἐδοκιμάσαμε τὴν αἴσθησι ὅτι ἐγίναμε καὶ μεῖς μάρτυρες αὐτόπτες καὶ αὐτήκοοι τῆς σκηνῆς τῆς φοβερῆς καὶ ἱερῆς, τότε πὺ ὁ «γέρος» μας, ἐκεῖ στό ταπεινὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἁγ. Γιώργη τῶν Λατίνων, εἶχε γίνεи ἰδέα καὶ ἐξαύλωσι. Ἡ μυσταγωγία ἦταν τέτοια πὺ μᾶς θυμίζει ἐκεῖνο τὸ ἐκκλησιαστικὸ «σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία καὶ μηδὲν γήγινον ἐν ἑαυτῇ λογίζεσθω».

ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Θὰ ἦταν πολὺ ἐνδιαφέρον αὐτὸ τὸ «σχετικά» ἕνας νὰ τὸ πάρη: ἄλλες μεγάλες στιγμὲς στὴν ἱστορία τοῦ Κολοκοτρώνη, ἄλλος νὰ τὸ πάρη: μαρτυρίες καὶ εἰδήσεις γιὰ τὴ δρᾶσι τῆς Φιλικῆς Ἑταιρείας. Καὶ ἕνας τρίτος μελετητής: καὶ ἄλλων Ἑλλήνων ἢ ξένων ἐπίσημες στιγμὲς μῦσεως σὲ μεγάλους σκοπούς.

ΣΧΟΛΗ - ΠΕΡΙΟΔΟΣ - ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΑ: Βλέπε πεζογράφημα «ἡ γέννησι τοῦ Σωτήρος».

43. Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου Β΄

22 Νοεμ. 1940

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 106)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Διάγγελμα εἶναι τὸ μῆνυμα, πὺ ἀπευθύνει ὁ ἀνώτατος ἄρχων, βασιλιάς ἢ πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, πρὸς τὸν λαὸ τοῦ κράτους γιὰ κάποιο σπουδαῖο γεγονός (Πρωτοχρονιά, κήρυξι πολέμου, μετὰ μεγάλη νίκη, παῦσι πολέμου, εὐχὲς κ.ἄ.) μέσα ἀπὸ τίς ἐφημερίδες, τὸ ραδιόφωνο, τὴν ΤV ἢ ἄλλο μέσο μαζικῆς ἐνημερώσεως. Στίς 28 Φεβ. 1844

πρώτος έκανε χρήςι του διαγγέλματος ο βασιλεύς Όθων, που ζητούσε από την Α΄ Έθνοσυνέλευσι, που ψήφισε τὸ Σύνταγμα τῆς Ελλάδος, τὴν τροποποίησι μερικῶν άρθρων. Στις 6 Ὀκτ. 1864 ὁ Βασ. Γεώργιος Α΄, που ζητούσε τὴν ἐπιψήφισι τοῦ Συντάγματος μέσα σὲ 10 μέρες, στις 31 Ὀκτ. 1864 που ἐμήνυσε τὴν συμφωνία του (ὁ βασ. Γεώργιος Α΄) πρὸς τὸ ψηφισθὲν Σύνταγμα. Στις 17 Μαρτ. 1910, μετὰ τὴν ἀναθεώρησι μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος, στις 5 Ὀκτ. 1912 (ὁ β. Γεώργιος Α΄) γιὰ τὴν κήρυξι τοῦ πολέμου μετὰ τὴν Τουρκία. Ὁ Β. Κων) νος ἐξέδωσε πολλὰ διαγγέλματα. Τὸ τελευταῖο ἦταν στις 13 Σεπτ. 1922, που φανέρωσε τὴν παραίτησί του χάριν τοῦ γιου τοῦ Γεωργίου. Διαγγέλματα ἔγιναν καὶ κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Δημοκρατίας, καὶ κατὰ τὴν κήρυξι τοῦ Ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (28 Ὀκτ. 1940, 6 Ἀπρ. 1941, 20 Ἀπρ. 1941 κ.ἄ. Τὰ διαγγέλματα χαρακτηρίζονται γιὰ τὴν περιεκτικότητα τοῦ περιεχομένου καὶ συνοπτικότητα τῆς μορφῆς.

ΝΟΗΜΑ: Ὁ Β. Γεώργιος Β΄ κατ' ἀρχὴν διαδηλοῖ τὴν εὐτυχία, που τὸν πλημμυρίζει μέσα του γιὰ τὶς μεγάλες νίκες τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ λαοῦ στὸν πρώτο κίόλας μῆνα τοῦ πολέμου. Ὁ ἱερὸς καὶ γενναῖος ἀγῶνας τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ὄχι μόνο δὲν ἄφησε τὸν ἐχθρὸ νὰ πατήσῃ τὰ ἱερά του χῶματα, ἀλλὰ ὁ ἡρωϊκὸς στρατὸς μας μετέφερε τὴν μάχη εἰς αὐτὰ τὰ ὄρη τῆς Κορυτσᾶς. Μετὰ τὴν κατάληψι τῆς Κορυτσᾶς τερματίσθη ἡ πρώτη φάσι τοῦ πολέμου. Στὴ συνέχεια ὑπογραμμίζει τὸ ἄδικο τοῦ πολέμου τοῦ 40, γιὰ τὴν οἱ Ἑλληνες δὲν ἐπροκάλεσαν τὸν πόλεμο, ἄλλοι τοὺς τὸν ἐπέβαλλαν. Ἡ ὑπαρξι τοῦ ἕλικου παράγοντος δὲν ἔχει σπουδαιότητα, ἀν δὲν συμβαδίζει μετὰ τὴν ἠθικὴ δύναμι. Κι οἱ Ἑλληνες γνωρίζουν νὰ μάχωνται ἀλλὰ καὶ νὰ πεθαίνουν γιὰ τὴν πατρίδα. Οἱ Ἑλληνες μάχονται γιὰ τὴν ἐλευθερία, τὴν τιμὴ, τὴν ἀξιοπρέπεια τῆς φυλῆς καὶ εἶναι βέβαιοι πὼς θὰ ἐπικρατήσουν. Τελικὰ καὶ ὀριστικὰ θὰ ἐπικρατήσῃ τὸ δίκαιον καὶ ἡ τιμὴ. Οἱ Ἑλληνες, παρὰ τὰ θύματα τῶν βομβαρδισμῶν, ἀπέδειξαν ὅτι μποροῦν ἐπαξίως νὰ φέρουν τὸ ἔνδοξο ὄνομα Ἑλληνες, ἕνα ὄνομα που ἔχει στὴν πλάτη του μεγάλη καὶ δυσβάστακτὴ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ κληρονομιά. Χαίρεται ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γιὰ τὴν βοήθεια τοῦ θεοῦ οἱ νίκες στὸ πεδίο τῆς τιμῆς στεφανώνουν τὰ ὄπλα του. Ὁ πόλεμος εἶναι σκληρὴ δοκιμασία, ἀλλὰ ἡ χαρὰ πλημμυρίζει τὸν Ἕλληνα, γιὰ τὸν αὐτὸν τὸν ἄδικο καὶ ἄνισο ἀγῶνα, που ἄλλοι τὸν τύλιξαν, μετὰ τὸ κεφάλι συντρίβει τὴν ἄνομη βία. Τελειώνοντας χαιρετίζει τὰ ἡρωϊκὰ παιδιὰ τοῦ στρατοῦ καὶ τὰ διαβεβαιώνει πὼς ἡ νίκη εἶναι δική τους, ἀφοῦ καὶ τὸ δίκαιο εἶναι πέρα γιὰ πέρα δικό τους.

ΙΣΤΟΡΙΚΑ: 1940 Ὀκτ. 28. Στις 3 τὴ νύχτα ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἰταλίας Γκράτσι πῆρε τὴν ἀπάντησι ἀπ' τὸν πρωθυπουργὸ Μεταξᾶ στὸ βίαιο τηλεγράφο τῆς Ἰταλίας. Ἡ ἀπάντησι ἦταν ἕνα «OXI». Στις 5.30' οἱ Ἰτα-

λοι ἄρχισαν ἐπίθεσι στὰ σύνορα τὰ Ἑλληνικά. Νοε. 1-11: Τὰ τμήματά μας εἰσχωροῦν 5 χιλ. μέσα στὸ Ἀλβανικὸ ἔδαφος. 13 πόλεις καὶ χωριὰ βομβαρδίζονται. 90 θάνατοι καὶ 209 τραυματίες. Τὰ ἀεροπλάνα ποὺ ἐβομβάρδισαν τὴν Κέρκυρα ἔφεραν ἑλληνικὰ σήματα!.. Καταρρίπτεται 1 ἀεροπλάνο. Βομβαρδίζεται ἡ Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Κέρκυρα, Ἰωάννινα, Χανιά, Πειραιᾶς, Βόλος. Ἦττα Ἀλπινιστῶν στὸ Γράμμο, Σμόλικα. Ἰταλὸς στρατηγὸς Πράσκα ἀντικαθίσταται ἀπὸ τὸν στρ. Σοντοῦ. Πολλὰ ἀεροπλάνα ἐχθρικὰ καταρρίπτονται. Νοε. 20: Στὴν Ἠπειρο οἱ δυνάμεις μας ἀνατρέπουν τὴν ἐχθρικὴ ἀντίστασι καὶ προχωροῦν σὲ εὐρὴ μέτωπο καὶ κινοῦνται πρὸς Βορρᾶ. Νοε. 22: Καταλαμβάνεται ἐξ ὀλοκλήρου ὁ ὄρεινὸς ὄγκος Μοράδα, τὸ Ὄρος Ἰδάν, τὸ καφ - ἐ - καρὶτ (αὐχένας), ἡ Κορυτσά, Λεσκοβίκι κι ἔφθασαν μέχρι Ἐρσέκα καὶ Μπόροδα. Διάγγελμα Γεωργίου τοῦ Β'.

Γεώργιος Β' = Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ 1922 - 1947 (μὲ ἐνδι-
άμεσα κενὰ λόγῳ ἐξορίας του).

44. Ἡ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1940

Ποίημα Σωτ. Σκίπη

(Ἀναγνωστικὸν Ο.Ε.Δ.Β. σελ. 108)

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ: Τὸ ἀνεπανάληπτο ἑλληνικὸ ἔπος τοῦ '40 ἔδωσε, δίνει καὶ θὰ δίηνη ἀνεξάντλητο ὕλικὸ στὴν τέχνη. Ἦταν λοιπὸν πολὺ φυσικὸ νὰ τὸ τραγουδήσῃ καὶ ὁ πατριδολάτρης ποιητὴς μας Σ. Σκίπης. (Οἱ ρί-
ζες του κρατιοῦνται ἀπ' ἐκεῖνα τὰ χῶματα, τῆς Β. Ἠπείρου—, ὁ ὁποῖος σ' ὅλη τὴν ποίησί του δεῖχεται πολὺ εὐαίσθητος δέκτης στοὺς ἀγῶνες μας κατὰ τῶν Γερμανοϊταλῶν (καὶ στὴ συνέχεια στὴν κατοχικὴ ἀντίστα-
σι. Βλέπε καὶ βιογραφικά του).

ΝΟΗΜΑ: Ὁ ποιητὴς μας ἐκπληκτὸς μπροστὰ στὸ ἑλληνικὸ «ἔπος τοῦ 40» λέγει ὅτι ἔθνη μικρὰ - μεγάλα λυγίζουσι σὰν κλαδιὰ μπροστὰ στὴν σιδηρόφρακτὴ θύελλα τῶν δυνάμεων τῆς βίας (Γερμανοϊταλῶν). Καὶ μονάχα ἡ Ἑλλάδα ὀρθώνει πραγματικὴ ἀντίστασι, γιατί τὰ παιδιὰ τῆς ἀνανεώνοντας τοὺς ἀρχαίους ἄθλους, ὀρμοῦν στὰ σύνορα γιὰ νὰ ὑπερα-

σπίσουν τὸ πάτριον ἔδαφος. Καὶ κεῖ ποῦ ἡ οἰκουμένη πανικόβλητη περιμένει καὶ τὸν ἑλληνικὸ ἀφανισμό, ξαφνιάζεται ἀπὸ τὸ χαρμόσυνο ἄγγελμα ὅτι οἱ Ἕλληνες νικοῦν, σὰν πρῶτα... Στὴν τελευταία στροφή ὁ ποιητὴς σ' ἓνα ξεχειλίσιμα ἐνθουσιασμοῦ χαιρετίζει τὴν Ἑλλάδα σὰ σύμβολο τῆς ἐλευθερίας πλέον, ἀφοῦ ἔχει ἐπαναλάβει τὴ δόξα τοῦ Μαραθῶνα καὶ τοῦ Μεσολογγίου.

ΓΛΩΣΣΙΚΑ: Δὲν ὑπάρχουν γλωσσικὲς δυσκολίες.

Πραγματικῶν ἑρμηνεῖα: Ἔθνη μικρὰ ἢ μεγάλα: Πρόκειται γιὰ τὰ εὐρωπαϊκὰ κράτη, ποῦ μέσα σὲ λίγες ἡμέρες ἢ ἑβδομάδες κυριολεκτικὰ «ἐσάρωσε» ὁ γερμανικὸς πολεμικὸς ὁδοστρωτήρας (καὶ γενικῶς οἱ δυνάμεις τοῦ «ἄξονος»): Πολωνία, Γαλλία, Νορβηγία, Δανία, Τσεχοσλοβακία, Βέλγιο, Ὀλλανδία, Γιουγκοσλαβία κλπ.

Π α ι ἄ ν ε ς: Νικητήρια ἄσματα, χαρμόσυνοι ὕμνοι. Ἡ προέλευσι ἀπὸ τὸν ἀρχαῖο: παιάν = ὕμνος εὐχαριστήριος πρὸς τὸν Ἀπόλλωνα γιὰ θεραπεία νόσου ἢ γενικῶς σωτηρία καὶ λύτρωσι ἀπὸ κακῶ (Ἀπὸ τὸ ρ. παῖω = κτυπῶ, γιὰτὶ ἐφαντάζοντο ὅτι ὁ Ἀπόλλωνας μὲ μαγικὸ κτύπημα ἔδιωχνε τὸ κακῶ).

Καλολογικὰ στοιχεῖα: Σ' αὐτοὺς τοὺς λίγους στίχους διακρίνει κανεὶς πολλὰ αἰσθητικὰ ὁμορφεῖς. Ὑπάρχουν δυνατὲς ὀπτικοακουστικὲς εἰκόνας. Τέτοια εἶναι στὴν α' στροφή ποῦ τὸ κινούμενο ἀσάλλι τῶν ἐπιδρομέων τσακίζει τοὺς λαοὺς σὰν κλαδάκια. Ἐπίσης στὴ β' στροφή ἡ Ἑλλάδα, ποῦ ὀρθόκορμη μὲ τὴν πανῶρια Κεφαλή της λέει τὸ «μεγάλον ὄχι» της καὶ «διαβαίνει γιὰ ἄλλη μιὰ φορὰ στὴν ἀθανασία πέρα». (Δὲ μπορεῖ ἕνας ἐδῶ μὲ δημιουργικὴ φαντασία νὰ μὴ θυμηθῇ τὴν κεφαλή τῆς Μῆδουσας—αὐτῆς ἦταν φρικτὴ ἕμωσ—ποῦ ἀπελίθωνε ὅσους τὴν ἀντίκρυζαν!!). Ἐπίσης ἔχομε τὴν εἰκόνα τῆ μεγαλειώδη, ποῦ τὰ φτεροπόδαρα ἑλληνόπουλα πετοῦν ὑπερασπιστὲς στὰ σύνορα. Στὴν γ' στροφή ὑπάρχει ἡ σιγητὴ μὲ τὰ... ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων, ποῦ «μὲ κοιμένη τὴν ἀνάσα» ἀγγαυτεύουν τὴ γιγαντομαχία... Ἐ μὰ ἐδῶ θὰ ὑπέγραφε κι ὁ μέγας μας Παλαμᾶς, ποῦ γιὰ τὴν ἴδια σιγητὴ ἀλλοῦ εἶπε· «ἀγγάντια στὴν σκυφτὴ καὶ ντροπιασμένη Εὐρώπη ἃς πιούμε ξεχειλὴ τὴ δόξα, παλληκάρια». Ἐπειτα τὸ ποίημα, παρὰ τίς κάποιες ἀτέλειες στὴ στιχουργικὴ του, γιὰτὶ ὑπάρχουν πολλὰ χαμηλὰ καὶ συνιζήσεις, καταφέρνει ἕμωσ νὰ ἀναδύνη ἓναν ἦχο ἀπὸ νικητήρια πολεμικὰ βούκινα (ἔτσι τουλάχιστον ἀκούγονται οἱ ἴαμβοι σὲ κείνο τὸ «τὴ νίκη τῶν ἀσύγκριτων Ἑλλήνων»). Καὶ τώρα ἃς διακρίνωμε τὰ «κλασσικὰ» αἰσθητικὰ στοιχεῖα: Σὰν κλαριά λυγίζουσι: παρομοίωσι. Παίρνουν φτερὰ καὶ πετοῦν τὰ παιδιὰ σου: μεταφορὰ, ἀλλὰ καὶ

υπερβολή. Υπάρχει και προσωποποίηση της Ελλάδας. Τη φρίκη της συντριβής σου (άντι της φρικτής συντριβής σου) : κάτι σαν το άρχαιο έν διὰ δυοῖν σχῆμα (π.χ. αστροπελέκι και φωτιά = αστροπελέκι πύρινο. Στίς φράσεις: χορμωσύνων... παιάνων, σύμβολο... της Λευτεριάς: "Έχομε σχῆμα ὑπερβατόν. *Ω χαῖρε Ελλάδα: ἀναφώνησι. Στά Μεσολόγγια και στους Μαραθῶνες: πληθυντικός μεγαλοπρέπειας (γιατί ἔνα εἶναι τὸ Μεσολόγγι και ἔνας ὁ Μαραθῶνας.

Κεντρική ιδέα : Ἡ Ελλάδα και τούτη τή φορά (1940) ἐπιβεβαιώνει με τήν ἥρωική της ἀντίστασι στή βία ὅτι εἶναι τὸ αἰώνιο σύμβολο τῆς ἐλευθερίας.

ΓΛΩΣΣΑ: Ὠραία δημοτική, καλοδουλεμένη και καθαρή, χωρίς «προσμεϊξεις» καθαρευουσιάνικες.

ΜΕΤΡΟ: Έχομε ἐδῶ 4 τετράστιχες στροφές με στίχους ἰαμβικούς ἐνδεκασυλλάβους παροξυτόνους και ὁμοιοκαταληξία πλεκτή. Διακρίνομε και τούς διασκελισμούς τῶν στίχων: τή φρίκη / τῆς συντριβῆς, χαρμωσύνων / στροφές, τὰ παιδιὰ σου / ὅπως στά χρόνια, και μένει / τῆς Λευτεριάς.

ΥΦΟΣ: Σοβαρό, ὑψηλό, λιτό· και ἐνῶ ἐδῶ ἔχομε ἔνα ὕμνητικό τροπάρι, κάτι σαν ὠδή και σαν διθύραμβο, δέν ὑπάρχει ὅμως στόμφος και «φτηνός» ρητορισμός.

Ψυχολογική ἐρμηνεία : Ἐδῶ δοκιμάζει κανεῖς κλιμακωτά τοῦτα τὰ συναισθήματα: Δέος και ἀπελπισία, ἔθνική ὑπερηφάνεια και ψυχική ἔξαρσι· και στά τελευταῖα μέσα σ' ἔνα παραλήρημα ἐνθουσιασμοῦ τρανεύσων ἐντός μας πολυδιάστατα τὸ αὐτοσυναίσθημα και τὸ συναίσθημα τῆς τιμῆς για τή φυλετική μας μοναδικότητα και ὑπεροχή.

ΑΛΛΑ ΣΧΕΤΙΚΑ ΕΡΓΑ: Βέβαια γύρω ἀπό τήν ἑλληνική κοσμογονία τοῦ 1940 - 41 ἔχουν γραφή πάρα πολλά, θὰ ἐλέγαμε ἀέτρητα ἔμμετρα και πεζά. Ἐδῶ θὰ περιορισθοῦμε στήν παράθεσι μερικῶν ποιημάτων περίπου ὁμοτίτλων: «28ῆ Ὀκτωβρίου», «Στρατός ἑλληνικός» Γ. Εὔδη, «Πίνδος» (ἔραβευμένο, ἀπό τήν ἀκαδημία) Μήτσου Τούντα, «28ῆ Ὀκτωβρίου» Χάρη Σακελλαρίου, «τὸ μεγάλο ὄχι» Μαρίας Γιακουμέλλου, «Δέσπω» Τ. Μωραΐτινη, «28ῆ Ὀκτωβρίου» Ἄντ. Σούκου, «Παιάνας» Χρ. Κουλούρη, «Τὰ παιδιὰ τοῦ σαράντα» Ἰωάννου Μπουκουδάλα, «τὸ σαράντα» Σπ. Παναγιωτοπούλου, «Λαοὶ τῆς γῆς», «στὸν ἑλληνικό στρατό» Σωτ. Σκίπη.

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΗ ΚΑΙ ΕΘΝΙΚΗ ΖΩΗ	Σελ.
Ὀνειρεμένη Προσευχή, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	9
Στοὺς Ἁγίους Τόπους, Κ. Οὐράνη	18
Ἡ γέννηση τοῦ Σωτῆρος, Σπ. Μελᾶ	15
Τὸ ἀστέρι τῶν μάγων, (ποίημα) Σωτ. Σκίπη	36
Διπλὸ ἔραμα, Ν. Πετιμεζᾶ - Λαύρα	26
Λαμπριάτικος ψάλτης, Ἄλ. Παπαδιαμάντη	40
Ἡ ἡμέρα τῆς Λαμπρῆς, (ποίημα) Διον. Σολωμοῦ	53
Στὶς Θερισπύλες, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	100
Γενικαὶ σκέψεις περὶ τοῦ Ἄνατ. Ἑλληνισμοῦ, Κ. Παπαρρηγοπούλου	105
Ἡ ναῦς τοῦ Φαῦλλου, Κ. Ράδου	76
Ἡ Ναυσικᾶ, (ποίημα) Ἰω. Πολέμη	62
Ὁ Ἑρμῆς τοῦ Πραξιτέλους, Χρ. Τσουντα	111
Ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα τῶν ἀρχαίων, Χρ. Τσουντα	117
Τὸ ἀνάγλυφο τοῦ Δεξίλεω, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	72
Κεραμεικός, (ποίημα) Λάμπρ. Πορφύρα	95
Ἡ πρώτη Ἰανουαρίου εἰς τὸ Βυζάντιον, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	66
Ἡ Βυζαντινὴ Θεσσαλονίκη, Ἄδαμ. Ἀδαμαντίου	122
Τὰ εἰσοδήματα τοῦ Βυζαντ. Κράτους, Κ. Παπαρρηγοπούλου	91
Βίος καὶ γλῶσσα, Φαίδ. Κουκουλὲ	126
Ὁ Δικέφαλος, (ποίημα) Γ. Δροσίνη	86
Παραδόσεις: α) ὁ Διγενῆς, β) Τὰ λιγγρία τοῦ Διγενῆ, Ν. Πολίτου	128
Ὁ Διγενῆς καὶ ὁ Χάροντας, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	131
Τὸ παιδομάζωμα, Δ. Καμπούρογλου	135

Γιὰ τὸ παιδομάζωμα, (ποίημα) Δημοτικὸν	139
Ἡ μάνα τοῦ Γρίζα, Δημ. Βουτυρᾶ	143
Ἡρώων καὶ μαρτύρων αἷμα, Ἰ. Δραγούμη	150
Παῦλος Μελάς, (ποίημα) Κ. Παλαμᾶ	154
Ἡ Σουλιωτοπούλα, Γ. Βλαχογιάννη	157
Ὁ Γεροσουλιώτης, Γ. Βλαχογιάννη	163
Τῆς Λένως τοῦ Μπότσαρη, (ποίημα) Δημοτικὸν	166
Ὁ ἐκδικητής, Ἄνδρ. Καρκαβίτσα	171
Ὁ Δῆμος καὶ τὸ καριοφίλι του, (ποίημα) Ἄρ. Βαλαωρίτου	176
Ἡ Ἁγία Σοφία, Ἄρ. Μωραϊτίδου	182
Ἡ Καμπάνα, Ἰω. Κονδυλάκη	187
Κρήτη, (ποίημα) Ἰω. Κονδυλάκη	194
Αἱ διδακτορικαὶ μου ἐξετάσεις, Ἀδ. Κοραῆ	196
Ἡ Πασχαλιὰ τῆς λευτεριάς, Χρ. Χριστοδασίλη	199
Στὰ Γιάννενα, (ποίημα) Στ. Δάφνη	206
Ἡ Καταπολιανή, Ἀθ. Ταρσούλη	209
Ὁ Κολοκοτρώνης γίνεται μέλος τῆς Φ. Ἐταιρείας, Σ. Μελά	212
Διάγγελμα τοῦ ἀειμνήστου Βασ. Γεωργίου Β'	218
28 Ὀκτωβρίου 1940, (ποίημα) Σωτ. Σκίπη	220
Περιεχόμενα	

0020637589

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΒΟΥΛΗΣ

ΒΙΒΛΙΟΔΕΤΕΙΟ
Κλίας Ανδριόλας
Βαλτετσίου 21 - Αθήνα

